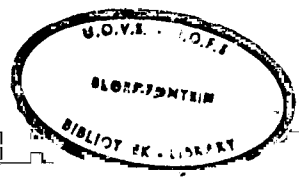

100688109

UOVS - BIBLIOTEK

198601889001220000018

U.O.V.S. - BIBLIOTEK

198601889001220000018

DIE BYDRAE VAN DIE MUSIEKKOMITEE VAN DIE FAK
TOT DIE BEVORDERING VAN MUSIEK IN SUID-AFRIKA
MET SPESIFIEKE VERWYSING NA DIE VOLKSMUSIEK
VAN DIE AFRIKAANSSPREKENDES

deur

ERIKA BOTHMA

VERHANDELING

voorgelê ter vervulling van
die vereistes vir die graad

MAGISTER MUSICAE

in die

FAKULTEIT VAN LETTERE EN WYSBEGEERTE

(Departement Musiek)

aan die

UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT

BLOEMFONTEIN

Studieleier: Prof. dr. J.H. Potgieter

Bloemfontein

Januarie 1986

Universiteit van die Oranje-Vrystaat

BLOEM

1955-1956

T 781.623936 BOT

EK verklaar dat die verhandeling
wat hierby vir die graad Magister
Musicae aan die Universiteit van
die Oranje-Vrystaat deur my inge=
dien word, my selfstandige werk
is en nie voorheen deur my vir 'n
graad aan 'n ander universiteit/
fakulteit ingedien is nie.

.....E. Bothma.....

Opgedra aan my ouers

BEDANKINGS

By die voltooiing van hierdie verhandeling is dit 'n behoefte van my hart om die volgende persone en instansies te bedank:

Die FAK vir die vertrouwe wat deur die jare in my gestel is en die finansiële bystand wat verleen is.

Prof. dr. J.H. Potgieter, my studieleier, vir sy hulp en leiding, en die beskikbaarstelling van publikasies.

INEG vir die beskikbaarstelling van dokumente, sowel as skriftelike verlof om dokumente, waar van toepassing, te reproduseer.

Mnr. Dirkie de Villiers vir mondelinge inligting en die beskikbaarstelling van plate en publikasies.

Mnr. James du Plessis vir mondelinge inligting en die gratis beskikbaarstelling van publikasies.

Prof. dr. G.G. Cillié vir mondelinge inligting.

Die RGN vir finansiële bystand.

Mnr. L. Lemmer vir die beskikbaarstelling van publikasies.

Mev. E. Heymans vir die netjiese, keurige tikwerk.

My ouers en vriende vir hul inspirasie en aanmoediging.

Bowenal, al die dank en eer aan Hom wat my in Sy alwysheid gelei het.

BLOEMFONTEIN

Januarie 1986

	<u>VOORWOORD</u>	
1	<u>DIE ONTSTAAN VAN DIE SUID-AFRIKAANSE VOLKSLIED</u> -----	1
1.1	C.J. LANGENHOVEN - KAMPVEGTER VIR AFRIKAANS	1
1.2	<u>VERSKYNING VAN DIE STEM VAN SUID-AFRIKA IN DIE BURGER</u> -----	2
	Reaksie van die lesers -----	3
	Verskillende toonsettings van <u>Die Stem van Suid-Afrika</u> -----	3
	<u>Die Stem</u> word die nie-amptelike Volkslied van Suid-Afrika -----	4
1.3	DIE FAK SE POGINGS OM VIR DIE AFRIKANER 'N VOLKSLIED TE GEE -----	4
1.3.1	WEDSTRYD OM WOORDE VIR 'N VOLKSLIED TE VIND	4
	Vereistes waaraan inskrywings moes voldoen	8
	Besluite van die keurkomitee oor die aanwys van 'n wenner -----	10
1.3.2	TWEEDE WEDSTRYD VIR WOORDE VIR 'N VOLKSLIED	13
	Bespreking van die kwessie rondom 'n Volkslied tydens die FAK-kultuurkongres op 19/20 Desember 1934 -----	24
1.3.3	<u>TOONSETTING VAN DIE STEM VAN SUID-AFRIKA</u> ---	26
	Nie-formele prysvraag vir toonsetting van <u>Die Stem</u> -----	26
	Reaksie op die nie-formele prysvraag vir toonsetting van <u>Die Stem</u> -----	27
	Benoeming van 'n keurkomitee om toonsettings te evalueer -----	31
	Besluite van die keurkomitee -----	32
	Vertaling van <u>Die Stem</u> in Engels -----	33
	Opname van <u>Die Stem</u> in die eerste FAK-Volksangbundel -----	35
	Huldeblyk aan M.L. de Villiers en C.J. Langenhoven -----	36
	Kritiek op die toonsetting van M.L. de Villiers -----	37

1.4	GEPASTE GELEENTHEDE VIR DIE SING OF SPEEL VAN 'N VOLKSLIED -----	38
	Verlag van die Afrikaanse Nasionale Kultuurraad -----	38
	Kritiek op die ANK se verslag -----	41
	Menings van die lede van die musiekkommissie van die FAK oor gepaste geleentheid vir die sing of speel van <u>Die Stem</u> -----	42
	Verklaring van die uitvoerende komitee van die FAK -----	44
1.5	<u>DIE STEM VAN SUID-AFRIKA WORD TOT AMPTELIKE VOLKSLIED VERKLAAR</u> -----	46
	Dankbetuiging aan die Regering deur die FAK -----	46
1.6	PLAATOPNAMES VAN <u>DIE STEM VAN SUID-AFRIKA</u> --	47
	Verskillende opinies rondom die harmonisering van <u>Die Stem</u> en die spoed waarteen dit gesing moet word -----	54
	Die standpunt van die Regering ten opsigte van die harmonisering van <u>Die Stem</u> -----	56
1.7	DANK AAN DIE FAK VIR HULLE ROL OM AAN DIE AFRIKANER 'N VOLKSLIED TE GEE -----	59
1.8	TOONSETTING VAN <u>DIE STEM</u> (M.L. DE VILLIERS) SOOS DIT IN DIE DRIE UITGAWES VAN DIE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> VERSKYN -----	60
2.	<u>DIE FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> -----	68
2.1	INLEIDING -----	68
2.2	HERKOMS VAN DIE BESTANDELE -----	68
2.3	SAMESTELLING VAN DIE EERSTE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> -----	69
	Samesprekings oor die inhoud van die <u>Volksangbundel</u> -----	73
	Inleiding tot die eerste uitgawe van die <u>Volksangbundel</u> -----	74

2.4	SKRIFTELIKE OOREENKOMS INSAKE BETALING AAN DIE DRIE OORSPRONKLIKE REDAKSIELEDE -----	78
	Doel van die ooreenkoms -----	78
	Reaksie van die redaksielede op die ooreen= koms -----	79
2.5	INDELING VAN LIEDERE IN DIE EERSTE <u>VOLKSANG=</u> <u>BUNDEL</u> -----	80
2.6	OORHANDIGING VAN DIE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> -----	86
	Propagering van die <u>Volksangbundel</u> -----	87
	Kritiek op die eerste <u>Volksangbundel</u> -----	90
	Verdere uitgawes van die eerste <u>Volksang=</u> <u>bundel</u> -----	91
2.7	DR. HUGO GUTSCHE - 'N ONBETWISTE SLEUTEL= FIGUUR -----	93
2.8	STYGING IN PRYSE VAN DIE VERSKILLENDE UIT= GAWES VAN DIE EERSTE <u>VOLKSANGBUNDEL</u> -----	94
2.9	DIE HERSIENE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> -----	95
2.9.1	Ooreenkoms tussen die FAK en die redaksie= kommissie van die bundel -----	95
	Vorbereiding vir die hersiene bundel begin	99
2.9.2	'N SUBKOMITEE WORD AANGESTEL -----	99
	Aanbevelings van die subkomitee -----	101
2.9.3	BYVOEGING VAN EG-SUID-AFRIKAANSE LIEDERE TOT DIE HERSIENE BUNDEL -----	106
2.9.4	VERGOEDING AAN PERSONE WAT BYDRAES TOT DIE HERSIENE BUNDEL GELEWER HET -----	106
	Persones wat deur die FAK genader is om te help met verwerkings vir die hersiene bundel -----	108
2.9.5	BUITENGEWONE FAK-KONGRES OOR AFRIKAANSE VOLKSMUSIEK -----	110
	Referente en referate gelewer tydens die Volksmusiekkongres -----	110
	Huldebetoon aan opstellers van die eerste <u>FAK-Volksangbundel</u> en verslag oor die her= siening van die bundel -----	117

	Kongresbesluite rakende volksmusiek -----	118
2.9.6	KEURING VAN LIEDERE VIR DIE HERSIENE BUNDEL _	119
	Voorwoord vir die hersiene bundel -----	125
2.9.7	BEPLANNING VAN VOLKSFEESTE VIR DIE INGE= BRUIKNEMING VAN DIE HERSIENE BUNDEL -----	129
	Reklameveldtog deur die FAK -----	131
2.9.8	VOORKOMS VAN DIE HERSIENE <u>SANGBUNDEL</u> -----	132
	Reaksie van die publiek op die hersiene bundel -----	135
2.10	VERDERE UITGAWES VAN DIE <u>FAK-SANGBUNDEL</u> -----	137
	Hersiene, verbeterde en verrykte <u>FAK-Sang= bundel</u> -----	138
2.11	VERNUWING IN DIE 1979- <u>SANGBUNDEL</u> -----	141
2.11.1	Nuwe woorde en gewysigde tekste vir die verrykte <u>Sangbundel</u> -----	143
2.12	VERANDERINGS IN DIE VERLOOP VAN DIE DRIE UITGAWES VAN DIE <u>VOLKSANGBUNDEL</u> -----	149
	Liedere wat in al drie uitgawes voorkom -----	150
	Liedere wat bygevoeg is in die 1961-uit= gawe en behou is in die 1979-uitgawe -----	154
	Liedere wat weggelaat is in die 1979-uit= gawe -----	158
	Nuwe byvoegings in die 1979-uitgawe -----	159
2.12.1	KOMMENTAAR -----	163
3.	<u>FAK VOLKSANGBUNDEL: UITGEWERS</u> -----	167
3.1	KONTRAK TUSSEN DIE FAK EN DIE FIRMA DE BUSSY INSAKE DIE EERSTE UITGAWE VAN DIE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> -----	167
	Voorblad en titelblad -----	168
	Eerste oplaag van die <u>Volksangbundel</u> -----	169
3.2	VERDERE UITGAWES VAN DIE EERSTE <u>VOLKSANG= BUNDEL</u> -----	170
	Ongewysigde herdruk van die eerste <u>Volk= sangbundel</u> -----	170

	Styging in drukkoste -----	171
3.3	TUSSENTYDSE HERDRUK VAN DIE <u>VOLKSANGBUNDEL</u>	171
	<u>Liederbundel vir Skole</u> -----	173
	Verkoopprys van die <u>Volksangbundel</u> -----	174
3.4	OORDRAG VAN UITGEEREGTE NA NASIONALE	
	BOEKHANDEL BEPERK -----	174
	Nuwe prysvasstelling vir die <u>Volksangbundel</u>	
	deur Nasboek -----	175
	Inwin van regsadvies deur die FAK -----	176
3.5	HERSIENE <u>VOLKSANGBUNDEL</u> -----	181
	Konsepooreenkoms -----	181
	Eerste oplaag van die hersiene <u>Volksang-</u>	
	<u>bundel</u> -----	184
3.6	ANDER UITGEWERS VAN DIE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u>	185
4.	<u>FAK-VOLKSANGBUNDEL: KOPIEREG</u> -----	186
4.1	INLEIDING -----	186
4.2	BELANGRIKSTE KOPIEREGHOUSERS MET WIE ONDER= HANDEL IS -----	186
4.3	TOESTEMMING VAN KOPIEREGHOUSERS AAN DIE FAK VIR OPNAME VAN LIEDERE IN DIE EERSTE <u>FAK-</u> <u>VOLKSANGBUNDEL</u> -----	
	Langenhovenliedere -----	190
4.4	VERSOEKE AAN DIE FAK MET DIE OOG OP DIE PUBLISERING VAN LIEDERE UIT DIE EERSTE <u>VOLKSANGBUNDEL</u> IN ANDER PUBLIKASIES -----	192
4.5	VERWARRING EN PROBLEME RONDON KOPIEREG	193
4.6	TOESTEMMING VAN KOPIEREGHOUSERS AAN DIE FAK VIR OPNAME VAN LIEDERE IN DIE HER= SIENE <u>FAK-VOLKSANGBUNDEL</u> -----	196
4.7	VERBETERDE EN VERRYKTE SANGBUNDEL VAN 1979 -----	202

5.	<u>FAK-BEURSE</u> -----	203
5.1	INLEIDING -----	203
5.2	ONTSTAAN VAN DIE FAK-MUSIEKBEURS -----	204
	Toekenning van die eerste FAK-musiekbeurs --	205
5.3	TOEKENNING VAN DIE FAK-MUSIEKBEURS OP 'N JAARLIKSE BASIS -----	206
	Reëls en voorwaardes vir die toekenning van die Musiekbeurs -----	206
	Eerste aansoeke vir die Musiekbeurs -----	207
5.4	INSTELLING VAN 'N FAK-JUNIOR- EN SENIOR BEURS -----	208
	Junior FAK-beurs verander na 'n Laerskool- en 'n Hoërskool-musiekbeurs -----	210
5.5	SESIALE BEURSE -----	211
5.6	DIE ADMINISTRASIE VAN AGT GROOT UNIVERSI= TEITSBEURSE -----	211
5.7	BEURSWENNERS OOR DIE JARE -----	212
	FAK-Junior beurs -----	212
	FAK-Senior beurs -----	213
	FAK-Universiteit van Stellenbosch-beurse ---	214
	FAK-Universiteit van die Oranje-Vrystaat- beurse -----	215
	FAK-Universiteit van Potchefstroom-beurse --	216
	FAK-Universiteit van Pretoria-beurse -----	216
6.	<u>PUBLIKASIES VAN DIE FAK</u> -----	217
6.1	INLEIDING -----	217
6.2	TEENSWOORDIG-BESKIKBARE FAK-PUBLIKASIES ---	218
6.2.1	Drie bundeltjies met 'n inhoud voortsprui= tend uit die <u>FAK-Sangbundel</u> -----	218
6.2.2	Lemmerwerke -----	218
6.2.3	<u>Lida en die Liedjieskrywer</u> -----	225
6.2.4	<u>Wysies en Deuntjies vir Meisies en Seun= tjies</u> -----	226
6.2.5	<u>Twaalf Klein Metafisiese Voorspele</u> -----	228
6.2.6	<u>FAK Kerkkoorboek 1</u> -----	231

6.2.7	<u>FAK Kerkkoorboek 2</u> -----	234
6.2.8	<u>Die aarde behoort aan die Here</u> -----	238
6.2.9	Afrikaanse uitgawe van <u>Die Messias</u> van Händel	241
6.2.10	<u>Te Deum</u> -----	241
6.2.11	<u>Sewe Boerneef-Liedjies</u> -----	242
6.2.12	<u>Verbly jul in die Heer</u> -----	245
6.2.13	<u>Nuwe liedere</u> -----	247
6.2.14	<u>Kleuterland</u> -----	250
6.2.15	<u>FAK Lekkersingliedjies</u> -----	252
	<u>FAK Lekkersingliedjies II</u> -----	253
6.2.16	<u>FAK-Mannekoorbundel I</u> -----	255
6.2.17	<u>FAK-Kunsliebundel</u> -----	258
6.3	FAK-PLATE -----	280
6.3.1	Finansiering van 7 plate in 1932 -----	280
6.3.2	<u>Verse op Versoek en Juig tot Eer van God</u> ---	283
6.3.3	Vrolike Volksliedjies -----	284
6.3.4	STIGTING VAN 'N PLATEKLUB -----	285
	Plate wat deur die Plateklub bemark is ----	286
	SLOTSOM -----	295
	BIBLIOGRAFIE -----	301
	LEËRINDEKS -----	306
	OPSOMMING -----	310

VOORWOORD

Om 'n volledige oorsig te kry oor die werksaamhede van die FAK met betrekking tot musiek, word hulle onderskeie aktiwiteite chronologies behandel in hierdie verhandeling. Die eerste hoofstuk gaan dus oor hulle bedrywighede sedert 1933 rondom die verkryging van 'n Volkslied, en om die beeld hiervan volledig weer te gee moes daar vooraf verwys word na die aktiwiteite van Langenhoven, wat in 1918 reeds Die Stem van Suid-Afrika gedig het, en M.L. de Villiers, wat dit reeds in 1919 getoonset het.

In 1934 is daar 'n begin gemaak met die saamstel van 'n Volk=sangbundel, wat in 1937 vir die eerste keer verskyn het. Hoofstuk 2 handel dus hieroor, terwyl twee ander aspekte wat baie belangrik was by die uitgee daarvan, naamlik die uitgewersfirmas wat in opdrag van die FAK die drukproses behartig het, en probleme rondom kopiereg, in hoofstukke 3 en 4 behandel word.

Hoofstuk 5 gaan oor die finansiële bystand deur die FAK aan jong belowende Afrikaanse musici in die vorm van jaarlikse beurse. Hierdie instelling het in 1954 ontstaan toe die eerste beurs aan Mimi Coertse toegeken is.

Die laaste hoofstuk gaan oor diverse publikasies en plate.

HOOFSTUK 1

DIE ONTSTAAN VAN DIE SUID-AFRIKAANSE VOLKSLIED

1.1 C.J. Langenhoven - kampvegter vir Afrikaans

In sy boek U Dienswillige Dienaar vertel C.J. Langenhoven van sy kinderdae op die plaas Hoeko en van die invloede wat op hom ingewerk het om van hom 'n doelbewuste beyweraar vir die erkenning van Afrikaans te maak.

Hy was op sy gelukkigste buite in die natuur, en hieraan het sy kinderomgewing ideaal voldoen:

Miskien is my eenvoudige gedigte, waar hierdie aan=doeninge in uitkom, vir my mooier as vir 'n ander wat nie so 'n gevoel deel nog verstaan nie

sê hy in U Dienswillige Dienaar.

'n Belangrike deel van sy ontwikkeling as mens was sy bewus=wording van Afrikaans as taal, en die feit dat hy dit as kommunikasiemiddel so effektief magtig was en dit na harte=lus kon aanwend. Ook het

die algehele oorgawe aan die veldtog om Afrikaans erken te kry as die taal van die Afrikaner; die gelukkige toeval dat hy in beheer gekom het van 'n koerant - Het Zuid-Westen - op Oudtshoorn - om sy propaganda mee te voer; die feit dat sy volk amper ryp genoeg was vir so 'n magtige stem om hulle tot doelbewuste daade te beweeg - soos toe hy in die Kaapse Provinsiale Raad die eenparige besluit kon laat aanneem om aan die Afrikaanse kind die reg op moedertaal-onderwys te gee (23 April 1914),¹

bygedra tot sy persoonlike ryping.

-
1. Artikel in Die Burger van 57-08-12 deur mej. Sarah Goldblatt oor Hoe ons Volkslied ontstaan het. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Langenhoven het verder besef dat die jong Suid-Afrikaanse nasie 'n groot behoefte aan die "verenigende krag van nasionale simbole"¹ soos 'n eie landsvlag en Volkslied gehad het. Gedurende die rebellie van 1914-1918 het die opstandigheid van die Afrikaner hom aangespoor om Die Stem van Suid-Afrika op 31 Mei 1918 in die eetkamer van sy woning, Arbeidsgenot, op Oudtshoorn te skeep. Dit was 'n gedig wat uit 3 verse bestaan het en wat hy dadelik ook getoonset het.

1.2 Verskyning van Die Stem van Suid-Afrika in Die Burger

Op 2 Junie 1918 het Langenhoven sy woorde en musiek aan mej. Sarah Goldblatt gestuur met die volgende brief daarby:²

Hierbij stuur ik jou 'n gesangetjie wat ik geskrijf het met musiek wat ik daarbij self 'gekomponeer' het - harmonie en al. Jij sal seker dink dit betekende maar bliksems min - maar ons moet maar sukkel tot ons eendag 'n volkslied het. Ondertussen kom ons nie aan die gang nie want die digters en die musiekkante het 'n swijgkomplot opgemaak. Laat hom maar so verskijn dan kan iemand daar beter musiek bijset, en als hij die het dan weer iemand anders daár beter woorde bijset.

Langenhoven het ook vir Henry Fagan (wat in daardie stadium assistent-redakteur van Die Burger was) gevra om na sy komposisie te luister. Fagan het dadelik van die gedig gehou maar nie van die toonsetting nie. Die drie verse het kort daarna in Die Burger verskyn onder die skuilnaam KRN - letters uit Kerneels wat 'n geliefde skuilnaam van Langenhoven was - omdat hy sy ware identiteit geheim wou hou. Terselfdertyd het hy 500 eksemplare van sy komposisie by H.A.U.M. in Kaapstad laat druk op sy eie onkoste teen 35,3 pennies per eksemplaar.

-
1. Artikel in Die Burger van 57-08-12 deur mej. Sarah Goldblatt oor Hoe ons Volkslied ontstaan het.
  2. Ibid. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

M.L. de Villiers, komponis van Die Stem

Reaksie van die lesers

Die reaksie van die lesers van Die Burger was oorweldigend. Almal was baie opgewonde oor die woorde, maar die toonsetting het nie byval gevind nie. Een van die lesers het daarop gewys dat die Afrikaners 'n godsdienstige volk is, en 'n versoek tot KRN gerig om nog 'n versie by te voeg waarin dié godsdienssin uitgebeeld word. Langenhoven het toe, aangemoedig deur die versoek, dadelik die pragtige vierde vers geskryf.

Verskillende toonsettings van Die Stem van Suid-Afrika

As gevolg van die negatiewe reaksie op sy toonsetting van Die Stem, het hy in Die Burger 'n beroep op komponiste gedoen om nuwe toonsettings oor sy woorde te maak. Die reaksie was aanvanklik maar traag en die pogings wat ontvang is was net so onsuksesvol soos dié van Langenhoven self.

In Mei 1919 het ds. M.L. de Villiers, predikant van die Nederduits Gereformeerde gemeente van Simonstad, sy eerste toonsetting van Die Stem aan Langenhoven voorgelê. Laasgenoemde was glad nie beïndruk nie, maar positiewe ontwikkelings het gelukkig gevolg: terwyl ds. De Villiers een oggend besig was om doopseëls uit te skryf, het daar 'n gepaste nuwe wysie deur sy kop geflits wat hy dadelik neergeskryf het. Dit was 'n wysie wat pragtig by die woorde gepas het en waarvan Langenhoven ook baie gehou het. Hy het dié poging van ds. De Villiers dadelik laat publiseer sodat die volkse reaksie vasgestel kon word.

Intussen het Die Burger ook ander toonsettings ontvang waarvan dié van Agnes Whiting een van die eerstes was. Die studente van Stellenbosch het Die Stem sommer as Volkslied aanvaar en het self gesoek na 'n gepaste wysie. Hulle het met behulp van Joan van Niekerk op 'n Duitse Rynlied¹ afgekóm

---

1. Artikel in Die Burger van 57-08-18 deur mej. Sarah Goldblatt oor Die Stem van Suid-Afrika.

wat hulle gebruik het tot een van die studente, Victor Potgieter, sy eie toonsetting gemaak het. Dit is toe dadelik deur die studente as Stellenbosch se wysie van Die Stem beskou.

Onder die toonsettings wat ontvang is was daar veral twee wat Langenhoven baie aanneemlik gevind het, naamlik dié van Stephen Eyssen en Gideon Fagan. Hy het aan albei ver=lof gegee om hulle komposisies te laat publiseer. Uit bo=genoemde blyk dit duidelik dat die belangstelling in Die Stem groot en lewendig was, en dat 'n hele paar toonsettings daarvan deur die volk gesing is.

Die Stem word die nie-amptelike Volkslied van Suid-Afrika

In 1927 is 'n wet om 'n Suid-Afrikaanse vlag as nasionale simbool in te stel by die Volksraad ingedien, en in 1928 het die eerste amptelike vlaghysing op Uniedag voor die Senaatsgebou plaasgevind. By die seremonie is Die Stem deur 500 Kaapse skoliere onder leiding van ds. De Villiers gesing. Vir Langenhoven was dit 'n onvergeetlike oomblik want hy het besef dat Suid-Afrika toe nie meer sonder 'n Volkslied was nie. Die Stem sou egter eers in 1957 as amptelike Volkslied van Suid-Afrika deur die regering erken word.

1.3 Die FAK se pogings om vir die Afrikaner 'n Volkslied te gee

1.3.1 Wedstryd om woorde vir 'n Volkslied te vind

Ten spyte van C.J. Langenhoven se vroeëre pogings rondom 'n Volkslied, het die FAK in Mei 1933 'n wedstryd uitgeskryf om geskikte woorde vir 'n Volkslied te vind. Talle inskrywings is ontvang, elkeen onder 'n skuilnaam soos die reëls vereis het. Enkele voorbeelde van die inskrywings is die

volgende:¹

J.L. le Roux, gedig Voorwaarts Suidafrika (sic), met ook 'n Engelse weergawe Advance South Africa. Sy skuilnaam was Riceloux.

Die woorde van Voorwaarts Suidafrika was as volg:²

VOORWAARTS SUIDAFRIKA

Heil Berge Blou, u wande uit graniet gehou,
Bewaak die Suidkus van 'n Vrye Land getrou.
Ontvou die Vaandel van 'n Vrye Volk;
Hys fier die Vlag omhoog wat dit Vertolk.
't Was nie verniet, die bloed vergiet,
Maar wat Vryheid vra, Suidafrika.

Die Vlaktes van die Vrystaat, Heuwels van Transvaal,
Sal met Kaapse Berge die ekos weer herhaal.
Ver uit die Weskus tot diep in Natal,
Sal in oorwinning die juigskote knal.
Suidwes met die Res, Vereenigde Volk,
Sal aan die Wereld die Glorie vertolk.

Vereenig u My Volk, word deur u Land gevra,
Marseer die Toekoms in met moed Suidafrika.
En as daar woeste storms oor u bots,
Buig dan vir geen volk nie, hoe ook al trots.
Die gestolde bloed wat u aardkors voed,
Wil geen slaafskap dra, Suidafrika.

Dat God, u God, u Heil besorg my Vaderland,
Die God wie u op Hierdie Bodem het geplant.
Vertrou en bid Hom aan in Vredestyd,
Dat Hy ons lei ook in die felste stryd.
Sien op na Hom My Volk vir elke stap,
Vra Hom u weer te lei uit slawenskap.

Die Engelse weergawe, Advance South Africa, het sō daar uitgesien:³

ADVANCE SOUTH AFRICA

Hail Mountains Blue, thy granite sides on yonder Strand,
'Guardeth proud the Boundary' of a Freeborn Land,
Call forth the Emblem of a Nation Free,
Raised the Banner of the Future be.
And ne'er, ne'er be annulled the blood that spilled,
But to this Our Shore it will Freedom bore.

-
1. Lêer no. 35.
  2. Lêer no. 35. Die gedig word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  3. Ibid. Die gedig word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Die pianis-komponis Telford Braye¹ se poging het Fair Land of Glory geheet en die Afrikaanse weergawe daarvan Fraai Land so Roemryk. Onder die skuilnaam Gilde-Roy het Gilderoy Frederich Court sy God Bless our Land ingestuur. Arthur Carnaby het die baie interessante skuilnaam van Jannie Kortbroek gebruik, terwyl ds. S.J. van der Walt van Molteno weer besluit het op Effie. P.J. Kloppers van Germiston het onder die skuilnaam Goed bedoel 'n gedig getiteld 'n Suid-Afrikaanse Volkslied ingestuur wat volgens hom gebaseer was op die wysie van die ou Transvaalse Volkslied. Die woorde van die gedig was as volg:²

Suid-Afrika, ons Vaderland, Ons hart klop warm vir jou
 Ons min jou veld, jou berg en jou son, jou hemel blou.
 Vir vryheid het ons voorgeslagte die goeie stryd gestry
 Daarom wil ons ons beste kragte ook aan jou welsyn wy.
 Vir jou my hart, my hoof, my hand, Suid-Afrika, my
 Vaderland!

Behoed O Heer die skone land, wat U ons het gegee,
 En lei ons aan U vaderhand in voorspoed rus en vree
 Skenk ons regering wysheid Here, gee raad in sorg en nood,
 Beskerm ons reg en tot U ere
 Maak Heer ons nasie groot.
 Vir jou my hart, my hoof, my hand, Suid-Afrika, my
 Vaderland!

In 'n hele paar van die inskrywings is die sonskyn van Suid-Afrika beklemtoon soos byvoorbeeld in Die Sonskyn van Suid-Afrika deur W.I.S. Driver (skuilnaam Kileleni) en Daniel MacArthur se Land of Sunshine (skuilnaam Argyle). 'n Interessante inskrywing was dié van Paul Kerby van Johannesburg. Onder die skuilnaam Sapio Africanus het hy A Song of Unison ingestuur met 'n Afrikaanse vertaling deur Babette Hermann getiteld Eendraglied. Die woorde van A Song of Unison was as volg:³

-
1. Sien bl. 14-22 onder 1.3.2, Tweede wedstryd vir woorde vir 'n Volkslied, vir volledige besonderhede oor Braye se komposisie.
  2. Lêer no. 35. Die gedig word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  3. Lêer no. 35. Die gedig word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Ye people of this land,
 United ever stand!
 Forgotten be all enmity,
 Let friendship's call be heard by all:
 South Africans are we,
 A nation one and free!

We are the rightful heirs
 Of all the pride and cares,
 Of pioneers who knew no fears,
 Who faced their foes and bore their woes,
 Their name shall ever be a sacred memory!

Two nations gave us birth,
 Yet we know but one earth,
 One home alone we proudly own,
 One faith, one soul, one will, one goal:
 To serve with love and zeal,
 Our country's common weal!

Thus we through unity
 Invincible shall be:
 A nation strong - we brook no wrong,
 A nation just - we place our trust,
 In God Almighty's Hand
 To guide and guard our Land!

Vereistes waaraan inskrywings moes voldoen

'n Keurkomitee onder voorsitterskap van dr. E.C. Pienaar van Stellenbosch is deur die FAK aangestel om 'n wenner aan te wys in die wedstryd om geskikte woorde vir 'n Volkslied te vind. Hulle het die volgende aspekte in ag geneem by die beoordeling van die inskrywings:¹

(i) Die lied wat beoog word, moet inderdaad 'n volkslied wees, d.w.s. uit en van en vir die volk as geheel. Dit mag wel bokant die volk (die minder ontwikkelde deel) staan, maar nie buitekant die volk nie.

(ii) Dit moet terselfdertyd 'n vaderlandse lied wees, waarin die volksgevoel t.o.v. eie geboortegrond en nasionale verlede, godsdiens en tradisies ens. tot uiting kom. Kortom, dit moet 'n gesonde vaderlandsliefde vertolk en geen chauvinistiese selfverheerliking of jingoïstiese ophemeling wees nie.

(iii) Dit moet tewens 'n kunslied wees, eenvoudig en tog verhewe van toon, skoon van klank, suiwer van beeld en

---

1. Lêer no. 35, Brief op 33-07-25 deur dr. E.C. Pienaar (voorsitter van die keurkomitee) aan prof. dr. D.F. Malherbe (lid van die keurkomitee). Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

oorspronklik van segging, m.a.w. dit moet poësie wees en nie blote rymelary nie.

(iv) Dit moet voorts albei die seksies van die bevolking bevredig, d.w.s. elke opregte Afrikaner (Engels- sowel as Afrikaans-talig) moet dit kan aanvaar as uiting van sy diepste gevoelens teenoor die land van sy geboorte of aangenome tuiste. Met die "son of England" as sulks, wat toevallig hier woon maar sy eintlike 'home' elders het, kan natuurlik geen rekening mee gehou word nie.

(v) Die musiek (waar dit saam met die woorde ingestuur is) kom nie nou in aanmerking nie. Dit mag alleen dien as toeligting van die woorde.

Miskien kan ons nou die gouste tot 'n beslissing geraak as u op die volgende vrae sou wil antwoord:

(i) Watter beskou u as die vyf besgeslaagde liedere, onverskillig die taal waarin dit gestel is? (Waar die teks in albei tale voorkom, moet die oorspronklike die deurslag gee. U sal wel gou merk watter van die 2 die vertaling is. Rangskik a.u.b. u keuse in orde van meriete, noem die eerste reël en skuilnaam van die insender, en nommer dit 1 tot 5).

(ii) Beskou u u eerste keuse van so 'n gehalte dat u dit met vrymoedigheid as moontlike Suid-Afrikaanse Volkslied sou wil aanbeveel? En die tweede en derde keuse?

(iii) Ingeval u geeneen kan aanbeveel as moontlike Volkslied nie, sou u aan die eerste drie van u keuses tog pryse wil toeken, of aan die eerste twee, of alleen aan die eerste? (£50 is beskikbaar vir pryse. Dit kan aan een lied toegeken word, of dit kan oor twee of drie verdeel word, bv. £30 en £20, of £25, £15 en £10).

(iv) Ingeval u van oordeel is dat geen enkele insending aan die vereistes van 'n S.A. Volkslied voldoen nie, hoeveel van die eerste vyf (of miskien meer) ag u tog verdienstelik genoeg om vir toonsetting aan te beveel met die oog op bevordering van ons nasionale sang in die algemeen?

(v) Het u nog verdere opmerkinge of aanbevelings?

Ten slotte moet ek u daaraan herinner dat dit nie die taak van die Keurkomitee is om op hierdie stadium 'n offisiële S.A. Volkslied uit die insendings te kies nie. Ons kan alleen aanbevelinge maak met die oog op 'n tweede prysvraag vir die toonsetting daarvan. Natuurlik sal ons bekroning wel 'n sekere stempel aan bepaalde liedere verleen (en daarom moet ons sorgvuldig wik en weeg alvorens 'n aanbeveling te doen), maar die finale keuse (van woorde sowel as musiek) lê by die Volk voordat die Staat eventueel sy offisiële stempel daarop kan afdruk.

Hoewel die reeds bekende Stem van Suid-Afrika van wyle Senator Langenhoven op grond van testamentêre beskikking¹

---

1. As gevolg van bepalinge in die testament van Langenhoven mog geen wedstryd uitgeskryf word oor enigiets wat deur hom gepubliseer is nie. Dit het ook vir Die Stem gegeld. Eers nadat Die Stem van owerheidsweë erken is as amptelike Volkslied, sou daar vir 'n vrywillige vertaling gevra kon word.

nie in 'n prysvraag kan meeding, en dus ook nie deur ons bekroon kan word nie, is dit reeds getoonset en vir verdere toonsetting en moontlike vertaling beskikbaar, en sal dit dus eventueel vanself in aanmerking kom by die finale volkskeuse.

Aangesien daar gewag word op die uitslag van hierdie wedstryd, met die oog op die prysvraag vir musiek (Julie - Des. 1933) van die bekroonde of aanbevole liedere, ontvang ek graag ten spoedigste u antwoord, sodat 'n moontlike same-spreking van die Keurkomitee, indien dit nodig mag blyk, eersdaags gereël kan word.

Besluite van die keurkomitee oor die aanwys van 'n wenner

Na talle samesprekings het die keurkomitee besluit om geen wenner in die kompetisie aan te wys nie, aangesien nie een van die inskrywings na hulle mening aan die vereistes vir 'n Volkslied voldoen het nie. Die uitslag van die wedstryd is amptelik op 8 November 1933, namens die Uitvoerende Komitee van die FAK, deur mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) bekend gemaak en wel as volg:¹

Teen die end van verlede jaar het die Uitvoerende Komitee van die Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge, ná 'n samespreking met gesaghebbende persone, verteenwoordigers van beide Afrikaans- sowel as Engelssprekende organisasies 'n wedstryd uitgeskryf vir die verkryging van 'n eie Suid-Afrikaanse Volkslied. Hierdie eerste wedstryd (daar sal nog twee wees) wat vir woorde alleen was, het op 30 Junie gesluit. Die insending is toe aan 'n advise-rende keurkomitee oorgedra wat bestaan het uit drie Afrikaans- en drie Engelssprekendes plus 'n voorsitter.

Op 11 Oktober het die keurkomitee bygaande verslag uitgebring wat deur die F.A.K.-bestuur op sy vergadering van 6 November oorweeg is. Daar is toe besluit om:

- (i) die verslag in sy geheel aan te neem,*
- (ii) om die verslag te publiseer,*
- (iii) aan die aanbeveling van die keurkomitee uitvoering te gee deur twee wedstryde uit te skryf - een vir die toonsetting en een vir vertaling (vertolking) van wyle Senator Langenhoven se "Stem van Suid-Afrika." Pryse van £50 en £25 onderskeidelik mag toegeken word.*

---

1. Lêer no. 35. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Verder is besluit om die tweede wedstryd vir woorde vir 'n volkslied uit te skryf wat op 30 Junie 1934 sal sluit. Volle besonderhede van hierdie wedstryd asook van die wedstryde vir vertaling (vertolking) en vir toonsetting van die "Stem van Suid-Afrika" is by die Sekretaris F.A.K., Bus 3686, Johannesburg verkrygbaar.

Die F.A.K.-bestuur wil langs hierdie weg sy hartelike dank betuig aan al die persone wat die eerste wedstryd met insendings ondersteun het en wil hulle graag verseker dat hul samewerking ten seerste gewaardeer word. Hoewel die eerste proefneming nie met sukses bekroon was nie, wil die F.A.K.-bestuur vertrou dat die tweede beter vrugte sal voortbring.

UITSLAG VAN F.A.K.-VOLKSLIEDWEDSTRYD

Keurkomitee

Prof. E.C. Pienaar (Voorsitter)

Dr. D.F. Malherbe

Mnr. W.J. Erlank

Mev. M. Jansen

Prof. P. Kirby

Mev. D. Reitz

Mnr. J. Connell

Die F.A.K.-hoofkantoor het die volgende verslag ontvang van Professor E.C. Pienaar, voorsitter van die Keurkomitee, insake die uitslag van die F.A.K.-volksliedwedstryd.

Daar het 55 liedere ingekom, 21 waarvan in Afrikaans, 15 in Engels en 19 in albei tale. Die Keurkomitee is eenparig van oordeel dat geen enkele insending van sodanige gehalte is dat dit as moontlike S.A. Volkslied kan aanbeveel word nie.

Voorts is die oorgrote meerderheid van die Komitee nie ten gunste van die toekenning van enige pryse of van 'n moontlike toonsetting van enigeen van die ingesonde liedere nie. Een van die lede het hom selfs so sterk as dit uitgelaat: "Ek glo nie dat enige toonkunstenaar wat die naam werd is, sulke verse op musiek sou wil sit nie."

Al wat die Komitee (behalwe een lid wat hom nie daarvoor uitgespreek het nie) met vrymoedigheid kan aanbeveel, is dat 'n prysvraag sal uitgeskryf word vir toonsetting en vir vertaling van wyle Senator Langenhoven se "Stem van Suid-Afrika."

Dit kan wees dat insenders nie voldoende op hoogte was van die eise wat gestel word nie; daarom volg hier die vernaamste oorweginge waardeur die Keurkomitee by sy beoordeling gelei is:

(1) Die lied wat beoog word, moet inderdaad 'n volkslied wees, d.w.s. uit en van en vir die volk as geheel, sodat selfs 'n kind dit kan aanvaar as die uiting van sy eie gevoelens.

(2) Terselfdertyd moet dit 'n vaderlandse lied wees wat uitdrukking gee aan die volksgevoel ten opsigte van eie geboortegrond en nasionale verlede, godsdiens en tradisies, ens. Kortom, dit moet 'n gesonde vaderlandsliefde vertolk en geen chauvinistiese selfverheerliking of jingoïstiese ophemeling wees nie. En dit word bereik nie deur die gebruik van allerlei "mooi" woorde nie, soos b.v. "O skoonste land, O liefste land, ons dierbaar vaderland"; "land van goue glans"; "volk van durf en daad", ens. ens., maar alleen deur die evokatiewe krag wat die digtergees in staat stel om die innerlike wese van dinge bloot te lê, selfs in die eenvoudigste taal.

(3) Voorts moet dit 'n kunslied wees, eenvoudig en tog verhewe van toon, skoon van klank, suiwer van beeld en oorspronklik van segging; m.a.w. dit moet poësie wees en nie blote rymelary nie. Daarom moet veral gewaak word teen bombastiese taal, jagmakery op rym en afgesaagde uitdrukkings soos bv. "stoere voorgeslag," "land gekoop met bloed en trane," "vol van roem en praal", "met kosbre heldemoed gedrenk", ens.

(4) Eindelik moet dit albei volksdele kan bevredig, d.w.s. opregte Afrikaners (Engels- of Afrikaanssprekend) moet dit kan aanvaar as uiting van sy diepste gevoelens teenoor die land van sy geboorte of aangenome tuiste.

Geen enkele insending, Engels of Afrikaans, beantwoord aan genoemde eise nie. Wel is daar verskeie liedere wat mooi reëls hier en daar bevat, maar geeneen daarvan is as geheel volkome gaaf nie. Die oorgrote meerderheid bestaan uit niks anders as die ergerlikste rymelary nie. Enkele voorbeelde kan dien om dit te illustreer:

"Ons min jou diep, o land van smart,
Van menig bloedtoneel,
Van leed en stryd, van twis en nyd,
Van woeste wreedaards veel."

. . . . .

"Geen volk mag rustig neer gaan sit
Na glorievol verlede,
En ruggraatloos of sonder pit
Teuree wees met die hede."

. . . . .

"Waar misverstand en tweedrag was
Die oorsaak van bebloede gras,
Waar Boer en Brit mekaar 't misken
Totdat Gods hand die stryd 't gewen."

. . . . .

"Ja, uit die as van leed en stryd,
En uit die diepe kolk,
Het fundamente, vas, gerys,
Ook ons gelouterd volk."

. . . . .
"Laat ons nooit meer dwaal
Gee verlossing van alle kwaal."

. . . . .
"Verenig u, my Volk, word deur u land gevra,
Marseer die Toekoms in met moed, Suid-Afrika."

Sulke voorbeelde, terloops aangestip, sou met tientalle vermenigvuldig kan word. Hulle lewer bewys genoeg dat die meeste insenders hoegenaamd nie bewus is van die hemelsbreë verskil tussen versknutselary en ware poësie nie. Die eerste volksliedwedstryd is 'n hopelose mislukking.

4.3.2 Tweede wedstryd vir woorde vir 'n Volkslied

Bydraes vir die tweede wedstryd vir woorde vir 'n Volkslied, soos deur die keurkomitee van die Volksliedwedstryd en Uitvoerende Komitee van die FAK gereël, het die FAK teen ongeveer Februarie 1934 begin bereik. Die sluitingsdatum van die wedstryd was 30 Junie 1934,¹ en weer eens is heelwat inskrywings - elk onder 'n skuilnaam - ontvang. Enkele voorbeelde van die inskrywings is die volgende:²

Onder die skuilnaam Bokser het Dirk J. van der Walt van Bloemfontein die volgende woorde vir 'n militêre mars getiteld South Africa geskryf³:

If I should only place each one who live,
In my country I've at heart!
Would it prove to be big enough to love her?
Or would it not appeal to your way?
Would you care for it and praise it every day?
Till time when all love her at heart!
If I should write a little story of my love;
In the corner of your heart!
Of my beautiful land South Africa.

-
1. Sien bl. 10, brief op 33-11-08 deur I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK).
  2. Lêer no. 36.
  3. Lêer no. 36. Die gedig word in sy oorspronklike vorm weergegee.

If I could only express my country of birth,
 In the land where everyone shine and live,
 Would it prove untrue; in reality it is true,
 Or could I prove my love in that way?
 Would you care for it and raise it anyday?
 Till time when you would be at heart!
 If I should only prove a little,
 In my country of my heart!
 Of my beautiful land South Africa.

W.L. du M. Marais van Brakpan het onder die skuilnaam Pro-patria 'n gedig getiteld Afrika ingestuur, terwyl Die Lied van Suid-Afrika J. Cloete van Kimberley se poging was. Uit Kroonstad het mev. Chris Zietsman Sing O Afrikaners Sing onder die skuilnaam Katootjie ingestuur. Telford Braye van Ventersdorp het nogmaals van hom laat hoor. Hierdie keer het hy sy toonsetting van sy voorheen afgekeurde woorde¹ Fair Land of Glory onder die skuilnaam Espero ingestuur, weer vergeesel van 'n Afrikaanse vertaling deur D.C. Mollett onder die titel Fraai Land so Roemryk. Die Engelse woorde was as volg:²

1 God bless our land, O! South Africa.
 To Thee is our humble plea.
 All praise to Thee for South Africa;
 Our land of hope to be.
 God grant Thy grace,
 On our fair race;
 We trust and abide in Thee.

Refrain:

Fair Land of Glory, we love thee, our Fatherland.
 Fair Land of Glory, we'll serve thee as thou command.
 O! God give Thy showers,
 On this fair land or ours;
 That we may richer be.
 And, God grant us peace,
 That our joys may increase;
 For our country, we ask of Thee.

2 O! Our dear land, 'tis South Africa,
 Where God's own Sun doth shine.
 Glorious land, O! South Africa;
 Thy beauty we enshrine.
 We love thy founts,
 Thy fruit, thy mounts;
 Thou art graced by Hands divine.

---

1. Sien bl. 7.
 2. Lêer no. 36.

Refrain:

Fair Land of Glory, thy beauty we extol.
 Far from our country, thy sons shall hear thy call.
 If thou be in need,
 Thy cause we shall plead.
 Our love shall ever be,
 For South Africa,
 O! South Africa;
 Our Home, Our Land, 'tis thee.

- 3 Hail! Brave Sons of South Africa,
 The land that made us free.
 Hail! Brave Sons, O! South Africa;
 Our country so dear, 'tis thee.
 So onward go,
 Then we shall show,
 We stand by the flag and thee.

Refrain:

Fair Land of Glory, that calls for unity.
 Fair Land of Glory, we stand for liberty.
 We've fought for thy name,
 Thine honour and fame;
 The thought it gives us cheer.
 Let our deeds inspire,
 To things noble and higher;
 For our country to us so dear.

- 4 Onward! Sons of South Africa,
 The land of the fair and free.
 O! Loyal Sons, 'tis South Africa;
 Our country, we love but thee.
 Let us beware!
 Let us declare,
 We'll fight for our right and thee.

Refrain:

Fair Land of Glory, we love thee, our Fatherland.
 O! Our dear country, we'll serve at thy command.
 Thy sons, they will fight.
 For thee and our right;
 O! They shall loyal be,
 To South Africa,
 O! South Africa;
 Our Home, Our Land, to thee.

Words and Music by Telford Braye; Copyright: Composed
 24th Dec. 1933

Braye se inskrywing is ook vergesel van die volgende musici se persoonlike opinies:¹

Ministry of Lands,
Cape Town.
15th March 1934.

"I like the words very much and I am sure that the music will be equally appropriate".

(Sgd) Deneys Reitz.

Capitol Theatre,
Pretoria.
6th March 1934.

"Did you know that last Empire week at this theatre I concluded a gigantic organ interlude with your National Song?"

The interlude was "A Trip Round the Empire" featured in film, slides, records, and coloured flags. I concluded with S.A. and "Fair Land Of Glory" was projected in both languages. It brought down the house every night".

(Sgn) J. Shelley Francis,
Organist.

Metro Theatre,
Johannesburg.
12th February 1934.

"I played the number ("Fair Land Of Glory") during one of my organ solos at the Metro some time ago, and it was very favourably received by the audience".

(Sgd) Archie Parkhouse, Organist

Vlottenberg,
7th November 1933.

"I agree that the words of the song ("Fair Land Of Glory") are neither racial nor political and to my mind quite good".

(Sgd) M.L. Louw, M.P.C.
Grand President, Sons of S.A.

---

1. Lêer no. 36. Die aanhalings word in hulle oorspronklike vorm weergegee, ook wat die gebruik van punte en skeidingstrepe tussen sommige aanhalings betref.

Cape Town,
28th January 1934.

"The family have all taken it up and are keen about it".
(Sgd) Col. Jacob Wilkens, M.P.

Heidelberg, Transvaal.
15th February 1934.

"I shall try to use when occasion presents itself".
(Sgd) S.H. Eyssen.

Press Notice, "The Star".
12th March 1934.

"Mr Braye's most outstanding musical composition, however, is "Fair Land Of Glory", a bilingual S.A. patriotic song, which is enjoying a great success and is now being sung in schools".

The words of the 3rd refrain appeared in "The Star" on the 7th October 1932, and in the "Sunday Times" on the 8th October 1933.

The song has been broadcasted from "J.B." (by Mr. Shelley Francis, Wurtlitzer Organist; and the Melodians Male Voice Quartette in English), and from Durban (by Mdme Violette Cowie in Afrikaans).

The song has been featured and screened at the Metro and Plaza Theatres, (Johannesburg) and the Capitol Theatre, Pretoria.

"The Express"
22 nd March 1934.

"I trust you will have great success all over South Africa, with its publication".
(Sgd) Creighton Mandell,
Assistant Editor.

"His Excellency the Governor-General, the Earl of Clarendon, has much pleasure in accepting the original manuscript of your song."

"Sir Herbert Stanley is very pleased to accept your composition."

"I wish you every success in its publication." - C.T. te Water

"General Hertzog has much pleasure in accepting."

"My family will be delighted both to sing and play it." - (General) J.C. Smuts.

"I think it an attractive piece." - Patrick Duncan.

"Personally it gives Dr. Malan great pleasure to accept this."

"I sincerely trust it will be a great success." - (Dr.) H.D. van Broekhuizen.

"I greatly appreciate your music." - Tielman Roos.

"Let me express my appreciation for your contribution to our as yet small collection of patriotic songs." - C.T. Wilcocks (Administrator, O.F.S.)

"My wife hopes to sing this song." - (Prof.) S.P.E. Boshoff.

"Mr. Jansen wishes to express his thanks and appreciation."

"My best wishes for the success of your song." - Earl of Athlone.

"My heartiest congratulations on the work." - (Bandmaster) J.F.D. Shaul, V.C.

"We trust that you will have great success with the song." - H. Lyell-Taylor (A.C.T.)

"Ek stel hierdie blyk van vriendskap baie hoog op prys. Ons waardeer al die pogings om gesonde Volksliedere aan die publiek deur te gee, ten seerste want daar is seker nie baie dinge wat ons nodiger het as goeie gesonde Volksliedere nie." - L.J. Erasmus (T.O., en Handhawersbond).

Ten slotte het Braye ook twee advertensies van sy komposisie ingesluit:¹

---

1. Lêer no. 36.

„Eendrag Maak Mag”

’N NUWE S.A. TWEETALIGE VOLKSLIED—

„FRAAI LAND SO ROEMRYK”

(IN AFRIKAANS EN ENGELS)

Afrikaanse Woorde deur D. C. MOLLETT

REFREIN

“ Fraai Land so Roemryk, u roepstem is Eenheid,
Fraai Land so Roemryk, ons leuse is Vryheid.
Ons veg vir u naam,
U eer en u faam;
Gedagte wat begin !
Ons tot dade wek,
Eedler hoër steeds strek,—
Vir die Land deur ons so bemin.”

“Union is Strength”

THE NEW S.A. BILINGUAL PATRIOTIC SONG—

“FAIR LAND OF GLORY”

(IN ENGLISH AND AFRIKAANS)

English Words and Music by TELFORD BRAYE

REFRAIN

“ Fair Land of Glory, that calls for Unity,
Fair Land of Glory, we stand for Liberty,
We’ve fought for thy name,
Thine honour and fame;
The thought—it gives us cheer !
Let our deeds inspire,—
To things noble and higher,
For the Country to us so dear.”

Kopieë, volledig met musiek en woorde, prys 2/6 posvry van :
Copies, complete with music and words, price 2/6 post free, from:

TELFORD BRAYE,
Postbus/Box 47,
VENTERSDORP, Tvl.

IN DIE SKOLE WORD DIT NOU GESING

NOW SUNG IN SCHOOLS

„EENDRAG MAAK MAG ”

Opedra aan die Voortrekkers en die
Gesneuwelde Springbokke

TONIEK.SOLFA EDIESIE

VIR KOOR OF KWARTET

(S.A.T.B.)

n Nuwe S.A. Tweekalige Volkslied—

**FRAAI LAND
SO
ROEMRYK”**

AFRIKAANSE WOORDE

DEUR

D. C. MOLLETT

MUSIEK DEUR — MUSIC BY

TELFORD BRAYE

“ UNION IS STRENGTH ”

Dedicated to the Voortrekkers and the
Fallen Springboks

TONIC-SOLFA EDITION

FOR CHOIR OR QUARTETTE

(S.A.T.B.)

The New S.A. Bilingual Patriotic Song—

**“ FAIR LAND
OF
GLORY”**

ENGLISH WORDS

BY

TELFORD BRAYE

Sy toonsetting van Fraai Land so Roemryk was as volg:¹

1. Lêer no. 36. Hierdie lied word in die oorspronklike vorm weergegee.

"M.M. Copy accepted by H.E. the Governor-General, the Earl of Clarendon; 3rd Dec 1931

"Fraai Land so Roemryk" — "Fair Land of Glory"

Composed 16th November 1931.

by TELFORD BRAYE.

Tempo di Marcia:

(1) Heil! moedig. Seuns van Af-ri-ka, die
 (1) Hail! Brave Sons of A-fri-ca, the

f

Con Spirito:

Land waardeur ons werd be-vry. Heil! moedig Seuns van Af-ri-ka, die
 Land that made us free. Hail! Brave Sons of A-fri-ca, the

mf

Con Spirito:

die ba-re land vir Dus voorwaarts beur en
 Coun-try so dear to So on-ward go! then

mf

Con Spirito:

toon daardeur Ons Land en ons Vlag vir my.
 we shall show we'll stand by the flag and thee.

Now sung in Schools.

25

REFREIN—REFRAIN.

Fraai Land so roem — ryk. U roep — stem is een — heid!
 Fair Land of Glo — ry, that calls for U — ni — ty.

Fraai Land so roem — ryk. Ons leu — se is vry — heid! Ons
 Fair Land of Glo — ry, we stand for Li — ber — ty. We've

veg vir u naam, U eer en u faam. Ge — dag — te wat be — gin Ons tot
 fought for thy name, thine honour and fame. the thought it gives us cheer. Let our

da — de wek. Eedler hoër steeds strek Vir die land deur ons so be — min.
 deeds in — spire, to things no — ble and higher, for the Coun — try to us so dear.

UITGESAAL

en Gesing deur alle Beroemde Sangers en Musiekspelers!

Broadcast and Sung by all The Leading Artists!

Die gehalte van die inskrywings wat ontvang is was uiters swak. Die poging van Dirk J. van der Walt¹ is byvoorbeeld verteenwoordigend van die mentaliteit van talle persone wat beslis belang sou stel in latere sangbundels. Die FAK moes toe reeds beseef het dat liedere wat by dié tipe mentaliteit - waaronder waarskynlik 'n groot deel van die bevolking getel het - aansluiting sou vind, in alle toekomstige bundels sou moes verskyn.

Die briewe wat Telford Braye gekry het en so geadverteer het, het gekom van o.a. uitvoerende "kunstenaars" (J. Shelley Francis, Archie Parkhouse, J.F.D. Shaul), organiseerders soos M.L. Louw wat 'n lid van die parlement was en dus 'n persoon van aansien, Tielman Roos wat 'n gedugte politikus was, volksfigure (generaal Hertzog, generaal J.C. Smuts, dr. Malan, C.T. Wilcocks wat Administrateur van die O.V.S. was, L.J. Erasmus) ens. - in baie gevalle dus groot name en invloedryke figure.

Die woorde van die lied is swak terwyl die toonsetting uiters swak is; tóg het kolonel Jacob Wilkens se familie dit geesdriftig verwelkom, en sou Stephen Eyssen probeer om dit te gebruik as 'n geskikte geleentheid hom sou voordoen, is dit uitgesaai en in koerante gepubliseer, het generaal Smuts se gesin dit met vreugde gesing, en sou prof. S.P.E. Boshoff se vrou dit graag sing.

Braye se lied het in 1934 tot die Afrikanervolk gespreek bloot omdat daar in daardie stadium nog nie veel ander vaderlandsliedere bestaan het nie en selfs só 'n swak poging dus in 'n sekere behoefte voorsien het. Dit dui daarop dat patriotisme sterker was as die gevoel vir artistieke standaard. Tog bly dit moeilik om te glo dat mense soos prof. S.P.E. Boshoff, wat later lid van die Akademie en taaladviseur vir die Afrikaanse Bybelvertaling sou word, en Stephen Eyssen, later lid van die eerste redaksie van die FAK-Volksangbundel, dit so kon aanprys.

---

1. Sien bl. 13.

Bespreking van die kwessie rondom 'n Volkslied tydens die FAK-kultuurkongres op 19/20 Des. 1934

'n FAK-kultuurkongres het op 19/20 Desember 1934 in die Universiteitsaal in Milnerpark, Johannesburg, plaasgevind. Onder die afdeling Kultuuraangeleenthede het die kwessie van 'n Volkslied ter sprake gekom met die versoek van die Handhawersbond en die S.A.O.U.-hoofbestuur dat Die Stem van Suid-Afrika tot Volkslied verklaar moet word.¹ Die speel van die Volkslied by openbare vermaaklikhede is ook bespreek. Die Skakelkomitee van Kaapstad het 'n versoek namens die FAK aan die African Consolidated Theatres Ltd. en alle eienaars, bestuurders en organiseerders van openbare vermaaklikhede gerig om af te sien van die gewoonte om 'n amptelike Volkslied of Volksliedere by sulke geleenthede te speel op grond van die volgende oorwegings:²

(a) Dit is onvanpas en oorbodig omdat die publiek by sulke geleenthede bymekaar kom ter wille van vermaak en ontspanning, en nie om uiting te gee aan hul nasionale gevoelens nie. (b) Dit doen af aan die waardigheid van 'n Volkslied om dit by alle openbare vermaaklikhede te speel. (c) Dit is ongewens aangesien dit nie vir die rassevrede, wat deur almal in Suid-Afrika begeer en nagestreef word, bevorderlik is nie.

Na aanleiding van 'n kongresbesluit wat vroeër in Kaapstad geneem is, naamlik dat die Bestuur van die FAK moes voortgaan met sy pogings ter verkryging van 'n Unie-Volkslied, is die volgende verslag aan die Kultuurkongres voorgelê:³

In November 1932 is te Johannesburg 'n vergadering belê waarop al die groot verenigings was om in samewerking met die Engelse seksie, planne te beraam vir die verkryging van 'n volkslied. 'n Breë komitee van Afrikaans- en Engelssprekendes o.l.v. die FAK is toe in die lewe geroep en daarna is eenparig besluit om gedurende drie

-
1. Lêer no. 3. Notule FAK-kultuurkongres, 19/20 Des. 1934: Besprekingspunt 40.
  2. Lêer no. 3. Ibid. Besprekingspunt 41. Die versoek word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  3. Lêer no. 3. Kongresbesluite, FAK-kultuurkongres, 19/20 Des. 1934: no. xvii. Die verslag word in sy oorspronklike vorm weergegee.

agtereenvolgende jare twee wedstryde jaarliks te hou: een vir woorde vir h Volkslied (Januarie tot Junie) en daarna een vir die toonsetting van woorde wat in die eerste wedstryd bekroon mag word. Verder is besluit om die beoordeling van ingestuurde stukke in die hande te laat van h keurkomitee van 7 persone, waarvan drie deur die Engelse vereniginge en drie deur die FAK-bestuur as verteenwoordigers van die Afrikaanse liggeme, benoem sou word. Een van die FAK-bestuurslede sou as voorsitter van die keurkomitee optree. Die komitee is dan ook later behoorlik saamgestel.

Die eerste prysvraag vir woorde het 55 liedere opgelewer waarvan 21 in Afrikaans, 15 in Engels en 19 in albei tale was. Die keurkomitee se eenparige oordeel was dat geen enkele insending as moontlike S.A. volkslied aanbeveel kan word nie. Die oorgrote meerderheid van die komitee was ook nie ten gunste van die toekenning van h prys vir of toonsetting van enigeen van die ingesonde liedere nie. Die komitee het derhalwe aanbeveel dat h prysvraag uitgeskryf word vir toonsetting en vir vertaling van "Die Stem van Suid-Afrika."

Die FAK-bestuur het egter besluit om volgens oorspronklike plan nog h tweede wedstryd vir woorde uit te skryf in die goeie verwagting dat dit iets verdiensteliks mag oplewer. Daar sou dan drie prysvrae gelyktydig wees, naamlik een vir woorde vir h volkslied, een vir toonsetting van die Stem van Suid-Afrika en een vir h Engelse vertaling daarvan. Laasgenoemde twee prysvrae is voor publikasie van die besonderhede gekanselleer, omdat die eksekutrieuse van die Langenhoven-Letterkundige Nalatenskap nie ten gunste daarvan was nie.

Die tweede prysvraag vir woorde, net soos die eerste, het geen resultate van enige betekenis opgelewer nie.

Op ontvangs van die Keurkomitee se verslag, het die F.A.K.-bestuur die breë komitee van Afrikaans- en Engelssprekendes andermaal op 26 September l.l. byeen geroep om (a) die rapport te oorweeg en (b) oor verdere stappe te beraadslaag. Die komitee besluit toe eerstens om ooreenkomstig die vorige aanbeveling van die Keurkomitee, dadelik stappe te doen ten einde eenstemmigheid te kry omtrent die beste toonsetting vir Die Stem van Suid-Afrika en tweedens om nie op formele wyse voort te gaan met die wedstryde vir woorde nie, dog die geleentheid daar te laat vir enigeen om h gedig op te stuur wat geskik sal wees om as volkslied in aanmerking geneem te word.

Betreffende die toonsetting van Die Stem van Suid-Afrika, is in die pers o.a. aangekondig dat geen formele prysvraag hiervoor uitgeskryf word nie, maar dat die F.A.K.-bestuur bereid is om tot end Februarie 1935 toonsettings te ontvang. Ingestuurde stukke sal aan h keurkomitee voorgelê word wat die drie mees geskikstes sal uitsoek. Hierdie toonsettings

sal dan op een of ander wyse aan die oordeel van die publiek onderwerp word.

Nadat eenstemmigheid omtrent die toonsetting verkry is, sal die betrokke persone genader word insake 'n moontlike vertaling van die lied.

Gedurende die bespreking van hierdie verslag het mnr. G. Lampen van Carolina gewaarsku dat 'n Volkslied nie amptelik gekies kon word nie, maar dat dit uit die volk self moes groei. Van dr. P. de V. Pienaar van Johannesburg het die voorstel gekom om die drie bekendste toonsettings van Die Stem om die beurt oor die radio uit te saai sodat die volk dit kon hoor en dan 'n keuse maak.

1.3.3 Toonsetting van Die Stem van Suid-Afrika

Nie-formele prysvraag vir toonsetting van Die Stem

Die FAK wou Die Stem in die eerste FAK-Volksangbundel opneem, maar daar was verwarring rondom watter toonsetting gebruik moes word. Hulle het 'n nie-formele prysvraag vir die toonsetting van Die Stem uitgeskryf waarvan die sluitingsdatum die einde van Februarie 1935 was. Verder was die bestaande toonsettings van Die Stem van M.L. de Villiers, Gideon Fagan, Stephen Eyssen en Victor Potgieter almal gewild by die publiek. Sonder om die keurkomitee van die Volksliedwedstryde te raadpleeg en ook voor die sluitingsdatum van die prysvraag vir die toonsetting van Die Stem, is daar besluit om Stephen Eyssen se toonsetting in die Volksangbundel te gebruik.¹

Prof. E.C. Pienaar (voorsitter, FAK-keurkomitee - Volksliedwedstryde) het hom in 'n brief van 19 Oktober 1934 aan mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) as volg oor die toonsetting van Die Stem uitgelaat:²

-
1. Sien bl. 24-26. Kongresbesluite, FAK-kultuurkongres, 19/20 Des. 1934: no. xvii.
  2. Lêer no. 40. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Dan val dit my op dat van die nou reeds min of meer bekende STEM-toonsettings alleen dié van Stephen Eyssen opgeneem word. Waarom hierdie bepaalde voorkeur? Ek hou persoonlik min van M.L. de Villiers se toonsetting, maar Victor Potgieter s'n (as musiekstuk uitgegee) vind ek ruim so mooi as Eyssen s'n, en dan is daar nog Fagan s'n (H.M.V.-plaat) wat ook goed is. Nou wonder ek net of die FAK (juis omdat DIE STEM ons seer besondere aandag geniet) nie h baie groot fout maak nie deur alleen die Eyssen-toonsetting op te neem met uitskakeling van al die ander (veral die van M.L. wat in Kaapstad die bekende is), en daardeur dus by voorbaat reeds te kenne gee, voor ons eie toonsettingprysvraag uitgeskryf is, dat Eyssen die FAK-keuse is? Want so sal dit seer seker uitgelê word. Broer, dink bietjie baie ernstig na oor die moontlike gevolge hiervan. Die veilige weg onder omstandighede is m.i. almal of niks. Maar ons wil mos juis hê dat die reeds bestaande en ander toonsettings moet soveel moontlik bekend word, sodat daaruit later h volkskeuse kan gemaak word. En hier is nou die gulde geleentheid daarvoor. Daarom behoort minstens hierdie vier opgeneem te word (die orige ses of meer ken ek nie), ook omdat hulle ons melodieë as kunsliedere verryk. Maar ek wil net maan tot die grootste versigtigheid en ons moet baie oppas om as FAK nie die moontlikheid tot verdeeldheid te skep nie, want daar is so min voor nodig.

Reaksie op die nie-formele prysvraag vir toonsetting van Die Stem

Die FAK het h taamlike goeie reaksie van die publiek gekry en heelwat toonsettings van Die Stem is ontvang. Elke inskrywing moes, soos in die vorige twee wedstryde vir woorde vir h Volkslied, onder h skuilnaam ingestuur word. Die volgende toonsettings is onder meer ontvang:¹

D. Kannemeyer van Swellendam - 'skuilnaam Leon,
 mej. Clara Markgraff van Caledon - skuilnaam Kismet,
 W.W. Brink van Auckland Park het drie verskillende bydraes ingestuur onder die skuilname Ossewa, Voortrekker en Onse Land. Sy toonsetting onder die skuilnaam Ossewa het as volg daar uitgesien:²

---

1. Lêer no. 36.

2. Ibid. Die toonsetting word in sy oorspronklike vorm weergegee.

$\text{♩} = 84$ "Die stem van Suid Afrika"

Ossewa

M.F.

Wit die blou van on se He-mel, wit die diep-te van ons see

Oor ons e...wi...ge ge-bergtes, waar die Kran-se auk-woord. ges.

M.P.

Wenk ons ver ver...~~te~~ te: -vlaktes, met die droom van Os...se...wa!

Rit-...
Rit- die stem van ons ge-lief...de, van ons land Suid Af...ri-

F a tempo

Ka. Ons sal ant woord, op u goue roep stem, ons sal off...er,

Wah gy vra. ons sal lew e. ons sal ster we. ons in jou Suid

Rit.
Af ... ri ... Ka.

Onder die skuilnaam Vocalist het H.F. Morley van Port Eliza=
beth die volgende toonsetting ingestuur:

Langenhoven. Die Stem van Suid-Afrika Vocalist

1 Uit die blou van on-se he-mel, uit die diepte van ons see
2 In die merg van ons ge-been-te, in die hart en siel en gees
Cor ons e-wige-ge-berg-tes waar die kran-se antwoord gee,
In ons roem op die yer-le-de, in die hoop op wat sal wees,
Deur ons ver ver-la te vlak-tes met die kreun van oss-e wa
In ons wil en werken wan-del, van ons wieg tot aan ons graf

Ruis die stem van ons ge-lief-de van ons land Suid-af-ri-ka
 Deel geen an-der land ons lief-de, trek geen an-der trou ons af.
 Ons sal ant woord op jou roep-s-tem, ons sal of-fer wat jy vra
 Va-der Land! ons sal die a-del van jou naam met e-re dra
 Ons sal le-we ons sal ster-we- ons vir jou, Suid-af-ri-ka
 Waar en-trou, as Af-ri-ka-ners - kin-ders van Suid-Af-ri-ka.

Bogenoemde twee toonsettings deur Ossewa en Vocalist toon die uiters swak gehalte van die inskrywings wat ontvang is. Daar is hoegenaamd geen begrip van korrekte harmoniese progressies en stemleiding nie, terwyl die behandeling van die woordskandering (veral deur Ossewa) so naïef is dat dit werklik amusant raak. Die gees van patriotisme wat uit die woorde straal word nie oorgedra na die musiek nie. Die poging van Ossewa stem 'n mens regtig morbied terwyl Vocalist probeer het om 'n wals op die woorde te maak.

Verdere bydraes is ontvang van ds. H. Söhnge van Graaff-Reinet, mev. C.M. Badenhorst van Colesberg, mev. Ilse Mostert van P/k

Greenlands - skuilnaam Suid-Afrika, J.C. Rousseau van Bloemfontein, Pieter Wybe Haasdyk van Oranjesicht in Kaapstad, Victor Potgieter wat diplomatieke attaché in Pretoria was, Teddie Garrat van Johannesburg en Francois Eybers van Bloemfontein.

Benoeming van 'n keurkomitee om toonsettings te evalueer

Die volk wou baie graag 'n eie Volkslied gehad het en het ongeduldig begin word, soos blyk uit die volgende artikel in 'n Pretoriase koerant van 9 Junie 1935 met die opskrif National Anthem eludes Transvaal:¹

After several fruitless competitions for a national anthem, (sic) the FAK has decided to accept Senator Langenhovens "Stem" as the lyric, but the search for a tune goes on.

Die ongeduld van die volk was geregverdig, aangesien die FAK gesloer het met die saamstel van 'n keurkomitee om die drie beste toonsettings uit die 36 wat ontvang is, te kies. Die probleem het egter by mej. Sarah Goldblatt (administratrise, Letterkundige Nalatenskap Langenhoven) gelê, want haar medewerking moes eers verkry word alvorens 'n keurkomitee saamgestel kon word. As gevolg van die boedelbepalings van Langenhoven moes 'n verteenwoordiger van die boedel op die keurkomitee dien. Die FAK het besluit dat die keurkomitee uit drie Afrikaanssprekendes en twee Engelssprekendes moes bestaan en die persone wat in aanmerking gekom het was onder andere mnre. Petrus Lemmer (Bloemfontein) en John Connell (Johannesburg), prof. P. Kirby (Universiteit van die Witwatersrand en prof. Gerrit Bon (Pretoria).

---

1. Lêer no. 37.

Mnr. J.J. Jordaan van Kaapstad is gevra om namens die FAK-bestuur die medewerking van mej. Goldblatt te verkry deur die volgende onder haar aandag te bring:¹

(a) dat sover dit moontlik was eenstemmigheid verkry is insake die woorde vir 'n volkslied nl. "Die Stem van Suid-Afrika".

(b) Met die oog op verkryging van eenstemmigheid omtrent die wysie vra die FAK-bestuur haar medewerking in die samestelling van 'n keurkomitee van 5 persone wat 'n keuse van drie toonsettings sal maak uit die reeds gepubliseerde asook uit die ongepubliseerde wysies wat ingestuur is.

(c) Dit sal 'n duidelike verstandhouding wees dat die name van die persone wat die FAK-bestuur voordra vir die keurkomitee, eers deur die Eksekutriese goedgekeur word en

(d) dat die bevinding van die keurkomitee vir finale goedkeuring aan die Eksekutriese voorgelê sal word. Die drie beste toonsettings wat die keurkomitee aanwys sal d.m.v. die radio en andersins onder die aandag van die algemene publiek gebring word om sodoende later tot 'n eventuele keuse te geraak.

Mej. Goldblatt het haar medewerking gegee en op 15 Julie 1935 is die name bekendgemaak van die persone wat genader is om op die keurkomitee te dien. Hulle was mej. Sarah Goldblatt (Kaapstad), dr. N.J. van der Merwe (Bloemfontein), mnr. Petrus Lemmer (Bloemfontein), prof. P. Kirby (Universiteit van die Witwatersrand) en 'n verteenwoordiger van Engelse vereniginge.

Besluite van die keurkomitee

Byna 'n jaar na die benoeming van die keurkomitee, het mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) op 10 Junie 1936 'n brief ontvang van dr. N.J. van der Merwe waarin hy meegedeel is dat elke lid van die keurkomitee ten gunste was van ds. M.L. de Villiers se toonsetting van

---

1. Lêer no. 36. Brief op 35-04-23 deur I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) aan J.J. Jordaan van Kaapstad. Die voorstel word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Die Stem.¹ Aangesien De Villiers se toonsetting in 'n klas van sy eie was, het die keurkomitee besluit om nie 'n verdere twee toonsettings te kies soos oorspronklik bepaal is nie.

Vertaling van Die Stem in Engels

Mej. Goldblatt was baie opgenome met die keuse van die De Villiers-toonsetting van Die Stem. Sy het die keurkomitee egter meegedeel²

dat ek op die gewenste en vereiste tydstip die vertaling van "Die Stem" in Engels sal beskikbaar stel; dat ek dus geen prysvraag van enige soort sal toelaat in hierdie verband nie. Ek sal sorg dra vir 'n goeie vertaling, ek hoop so goed as wat verkrygbaar sal kan wees, en na raadpleging met mev. Langenhoven en Engela, die FAK daarin ken. Die vertaling self moet egter heeltemal aan my (en die ander twee erfgename) oorgelaat word.

Op versoek van Generaal Hertzog het mej. Goldblatt in Maart 1938 in alle erns begin om 'n geskikte Engelse vertaling van Die Stem te bekom. Sy het 'n klein keurkomitee saamgestel wat haar moes help om die geskikste Engelse vertaling aan te wys. Die voorsitter van die FAK, dr. N.J. van der Merwe, het ook op hierdie keurkomitee gedien. Mej. Goldblatt het al die vertalings in aanmerking geneem wat die FAK reeds in 1935 ontvang het toe 'n wedstryd vir die toonsetting van Die Stem uitgeskryf is. Intussen - terwyl die keurkomitee gesloer het om tot 'n besluit te kom - het daar 'n paar vertalings bestaan wat algemeen gebruik is.

Mej. Goldblatt se keurkomitee het egter nooit so ver gekom om 'n Engelse vertaling aan te wys nie. Gevolglik is 'n nuwe paneel van letterkundiges en digters baie jare later onder voorsitterskap van regter H.A. Fagan deur dr. T.E. Dönges, wat Minister van Binnelandse Sake was, aangestel. Hulle het op 4 April 1952 aanbevelings insake 'n vertaling aan hom voorgelê.

-
1. Sien 1.8 - Toonsetting van Die Stem deur M.L. de Villiers.
  2. Lêer no. 38. Brief op 36-06-29 deur mej. S. Goldblatt aan dr. N.J. van der Merwe. Die gedeelte word onveranderd aangehaal.

That the heritage they gave us for our children yet may be:
 Bondsmen only to the Highest and before the whole world free.
 As our fathers trusted humbly, teach us, Lord, to trust
 Thee still:

Guard our land and guide our people in Thy way to do Thy will.

Opname van Die Stem in die eerste FAK-Volksangbundel

In April 1936 het die FAK 'n brief ontvang waarin gewys word op die feit dat Sarie Marais op buitelandse geleentehede as Suid-Afrika se nasionale Volkslied gespeel word. Daarom was dit so noodsaaklik dat Die Stem as toekomstige Volkslied in die eerste FAK-Volksangbundel, wat reeds toe in druk was, moes verskyn. Mej. Goldblatt se toestemming was egter nodig en 'n versoek is namens die FAK as volg aan haar gerig:¹

Omdat ons nie daaraan twyfel nie dat U die wenslikheid sal insien van insluiting van "Die Stem" in die Volksangbundel, wil ons U andermaal vriendelik vra om ons die nodige toestemming vir opname te verleen met M.L. de Villiers se toonsetting wat by die volk reeds algemeen bekend is.

Mej. Goldblatt het gunstig gereageer op die versoek van die FAK en die nodige verlof verleen vir opname van Die Stem in die Volksangbundel. Of die FAK versuim het om M.L. de Villiers se toestemming vir publikasie van sy toonsetting te verkry, en of die hele saak slegs 'n misverstand was, is nie duidelik nie, maar ds. De Villiers het gevoel dat hy tenagekom is deurdat sy toonsetting volgens hom onregmatig in die bundel gebruik is. Hy het deur middel van sy prokureur, dr. G.C. Venter Odendaal van Johannesburg, aan die FAK die terme meegedeel waarop hy bereid sou wees om sy toestemming te gee sodat die musiek van Die Stem in die Volksangbundel en verdere uitgawes van dieselfde bundel kon verskyn. Hy het onder meer 'n outeursaandeel van 6 pennies geëis vir elke eksemplaar van die bundel wat verkoop mag word, asook dat Die Stem in

---

1. Lêer no. 37. Brief op 36-03-07 deur I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) aan mej. S. Goldblatt. Die versoek word in sy oorspronklike vorm weergegee. Sien ook hoofstuk 4 bl. 190.

alle latere uitgawes van die Volksangbundel moes verskyn. So nie, sou skadevergoeding geëis word. Die FAK het sy voorwaardes aanvaar.

Huldeblyk aan M.L. de Villiers en C.J. Langenhoven

'n Groot Volksliedfees, waar hulde gebring sou word aan wyle C.J. Langenhoven en M.L. de Villiers, is deur die FAK vir Julie 1938 in Bloemfontein beplan. By dié geleentheid sou 'n tjek as huldeblyk aan M.L. de Villiers oorhandig word (terwyl 'n waardige grafteken met 'n vereringsopskrif ter nagedagtenis by Langenhoven se graf geplaas sou word). Op 28 April 1938 is ds. De Villiers as volg deur dr. P.J. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) in kennis gestel van die huldigungsfees:¹

Waar die Keurkomitee wat deur die FAK aangestel is eenparig besluit het dat u toonsetting van die "Stem van Suid-Afrika" beter beantwoord aan die vereistes vir 'n volkslied as die ander ingestuurde toonsettings wat indertyd aangevra is en waar die Uitvoerende Komitee van die FAK verder u toonsetting by die volk aanbeveel het, is dit vir my besonder aangenaam om U mee te deel dat my Uitvoerende Komitee besluit het om 'n bedrag van £100 as huldeblyk vir hierdie groot diens aan ons volk bewys aan u te skenk. Daarby oorweeg my Bestuur om op 'n geskikte datum 'n Volksliedfees te organiseer by watter geleentheid die opregte dank en waardering van ons volk aan wyle sen. Langenhoven en aan u op paslike wyse oorgedra sal word.

My Bestuur skenk graag hierdie huldeblyk aan U ook in erkentlikheid vir die verlof deur U aan die FAK toegestaan om u toonsetting van die "Stem van Suid-Afrika" in die eerste uitgawe van die FAK-Volksangbundel op te neem. Ek kan u verseker dat hierdie blyk van u goeie gesindheid en welwillende medewerking hoog op prys gestel word. Ons sal dit waardeer as U die opname van u toonsetting van "Die Stem van Suid-Afrika" in die volgende uitgawes van die FAK-Volksangbundel regstreeks met die uitgewers wil reël.

---

1. Lêer no. 38. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Kritiek op die toonsetting van M.L. de Villiers

Die FAK het deur die jare kritiek uit alle oorde ontvang dat Die Stem, wanneer dit gespeel word, nie 'n baie imponerende indruk maak nie. Daarom is Anton Hartman op 2 Desember 1948 genader met die versoek om vir 'n volledige en sterk orkestrasie asook dienooreenkomstige plaatopnames te sorg. Hartman het as volg gereageer op die versoek:¹

(a) Dit kan nie ontken word nie dat die melodie van "The King" veel statiger is as die van "Die Stem" nie. Terselfdertyd is ek dit heeltemal eens dat die vertolking van "Die Stem" gewoonlik nie reg daaraan laat geskied nie, dit word meestal afgerammel. Desiré Defauw se vertolking daarvan was 'n toonbeeld van die waardigheid wat dit wel inhou. (b) Daar is geen ordentlike opname van die "Stem" in die handel verkrygbaar nie en dit is 'n saak waaraan die FAK wel iets kan doen. Ek het sekere voorstelle in verband met plate-opnames nie alleen van ons Volkslied nie, maar ek meen dit sou vrugbaarder wees as hierdie saak op die agenda van 'n Kommissie-vergadering vir volledige bespreking geplaas kan word.

Die aanvangs- en slotnote van die melodie van Die Stem is veral deur die publiek gekritiseer. Mnr. P. Retief Gauché van Wolmaransstad het almal se besware pragtig verwoord in 'n brief aan die FAK toe hy gesê het:²

Ons juig ook die keuse van die wysie toe, uitgesonderd wat die "insit" daarvan betref. Die eerste 3 note is gans te laag. Op ons laaste Dingaansdagfeesviering was die sing van "Die Stem" andermaal 'n fiasko. Die woord "sterwe" en die slot "Suid-Afrika" kon enkeles maar net half toe-kele uitkry.

Baie interessant is egter die feit dat ds. De Villiers Die Stem oorspronklik in E majeur getoonset het. Prof. W.H.

-
1. Lêer no. 38. Brief op 49-01-06 deur Anton Hartman aan die sekretaris van die FAK-musiekkommissie. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  2. Lêer no. 37. Brief op 36-07-18 deur mnr. P. Retief Gauché aan die algemene sekretaris van die FAK. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Bell van die Musiekkonservatorium in Kaapstad het ds. De Villiers destyds meegedeel dat dit 'n hele toon te hoog was, en De Villiers het dit toe na D majeur getransponeer. Geen uitgewer wou egter De Villiers se toonsetting publiseer nie omdat dit volgens hulle te laag begin het naamlik op A onder middel C. Die uitgewers R.H. Müller het hulle later bereid verklaar om De Villiers se komposisie te publiseer mits hy dit 'n halftoon optransponeer na E^b majeur. Hy het dit gedoen en so het dit gebly vir bykans 50 jaar. In 1979, die vyftigjarige bestaansjaar van die FAK, het die nuwe verrykte en hersiene FAK-Volksangbundel verskyn. Gedurende die voorbereiding van hierdie bundel, het talle kenners, onder andere die FAK se musiekkomitee, besluit dat die hoë E^b waarmee Die Stem eindig net te hoog is vir die gewone manstem, en het hulle besluit om Die Stem weer af te transponeer na sy oorspronklike D majeur. Daarmee saam verskyn egter in die bundel 'n vierstemmige verwerking in F majeur deur Dirkie de Villiers, 'n seun van M.L. de Villiers.

1.4 Gepaste geleentheid vir die sing of speel van 'n Volkslied

Verslag van die Afrikaanse Nasionale Kultuurraad

Die Afrikaanse Nasionale Kultuurraad van Pretoria het in 1952 die inisiatief geneem om drie gesaghebbendes se menings in te win oor die gepaste geleentheid wanneer 'n Volkslied gesing of gespeel behoort te word. Reeds in 1950 het die FAK 'n versoek gerig tot die direkteur-generaal van die SAUK om die speel van die Britse Volkslied en Die Stem van Suid-Afrika na die afsluiting van die radioprogramme te staak.¹ Die drie persone wie se menings deur die ANK gevra is, was dr. F.C.L. Bosman, wat sekretaris van die S.A. Akademie vir Wetenskap

---

1. Lêer no. 28. Brief op 50-03-04 deur mnr. Weich (algemene sekretaris van die FAK) aan die direkteur-generaal van die SAUK.

en Kuns was, prof. C.G.S. de Villiers van Stellenbosch en prof. A.N. Pelzer van die Universiteit van Pretoria. Hulle standpunte moes positiewe leiding aan almal in Suid-Afrika verskaf. 'n Opsomming van hulle menings is as volg:¹

A. Positiewe redes:

- (1) "Daar is vir my net een leidraad vir die sing of speel: Besit die vergadering 'poids et majeste' in die Calvinse kriterium (?) dan kan Die Stem gesing word."
- (2) "Die Stem is 'n Volkslied in die sin van 'National Anthem' en behoort dus alleen gesing te word by geleenthede waarin volksgevoel tot natuurlike uiting kom. Sulke geleenthede is algemene Volksfeeste, Dingaansfeeste, Uniedag, Helledag, van Riebeeckdag, Parlementêre verrigtings, funksies waarby die Provinsiale Administrasie of Stedelike Administrasies verbonde is".
- (3) "'n Volkslied is 'n verhewe uiting van die standhoudende aspirasies wat diep in die volksiel leef. Dit dui op die verlange dat volk en staat sal voortbestaan en dit dien as 'n middel om die volk saam te snoer tot 'n hegte eenheid en hom also te sterk om die verhewe ideale wat vir volk en staat gekoester word, te verwesenlik. Dit styg uit bo die tydelike en dui op ewige en onverganklike waardes.

Geleenthede waar die Volkslied dus wel gespeel of gesing kan word, is o.a.:

- (i) Amptelike funksies waar hoogwaardigheidsbeksleërs van staat, provinsie of stede optree;
- (ii) Alle byeenkomste waar die oogmerk van die byeenkoms nie tot homself beperk is nie maar die inhoud inhou om waardes te wek wat ook vir die toekomstige betekenis sal hê, bv. kultuurfeeste (Krugerfeeste en feeste i.v.m. die viering van geloftedag word hierby ingesluit), jeugsaamtrekke, funksies van die Voortrekkerbeweging, kongresse van politieke partye, kongresse van erkende studente organisasies, ens."

---

1. Lêer no. 38. Bylae A by vergadering van die uitvoerende komitee van die FAK op 52-12-06. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegeë.

B. Negatiewe redes om groter duidelikheid onder A te verkry:

- (1)(a). "Geleenthede waar die volkslied nie gespeel mag word nie, is o.a. filmvertonings, danspartye, toneelopvoerings en alle andere funksies wat nie aan die eise van (ii) hierbo beantwoord nie met die uitdruklike verstandhouding egter dat sommige filmvertonings en sommige toneelopvoerings wel aan die vereiste van punt (ii) kan beantwoord."
- (b) "Om die rede mag 'n volkslied nooit gespeel word by geleenthede wat nie bo homself uitstyg nie - geleenthede wat slegs oppervlakkige en tydelike vermaak of ontspanning bied, want daardeur word die verhewe aard van die volkslied ondermyn en dit uiteindelik gelyk gestel met een van die volksliedjies wat in die volksmond leef.
- (c) "'n Volkslied is nie 'n sangstuk of koorstuk waar dit in die eerste plek gaan om die skoonheid van die melodie en daarom willekeurig herhaal kan word telkens wanneer 'n behoefte aan estetiese ontspanning ontstaan nie. 'n Volkslied mag nooit tydelike en oppervlakkige genot verskaf nie. Dit mag nooit diensbaar gemaak word aan een of ander tydelike of verbygaande behoefte nie. Dit kan nie dien as 'n middel tot 'n doel waar die doel in homself beperk is nie."
- (2) "Dit is positief nie van pas by byeenkomste van suiwer vermaaklikhede of van persoonlike aard nie bv. bruilofte, danspartye, skemerpartye, bioskope, kampe, toneelopvoerings, konserte, pieknieks en so meer. In hierdie sou dit pure navolging van die Engelse gebruik wees en dit is deels monarhisties-tradisioneel, deels doelbewuste imperialistiese propaganda. ("The Flag" en "The National Anthem" is simbole van Engelse mag en oorheersing.)

Die Kultuurraad wil die duidelike en oortuigende uiteensetting van ons opstellers hierbo, tenvolle as die beste, verhewendste en mees bevredigende doelstelling van 'n volkslied, onderskrywe.

Ons wil dit geheel-en-al aanvaar as 'n basis waarop verder voortgebou kan word en koester die stellige hoop dat die F.A.K. met hierdie positiewe bydrae, daadwerklik daartoe sal oorgaan om 'n omvattende en doeltreffende leiding aan die hele bevolking van Suid-Afrika te kan gee.

Kritiek op die ANK se verslag

Die verslag van die Afrikaanse Nasionale Kultuurraad het wye reaksie en kritiek uitgelok soos blyk uit 'n brief van G.W. Eybers van 8 Oktober 1952:¹

Daar is veel wat u drie bydraers geskryf het, en veral prof. Pelzer, waarmee ek, vir my, saamstem; en daar is heelwat wat verder omskrywing en voorbehoud eis.

Ons volkslied is nie 'n gebed nie, maar 'n wydingslied aan die diens van land en volk. In daardie sin is dit nie heilig nie, en ook nie godsdienstig nie, d.w.s. nie 'n uiting van ons liefde en lojaliteit teenoor God nie; hoewel ons God eer as die Bestierder van ons lotgevalle.

*'n Volkslied moet m.i. nooit 'n gewoontelied word soos die bioskoopeienaars "God Save the Queen" gemaak het nie, altans in Suid-Afrika - nie in Engeland nie. Daarenteen maak ek beswaar daarteen dat een van u skrywers sê ons volkslied mag glad nie by konserte, kampe of bioskope gesing of gespeel word nie. As die geleentheid sodanig is dat die goeie organiseerders voel dat "Die Stem" die gevoelens van die gehoor kan kristaliseer of saambind of tot besinning laat kom en laat verdiep en bestendig, dan is die gebruik daarvan m.i. vanpas en oorbaar en voordeel-
lig. 'n Skoolkonsert of 'n Voortrekkerkamp of 'n Landsdiens-
kamp kan soms so 'n geleentheid wees, en soms weer nie.*

*By die godsdiensoefening van 'n skool in die skoolsaal kan "Die Stem" gewis aan die begin of aan die einde eenkeer per maand gesing word. Dit is goed dat ons nou en dan ons trou aan land en volk 'n keer goed uitgalm. Dit is mee-
voerend en neem diegene wat minder warm voel, saam op die pad. Die geleentheid wanneer die volkslied gesing of ge-
speel word, is m.i. ook nie die belangrikste punt om te
beslis nie, want byna alles sal afhang van die leier van
die byeenkoms en die paar woorde waarmee hy die aankondiging
van die lied doen.*

Die stemming van die vergadering skyn dus 'n belangrike vereiste te wees. Daarom beskou ek die sing van ons Volkslied wanneer 'n hoogwaardigheidsbekteër sy verskyning maak, van baie twyfelagtige waarde. Dit is by uitstek 'n nabootsing van 'n Britse gewoonte.

Die afsluiting van 'n politieke vergadering of kongres bied m.i. 'n gulde kans om saam trou en diens aan die

---

1. Lêer no. 38. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

vaderland te betuig - iets wat van baie groot waarde vir die individuele en die groepsgevoel is - as die regte stemming vooraf verkry kan word.

Menings van die lede van die musiekkommissie van die FAK oor gepaste geleentheid vir die sing of speel van Die Stem

Die FAK wou 'n vaste beleid formuleer ten opsigte van gepaste geleentheid vir die sing of speel van Die Stem, maar eers moes die onderskeie menings van die musiekkommissielede van die FAK verkry word. In 'n brief van 27 Januarie 1953 is elke lid versoek om die ANK se verslag oor bogenoemde onderwerp te bestudeer en dan hulle eie aanbevelings te maak. Verder wou die FAK ook hulle standpunte verneem het ten opsigte van die gebruik van die SAUK om radio-programme met die speel van Die Stem en The Queen af te sluit.¹

Prof. G.G. Cillié (Jnr) van Stellenbosch het sy steun toegesê aan die ANK-verslag. In 'n brief van 18 Februarie 1953 aan die FAK skryf hy:²

Die enigste leemte wat ek in die stuk vind is t.o.v. kinders veral skoolkinders. Ons kinders moet van jongs af vertrouwd raak met die woorde en musiek van ons volkslied. Dit beteken dat hulle dit moet oefen en miskien ook meer dikwels moet sing as die grootmense. 'n Onderwyser sal hier meer bepaald die geleentheid kan noem waar die kinders op skool die Stem moet sing en ook hoe hulle dit moet oefen, sodat hulle dit goed kan leer en terselfdertyd ook sal leer dat die Stem 'n besondere lied is wat 'n mens nie by alle geleentheid sing nie. Ek hou nie van die speel van die Stem en "The Queen" ter afsluiting van die radioprogramme nie.

Die Suid-Afrikaanse Onderwysersunie het op versoek van die FAK ook aanbevelings insake die speel en sing van Die Stem gedoen. Hulle standpunte was as volg:³

-
1. Lêer no. 38 Brief op 53-01-27 deur mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK) aan die Musiekkommissielede.
  2. Lêer no. 38. Brief op 53-12-18 deur G.G. Cillie aan G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK). Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  3. Lêer no. 38. Bylae A by Agenda, Uitvoerende Komitee-vergadering, 53-05-08.

1. *In beginsel onderskryf die S.A.O.U. die stuk wat die brief van die F.A.K. begelei het. Hy het net één bedenking en dit is of dit wel raadsaam is dat "Die Stem" op kongresse van politieke partye gesing of gespeel behoort te word. In beginsel kan daar niks teen ingebring word nie, dit hou egter die gevaar in dat "Die Stem" op 'n gewone politieke vergadering as wapen gebruik word net soos ontroue Suid-Afrikaners die Engelse volkslied in die verlede misbruik het.*
2. *Die S.A.O.U. wil aan die hand doen dat dit positief gemeld sal word dat "Die Stem" by skoolfunksies waar al die leerlinge byeen is soos bv. 'n skoolopening of 'n skoolsluiting gesing behoort te word. So 'n praktyk sal 'n bydrae lewer om by die jeug van ons land gesonde vaderlandsliefde in te skerp en om waardering vir ons nasionale volkslied te kweek.*
3. *Die S.A.O.U. is van oordeel dat aangesien elke radio-program op die Afrikaanse sowel as op die Engelse senders met godsdiensoefening afsluit, die speel van "Die Stem" en die Engelse volkslied ná die godsdiensoefening werklik nie nodig is nie.*

Met die oog op 'n finale beleidsverklaring t.o.v. Die Stem het die FAK se musiekkommissie - met inagneming van die ANK se verslag en ander standpunte soos hierbo uiteengesit - 'n verklaring opgestel wat die FAK se mening oor die saak so omvattend moontlik weergegee het. In dié verklaring is die spesiale versoek van die ANK dat die FAK hom daarvoor moes beywer dat "in die toekoms na Die Stem van Suid-Afrika verwys sou word as Ons Volkslied in plaas van Die Stem, ook in ag geneem."¹ Daar is verder ook besluit om die finale beleidsverklaring nie dadelik vir publikasie vry te stel nie, maar om dit eers as konsep op die volgende FAK-kongres voor te lê. Die redes daarvoor was as volg:²

- (1) *Dit sal meer pertinent onder die aandag van die volk gebring word en só in wyer kringe publisiteit verkry.*
- (2) *Die geleentheid kan ook aangewend word om op die erkenning van "Die Stem" as enigste amptelike volkslied (sic) aan te dring. Tydens die jongste debat in die volksraad (sic) oor laasgenoemde aangeleentheid het*

---

1. Lêer no. 38. Brief op 54-04-15 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK) aan prof. dr. H.B. Thom (voorsitter, FAK).
 2. Lêer no. 38. Ibid.

die regering (sic) laat blyk dat hy daartoe sou oorgaan eers as die volk onteenseglik getoon het dat hy dit begeer, en dit is my beskeie mening dat die FAK moet begin om die openbare mening hiertoe op te voed en ryp te maak.

Verklaring van die uitvoerende komitee van die FAK

Gedurende die twaalfde tweejaarlikse en Silwerjubileumkongres van die FAK wat tussen 29 September en 3 Oktober 1954 in Bloemfontein plaasgevind het, is die beleidsverklaring ten opsigte van geoorloofde geleenthede vir die sing en speel van ons Volkslied soos deur die Uitvoerende Komitee opgestel, as konsep aan die kongres voorgelê. Dit het as volg gelui:¹

A. Algemene opmerkinge:

1. *h Volkslied vertolk die verhewe, beheerste, spontane uiting van die standhoudende aspirasies wat diep in die volksiel leef. Dit dui op die verlange dat die volk en staat sal voortbestaan, en dit dien as middel om die volk tot h hegte eenheid saam te snoer en hom te versterk om die verhewe ideaal wat vir volk en staat gekoester word, te verwesenlik.*
2. *Omdat die volkslied h verhewe, beheerste, spontane uiting is van die aspirasies wat diep in die volksiel leef, daarom kan daar nie vaste reëls neergelê word oor wanneer en waar die volkslied gesing of gespeel moet word nie. Dit is en bly h "verhewe, beheerste, spontane uiting."*
3. *Ook vanweë die aard van die volkslied as verhewe, beheerste, spontane uiting van die volksiel, moet daarteen gewaak word dat die volkslied verval tot die gebruik van h gewone liedjie of sangstuk, of die teken word dat h dansparty, h filmvertoning, konsert of ander vermaaklikheidsgeleentheid beëindig is.*
4. *Die verhewendheid van die volkslied moet "jaloers" bewaak word sonder om die beheerste, spontane gebruik daarvan, as h uiting van die diepste in die volksiel, te demp.*

---

1. Lëer no. 5. Twaalfde FAK-kongres, Bylae A by Jaarverslag 1953/4. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

B. Aanbevelings

Om die ideale hierbo te verwesenlik, is dit nodig dat ons volk, sonder die neerlê van reëls, daartoe opgevoed word. Die eerbied vir ons volkslied moet nie van buite opgedring word nie, maar moet net so spontaan ontstaan soos die drang om die lied te sing of te speel. Hierdie opvoedingswerk moet by die jeug begin. Daarom word die volgende aanbeveel:

1. Ons skole en jeugbewegings moet by gepaste geleenthede die verhewe betekenis en die waardige gebruik van ons volkslied aan die jeug voorhou.
2. Deur die gereelde sing van ons volkslied moet die jeug dit leer en ken, en terselfdertyd leer dat dit 'n besondere lied is wat nie by enige geleentheid gesing moet word nie.
3. Die jeug moet geleidelik geleer word dat ons volkslied gesing word by geleenthede wat van landsverteenvoering digende aard is, wat van patriotisme getuig en wat tot vaderlandsliefde opvoed.
4. Die jeug moet geleer word dat by die geoorloofde sing of speel van enige volkslied dit van 'n mens verwag word om deur jou houding die nodige hulde en eerbied te betoon wat by die sing of speel van jou eie volkslied verwag word.
5. By elke geleentheid dat ons volkslied gespeel word, moet die aanwesiges op aandag en met ontblote hoof staan.
6. Daar moet in die toekoms na "Die Stem van Suid-Afrika" as "ons volkslied" i.p.v. "Die Stem" verwys word.

C. Algemene wenk

Deur middel van die skool, die radio, die pers, toesprake en gereelde F.A.K.-omsendbriewe moet die aanbevelings voortdurend onder die aandag van die volk gebring word, en moet gepropageer word dat waar die volkslied, in ooreenstemming met die aanbevelings hierbo, gespeel word, dit in sy geheel (d.w.s. die volle wysie) en nie verbrokkel nie (d.w.s. nie net slegs enkele balke nie) gespeel moet word.

Die kongres het bogenoemde verslag deeglik behandel en was van mening dat die tyd ryp was vir die Regering om Die Stem van Suid-Afrika as die amptelike en enigste Volkslied van Suid-Afrika te erken. Hulle het ook die inhoud van die verslag heelhartig onderskryf en die beleidsverklaring in sy geheel aanvaar met weglating van afdeling B6 naamlik dat daar

in die toekoms na Die Stem van Suid-Afrika as ons Volkslied in plaas van Die Stem verwys moes word.¹

1.5 Die Stem van Suid-Afrika word tot amptelike Volkslied verklaar

Weens die aanvaarding van die beleidsverklaring van die FAK ten opsigte van die Volkslied deur die twaalfde FAK-kongres, het dit vir die Regering duidelik geword dat dit die begeerte van die volk was om Die Stem as hulle enigste amptelike Volkslied te beskou. Daarom is Die Stem op 2 Mei 1957 tot amptelike Volkslied verklaar.

Op 3 Mei 1957 het die algemene sekretaris van die FAK die volgende telegram aan Sy Edele die Eerste Minister gestuur:²

Die verklaring van Die Stem van Suid-Afrika tot amptelike en enigste Volkslied van Suid-Afrika is vir elkeen van die duisende lede van die FAK 'n bron van die hoogste sielsverrukking. Daarmee is 'n lang gekoesterde volksideaal verwesenlik en een van die belangrikste bakens op ons weg na volwaardige nasieskap geplant. Daarmee verdwyn die laaste van die voormalige veroweraar se simbole wat vir meer as 'n halfeeue triomferend oor ons getroon het. Ons bring hulde aan U Edele persoonlik en aan elke lid van die Regering.

Dankbetuiging aan die Regering deur die FAK

Afgevaardigdes wat die buitengewone FAK-kongres oor Volksmusiek vanaf 30 September tot 3 Oktober 1957 in Stellenbosch bygewoon het, het as kongres hul dank betuig vir die aanvaarding van Die Stem as die Volkslied van die Unie van Suid-Afrika. Die kongres het verder hulde betuig teenoor die komponis van die musiek van Die Stem, ds. M.L. de Villiers. Dr. S.H. Pellisier het in sy huldigingstoespraak gesê dat dit 'n voorreg was vir die Afrikanervolk om slegs ongeveer 30 jaar na die erkenning van sy taal 'n Volkslied van sy eie te besit waarmee hy gelukkig en tevrede was.

---

1. Sien bl.45 . Brief op 54-04-15 deur G.L.H. van Niekerk aan prof. Thom.
2. Lêer no. 38. Die telegram word in sy oorspronklike vorm weergegee.

In sy toespraak het hy verder die volgende genoem:¹

Die vier elemente t.w. die blou van ons hemel, die see, die gebergtes en die vlaktes, dis waar die roepstem vandaan kom - en ons is een in die antwoord: Ons sal lewe, ons sal sterwe, ons vir jou Suid-Afrika. Op 31 Mei 1918 het Langenhoven die woorde gedig in sy woning Arbeids=genot. In 1921 het die tweede poging vir 'n geskikte wysie vir "Die Stem" deur ds. M.L. de Villiers geslaag en is "Die Stem" vir die eerste keer deur 500 skoolkinders tydens 'n vlaghysingseremonie op 31 Mei 1930 gesing. In 1937 het die FAK "Die Stem" met die wysie van ds. M.L. de Villiers aanvaar.

Dr. Pellisier het ook namens die kongres dank vir Die Stem aan die volgende instansies en persone gebring:²

(i) Die volk van Suid-Afrika wat "Die Stem" so gou aanvaar en aan sy boesem gedruk het. (ii) Die regering wat aangevoel het wat die begeerte van die volk was en "Die Stem" in 1957 tot die enigste amptelike volkslied van Suid-Afrika verklaar het. (iii) C.J. Langenhoven wat "Die Stem" geskryf het, en sy volk geleer lees het. (iv) Die FAK vir sy beywering om "Die Stem" met ds. de Villiers se wysie as die volkslied van ons land erken te kry. (v) Die SAUK vir die bekendmaking van "Die Stem" deur jare se programme daarmee af te sluit. (vi) Dank aan ds. M.L. de Villiers wat die musiek vir "Die Stem" gekomponeer het. Ds. de Villiers se naam sal voortlewe solank die "Stem van Suid-Afrika" gesing word.

1.6 Plaatopnames van Die Stem van Suid-Afrika

Die publiek was baie gretig om plate te bekom met die musiek van hulle amptelike Volkslied daarop. So groot was die belangstelling dat die FAK die SAUK gevra het om die plate te vervaardig. In 'n brief van 24 Augustus 1957 het mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK) aan die direkteur-generaal van die SAUK, mnr. Gideon Roos, gesê dat sy Komitee van oordeel was dat 'n groot blaasorkes vir die opnames gebruik moes word.³ Mnr. Roos, wat self baie geesdriftig

---

1. Lêer no. 13. Notule, FAK-kongres oor Volksmusiek, 30 September tot 3 Oktober 1957 in Stellenbosch. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

2. Ibid.

3. Lêer no. 38.

was oor die voorgestelde plateskema, het dadelik opdrag aan die SAUK se musiekafdeling gegee om al die opnames wat die SAUK reeds van Die Stem gemaak het in heroorweging te neem, en indien nodig ook nuwe opnames te maak. Volgens hom is daar beplan om 'n langspeelplaat uit te gee met agt verskillende opnames van Die Stem daarop - 4 met Afrikaanse woorde aan die een kant en 4 met Engelse woorde aan die ander kant. Die vier opnames sou waarskynlik bestaan uit simfonie-orke en koor, blaasorkes, solostem en slegs simfonie-orke.¹

Met die plaatopname van Die Stem in gedagte, het die SAUK mnr. Gideon Fagan gevra om die Volkslied vir orke en koor te verwerk en self toesig te hou oor die korrekte uitvoering daarvan. Fagan het gehoor gegee aan die versoek en sy verwerking is onder sy toesig opgeneem. Die Fagan-harmonisasie was baie gewild veral onder militêre orkeste. Hierdie stygende gewildheid het egter bekommernis veroorsaak in FAK-geledere soos blyk uit die volgende brief van 9 Januarie 1960 deur T.W.S. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) aan ds. M.L. de Villiers:²

Graag noem ons aan u 'n saak wat u tog asseblief as uiteraars vertroulik moet beskou. Ons glo dat dit noodsaaklik is om u, as komponis van ons Volkslied, daaroor te raadpleeg.

Volgens inligting is die S.A.U.K. van voornemens om eersdaags 'n plaat van ons Volkslied uit te gee. Vir die doel is mnr. Gideon Fagan gevra om "Die Stem van Suid-Afrika" vir orke en koor te verwerk en toesig te hou oor die uitvoering daarvan. Daar is 'n moontlikheid dat die opname 'n mate van amptelike erkenning sal kry, selfs van die Regering. Sommige militêre orkeste, wat so dikwels by staatsfunksies optree, begin ook die Fagan-harmonisering gebruik en die gedagte is om selfs die tempo voor te skryf. Die uitvoering wat onder toesig van mnr. Fagan opgeneem is, se spoed was ongeveer 60 kwartnote per minuut.

-
1. Lêer no. 38. Brief op 57-08-27 deur Gideon Roos (direkteur-generaal van die SAUK) aan mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK).
  2. Lêer no. 38. Brief op 60-01-09 deur T.W.S. Meyer (algemene sekretaris, FAK) aan ds. M.L. de Villiers. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Die F.A.K. se Musiekkommissie skenk ernstige aandag aan die saak en wil graag 'n aanbeveling aan die Uitvoerende Komitee doen, sodat die F.A.K. kan poog om nog iets daar- aan te doen, indien dit nodig blyk. Ons kan meld dat daar bedenkinge oor die verwerking en voorgestelde tempo uitgespreek is. 'n Kopie van die koordeel word ingesluit sodat u die harmonisering kan nagaan. As u nie met die verwerking, of die voorgestelde tempo, genoeg neem nie, sal dit waardeer word as u voor 31 Januarie u kommentaar (so volledig en presies as moontlik) tesame met die aan- gehegte musiek weer aan die F.A.K.-kantoor sal terugstuur.

Die aangehegte musiek by bogenoemde brief aan ds. De Villiers was die volgende:

Woorde: C. J. Langenhoven.

Musiek van M. L. de Villiers
Verreder Gideon J.

DIE STEM VAN SUID-AERIKA
(THE CALL OF SOUTH AFRICA)

The musical score is written on four systems of staves. Each system contains four staves of music. The lyrics are written below the notes in both Afrikaans and English. The first system covers the first line of lyrics: 'Ut die blou van on-se he mel, uit die Ring-ing out from our blue hea-rens, from our'. The second system covers the second line: 'diep-te van ons See. Oor ons e-wi-ge ge- deep seas break-ing round. O-ver gra-nite-root-ed'. The third system covers the third line: 'diep-te van ons See. Oor ons e-wi-ge ge- deep seas break-ing round. O-ver gra-nite-root-ed'. The fourth system covers the fourth line: 'diep-te van ons See. Oor ons e-wi-ge ge- deep seas break-ing round. O-ver gra-nite-root-ed'. There are some handwritten annotations and corrections in the score, including 'JOVIBEN' and 'LEINDES' written vertically.

berg - tes waar die kran - se ant - woord gee; Deur ons
 moun - tains where the ech - cing crags re - sound From our

berg - tes waar die kran - se ant - woord gee -- Deur ons
 moun - tains where the ech - cing crags re - sound -- From our

berg - tes waar die kran - se ant - woord gee -- Deur ons
 moun - tains where the ech - cing crags re - sound -- From our

berg - tes waar die kran - se ant - woord gee -- Deur ons
 moun - tains where the ech - cing crags re - sound -- From our

ver - rer - la - te vlak - tes met die kreun van os - se -
 plains where creak - ing wag - gers strewed trails in - to the

ver - rer - la - te vlak - tes met die kreun van os - se -
 plains where creak - ing wag - gers strewed trails in - to the

ver - rer - la - te vlak - tes met die kreun van os - se -
 plains where creak - ing wag - gers strewed trails in - to the

ver - rer - la - te vlak - tes met die kreun van os - se -
 plains where creak - ing wag - gers strewed trails in - to the

wa earth Ruis die Calls the stem van ons ge - Lief - de, van ons
 spi - rit of our. cour - try, of the

wa earth Ruis die Calls the stem van ons ge - Lief - de, van ons
 spi - rit of our. cour - try, of the

wa earth Ruis die Calls the stem van ons ge - Lief - de, van ons
 spi - rit of our. cour - try, of the

wa earth Ruis die Calls the spi - rit of our ge - Lief - de, van ons
 spi - rit of our. cour - try, of the

land, Suid-Afri-ka. land that gave us birth. Ons sal ant-woord op jou Loud-ly peals the ans-wering

land, Suid-Afri-ka. land that gave us birth. Ons sal ant-woord op jou Loud-ly peals the ans-wering

land, Suid-Afri-ka. land that gave us birth. Ons sal ant-woord op jou Loud-ly peals the ans-wering

land, Suid-Afri-ka. land that gave us birth. Ons sal ant-woord op jou Loud-ly peals the ans-wering.

roep - stem, ons sal of-fer wat jy vra, — Ons sal cho - rus, we are thine, and we shall stand — Be it

roep - stem, ons sal of-fer wat jy vra, — Ons sal cho - rus, we are thine, and we shall stand — Be it

roep - stem, ons sal of-fer wat jy vra, — Ons sal cho - rus, we are thine, and we shall stand — Be it

roep - stem, ons sal of-fer wat jy vra, — Ons sal cho - rus, we are thine, and we shall stand — Be it

le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid-Afri-ka. Life or death, to an - swer when you call, be-lo-ved land.

le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid-Afri-ka. Life or death, to an - swer when you call, be-lo-ved land.

le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid-Afri-ka. Life or death, to an - swer when you call, be-lo-ved land.

le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid-Afri-ka. Life or death, to an - swer when you call, be-lo-ved land.

Elke lid van die FAK se musiekkommissie is ook gevra om die Fagan-harmonisasie van Die Stem te bestudeer en aanbevelings te maak. Ten spyte van al die aanbevelings insake die Fagan- en De Villiers-harmonisasies, het die voorgestelde plaatopname in 'n persoonlike toutrekkery ontaard soos duidelik na vore kom uit 'n brief van 14 Maart 1960 deur T.W.S. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) aan prof. dr. H.B. Thom (voorsitter van die FAK):¹

Die FAK se Musiekkommissie het reeds maande gelede 'n vierstemmige verwerking wat ds. M.L. de Villiers self van "Die Stem" gemaak het, aanvaar vir insluiting in die Volksangbundel.

In die tussentyd is Gideon Fagan versoek (blykbaar deur Gideon Roos) om 'n vierstemmige verwerking gereed te kry, waarvan die S.A.U.K. dan plaatopnames van wou maak en die Regering se goedkeuring daarvoor kry, sodat dit as die enigste amptelike verwerking beskou sal word. Die komposis is gladnie hierin geken nie. Toe die toutrekkery wat verderaan beskryf word, begin uitlek, het die Regering die Akademie gevra om 'n plaat van Die Stem gereed te kry. Die Akademie wil slegs die M.L. de Villiers-verwerking hê.

Die lede van ons Musiekkommissie is elkeen afsonderlik gevra om die verwerking van Fagan noukeurig na te gaan.

Saterdag het die Musiekkommissie weer die hele saak bespreek en eenparig besluit dat die verwerking van M.L. de Villiers aanvaar word, nadat enkele klein tegniese veranderings aangebring is.

Ons het ook die (Engelse) kommentaar van prof. Hartman voor ons gehad. Die inhoud daarvan is kortliks dat die M.L. de Villiers-verwerking hopeloos is en die Fagan-verwerking foutloos is. Die Musiekkommissie is van mening dat so 'n absolute verdoeming van die een en absolute ophemeling van die ander nie as 'n wetenskaplik-objektiewe beoordeling aanvaar kan word nie.

Die Fagan-verwerking se tempo van 60 kwartnote per minuut is onaanvaarbaar stadig en is blykbaar 'n nabootsing van God Save the Queen se tempo.

Agter die skerms is dié storie volgens verantwoordelike persone soos volg:

---

1. Lêer no. 38. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

1. Gideon Roos probeer vir Gideon Fagan op elke moontlike terrein stoot.
2. Binnekort gaan die pos van hoofdirigent van die S.A.U.K. vakant en blykbaar sal dit vir Gideon Fagan tot voordeel wees as sy verwerking van Die Stem aanvaar word en hy daardeur publisiteit kry.
3. Daarteenoor is Anton Hartman, as voorsitter van ons Musiekkommissie en aanspraakmaker op die pos van hoofdirigent, in die gedrang. As 'n verwerking wat ons Musiekkommissie aanvaar het (dié van M.L. de Villiers), afgekeur kan word, dan toon dit mos (so redeneer die ander seksie) die swak kennis van die Kommissie en sy voorsitter.
4. Om hierdie set te laat slaag, word 'n vriend van die Roos-Fagan groep, wat vir die Afrikaner aanvaarbaar is, nl. dr. F.C.L. Bosman, gebruik.
5. Die opinies wat deur hulle ingewin is, is slegs van mense wat hoegenaamd nie in ons Afrikaanse volkslewe staan nie. As volksliedere en harmoniesering daarvan, suiwer op musikale perfektheid beoordeel moet word, sou Die Stem in die eerste plek nooit aanvaar gewees het nie en sal byna geen volk in die wêreld 'n volkslied hê nie.
6. Oor die jare heen was dit die F.A.K. wat op elke moontlike manier probeer het om Die Stem as ons enigste volkslied te kry. Die S.A. Musiekraad het nooit enige hulp in die rigting verleen nie.
7. Dit is jammer dat die F.A.K. in die lig van par. 6., nie gevra is om die plaat gereed te kry nie.
8. In elk geval kan ons help om te sorg dat ons volkslied nie misbruik word deur volksvyande van die Afrikaner wat een persoon se Afrikaner-status as hulle speerpunt gebruik nie.

Ten slotte herhaal ek graag dat ons Musiekkommissie die saak Saterdag weer deeglik bespreek het en eenparig die M.L. de Villiers-verwerking aanbeveel. Die Akademie aanvaar dit ook so. 1

-
1. Omdat eenstemmigheid nie in FAK-geledere bereik kon word oor die geskikste verwerking vir die plaatopname nie, is besluit om voorlopig van die idee van 'n langspeelplaat af te sien. Die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns het die FAK toe voorgespring deur die eerste plaat met opnames van Die Stem op die mark te plaas. 'n Kopie daarvan is gedurende die vyftiende FAK-kongres, wat op 28-29 September 1960 in Pretoria gehou is, deur dr. De Villiers (voorsitter, S.A. Akademie) aan prof. Thom (voorsitter, FAK) oorhandig. Op die plaat word gebruik gemaak van 'n orkestrasie van Hubert du Plessis.

Verskillende opinies rondom die harmonisering van Die Stem en die spoed waarteen dit gesing moet word

Die uitvoerende komitee van die FAK het in 'n brief van 21 Maart 1960 aan Sy Edele dr. H.F. Verwoerd, Eerste Minister van Suid-Afrika, die FAK se belang by ons Volkslied beklemtoon en die volgende onder sy aandag gebring:¹

Die F.A.K. het dus besondere belang by ons Volkslied en was ook in die eerste plek daarvoor verantwoordelik dat die lied vir die volk beskikbaar geword het deur middel van die F.A.K. Volksangbundel. Binnekort verskyn 'n her-siene uitgawe van die Volksangbundel en Die Stem van Suid-Afrika sal weereens 'n ereplek daarin kry, en soos dit in die Volksangbundel staan, so ken die volk dit.

Die F.A.K. se Musiekkommissie het weer gedurende die afgelope paar maande noukeurige aandag aan ons Volkslied gegee, veral aan die harmonisering daarvan en die spoed waarop dit gesing word, en die Kommissie se aanbevelings is na die F.A.K. se Uitvoerende Komitee verwys, wat die volgende verklaring daarvoor uitgereik het:-

1. *Die Stem van Suid-Afrika het reeds deel geword van ons volk se strewe na selfstandigheid.*
2. *M.L. de Villiers se melodie is al deur verskillende persone op verskillende maniere geharmoniseer. Sommige van die verwerkings is, uit 'n tegniese oogpunt beskou, baie goed en vernuftig. Dit ly egter geen twyfel nie, dat die komponis se eie harmonieë die beste pas by die stoere eenvoud van die melodie, en as sodanig aanvaar word. Inderdaad is die komponis se harmonisering 'n wesenlike deel van die lied.*

Die F.A.K. beveel dus aan dat die komponis se harmonisering, soos dit in die nuwe F.A.K. Volksangbundel sal verskyn, vir die huidige as die amptelike harmonisering aanvaar word. Wanneer 'n amptelike plate-opname van Die Stem van Suid-Afrika gemaak word, is dit noodsaaklik dat daar nie van dié harmonisering afgewyk word nie.

3. *Die paslikste spoed wat aanbeveel word vir ons Volkslied is 88-92 kwartnote per minuut. Vir die laaste vers kan na keuse 'n effens langamer tempo geneem word.*

---

1. Lêer no. 38 Brief op 60-03-21 deur T.W.S. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) aan dr. H.F. Verwoerd. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Wanneer die Volkslied deur kinders gesing word, is h tempo van 96-100 kwartnote per minuut nie onvanpas nie.

Die Suid-Afrikaanse Musiekraad was weer duidelik ten gunste van die Fagan-harmonisasie, soos blyk uit die volgende uittreksel uit 'n brief deur dr. F.C.L. Bosman (S.A. Musiekraad) aan mej. Sarah Goldblatt:¹

Ten slotte reken die S.A. Musiekraad as enigste en erkende nasionale Musiekraad in Suid-Afrika dat hulle ook moet geraadpleeg word voor die musiekbewerking van ons volkslied, Die Stem van Suid-Afrika, gefinaliseer word en versoek hulle die F.A.K., om met hulle saam te werk in hierdie saak. Die Raad is verder van mening, op sy huidige gegewens, dat die harmonisering van Ds. M.L. de Villiers nie bloot 'n swak harmonisering is, met foute wat verbeter kan word nie, maar die harmonisering moet de novo aangepak word, tensy 'n harmonisering soos die van mnr. Gideon Fagan aanvaar word.

Vroeër in sy brief het hy ook gemeld dat die S.A. Musiekraad reeds die harmonisering van Gideon Fagan aanvaar het "maar terselfdertyd nie graag wou afwyk van 'n harmonisering wat vermoedelik die amptelike sou wees in Suid-Afrika nie."²

Mej. Sarah Goldblatt het Gideon Fagan se opname van Die Stem ten sterkste afgekeur vanweë die te stadige spoed. Verder het sy gevoel dat die harmonisasie van Die Stem nie soos die woorde en die melodie amptelik deur die Regering bepaal moes word nie, aangesien die Volkslied in sy wese en oorsprong behoort het aan die volk en slegs die volk sou besluit hoe hulle dit wou sing. Sy het onderneem om haar invloed as eksekutrice van die Letterkundige Nalatenskap van Langenhoven te gebruik teen 'n amptelike vaslegging van die harmonisasie van Die Stem deur die Regering, asook teen die gewoonte van die SAUK om opnames van Die Stem uit te saai wat die Volkslied eintlik in sy wese skaad.

Tydens 'n byeenkoms in April 1960 tussen mej. Goldblatt, dr.

-
1. Lêer no. 38. Brief op 60-04-06 deur dr. G.G. Cillié aan mnr. Dirkie de Villiers waarin hy hierdie gedeelte uit 'n brief van dr. F.C.L. Bosman aanhaal. Die uittreksel word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  2. Ibid.

Thom (voorsitter van die FAK) en dr. G.G. Cillié (lid van die musiekkommissie van die FAK) het dr. Thom en Cillié mej. Goldblatt se standpunt om 'n amptelike harmonisasie van Die Stem te vermy, ten volle gesteun maar met die voorbehoud dat die SAUK nie opnames daarvan sou uitsaai waarvan die tempi verkeerd was of waarvan die harmonieë hinderlik was vir die volksoor nie.¹ Mej. Goldblatt wou van dr. Cillié geweet het of die FAK in die hersiene Volksangbundel naas die vierstemmige verwerking van Die Stem ook 'n afdruk gaan plaas met die melodie eenstemmig en klavierbegeleiding, en indien wel of dit gaan verskil van die een in die bestaande bundel. Dr. Cillié het haar meegedeel dat 'n besluit tydens vorige Musiekkommissievergaderings geneem is dat Die Stem in die hersiene Volksangbundel behou moes word, maar verwerk in stemme. Hieruit sou 'n mens kon aflei dat daar in die hersiene bundel net 'n vierstemmige koorverwerking sou verskyn. Daar het 'n drukfout voorgekom in die begeleiding van Die Stem in die bestaande Volksangbundel wat eers reggestel sou moes word alvorens dit oorweeg kon word vir opname in die hersiene bundel. Dr. Cillié het mej. Goldblatt egter verseker dat daar slegs in ondergeskikte opsigte afgewyk sou word van die bestaande begeleiding en harmonisasie.

Vir mej. Goldblatt was die belangrikste dat die volk die harmonisasie van Die Stem aanneemlik moes vind, en dit was ook die uitgangspunt van die FAK toe hulle besluit het om die vierstemmige verwerking op 'n paar plekke te wysig, so dat dit minder aanvegbaar sou wees van die kant van die musiekkenners.²

Die standpunt van die Regering ten opsigte van die harmonisering van Die Stem

Die Regering se standpunt ten opsigte van die Volkslied is duidelik uiteengesit in 'n brief van 25 Mei 1960 deur J.P.

---

1. Lêer no. 38. Brief op 60-04-06 deur G.G. Cillie aan D.I.C. de Villiers.
2. Lêer no. 38. Ibid.

Visser (sekretaris van die Eerste Minister), in opdrag van die Eerste Minister, aan T.W.S. Meyer (algemene sekretaris van die FAK):¹

In antwoord op u eersgenoemde brief, het hierdie Departement u op 7 Oktober 1959 meegedeel dat daar geen beswaar teen die insluiting van die Volkslied in die nuwe uitgawe van die F.A.K.-Volksangbundel sal wees nie. Hy het afgelei dat u versoek om toestemming slegs betrekking gehad het op ds. M.L. de Villiers se bekende komposisie wat amptelik aanvaar is. Later is verneem dat 'n harmonisering vir vier stemme ook ingesluit sal word. Hierteen sal daar geen beswaar van regeringsweë geopper word nie, mits dit nie van die bestaande komposisie afwyk nie.

Dit beteken egter nie dat amptelike erkenning nou aan hierdie besondere vierstemmige weergawe verleen word nie. Die Regering se standpunt is kortliks dat amptelike erkenning voorlopig beperk moet bly tot ds. De Villiers se alom bekende komposisie. Teenoor alle harmoniserings of verwerkings van die komposisie vir orkes of stemme of wat ook al, staan die Regering dus op hierdie tydstip onsydig, mits hulle binne die raamwerk van die erkende komposisie bly en met waardigheid en toewyding en by gepaste geleentheid uitgevoer word.

Indien dit later blyk dat die volksgebruik 'n bepaalde harmonisering uitgekies het, kan die vraag van amptelike erkenning verder oorweeg word, maar vir eers bly amptelike aanvaarding beperk tot ds. De Villiers se bestaande komposisie, waarvan melding gemaak word in die Bylae by Wet nr. 2 van 1959.

Die Eerste Minister het dus versoek dat die voorgestelde bewoording vir die erkenning van toestemming, t.w. "Met verlof van die Unieregering", vir ds. De Villiers se aanvaarde komposisie gebruik moet word, maar nie in verband met die vierstemmige weergawe nie, anders kan die indruk miskien verwek word dat amptelike erkenning ook aan daardie weergawe verleen is. Ten einde die saak bo alle twyfel te stel, verlang die Eerste Minister verder dat die volgende voetnoot onder aan die vierstemmige weergawe moet verskyn:

"Toestemming tot die publikasie van hierdie vierstemmige weergawe beteken nie dat dit amptelik aanvaar is nie."

---

1. Lêer no. 38. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Die Regering se standpunte ten opsigte van die harmonisering van Die Stem is ook deur J.P. Visser aan dr. F.C.L. Bosman (voorsitter van die S.A. Musiekraad) in 'n brief van 25 Mei 1960 as volg verduidelik:¹

Die posisie is kortliks dat mej. Sarah Goldblatt, na Langenhoven se afsterwe, die outeursreg op ds. M.L. de Villiers se bekende komposisie verkry en die bladmusiek (gedruk deur die Nasionale Pers) uitgegee het. Sy het destyds ook toestemming verleen vir die opname van Die Stem van Suid-Afrika sowel as ds. De Villiers se komposisie in die eerste uitgawe van die F.A.K. se Volksangbundel, op voorwaarde dat daar nie van die gepubliseerde bladmusiek afgewyk moet word nie. Nadat die Regering besluit het om erkenning aan "Die Stem" as die amptelike Volkslied van Suid-Afrika te verleen, is die outeursreg op die gedig sowel as op ds. de Villiers se komposisie aan die Unieregering oorgedra. Die oordrag is deur die "Wet op Outeursreg op die Stem van Suid-Afrika, 1959" (nr. 2 van 1959), geldig verklaar en die Bylae by daardie Wet maak melding van die feit dat "Die Stem" as die "amptelike Volkslied van Suid-Afrika op die toonsetting gekomponeer deur ds. M.L. de Villiers", aanvaar is. In Oktober 1959 het hierdie Departement verlof aan die F.A.K. verleen vir die herinsluiting van die gedig en die komposisie in die nuwe uitgawe van die Volksangbundel wat glo eersdaags sal verskyn.

Die versekering is ontvang dat "Die Stem" (gedig en komposisie) onveranderd in die nuwe uitgawe van die Volksangbundel gedruk sal word, behalwe dat 'n basnootjie, wat voorheen foutief aangebring is, reggemaak sal word. Die F.A.K. is ook voornemens om 'n vierstemmige weergawe van "Die Stem" (waaraan daar glo 'n behoefte bestaan) in die Volksangbundel in te sluit. Hierteen sal daar geen beswaar geopper word nie, mits daar nie van die aanvaarde komposisie van ds. De Villiers afgewyk word nie. Die versekering is dan ook verkry dat die vierstemmige weergawe opgestel is met stiptelike inagneming van die bestaande komposisie.

Dit beteken egter nie dat 'n amptelike stempel op hierdie besondere vierstemmige weergawe gedruk is nie. Die Regering se standpunt is dat hy in verband met hierdie saak behoudend moet optree, sodat daar nie miskien deur sy toedoen verwarring en ontevredenheid kan ontstaan nie.

Hy het Langenhoven se gedig, met ds. De Villiers se komposisie, as die amptelike Volkslied aanvaar, niks meer

---

1. Lêer no. 38. Die brief word onveranderd weergegee.

nie en ook niks minder nie. Teenoor alle harmoniseerings of verwerkings van die komposisie vir orkes of stemme of wat ook al, staan die Regering voorlopig onsydig en, mits hulle binne die raamwerk van die erkende komposisie bly en met waardigheid en toewyding en by gepaste geleenthede uitgevoer word, sal geen beswaar van regeringsweë geopper word nie.

Indien dit later blyk dat die volksgebruik 'n bepaalde harmonisering uitgekies het, kan die vraag van amptelike erkenning moontlik oorweeg word, maar vir eers bly amptelike aanvaarding beperk tot die bestaande komposisie van ds. De Villiers, wat alom bekend is.

1.7 Dank aan die FAK vir hulle rol om aan die Afrikaner 'n Volkslied te gee

Tydens die vyftiende tweejaarlikse FAK-kongres wat op 28 tot 29 September 1960 in Pretoria plaasgevind het, het dr. F.J. de Villiers, voorsitter van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, hulde gebring aan die FAK vir sy reuse-bydrae en aanvoerwerk om aan die Afrikaner sy eie Volkslied te gee. Hy het kortliks verwys na die eerste wedstryd wat die FAK in 1933 uitgeskryf het vir 'n Volkslied, en wat tot die uiteindelijke aanvaarding en amptelike erkenning van Die Stem van Suid-Afrika deur die Regering in 1957 aanleiding gegee het. Die FAK sal vir sy rol in hierdie verband altyd deur elke Afrikaner met dankbaarheid onthou word!

1.8(A) Toonsetting van Die Stem deur M.L. de Villiers soos dit in die eerste Volksangbundel van 1937 verskyn het. Dit het as die derde lied in die bundel verskyn:

1b. Die stem van Suid-Afrika

(Met verlof van Let. Eks. Boedel LANGENHOVEN)

C. J. LANGENHOVEN

M. L. DE VILLIERS

Do is E^b | s, ., s, | d : d i m : m | s : - i s - : f . m | r : f . r i d : t, | d : - i - : s, ., s, |

Opgewek.

1. Uit die blou van on - se he - mel, uit die diep - te van ons see, Oor ons
2. In die merg van ons ge - been - te, in ons hart en siel en gees, In ons
3. In die son - gloed van ons so - mer, in ons win - ter - nag se kou, In die
4. Op U Al - mag vas ver - trou - end het ons va - de - re ge - bou: Skenk ook

d : d i m : m | s : - i s : s . l | t : l . s i l : r | s : - i - m . s | l : l i m : m |

Met nadruk.

1. e - wi - ge ge - berg - tes waar die kran - se ant - woord gee, Deur ons vér ver - la - te
2. roem op ons ver - le - de, in ons hoop op wat sal wees, In ons wil en werk en
3. len - te van ons lief - de, in die lan - fer van ons rou, By die klink van huw' - liks -
4. ons die krag, o He - rel om te hand - haaf en te hou — Dat die er - we van ons

s : - i s : s . f | m : m i l : f | r : - i - s ., f | m : m i f : s | l : - i l : t ., l |

tempo.

1. vlak - tes met die kreun van os - se - wa — Ruis die stem van ons ge - lief - de, van ons
2. wan - del, van ons wieg tot aan ons graf — Deel geen an - der land ons lief - de, trek geen
3. klok - kies, by die kluit - klap op die kis — Streel jou stem ons nooit ver - niet nie, weet jy
4. vaad' - re vir ons kin - ders er - we bly: Kneg - te van die Al - ler - hoog - ste, teen die

s : f m i r : - . d | d : - : d . r | d : t , i r : s | s : - i s : s . l | s : f i r : s |

Geesdriftig. *dim.* *Ernstig.*

1. land Suid - A - fri - ka. Ons sal ant - woord op jou roep - stem, ons sal of - fer wat jy
 2. an - der trou ons af. Va - der - land! ons sal die a - del van jou naam met e - re
 3. waar jou kin - ders is. Op jou roep seg ons nooit nee nie, seg ons al - tyd, al - tyd
 4. he - le wê - reld vry. Soos ons va - de - re ver - trou het, leer ook ons ver - trou, o

m : - : d . , m | s : s i s : d' | d' : - : l : s . , f | m : s i l : t | d' : - : l - :

cresc. Triomferend. *ff*

1. vra: Ons sal le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid - A - fri - ka.
 2. dra: Waar en trou as A - fri - ka - ners — kin - ders van Suid - A - fri - ka.
 3. ja: Om te le - we, om te ster - we — ja, ons kom, Suid - A - fri - ka.
 4. Heer: Met ons land en met ons na - sie sal dit wel wees, God re - geer.

* Hierdie G is die "basnootjie" wat "foutief aangebring is" waarna mnr. Visser in sy brief aan dr. Bosman verwys (sien bl. 58). Dit is gewysig om in die 1961-uitgawe 'n gepunteerde halfnoot vanaf die eerste polsslag te vorm, terwyl die steeltjie van die E-mol op die eerste polsslag wat eers op gewys het, nou af wys.

(B) Hersiene uitgawe van die Volksangbundel, 1961:

Die Stem het verskyn in sy oorspronklike vorm soos in die 1937-uitgawe, met ander woorde solomelodie met klavierbegeleiding, asook in 'n vierstemmige verwerking deur M.L. de Villiers self. Dit was egter nou die eerste lied in die bundel. Die vierstemmige verwerking sien as volg daar uit:

1a. DIE STEM VAN SUID-AFRIKA

(Vierstemmig)

Toestemming tot die publikasie van hierdie vierstemmige weergawe
betoken nie dat dit amptelik aanvaar is nie.

C. J. LANGENHOVEN

Opgewek

M. L. DE VILLIERS

1. Uit die blou van on - se he - mel, uit die diep - te van ons see, Oor ons
2. In die merg van ons ge - been - te, in ons hart en siel en gees, In ons
3. In die son - gloed van ons so - mer, in ons win - ter - nag se kou, In die
4. Op U Al - mag vas ver - trou - end het ons va - de - re ge - bou: Skenk ook

Met nadruk

1. e - wi - ge ge - berg - tes waar die kran - se ant - woord gee, Deur ons
2. roem op ons ver - le - de, in ons hoop op wat sal wees, In ons
3. len - te van ons lief - de, in die lan - fer van ons rou, By die
4. ons die krag, o He - re! om te hand - haaf en te hou — Dat die

tydmaat

1. vér ver - la - te vlak - tes met die kreun van os - se - wa — Ruis die
2. wil en werk en - van - del, van ons wieg tot aan ons graf — Deel geen
3. klink van huw' - liks - klok - kies, by die kluit - klap op die kis — Streel jou
4. er - we van ons vaad' - re vir ons kin - ders er - we bly: Kneg - te

KOOR *Geesdriftig*

1. stem van ons ge - lief - de, van ons land Suid - A - fri - ka. Ons sal
2. an - der land ons lief - de, trek geen an - der trou ons af. Va - der.
3. stem ons nooit ver - niet nie, weet jy waar jou kin - ders is. Op jou
4. van die Al - ler - hoog - ste, teen die, he - le wê - reld vry. Soos ons

afn. Ernstig aung. Triomferend

1. ant-woord op jou roep - stem, ons sal of - fer wat jy vra: Ons sal
 2. land! ons sal die a - del van jou naam met e - re dra: Waar en
 3. roep seg ons nooit nee nie, seg ons al - tyd, al - tyd ja: Om te
 4. va - de - re ver - trou het, leer ook ons ver - trou, o Heer: Met ons

1. le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid - A - fri - ka.
 2. trou as A - fri - ka - ners - kin - ders van Suid - A - fri - ka.
 3. le - we, om te ster - we - ja, ons kom, Suid - A - fri - ka.
 4. land en met ons na - sie sal dit wel wees, God re - geer.

(C) Verrykte en verbeterde FAK-Sangbundel van 1979

Die Stem verskyn in sy oorspronklike vorm soos in die vorige 2 uitgawes, m.a.w. solomelodie met klavierbegeleiding, maar in D majeur in plaas van E^b majeur soos vroeër. Daar verskyn ook 'n vierstemmige verwerking deur Dirkie de Villiers in F majeur, teenoor die vroeëre E^b majeur van M.L. de Villiers se vierstemmige weergawe. Weer eens verskyn Die Stem as lied nommer een in die bundel, en die vierstemmige verwerking as nommer twee.

Solomelodie met klavierbegeleiding:

I. DIE STEM VAN SUID-AFRIKA

(Met verlof van die Regering)

C. J. LANGENHOVEN

M. L. DE VILLIERS

Opgewek

mf

1. Uit die blou van on - se he - mel, uit die diep - te - van ons see, oor ons
 2. In die merg van ons ge - been - te, in ons hart en - siel en gees, in ons
 3. In die son-gloed van ons so - mer, in ons win - ter - nag se kou, in die
 4. Op u Al - mag vas - ver - trou - end het ons va - de - re ge - bou: Skenk ook

met nadruk

1. e - wi - ge ge - berg - tes waar die kran - se - ant - woord gee, deur ons
 2. roem op ons ver - le - de, in ons hoop op - wat sal wees, in ons
 3. len - te van ons lief - de, in die lan - fer - van ons rou, by die
 4. ons die krag, o He - re! om te hand - haaf - en te hou - dat die

in tempo

1. vér ver - la - te vlak - tes met die kreun van os - se - wa - ruis die
 2. wil en werk en wan - del, van ons wieg tot aan ons graf - deel geen
 3. klink van hu - w'liks - klok - kies, by die kluit - klap op die kis - streef jou
 4. er - we van ons vaa - d're vir ons kin - ders er - we bly: Kneg - te

geesdriftig

f

1. stem van ons ge - lief - de, van ons land Suid - A - fri - ka. Ons sal
 2. an - der land ons lief - de, trek geen an - der - trou ons af. Va - der -
 3. stem ons nooit ver - niet nie, weet jy waar jou - kin - ders is. Op jou
 4. van die Al - ler - hoog - ste, teen die he - le - wê - reld vry. Soos ons

dim. ernstig

cresc. triomferend

1. ant - woord op jou roep - stem, óns sal of - fer wat jy vra: ons sal
 2. land! ons sal die a - del van jou naam met e - re dra: waar en
 3. roep sê(g) ons nooit nee nie, sê(g) ons al - tyd, al - tyd ja: om te
 4. va - de - re ver - trou het, leer ook ons ver - trou, o Heer — met ons

1. le - we, ons sal ster - we — ons vir jou, Suid - A - fri - ka.
 2. trou as A - fri ka - ners — kin - ders van Suid - A - fri - ka.
 3. le - we, om te ster - we — ja, ons kom, Suid - A - fri - ka.
 4. land en met ons na - sie sal dit wel wees, God re - geer.

Vierstemmige verwerking deur Dirkie de Villiers:

2. DIE STEM VAN SUID-AFRIKA

SATB

M. L. DE VILLIERS

(Toestemming tot die publikasie van hierdie vierstemmige verwerking
beteken nie dat dit amptelik aanvaar is nie.)

verw.: DIRKIE DE VILLIERS
(Seun van die komponis)

C. J. LANGENHOVEN

Opgewek

1. Uit die blou van on - se he - mel, uit die diep - te van ons see, oor ons
2. In die merg van ons ge - been - te, in ons hart en siel en gees, in ons
3. In die son-gloed van ons so - mer, in ons win - ter - nag se kou, in die
4. Op u Al - mag vas ver - trou - end het ons va - de - re ge - bou: skenk ook

1. e - wi - ge ge - berg - tes waar die kran - se ant - woord gee, deur ons
2. roem op ons ver - le - de, in ons hoop op wat sal wees, in ons
3. len - te van ons lief - de, in die lan - fer van ons rou, by die
4. ons die krag, o He - re, om te hand - haaf en te hou — dat die

1. vér ver - la - te vlak - tes met die kreun van os - se - wa — ruis die
2. wil en werk en wan - del, van ons wieg tot aan ons graf — deel geen
3. klink van huw' - liks - klok - kies, by die kluit - klap op die kis — streef jou
4. er - we van ons vaad - re vir ons kin - ders er - we bly: kneg - te

REFREIN
geesdriftig

1. stem van ons ge - lief - de, van ons land, Suid - A - fri - ka. Ons sal
 2. an - der land ons lief - de, trek geen an - der trou ons af. Va - der -
 3. stem ons nooit ver - niet nie, weet jy waar jou kin - ders is. Op jou
 4. van die Al - ler - hoog - ste, teen die he - le wê - reld vry. Soos ons

ernstig

triumferend

1. ant - woord op jou roep - stem, ons sal of - fer wat jy vra: Ons sal
 2. land! Ons sal die a - del van jou naam met e - re dra: Waar en
 3. roep sê(g) ons nooit nee nie, sê(g) ons al - tyd, al - tyd ja: Om te
 4. va - de - re ver - trou het, leer ook ons ver - trou, o Heer: Met ons

1. le - we, ons sal ster - we, ons vir jou, Suid - A - fri - ka!
 2. trou as A - fri - ka - ners kin - ders van Suid - A - fri - ka.
 3. le - we, om te ster - we ja, ons kom, Suid - A - fri - ka!
 4. land en met ons na - sie sal dit wel wees, God re - geer!

*Eerste uitvoerende komitee van die FAK. Voor, van links:
Mev. M.M. Jansen, dr. N.J. van der Merwe (voorsitter),
prof. T.J. Hugo (ondervoorsitter), prof. E.C. Pienaar.
Agter van links: Mnr. I.M. Lombard (sekretaris), mnr.
L.J. Erasmus.*

HOOFSTUK 2

DIE FAK-VOLKSANGBUNDEL

2.1 Inleiding

Toe die FAK in Desember 1929 in die lewe geroep is was die primêre doelstelling om koördinasie tussen losstaande Afrikaanse kultuur- en aanverwante verenigings te bewerkstellig. Etlike komitees en sub-komitees is gevorm om die beoogde aktiwiteite te behartig, o.a. die Musiekkommissie, wat die bevordering van Afrikaanse musiek en sang as taak gehad het en opdragte van die FAK se Uitvoerende Komitee in hierdie verband sou uitvoer.

Een van die belangrikste opdragte aan die Musiekkommissie was om 'n volksangbundel saam te stel. Dit moes 'n waardige "opvolger wees van dr. N. Mansvelt se Hollands-Afrikaanse Liederbundel en mej. Joan van Niekerk se Groot Afrikaanse-Hollandse Liederbundel wat respektiewelik in 1907 en 1927 verskyn het", en wat "in 'n baie hoë mate meegewerk het"¹ om die nasionale lied sy regmatige plek te laat inneem in die Afrikaanse volkslewe. Verder moes die bundel 'n bydrae lewer "tot verruiming en veredeling van die lewe en tot waardering van al wat skoon is."²

2.2 Herkoms van die bestanddele

Van die 78 liedere in die bundels van Mansvelt en Van Niekerk is "sowat agt-en-twintig"³ oorgeneem in die FAK-Volksangbundel, met die goedkeuring van die samestellers. Verder het die Afrikaanse Studentebond, later hernoem die Afrikaanse Nasionale Studentebond, hom gedurende 1929-1930 op eie ini-

1. Dr. Hugo Gutsche - Inleiding eerste FAK-Volksangbundel 1937. (Volledig aangehaal op bl.74 van hierdie verhandeling).

2. Ibid.

3. Ibid.

siatief toegelê op die versameling van geskikte liedere vir 'n "volksliederbundel",¹ en die versameling in 1931 aan die FAK oorhandig. Ook uit dr. C.F. Visser se bundel Ou liefde roes nie, dr. Hugo Gutsche se vier Dageraadbundels vir Laer- en Hoërskole (uitgegee deur die firma J.H. de Bussy) en die Stellenbosse Studenteliederbundel² (sic) is liedere oorgeneem.

2.3 Samestelling van die eerste FAK-Volksangbundel

Die finale keuse van liedere vir die FAK-Volksangbundel was geen maklike of geringe taak nie. Dr. Hugo Gutsche, mnr. Stephen Eyssen en dr. J. du P. Erlank wat op 8 Augustus 1934 deur die FAK as redaksie benoem is, het spoedig besef dat baie probleme soos byvoorbeeld die verkryging van kopiereg op die woorde en die musiek, keuring van liedere, die drukproses, ensovoorts, opgelos sou moes word.

Tydens die FAK-Kultuurkongres in Johannesburg op 19-20 Desember 1934 het die samestellers vir die eerste keer verslag gedoen oor die vordering wat reeds gemaak is. Op daardie tyd=stip het hulle 'n lys van iets oor die 200 liedere opgestel gehad, en sodra die nodige verlof van kopiereghouers verkry kon word, sou tot druk oorgegaan word. 'n Groot bundel met klavierbegeleiding asook 'n handbundel met woorde en solfa-notering is beplan.

Die finale goedkeuring van die liedere en die voltooiing van die manuskripte vir die drukproses het geheel en al by die drie samestellers berus. In 'n brief van 7 Augustus 1935 het dr. Gutsche aan mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van

-
1. Dr. Hugo Gutsche. Inleiding eerste Volksangbundel 1937.
  2. Lêer 40. Verwys brief op 34-10-19 deur prof. E.C. Pienaar aan I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) insake Stellenbosse Studenteliederbundel.

die FAK) geskryf dat hy en dr. Erlank die afdeling Vaderland voltooi het. Dit het 43 liedere bevat waarvan Gutsche en Erlank self 21 versamel het. Die totale aantal manuskripte wat deur Gutsche en Erlank vir die bundel as geheel versamel en goedgekeur is, het 130 beloop, waarvan 80 nie vantevore in druk verskyn het nie. Bykomend het mnr. Stephen Eyssen 50 liedere uit dr. Gutsche se 4 Dageraadbundels¹ goedgekeur vir opname.

Die 130 liedere wat Gutsche en Erlank in Augustus 1935 op hulle lys gehad het, het daar as volg uitgesien:²

I. Lentelus en -lewe

- * 1. Kom Lente, liewe Lente!
- 2. As Lentewind waai, sal die knoppies oopgaan
- * 3. Hoor die Skepping duisendmondig (Al wat lewe sing Gods eer!)
- * 4. Wie het jul so skoon gemaak, blou gebergtes, bos en klowe?
- * 5. O laat my tog uit, Na bos en na spruit!
- 6. Die Lente met haar towerstaf
- 7. Smõrens vroeg roep ons die lande
- * 8. Die klim was swaar, die helling steil
- 9. Heerlik is die lentedrome
(Die somertyd roep my in afdeling IV)

II. Liefdeslag en -leed

- * 10. Ek wonder wat my hinder? Daar's onrus in my hart
- * 11. Verlangend staar ek na die kim (So lank die son daar bowe lag)
- * 12. Taraboemdery, my vaalhaar-nooientjie
- 13. Donkerbruin fonk'lend haar laggende oë
- 14. 't Was ochtend; een meisjie ging wandlen aan strand
- 15. My Nooientjie woon in Heidelberg
- 16. Wilde Berggroos teen die hang

-
1. Die Dageraad Liederbundel vir Laerskole (St. 1-3) deur dr. Gutsche en Theo Jandrell bestaande uit 50 liedere en 6 marse; Die Dageraad Liederbundel vir Laerskole (St. 4-6) deur dr. Gutsche en Theo Jandrell met 63 liedere; Die Dageraad Liederbundel vir Hoërskole deur dr. Gutsche met 60 liedere; Die Dageraad Speelliedjies deur dr. Gutsche en A.D.E. Gutsche met 28 speelliedjies vir die Kindertuin en 2 marse.
  2. Lêer no. 40. Brief op 35-08-07 deur dr. Gutsche aan mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris, FAK). Voorheen ongepubliseerde liedere is deur asteriske aangedui. Die lys word in sy oorspronklike vorm weergegee ook wat die gebruik van hoofletters betref.

- 17. Die Kerel van die Onderveld (Gaan alles met my op galop)
- * 18. Jaloesie (My Noointjie sit by die wilgerboom)
- * 19. Was jy verdwaal, deur storms beloop
- 20. Rosekind
- * 21. Pieter du Preez (Sterk en standvastig, trou)
- * 22. Santjie van Soendal, o nooi van my hart
- * 23. Wat baat vir my 'n fraaie tuintjie (Dis alles donker)
- 24. My Noointjie in die moerbeiboom
- 25. Laat my dit uitbasuin: Daar's rose in my tuin!
- * 26. So veel groete stuur ek jou (Soos die sterre aan die hemel)
- 27. As die Winter naderkruip (Hoor die blomme en die blare)
- 28. Tortelduifies (Hoor die tortel roep)
- * 29. Bolandse noointjie, stil is die nag
- * 30. Leer om leer (Hans is glad uitgeteer)
- 31. Die gebreekte Ring (Waar kruis die spoorweglyne)
- 32. Die bittersoet Lied (Waar die stroompie vliet)
- * 33. Hoor die Uile in die laan

III. Vrolikheid en Olikheid

- 34. Hier is ons vergaderd met loflike doel
- 35. Dit kan tog nie altyd so bly nie
- * 36. Marietjie, Maraia, Maryne
- * 37. Sonder vra (Wend ek vol verlange)
- * 38. Skoenmaker Stillewater (Ek klop-klop-klop van vroeg tot laat)
- * 39. Die Bangbroek-vryer (Jy kan vra, neef, dis vry)
- * 40. Liefde in die bone (Ek sien 'n pot met bone staan)
- 41. O my liewe Martatjie!
- * 42. Goud en Silwer het ek lief
- 43. Bummellied (Al d' eksamens is nou klaar)
- * 44. Pous en Sultan (Dis heerlik met die Pous gesteld)
- 45. Die studentejare gaan virby (=O du alte Burschenherrlichkeit) (twee wysies)
- * 46. Filia Hospitalis
- * 47. Al die dronk gedoentes

IV. Met Dapper en Stapper

Vir die Voortrekkers en ander Vorentoe-trekkers

- 48. Met Dapper en Stapper (O Suiderland skoonste op heel hierdie aard)
- * 49. Die Somertyd roep my; die veld begin verkleur
- 50. Wandellied (As ek moeg word vir die lewe in die stad)
- * 51. Voortrekker-Wandellied (Dis heerlike Lente)
- * 52. Trekkerslied (Trek alleen, vrolik heen)
- * 53. Voortrekkers holdrio! (Ons het 'n lied gesing, ja;)
- * 54. Om die Kampvuur (Kom daar staan die hout al klaar)
- * 55. Op die dood van die Uil (Wie het die Uil doodgemaak?)
- 56. Gee my jou hand!
- 57. Oompie het vier stoute seuntjies

- * 58. Die Transvalers is plesierig
- 59. Die Ringetjie
- * 60. Hierdie sleutel
- 61. Al die Veld is vrolik

V. Lewenswel en -wee

(sluit in Herinnering en Afskeid)

- * 62. Jy's rein soos lentebloem
- * 63. Vergeet my nie! (Daar buite op ons velde)
- 64. Rosie van die Velde (Knapie sien 'n rosie staan)
  - A. Wysie deur H. Werner
  - B. Wysie deur F. Schubert
- 65. Klaasvakkie (Lief blompiet in die maanskyn); Zuccalmaglio
- * 66. Slaap hartediefie, my liefling is jy (K.M. von Weber)
- 67. Sluimerlied (Slaap my kindjie, slaap sag); Brahms
- * 68. Goeie Nag! Die vermoedtes kom tot rus
- * 69. Die bootjie na Kamma-land (Hoe sag gly ons bootjie)
- * 70. Huistoe (Op die Hoëveld sterwe die dag)
- 71. Dis alles Ydelheid (Hier stry die mense daeliks)
- * 72. Na Reën volg Sonneskyn (Liefste vanwaar tog die traan?)
- * 73. Vriendskap (Alles wissel met die winde)
  - A. Wysie deur C. Isenmann
  - B. Wysie deur F.E. Feska
- * 74. Net 'n Somerkindjie (Sy was 'n deel van daardie somer -)
- * 75. Weeklag (In stille nag, vol sterreprag)
- * 76. Uit my kindertyd
- * 77. My Tuintjie wild oorrans (Waar hoog die steile bergpad)
- 78. Herinnering (Daar binne die ou tuinmuur)
- 79. My Hartbeeshuisie (Daar's 'n lief ou hartbeeshuisie)
- 80. Daar gaan uit vergange se dae (Die Loreley)
- 81. Kom ons gaan blomme pluk
- 82. Die Brug op ons plaas
- 83. By die ou Meulstroom (Ek dink nog aan die dae)
- 84. Ek groet vir laas my gryse berge
- * 85. Die Student se Vaarwel (Vaarwel, my skat! As ek in verre vreemde land)
- 86. Afskeid van my Vaderland (More moet ons weg van hier)
- * 87. En Nou Vaarwel, Ou vriend
- * 88. Bondslied vir plegtige geleenthede (Gee my jou hart!)
- * 89. Tot Wedersiens (Deur Gods gebod staan pal en vas)
- * 90. In die Konsentrasiekamp (Moeders hou dag en nag)
- * 91. Drie Rosies (My hande het hul self gepluk)
- * 92. Tuiskoms van die Banneling (Ek sien as banneling na jare)
- * 93. By die Slagveld
- 94. Uit mekander gaan ons tweetjies
- 95. Ouboeta (Windjie, jy kom oor die groot blou see)

VI. Volk en Vaderland

- 96. Waar Tafelberg begin
- 97. Die Stem van Suid-Afrika

- * 98. Oranje-Blanje-Blou (Die Hoogland is ons woning)
- * 99. Ou Karoland (Ek hou van jou vaal ou Karoland)
- * 100. Die Lied van Jong Suid-Afrika (En hoor jy die magtige dreuning)
- * 101. Waar die spruitjie kletter-klater
- 102. Vaandel, wapper fier en vry
- 103. Vryheidslied (O Vader, ons nader)
- * 104. Broeders, kom en laat ons sing
- 105. Waar ou Tafelberg se kop
- * 106. By die ruwe Kaap van Storme
- 107. Verlange na die Vaderland (Wanneer die lente met haar weelde)
  - A. Vierstemmig
  - B. Vir een stem
- * 108. Waar die ruimtes roep (O land van veld en heuwels)
- 109. Afrikaners, landgenote
- 110. Land van die eike met heldergroen lower
- 111. Gebed gedurende die slag (Vader, ek roep U by!)
- 112. Die Afrikaanse Leeu (Hul kon hom tog nie tem nie)
- 113. Wien Neerlandsch bloed in d'aren vloeit
- * 114. Die Rhyense Wag (Die Wacht am Rhein)
- * 115. Die Marseillaise = Burgers ontwaak vir Volk en Vaderland
- * 116. Kom Afrikaners sing nou luid

VII. Wese en Waarheid

- 117. Vroeg smôrens as die haantjie kraai
- 118. Waarheen jy ruisende stroom?
- * 119. Loof, loof die Here my siel!
- * 120. As die Here myne is
- * 121. Grootmagtige, U prys die aard' en hemel
- * 122. Wie onder die skerm van die Hoogste wandel
- * 123. Toe woed jul storme, loei met mag!
- 124. Hoop en wees tevrede, wag op die Heer!
- 125. Toe ek die kind gevra het
- * 126. Beveel die Heer jou weë!
- * 127. Hier is my hand, my Vader!
- 128. Jou sorge en smart
- * 129. Wat is 'n mens se lewe? ..
- * 130. Oor die bulte sterwe die dag (= Über allen Wipfeln ist Ruh)

Samesprekings oor die inhoud van die Volksangbundel

Op 'n voorstel van dr. Gutsche het samesprekings op 15 Augustus 1935 tussen die FAK-Dagbestuur, die redaksiekommissie en mnr. Steen van die firma J.H. de Bussy plaasgevind. (Laasgenoemde firma was verantwoordelik vir die druk van die bundel). Die samesprekings het gehandel oor die inhoud soos deur Gutsche en Erlank voorgestel, asook oor hoe hierdie inhoud met die minste tydsverlies aan die Uitvoerende Komitee van

die FAK beskikbaar gestel kon word.¹

Op 3 Februarie 1936 het Gutsche die eerste 47 liedere aan mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) gestuur vir insae deur die Uitvoerende Komitee. Daar is toe 'n besluit deur die Uitvoerende Komitee geneem om bo- of onderaan liedere te verwys na hulle oorsprong as blyk van erkentlikheid aan die uitgewers van die betrokke bundels. Waar spesiale verloop verkry moes word, sou dit ook genoem word.

Inleiding tot die eerste uitgawe van die Volksangbundel

Dr. Hugo Gutsche was verantwoordelik vir die skryf van die Inleiding. Dit was so volledig dat 'n afsonderlike Voorwoord onnodig was, dus is die name van die voorsitter en sekretaris van die FAK net by dié van die redaksiekommissie onderaan gevoeg:

INLEIDING TOT DIE EERSTE UITGAWE 1937

Hierdie bundel verskyn in opdrag van die Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge.

Dit wil graag die opvolger wees van dr. N. Mansvelt se "Hollands-Afrikaanse Liederbundel" en mej. Joan van Niekerk se "Groot Afrikaanse-Hollandse Liederbundel" wat respektiewelik in 1907 en 1927 verskyn het.

Die genoemde bundels het in baie hoë mate meegewerk om die nasionale lied in die Afrikaanse volkslewe die plek te laat inneem waarop dit aanspraak maak. Dr. Mansvelt en mej. Van Niekerk het daarmee 'n onvergeetlike diens aan die volk bewys.

Uit die 78 liedere in die twee bundels het ons sowat 28 onder ons 314 oorgeneem. Dr. Mansvelt het destyds die verwagting uitgespreek "dat daar genoeg poësie en sanglus in die Afrikaanse volk aanwesig sal wees om 'n ander bundel voort te bring."

Gelukkig het die volksiel wat in 'n moeisame proses groei, homself hoe langer hoe duideliker bewus geword. Hierdie nuwe bundel wil die volksiel se wasdom, drang en sy uitbreiding vertolk. Mag die ondefinieerbare element - die krag en geur van die Suiderland se bloed en bodem - tasbaar hierin gevind en deurvoel word, dan sal die volk dit aan die hart druk en dit as sy eie aanneem.

---

1. Lëer no. 40. Die Inleiding word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Ons erken met dank die belangstelling en die medewerking van die Afrikaanse Studentebond (ASB), later omgevorm in die Afrikaanse Nasionale Studentebond, wat hom gedurende die jare 1929-1930 toegelê het op die versameling van liedere vir 'n volksliederbundel en wat toe in 1931 die werk aan die FAK oorgedra het. In besonder wil ons hier ook noem dr. C.F. Visser se bundel "Ou liefde roes nie" en dr. H. Gutsche se vier "Dageraadbundels" vir Laer- en Hoërskole (uitgegee deur die firma J.H. de Bussy) asook die Stellenbosse Studenteliederbundel.

Drie wense vergesel hierdie "Volksangbundel":

- (a) Dat die liedere tot verruiming en veredeling van die lewe en tot waardering van al wat skoon is, mag bydra;
- (b) dat hulle sal help om die gevoel van samehorigheid onder Afrikaners te versterk; juis daarom is sowat 275 van die liedjies vir saamsing bereken;
- (c) dat ons in die toekoms in skool, huis en vereniging, by samekomste, funksies en feeste 'n uitgebreider gebruik van ons eie liedere sal maak en dat oor die algemeen veel meer en met 'n opgewekter sanglus gesing sal word, want in die verlede het ons as Afrikaners veels te min en nie met genoeg geesdrif gesing nie.

Vir bereidwillig verleende toestemming om gedigte te mag oorneem, betuig ons ons hartlike dank aan: drr. C.L. Leipoldt, A.D. Keet, G. Mes, C.F. Visser, D.F. Malherbe, I.D. du Plessis, B.A. de Wet, mev. dr. Gerdener vir gedigte van A.G. Visser, mej. Goldblatt as eksekutrise van C.J. Langenhoven se Letterkundige Nalatenskap, prof. J.F.E. Celliers, prof. C.M. van den Heever, mev. Nico Hofmeyr, advv. H.A. Fagan en Toon van den Heever; mejj. E. Bosman, E. Louwrens, Jac. Joubert, Kath. Botha en die here P.H. Langenhoven, P.I. Hoogenhout, F.J. Eybers, D.F. Viljoen, A.D.E. Gutsche, P.J. Kloppers, Th. W. Jandrell, F.J. Weideman, ds. Baumbach en aan die redaksie van "Die Huisgenoot" en "Die Afrikaanse Kind".

Dit verskaf ons ook groot genoeë om ons opregte dank uit te spreek teenoor reeds meer bekende Afrikanerkomponiste en 'n aantal jongeres van wie daar nou hul eerstelinge verskyn. Ons noem: W. Spiethoff, P.K. de Villiers, S. le R. Marais, Hans Endler, Jan Bouws, S.C. de Villiers, Gerrit Bon, R.J. Eyssen, H.M. van der Westhuysen, H. Meerkotter, Benediktus Kok, W. Pickerill, Lange, P.J. Lemmer, D.H. Cilliers, mejj. Doris Beyers, Cora Ilsley.

Aan prof. dr. W. Arndt wil ons 'n spesiale woord van dank uitspreek vir sy belangstelling en praktiese raadgewing en aan mev. H. Koen-Hofmeyr vir verleende hulp by die tonic-solfa-notasie.

Ons het in al die gevalle probeer om in verbinding te kom met eienaars van kopiereg wat musiek en woorde betref; as ons in een of ander geval nie daarin geslaag het nie, vra ons om verskoning. In die volgende uitgawe sal ons dit graag in orde wil bring.

Weens onversorgdheid van teks en musiek kon tot ons leed=
wese sommige van die ingesonde materiaal nie gebruik word
nie.

Opbouende kritiek sal met dank ontvang word.

NAMENS DIE FAK:
N.J. V.D. MERWE, VOORSITTER
I.M. LOMBARD, ALGEMENE SEKRETARIS
1937

NAMENS DIE REDAKSIE-KOMMISSIE
HUGO GUTSCHE
EITEMAL
S.H. EYSSEN

Onmiddellik na die Inleiding het die volgende stuk van
Gutsche verskyn:¹

HOE VIR 'N SEKERE GELEENTHEID
'N GEPASTE LIED TE VIND:

Daar is drie opgawes van inhoud:

- (a) Die alfabetiese lys,
- (b) Die groepe-lys,
- (;) Die liedere gerangskik volgens die eerste reël.

In die groepe-lys word vermeld watter nummers een-, twee- of meerstem=
mig is. Amper almal is van goeie begeleiding voorsien. Ons weet dat
die smaak baie verskil, maar hoop dat iedereen vir verskillende geleent=
hede in die twaalf groepe genoeg van sy gading sal vind.

SPEZIALE AANWYSING VIR BESONDER GELEENTHEDE

VIR GEDENKDAE: Sien Groep I, "Volk en Vaderland", ons noem uit groep
I, VI en VII:

Kom Afrikaners sing nou luid;
Die Hoogland is my woning;
O land van veld en heuwels;
Maak die tentseil ope, vrinde;
En hoor jy die magtige dreuning;
Dit is beskik in God se raad;
Ek hou van jou, vaal ou Karoland;
Ek ken 'n land van ossewa;

Jou kinders wil jou grootheid sing;
O Rusplaas van helde;
Slaap rustig, dapper helde;
In stille nag, vol sterreprag;
My hande het hul self geplant;
Moeder hou dag en nag (In die Kon=
sentrasiekamp);
Ek sien as banneling na jare.

en uit Groep X, "Wese en Waarheid" o.m.:

Grootmagtige, u prys die aard
en hemel;
Dit is die Heer se dag;
Toe, woed jul storme;

Wie onder die skerm van die Hoogste;
Loof, loof die Here;
'n Nag van stilte

VIR LENTEFEESTE, BLOMMETENTOONSTELLINGS, VRUGTEFEESTE:

Ons verwys o.m. na die volgende in Groep VIII, "Lenteguur en Lentekleur":

Al wat lewe
Daar's ontwaking;
Die winter met sy koue (Intog
van die Lente);

Ai die veld is vrolik;
Dit is die maand Oktober.

1. Die taalgebruik in publikasies van die FAK was nie altyd bo verdenking
nie, soos duidelik blyk uit hierdie stuk met sy talle onsuiverhede t.o.v.
spelling, woordbou, sinskonstruksie ens. Dit word hier in die oorspronk=
like vorm weergegee.

en in Groep X, "Wese en Waarheid":

Vroeg smōrens as die haantjie kraai.

(Dis verblydend, dat op sommige plekke in die laaste tyd op 1 September of 1 Oktober elke jaar 'n mooi gewoonte posvat: skoolkinders neem blomme skooltoe en sing by die geleentheid dan lenteliedere; daarna word die blomruikers deur die kinders na die hospitale of ander siekehuisse gebring).

VIR KERMIS: Uit Groep X en XI, "Kermis" en "Wese en Waarheid":

Dit is die Heer se dag; en vyf Kermisliedere en -motette.

VIR BRUILOFTE: Uit Groep IV, "Vrolikheid en Olikheid":

Die Ja-woord is uit;	Mag altyd rose van geluk;
Ons wens vir hierdie Paartjie	'n Heildronk vir die jonge paar;
(Kom laat ons saam nou singe);	Wees bly my hart.

Uit Groep X, "Wese en Waarheid":

My Herder sorg dat niks ontbreek; Loof, loof die Here.
Wie, onder die skerm van die
Hoogste;

en verskillende nummers uit Groep II, "Liefdes-lag en Liefdes-leed" b.v.:

Laat my dit uitbasuin;	Was jy verdwaal;
Rosekind;	Ek wou dat een enkel woordjie.
Wilde bergroos teen die hang;	

VIR DIE VOORTREKKERS: Groep V, "Met Dapper en Stapper".

VIR KERKKORE: Groep X, "Wese en Waarheid": Groep IX, "Kermis"
en ons noem ook:

Al wat lewe sing Gods eer;	Goeie Nag, die vermooides kom tot rus;
Wie het jul so skoon gemaak;	Skeidingsuur is daar.
Dit is beskik in God se raad;	

AS STUDENTELIEDERE NOEM ONS NOG:

uit Groep IV, "Vrolikheid en Olikheid":

Al d'eksamens;	Dit kan tog nie altyd so bly nie;
Beroemde Skots professor;	Uit die kantien;
'n Heildronk vir afskeid;	Dis heerlik met die Pous gesteld.

uit Groep VI, "Lewenswel en Lewenswee":

Windjie, jy kom.

uit Groep VII, "Vriendskap, Vaarwel":

Hier is ons vergaderd met één
doel;
Vaarwel, my skat;
Gee my jou hart;

Alles wissel met die winde;
Van Suide en Noorde of Ons kom
Alma Mater

H. GUTSCHE
S.H. EYSSEN

2.4 Skryftelike ooreenkoms insake betaling aan die drie oorspronklike redaksieledede

Die Ooreenkoms wat hoofsaaklik oor die aspek van vergoeding aan redaksieledede gaan is vroeg in Maart 1936 opgestel. Dit het die bedrag en die verdeling daarvan onder die drie redaksieledede bepaal: H. Gutsche en J. du P. Erlank sou saam 9% ontvang en S. Eyssen 2½%.

In die brief van 11 Maart 1936 aan dr. Gutsche is dit skryftelik deur die FAK bevestig dat die redaksieledede vir 'n dubbele doel aangestel is, naamlik om die FAK behulpsaam te wees met die eerste uitgawe van die Volksangbundel, en ook met veranderinge, aanvullings en ander redaksionele werk aan enige latere uitgawe(s).¹ Dit is beklemtoon dat daar 'n wesentlike verskil was tussen hierdie eerste uitgawe van die Volksangbundel en byvoorbeeld 'n boek wat deur 'n individu of groep individue geskryf en uitgegee is: die Volksangbundel sou naamlik altyd die eiendom van die FAK bly.

Doel van die ooreenkoms

Sonder 'n skryftelike ooreenkoms sou ernstige probleme later kon ontstaan. Byvoorbeeld by die afsterwe van 'n redaksielid sou sy nageslag gebonde wees om geen soortgelyke publikasies te onderneem nie as 'n quid pro quo vir die honorarium. Daarby sou sy boedel dan 'n redaksielid moes aanstel. Dit kon

---

1. Lêer no. 40. Verwys brief op 36-03-11 deur I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) aan dr. Hugo Gutsche.

egter gebeur dat so 'n persoon nie vir die FAK aanneemlik is nie. Sou die boedel nie 'n lid aanstel nie, sou die FAK 'n ander persoon moet aanstel wat dan ook weer op sy beurt kon eis dat sy regte ná sy afsterwe op sy boedel oorgaan. Mettertyd sou die FAK dus honoraria aan 'n groot aantal boedels moes betaal. Omdat dit gegaan het oor dienste wat nog voortdurend gelewer sou moet word deur elke redaksielid, moes die FAK die reg hê om, wanneer sodanige lid nie meer diens doen nie, 'n ander een aan te stel en hóm dan vir sy dienste te vergoed.

Reaksie van die redaksieledede op die ooreenkoms

Dr. Gutsche het sy reaksie op die ooreenkoms insake vergoeding aan redaksieledede as volg geformuleer in 'n brief van 17 Maart 1936 aan mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK):¹

Wat die honorarium aan die redaksieledede vir die eerste 5 jare betref lê die dinge so: (1) Die werk word nou so deeglik gedoen dat m.i. amper geen hersiening gedurende die eerste vyf jare sal nodig wees; (sic)
(2) word die 3000 eks. verkoop vóór die afloop van die eerste 5 jaar, dan is daar geen moeilikhede te verwag met die veranderinge, aanvullings ens. van die tweede uitgawe, (sic) want (a) sterf een van die drie redaksieledede, dan is die 2 oorlewendes heeltemal in staat om die nodige werk te doen; (b) sterf Gutsche en Eitemal, dan is Eyssen bevoegd om die nodige werk te doen; (c) sterf Eyssen en Eitemal, dan is Gutsche bevoegd om die nodige werk te doen; (d) sterf Gutsche en Eyssen, dan sal iemand aangestel moet word om die musikale deel te doen of Eitemal sal 'n bevoegde persoon moet aanstel met wie die Firma de Bussy (sic) tevrede sou wees.

Dit spreek vanself, dat nakomelinge - as hulle die honorarium van 'n afgestorwe redaksielid ontvang - gebonde sal wees om geen bundel uit te gee nie as 'n quid pro quo. In my familie is geen lid wat so 'n werk kan onderneem nie; in Eitemal se familie kan dit eers na 20 jare die geval wees; in Eyssen se geval, wat sy 2 kinders betref, eers na 12 jaar of langer.

---

1. Lêer no. 40.

Die enigste moeilikheid lê dus vir die eerste 5 jaar in die geval (d) en daarvoor sal ons wel 'n oplossing kan vind.

In elk geval: (1) Ons het in die lange gemeensame bespreking van so 'n voorwaarde glad geen gewag gemaak nie; (2) na boegegewe verklarings sal u sien dat die dinge anders lê as u miskien voorgestel het. (3) Dit sou tog seker uiters onregverdig wees om aan 'n man wat amper dag en nag 5 jaar lank aan hierdie bundel gewerk het by sy plotse-linge afsterwe niks vir sy hele werk uit te betaal nie. So ver as ek kan sien sal die honorarium die eerste 5 jaar moet uitbetaal word en die drie redaksielede sal gemeensam die verantwoordelikheid moet oorneem om die duidelik bepaalde pligte gedurende die tyd uit te voer. Dit is wenslik, dat ons nou so gou moontlik tot die ondertekening van die kontrak oorgaan.

2.5 Indeling van liedere in die eerste Volksangbundel

Die liedere in die eerste Volksangbundel is volgens groepe en titels ingedeel. Die digter, komponis en aantal stemme word ook elke keer genoem.

Natuurlik wou almal graag die Suid-Afrikaanse Volkslied (wat eers baie jare later op 2 Mei 1957 gewettig is) insluit. Daar was egter allerlei probleme,¹ maar op 21 Mei 1936 het Gutsche 'n eksemplaar van Die Stem, soos goedgekeur deur mej. Sarah Goldblatt, ontvang. Alles was nou gereed en die drukwerk van die eerste FAK-Volksangbundel deur die firma J.H. de Bussy kon in alle erns begin.

Die lys van liedere was as volg:²

-
1. Sien hoofstuk 1. bl. 35-36.
  2. Dit is interessant om daarop te let dat Die Stem nie as nommer een in die bundel verskyn het nie. Die lys word in sy oorspronklike vorm weer-gegee.

I. VOLK EN VADERLAND

NOM- MER	TITEL VAN LIED	HOEVEEL STEMMIG	DIGTER	KOMPONIS	BLS.
1.	Aan die Vaderland -----	4 st.	P.H. Langenhoven	Frans Abt	5
1a.	Ek ken 'n land -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Fr. Sigismund	5a
1b.	Die Stem van Suid-Afrika -----	1 st.	C. J. Langenhoven	M.L. de Villiers	5b
1c.	Uit die chaos van die eeue -----	meerst.	D.F. Viljoen	S.H. Eysen	5c
2.	Aan my Vaderland -----	4 st.	O. van Oostrum	Volkswysie	6
3.	Afrikaanse Volkslied -----	meerst.	C.P. Hoogenhout	Jan Orreliis	6
4.	De Wet -----	meerst.	Onbekend	Joh. Preller	7
5.	Afrikaners, Landgenote -----	4 st.	Nico Hofmeyr	Nico Hofmeyr	8
6.	Broeders, kom en laat ons singe -----	4 st.	A.G. Visser	J.H. Stuntz	10
7.	Die Lied van Jong Suid-Afrika -----	4 st.	Eitemal	H. Gutsche	11
8.	Burgers, ontwaak vir Volk en Va- derland! -----	meerst.	A.G. Visser	R. de l'Isle	12
9.	Dierbaar Suid-Afrika -----	4 st.	C.F. Visser	Flemming	13
10.	Daar waar my wieg gestaan het -----	4 st.	Th. W. Jandrell	R. Salzbrenner	14
11.	Die Vierkleur van Transvaal -----	4 st.	S.J. du Toit	J.S. de Villiers	15
12.	Die Afrikaanse Leeu -----	meerst.	A.G. Visser	K. Mirij	16
13.	Die Lady Roberts -----	1 st.	F.W. Reitz	G.W. Bakker	17
14.	Die Rynse Wag -----	4 st.	Eitemal	C. Wilhelm	18
15.	De Strydzang -----	4 st.	W. Tolsma	C. Wilhelm	19
16.	Gebed gedurende die slag -----	4 st.	J.F.E. Celliers	F.H. Himmel	19
17.	Gebed van Paul Kruger -----	meerst.	J.D. Wetsels	Jan Morcks	20
18.	Een triomfantelik lied van de Zilver- vloot -----	meerst.	J.P. Heye	J.J. Viotta	22
19.	Land, Volk en Taal -----	4 st.	A.G. Visser	Melodie Finlands Wald	23
20.	Gedenk -----	2 st.	Blikoor	C. Malan	24
21.	Kom, Afrikaners! -----	4 st.	A.D. Keet	A. Schumacher	24
22.	My Suid-Afrika -----	4 st.	G. Mes	Rich. Hol	25
23.	Ou Karoland -----	2 st.	Th. W. Jandrell	H. Krome	26
24.	O, Boereplaas -----	1 st.	C.F. Visser	Toonsetting J. V. N.	27
25.	Ons burgers is getrou -----	1 st.	J.P. Jooste	Amerik. Volkswysie	28
26.	Oranje, Blanje, Blou -----	4 st.	Eitemal	H. Hugh Pierson	30
27.	Unie-Lied -----	4 st.	J.F.E. Celliers	H. ten Brink	31
28.	Sarie Marais -----	4 st.	Susters Bezuidenhout en B. de Wet	Toonsetting J.v. N.	32
29.	My Vaderland -----	4 st.	H. Visscher	H. Visscher	33
30.	Afrikanerlied (A) -----	1 st.	H.A. Fagan	W. Spiethoff	34
31.	Afrikanerlied (B) -----	4 st.	H.A. Fagan	Joh. Peters	35
32.	Transvaalse Volkslied -----	4 st.	Cath. F. van Rees	C.G. van Rees	36
33.	Suid-Afrika -----	4 st.	Th. W. Jandrell	S. le R. Marais	37
34.	Trou -----	1 st.	J.F.E. Celliers	W. Spiethoff	38
35.	Vryheidslied -----	4 st.	J.F.E. Celliers	Adr. Valerius	39
36.	Vaandel wapper fier en vry -----	4 st.	P.H. Langenhoven	L.K. Seydler	40
37.	Verlange na die Vaderland -----	4 st.	A.G. Visser	Fred. Bérat	41
38.	Vlaggelied -----	meerst.	J.P. Heye	W. Smits	42
39.	Vlaglied -----	4 st.	C.J. Langenhoven	F.J. Joubert	43
40.	Vryheidslied -----	1 st.	J.F.E. Celliers	E. Hullebroeck	44
41.	Waar ou Tafelberg se kop -----	meerst.	P.J. Kloppers	H. Thyssen	47
42.	Vrystaatse Volkslied -----	meerst.	H.A. Hamelberg	M.F. Nicolai	48
43.	Waar die Ruimtes roep -----	4 st.	Eitemal	F. Mendelssohn	48
44.	Waar Tafelberg begin -----	meerst.	C.P. Hoogenhout	S.H. Eysen	50
45.	Wilhelmus van Nassouwe -----	4 st.	Marn. v.St. Aldegonde	Volkswysie	50
46.	Wij leven vrij -----	4 st.	J. Brand	Volkswysie	51
47.	Wijl Tafelberg zal staan -----	4 st.	F.W. Reitz	F. Reg. Statham	52
48.	Wien Neerlandsch bloed -----	4 st.	H. Tollens	J. Wilms	54

II. LIEFDES-LAG EN LIEFDES-LEED

49.	Amors Konfettie -----	1 st.	J.F.E. Celliers	S. le R. Marais	57
50.	Annie Hugo -----	1 st.	A.G. Visser	Lady Scott	58
51.	As die Winter nader kruip -----	meerst.	Eitemal	Volkswysie	59
52.	Bolandse Noointjie -----	1 st.	Th. W. Jandrell	S.C. Poster	60
53.	Daar gaan uit Vergange se dae -----	2 st.	J.F.E. Celliers	Wysie Die Lorelei	62
54.	Danie de Bruin -----	2 st.	F.J. Eybers	Eileen-a-Roon	63
55.	Die Bitter-soet Lied -----	2 st.	D.F. Viljoen	F. Jöde	63
56.	Die Brug op ons Plaas -----	meerst.	P.I. Hoogenhout	Toonsetting J.v.N.	64
57.	Die gebreekte Ring -----	4 st.	H. Gutsche	F. Glück	65
58.	Hoor die Uile in die laan -----	1 st.	Eitemal	F. Jöde	66
59.	En Kreukels in haar rok -----	meerst.	Eitemal	Volkswysie	66
60.	Die ontroue Sannie -----	1 st.	H. Gutsche	Volkswysie	67
				Rüttgers	68

61.	Donkerbruin fonk'lende oë	2 st.	D.F. Viljoen	Rüttgers	68
62.	En as ek kom te sterwe, Lief	4 st.	Toon v.d. Heever	Ou Volkswysie	69
63.	Laat my dit uitbasuin!	meerst.	D.F. Viljoen	Fr. Abt	69
64.	Jaloesie	2 st.	D.F. Viljoen	A. Friedenthal	70
65.	Kom ons gaan blomme pluk	2 st.	P.I. Hoogenhout	Toonsetting J.v.N.	70
66.	Klaaglied	meerst.	A.G. Visser	Stiermarkse volkswysie	72
67.	Lena van Eden	meerst.	B.A. de Wet	Fr. Silcher	73
68.	Santjie van Soendal	meerst.	Eitemal	Fr. Silcher	73
69.	Lief Annatjie, wat sal ek gee	meerst.	M.L. de Villiers	Onbekend	74
70.	Liefje! Wat wilt gij nog meer?	1 st.	Onbekend	Onbekend	75
71.	Leer om Leer	1 st.	Th. W. Jandrell	F. v. Woyna	76
72.	h Liefdesliedjie	2 st.	C.F. Visser	Volkswysie	77
73.	My Hartbeehuisie	2 st.	Onbekend	Eileen Summers	78
74.	Rosekind	meerst.	Eitemal	Volkswysie	79
75.	My Boernooi	2 st.	Th. W. Jandrell	Onbekend	80
76.	My Noointjie woon in Heidelberg	meerst.	D.F. Viljoen	Stiermarkse wysie	81
77.	My Rita	1 st.	M.L. de Villiers	Onbekend	82
78.	Sakse-Groet	1 st.	A.G. Visser	Doris Beyers	83
79.	h Liedjie van Verlange	2 st.	Eitemal	Uit Morawië	86
80.	Nooi van die Velde	meerst.	Eitemal	Volkswysie	86
81.	Verlangend staar ek na die kim	2 st.	H. Gutsche	F. Jöde	87
82.	My Noointjie in die Moerbeiboom	meerst.	Th. W. Jandrell	A. Conradi	88
83.	Soveel Groete stuur ek jou	meerst.	Th. W. Jandrell	Volkswysie	89
84.	Was jy verdwaal	meerst.	Th. W. Jandrell	F. Mendelssohn	90
85.	Tortelduifies	2 st.	Eitemal	F. Jöde	91
86.	Wat baat my h fraaie tuintjie?	2 st.	H. Gutsche	Volkswysie	91
87.	Taraboemdery	meerst.	Eitemal	Sweedse volkswysie	93
88.	Wilde Bergroos	2 st.	P.H. Langenhoven	Wilh. Speiser	94
88a.	Die Roos	meerst.	A.G. Visser	S. le R. Marais	94a
88b.	Ek wou dat een enkel woordjie	1 st.	P. Inker Hoogenhout	F. Mendelssohn	94b

Opmerking: a. Intog van die Lente (Die winter met sy koue) en b. Somer lag oor die Velde, sien onder "Lentegeur en Lentekleur";
 c. So liefies het sy uit haar ogies gekyk, d. h Afrikaanse Bruilofslied (Die Ja-woord) en e. Skoenmaker Stillewater, sien onder "Vrolikheid en Olikheid".
 Die kêrel van die Onderveld en Die Suiderland (Hier in die Suiderland) sien onder "Met Dapper en Stapper".

III. KLEUTERKLANKIES

89.	Klaasvakie	4 st.	Th. W. Jandrell	Zuccalmaglio en R. Palme	97
90.	La-la	meerst.	Th. W. Jandrell	Salzburger Volkslied	98
91.	Afrikaanse Wiegliedjie	1 st.	C.J. Langenhoven	E. Hullebroeck	98
92.	Lettie klein!	2 st.	A.D.E. Gutsche	K. Wahlstedt	100
93.	Jy's rein soos lentebloem	4 st.	Th. W. Jandrell	Volkswysie	101
94.	Klaas Vakie	1 st.	A.D. Keet	J.P.J. Wierts	102
95.	Klein Ondeug	1 st.	Jan F.E. Celliers	W. Spiethoff	104
96.	Hansie slim, berg wil klim	2 st.	A.D.E. Gutsche	Volkswysie	105
97.	Vergeet my nie!	4 st.	F.J. Eybers	Fr. Glück	105
98.	Wiegliedjie	4 st.	J.F.E. Celliers	Joh. Brahms	106
99.	Middagslapie	meerst.	A.G. Visser	Lettie Joubert	106
100.	Slaapdeuntjie	1 st.	J.R.L. van Bruggen	S. le R. Marais	108
101.	Wiegliedjie	1 st.	Em. de Roubaix	Hans Endler	109
102.	Met h Mandjie Rose	2 st.	A.G. Visser	Jos. Schumacher	111
103.	Slaap hartediefie, my liefeling is jy	2 st.	Th. W. Jandrell	C.M. von Weber	112
104.	Pikaninie-Wieglied	1 st.	Walter Spiethoff	Walter Spiethoff	112

IV. VROLIKHEID EN OLIKHEID

105.	Gertjie	meerst.	Onbekend	Onbekend	117
106.	Bummellied	meerst.	H. Gutsche	Ou Wysie	118
107.	De Lof van de Kus	meerst.	Onbekend	Volkswysie	118
108.	Dit kan tog nie altyd so bly nie	meerst.	H. Gutsche	Fr. Himmel	119
109.	Goud en Silwer	2 st.	Eitemal	Volkswysie	120
110.	Krokodildans	4 st.	Eitemal	Volkswysie	121
111.	Grietjie	1 st.	P.J.H. te Groenberg	E. Hullebroeck	122
112.	Die Bangbroek-vryer	2 st.	Eitemal	Volkswysie	124
113.	Henri's Drinklied	meerst.	Ten Brink	Volkswysie	124
114.	Kyk die dronk Gedoentes	1 st.	Eitemal	Spaans: La Madrilena	125
115.	Liefde in die Bone	2 st.	Eitemal	Uit Bremerhaven	126
116.	Marietjie, Maraja, Maryne	2 st.	Eitemal	Onbekend	126
117.	My mense tuis	meerst.	M.L. de Villiers	Onbekend	128
118.	Pous en Sultan	meerst.	Ch. Noack	Ou wysie	129
119.	h Afrikaanse Bruilofslied	meerst.	Nico Hofmeyr	Nico Hofmeyr	130
120.	Ons arme Jan	meerst.	M.L. de Villiers	Amerikaanse wysie	131

121.	O die lieue Martatjie -----	2 st.	B.A. de Wet	Weense volkswysie	132
122.	h Heildronk vir Afskeid -----	4 st.	Mej. E. Bosman	Jul. Otto	132
123.	So liefies het sy uit haar ogies gekyk!	meerst.	H. Gutsche	K.W.	134
124.	Skoenmaker Stillewater -----	1 st.	Eitemal	C. Kreutzer	134
125.	Waarom nie vrolik? -----	2 st.	Th. W. Jandrell	H.G. Nágeli	135
126.	Sonder Vra -----	meerst.	Eitemal	Volkswysie	136
127.	Rokerslied -----	meerst.	Onbekend	Onbekend	136
128.	Zure Druiven -----	2 st.	W.J. van Zeggelen	Onbekend	137
129.	Huweliksied -----	meerst.	P.H. Langenhoven	S. le R. Marais	138
130.	Ons wens vir hierdie Paartjie -----	meerst.	Melt J. Brink en H. Gutsche	W. Arendt	139
131.	Huweliksied -----	1 st.	A.G. Visser	Wilfrid Sanderson	140
132.	h Heildronk op die Jonge Paar -----	meerst.	H. Gutsche	Franz Abt	142

V. MET DAPPER EN STAPPER

Vir Voortrekkers en ander vorentoe-trekkers

133.	Die Kêreld van die Onderveld -----	1 st.	C.F. Visser	C. Binder	145
134.	Die Somertyd roep my -----	4 st.	Eitemal	J.W. Lyrá	146
135.	Die Son verrys -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Volkswysie	147
136.	Die Suiderland -----	4 st.	H. Gutsche	Volkswysie	148
137.	Die Trekkers -----	4 st.	C.F. Visser	Fr. Pocci	148
138.	Die Voortrekkerslied -----	1 st.	C.J. Langenhoven	S. le R. Marais	149
139.	Handhaaf en Bou -----	3 st.	B.A. de Wet	Volkswysie	150
140.	Drawertjie-Lied -----	2 st.	F.J. Weideman	Volkswysie	150
141.	"Hou Koers" -----	4 st.	W.H. Boshoff	P.J. Lemmer	151
142.	Boe ry die Boere? -----	1 st.	Onbekend	Volksliedjie	152
143.	Met Dapper en Stapper -----	2 st.	Th. W. Jandrell	A.J. Schooleman	153
144.	Op die Dood van die Uil -----	4 st.	P.H. Langenhoven	Onbekend	154
145.	Om die Kampvuur -----	1 st.	P.H. Langenhoven	Volkswysie	156
146.	Penkop-lied I -----	1 st.	F.J. Weideman	Volksliedjie	156
147.	Penkop-lied II -----	1 st.	F.J. en J.C. Weideman	Volkswysie	157
148.	Piet Retief -----	2 st.	I.D. du Plessis	Doris Beyers	158
149.	Trekkerslied -----	4 st.	F.J. Eybers	Volkswysie	160
150.	Voortrekker-Wandellied -----	2 st.	Th. W. Jandrell	Volkswysie	160
151.	Vrolikheid -----	4 st.	Th. W. Jandrell	F. Hiller	161
152.	Voortrekkers, holddrio! -----	2 st.	F.J. Eybers	Volkswysie	162
153.	Wandellied -----	2 st.	Eitemal	Volksliedjie	163

VI. LEWENSWEL EN LEWENSWE

154.	Awendkoór -----	4 st.	Na Fr. Kind	Kreutzer	167
155.	As Lentewind waai -----	4 st.	C.F. Visser	J. Kreipl	168
156.	Begroeting -----	2 st.	Eitemal	F. Mendelssohn	170
157.	Dis alles ydelheid -----	1 st.	H. Gutsche	K. Kreutzer	173
158.	As die Swaels noordwaarts gaan -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Frans Abt	174
159.	By die Slagveld -----	meerst.	C. Mes	T.F. Tierie	175
160.	By die ou Meulstroom -----	2 st.	C. Jacobs-Bond	Tell Taylor	176
161.	Goeie Nag! -----	4 st.	Katharina Botha	S. Neuenschwander	178
162.	Dis al -----	1 st.	J.F.E. Celliers	Jan Bcuws	178
163.	Die Bootjie na Kamma-land -----	2 st.	Eitemal	C.M. von Weber	179
164.	Drie Rosies -----	2 st.	H. Gutsche	W. Ganzhorn	180
165.	In die Konsentrasiekamp -----	4 st.	Eitemal	Sweedse Volkswysie	181
166.	Huistoe -----	1 st.	Th. W. Jandrell	H. Löhr	182
167.	Jou Kruis -----	1 st.	J. du Toit	S.C. de Villiers	182
168.	Na die Oorlog -----	2 st.	Th. W. Jandrell	Volkswysie	184
169.	My Tuintjie wild oorrank -----	4 st.	Jac. Joubert	F. Mendelssohn	184
170.	Naby die oue Woonhuis -----	3 st.	D.F. Malherbe	Franz Schubert	186
170a.	Herinnering -----	3 st.	C.F. Visser	Franz Schubert	187
171.	Na Reën volg Sonneskyn -----	2 st.	D.F. Viljoen	Fr. Silcher	187
172.	h Eenvoudige Liedjie -----	1 st.	J.R.L. van Bruggen	Gerrit Bon	188
173.	Net h Somerkindjie -----	2 st.	Eitemal	Volkswysie	189
174.	Ouboeta -----	2 st.	H.A. Fagan	Franz Abt	190
175.	Op my ou Ramkietjie -----	1 st.	C.L. Leipoldt	Jan Bouws	191
176.	Ou Magjaar se liedjie -----	1 st.	Eitemal	Jan Bouws	192
177.	Rosie van die Velde -----	4 st.	H.F.G. Kuschke	H. Werner	192
178.	Rosie van die Velde -----	4 st.	H.F.G. Kuschke	Frans Schubert	193
179.	Slaap rustig, dapper Helde -----	2 st.	Th. W. Jandrell	J.S. de Villiers	194
180.	Tot jy kom -----	1 st.	Roland J. Eyssen	Roland J. Eyssen	195
181.	Tuiskoms van die Banneling -----	2 st.	Eitemal	H. Keidel	196
182.	Weeklag -----	4 st.	F.J. Eybers	Fr. von Spee	197
183.	Vergeet my niet -----	2 st.	Onbekend	Volkswysie	198
184.	Vanmelewe -----	4 st.	A.G. Visser	Volkswysie	199
185.	Uit my Kindertyd -----	4 st.	F.J. Eybers	R. Radecke	200

VII. VRIENDSKAP, VAARWEL EN WEDERSIEN

186.	Hier is ons vergaderd -----	4 st.	C.F. Visser	Max Eberwein	203
187.	Vriendskap -----	4 st.	Eitemal	C. Isenmann	204
187a.	Vriendskap ----- Solfa	4 st.	Eitemal	C. Isenmann	205
187b.	Vriendskap -----	4 st.	Eitemal	F.E. Fesca	205
188.	Die goeie Oue Tyd -----	1 st.	Onbekend	"Auld Lang Syne"	206
189.	En nou vaarwel, ou Vriend -----	4 st.	H. Gutsche	Franz Abt	207
190.	Bondslied (vir plegtige geleentheid) -	4 st.	Eitemal	Franz Abt	208
191.	Ek groet my gryse Berge -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Switserse Wysie	208
192.	Vaarwel en goeienag -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Volkswysie uit Sakse	209
193.	Vaarwel, my dierbaar Ouerhuis -----	2 st.	Th. W. Jandrell	Wenzel Müller	210
194.	Die Student se Vaarwel -----	2 st.	D.F. Viljoen	Volkswysie	210
195.	Afskeid van my Vaderland -----	4 st.	Eitemal	Fr. Silcher	211
196.	Uit mekander gaan ons tweetjies ----	4 st.	H. Gutsche	Onbekend	212
197.	Herunie-Lied: Van Suide en Noorde ---	4 st.	Eitemal	Von Stade	213
197.	Herunie-Lied: Ons kom, Alma Mater ---	4 st.		Von Stade	213
198.	Die Trekkers Vaarwel -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Joh. Peters	214
199.	Tot Wedersiens -----	4 st.	H. Gutsche	F. Mendelssohn	215
200.	Skeidingsuur -----	4 st.	D.R.	F. Mendelssohn	216

Opmerking: a. Dit kan tog nie altyd so bly nie. b. my Mense tuis en c. h Heildronk vir Afskeid, sien onder "Vrolikheid en Olikheid".

VIII. LENTEGER EN LENTEKLEUR

201.	Die Blomme -----	4 st.	Toon v.d. Heever	B. Pompecki	221
202.	Al die veld is vrolik -----	2 st.	C.L. Leipoldt	J. Weber	222
203.	As saans -----	1 st.	A.D. Keet	P.W. Haasdyk	224
204.	Al wat lewe sing Gods eer -----	4 st.	Gutsche en Eitemal	J.H. Tobler	226
205.	Blou Gebergtes, Bos en Kloue -----	meerst.	F.J. Eybers	F. Mendelssohn	227
205a.	Blou Gebergtes, Bos en Kloue -----	4 st.	F.J. Eybers	F. Mendelssohn	228
206.	Oktobermaand -----	4 st.	C.L. Leipoldt	B. Pompecki	229
207.	Ek sing van die Wind -----	1 st.	C.L. Leipoldt	Walter Spiethof	230
208.	Die klim was swaar, die helling steil	meerst.	F.J. Eybers	Ludwig Fischer	231
209.	Intog van die Lente -----	meerst.	P.H. Langenhoven	B. Kutsch	232
210.	Die Lente met haar towerstaf -----	4 st.	Idalette Odendaal	J.G. Baechtold	234
211.	Die Steenbokkie -----	1 st.	Harper Martins	Walter Spiethoff	235
212.	Eensaamheid -----	1 st.	J.F.E. Celliers	Walter Spiethoff	236
213.	Kom Lente, lieve Lente -----	4 st.	D.E.A. Gutsche	W. Mozart	238
214.	In die Móre -----	meerst.	C. Mes	J.F. Tierie Jr.	238
215.	Lentelied -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Fr. Silcher	239
216.	Oggendlied -----	2 st.	Th. W. Jandrell	C. Gregor	240
217.	Lenteliedjie -----	1 st.	H.J.R. van Bruggen	Allen H. Gale	240
218.	Lentedrome -----	2 st.	C. Mes	J.F. Tierie Jr.	242
219.	Na Buite! -----	4 st.	E. Louwrens	Von Gehricke	243
220.	Mörelied -----	2 st.	C. Mes	J.F. Tierie Jr.	244
221.	Roselied -----	1 st.	C. Mes	J.F. Tierie Jr.	244
222.	Slampamperliedjie -----	2 st.	C.L. Leipoldt	O.D. Wollheim	246
223.	O, laat my tog uit -----	meerst.	C. Mes	J.F. Tierie Jr.	247
224.	Somer lag oor die velde -----	2 st.	Eitemal	Fr. Silcher	248

- Opmerkings: a. Ou Karoland (Ek hou van jou), sien onder "Volk en Vaderland".
 b. Tortelduifies (Hoor hoe die tortel roep,) sien onder "Liefdes-lag en Liefdes-leet"
 c. Kom ons gaan blomme pluk
 d. Met Dapper en Stapper (O Suiderland skoonste),) sien onder "Dapper en Stapper"
 e. Die Somertyd roep my
 f. Die Son verrys
 e. Vroeg smörens as die haantjie kraai, sien onder "Wese en Waarheid"

IX. KERMIS

225.	Dogter van Sion -----	4 st.	H.G. na die Bybel	G. Fr. Händel	251
226.	Bethlehems velde -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Ou Boheemse Wysie	252
227.	Hef op jul hoofde, poorte der wêreld	4 st.	H.G., na Ps. 24 en 98.	Chr. v. Glück	252
228.	Kerslied -----	4 st.	P.H. Langenhoven	M. Prätorius	254
229.	Kermismotet -----	4 st.	Lukas 2	Chr. Palmer	255

X. WESE EN WAARHEID

230.	Berusting -----	1 st.	J.F.E. Celliers	Gerrit Bon	261
231.	As die Here myne is -----	4 st.	Ds. J. Baumbach	Onbekend	262
232.	Beveel die Heer jou weë -----	4 st.	Ds. J. Baumbach	Onbekend	262
233.	Die Dag van die Here ----- (Solfa)	4 st.	H. Gutsche	K. Kreutzer	263
233a.	Die Dag van die Here ----- (nota)	4 st.	H. Gutsche	K. Kreutzer	263
234.	Die aandklokke lui in die verte -----	2 st.	Onbekend	Cath. van Rennes	264
235.	Hier is my hand, my Vader -----	4 st.	Ds. J. Baumbach	Fr. Silcher	266

236.	Hoe sou ek rustig sluimer -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Fr. Silcher	268
236a.	Hoe sou ek rustig sluimer -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Fr. Silcher	268
237.	Die Donker stroom -----	1 st.	A.G. Visser	"Quelby"	269
238.	Die soekende Swerwer -----	4 st.	H. Gutsche	Fr. Brückner	270
239.	Hoop en wees tevrede -----	4 st.	Ds. J. Baumbach	Caesar Malan	270
240.	Jou sorg en smart -----	4 st.	Th. W. Jandrell	Onbekend	271
241.	Prys van die grootmagtige Opperwese -	4 st.	H. Gutsche	C. Kuntze	272
242.	Nag van stilte -----	4 st.	C.M. van den Heever	J. Schumacher	275
243.	Psalm 103 -----	4 st.	Uit die Bybel	A.E. Grell	275
244.	Oeslied ----- (Solfa)	4 st.	Ds. J. Baumbach	Abr. Peter Schulz	278
244a.	Oeslied ----- (note)	4 st.	Ds. J. Baumbach	Abr. Peter Schulz	278
245.	Oor die bulte sterwe die dag -----	4 st.	Eitemal	Fr. Kuhlau	279
246.	Swerwer's Naglied -----	2 st.	Eitemal	A. Rubinstein	280
247.	U Wil geskied! ----- (Solfa)	4 st.	Th. W. Jandrell	Onbekend	283
247a.	U Wil geskied! ----- (note)	2 st.	Th. W. Jandrell	Onbekend	283
248.	Pelgrimsleuse -----	4 st.	A.G. Visser	Onbekend	283
249.	Toe woed jul storme! -----	4 st.	H. Gutsche	F. Ulrich	284
250.	Vroeg smrens as die haantjie kraai --	4 st.	H. Gutsche	Franz Abt	284
251.	Waarheen, jy ruisende stroom? -----	4 st.	H. Gutsche	C.F. Schubart	286
252.	Wat is h mens se lewe? -----	4 st.	Ds. J. Baumbach	Onbekend	286
253.	My Herder sorg dat niks ontbreek -----	4 st.	H. Gutsche	G. Nägeli	287
254.	Wie onder die skerm van die Hoogste wandel -----	4 st.	Uit Psalm 91	C. Stein	288

XI. STUDENTE EN SKOLIERE

255.	Die Studentebondslied A.S.B. - ,-----	meerst.	Totius	D. Meerkotter	293
256.	Pretoria; O, Kaapstad; O, Stellen= bosch; O, G.U.K.; O, P.U.K.; O, Heidelberg; ens. -----	4 st.	Eitemal	Volkswysie	294
257.	Die Studentejare gaan verby -----	4 st.	C.F. Visser	Onbekend	294
257a.	Filia Hospitalis -----	4 st.	Otto Kamp	Wysie No. 257.	295
257b.	Die Studentejare gaan verby -----	1 st.	C.F. Visser	Em. Hullebroeck	296
258.	Kom nou, kêrels (Gaudeamus igitur)----	4 st.	Eitemal	Onbekend	296
258a.	Gaudeamus Igitur -----	4 st.	Lat. teks	Wysie No. 258.	297
259.	Monument-Hoërskool-Lied, Krugers= dorp -----	4 st.	Nemo	A. Methfessel	297
260.	Gobabis (S.W.A.) -----	4 st.	F.J. Weideman	Afrikan. Volkswysie	298
261.	Student wees, as die lenteaande -----	meerst.	B.A. de Wet	J. Schumacher	298
262.	Hy kom van die kollege -----	1 st.	Melt Brink	Onbekend	300
263.	G.U.K.-Lied, Bloemfontein -----	4 st.	D.F. Malherbe	Lange	301
264.	Normaal-kollege-lied, Heidelberg Tvl. -----	4 st.	K. Bonsma	N. Hofmeyr	302
265.	Hoera! Die bloktyd is verby! -----	meerst.	D.F. Viljoen	R. Baumbach	303
266.	De Gilde viert -----	1 st.	René de Clerq	Em. Hullebroeck	304
266a.	P.U.K. Alma Mater Potchefstroom -----	1 st.	Totius	Em. Hullebroeck	305
267.	Die Normaalkollege-lied, Bloem= fontein -----	1 st.	C.F. Visser	P.J. Lemmer	306
268.	Afskeidslied van h Matrikulant -----	4 st.	P.H. Langenhoven	Volkswysie	307
269.	Die Stellenbosse Universiteitslied ---	1 st.	N. Hofmeyr	N. Hofmeyr	308
270.	Oranjeskool, Bloemfontein. -----	meerst.	Onbekend	Uit "Studenten-Liederboek"	310
271.	Sentrale Hoërskool, Bloemfontein -----	meerst.	F.J. Eybers	P.J. Lemmer	311
272.	Oranje-Verjaarsdaglied, Bloemfontein -	4 st.	Talitha Schultz	P.K. de Villiers	312
273.	Die Suid-Afrikaanse Vroue-Federasie -	4 st.	Onbekend	Onbekend	313
274.	Die Hoër-Volksskool, Heidelberg Tvl. --	meerst.	A.G. Visser	J. Peters, verwerk deur S.H.E.	314
275.	Heilbron-Skool O.V.S. -----	meerst.	F.J. Eybers	Cora Ilesley	315
276.	Burghersdorp Skool -----	meerst.	Nemo	Nemo	316
277.	Jan van Riebeeck-Hoërskool, Kaapstad -	meerst.	I.D. du Plessis	Wm. J. Pickerill	318
278.	Helpmekeer-Hoërskool, Johannesburg --	meerst.	Jan F.E. Celliers	C.D. Keet	320
279.	Afrikaanse Hoër Seunskool, Pretoria --	4 st.	F.J. le Roux	Gerrit Bon	321
280.	Die Reddersburgse Skoollied -----	4 st.	C.M. v.d. Heever	Doris Beyers	322
281.	Hoërskool, Parys, O.V.S. -----	4 st.	B. Kok	Benedictus Kok	232
282.	Rodeon-Hoërskool, Zwarttruggens -----	meerst.	H.M.v.d. Westhuysen	H.M.v.d. Westhuysen	325

XII. PIEKNIK-LIEDJIES

283.	Dis te ver om te ry -----	1 st.	Onbekend	S.H. Eyssen	329
284.	Die Transvalers is Plesierig -----	2 st.	A.D.E. Gutsche	Volkswysie	330
285.	Die Ringetjie -----	2 st.	A.D.E. Gutsche	Volkswysie	330
286.	As jy jou man kan staan -----	4 st.	Th. W. Jandrell	S.H. Eyssen	331
287.	Oompie het vier stoute seuntjies -----	2 st.	A.D.E. Gutsche	S.H. Eyssen	332
287a.	Oompie het vier stoute seuntjies -----	2 st.	A.D.E. Gutsche	Volkswysie	332
288.	Saai die Waatlemoen -----	2 st.	Onbekend	S.H. Eyssen	333

289.	So ry die trein -----	2 st.	Onbekend	S.H. Eyssen	334
290.	Tant Mina kook stroop -----	meerst.	Onbekend	S.H. Eyssen	334
291.	Aai, aai, die Witborskraai -----	1 st.	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	335
292.	Daar kom die wa -----	meerst.	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	336
293.	Jan Pierewiet -----	meerst.	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	336
294.	Siembamba -----	meerst.	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	337
295.	Pollie, ons gaan Pérel-toe -----	2 st.	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	338
296.	Vanaand gaan die volkies koring sny --	2 st.	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	338
297.	Wat maak Oom Kalie daar? -----	meerst	C.J. Langenhoven	S.H. Eyssen	339

2.6 Oorhandiging van die FAK-Volksangbundel

Volgens 'n brief van 2 Julie 1937 van mnr. I.M. Lombard aan dr. A.J. van Rhyn van Bloemfontein, het die eerste paar eksemplare van die Volksangbundel toe pas uit Holland in Suid-Afrika aangekom. Die uitgewers, naamlik die firma J.H. de Bussy, het ook drie spesiaal-gebonde eksemplare aan die FAK gestuur met die versoek dat dit op die volgende FAK-Kongres oorhandig moes word aan die voorsitter van die FAK, die algemene sekretaris van die FAK, en die voorsitter van die Afrikaanse Nasionale Studentebond. Dr. Van Rhyn is gevra om namens die uitgewers die oorhandiging te doen.¹

Die vierde Kongres van die FAK het op 6-7 Julie 1937 in die Klein Saal, Stadhuis, Bloemfontein, plaasgevind. Op Woensdagaand, 7 Julie, is die spesiale eerste drie eksemplare plegtig, namens die uitgewers, aan dr. N.J. van der Merwe (voorsitter van die FAK), mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) en prof. dr. Nico Diederichs (voorsitter van die Afrikaanse Nasionale Studentebond) deur dr. A.J.R. van Rhyn oorhandig.² Dr. Van Rhyn het by die geleentheid gesê dat die volk nog nie goed sing nie omrede die liedere nog onbekend is. Hy was egter oortuig daarvan dat die groot werk van die FAK op kulturele gebied "ontslaglik baie"³ sou beteken in die toekoms. Daarom het hy die bundel beskou as "een van die groot bakens wat die FAK in sy reuse-

1. Lêer no. 39.

2. Mnr. J. Postma (sekretaris van die A.N.S.) het die bundel in prof. Diederichs se afwesigheid namens die A.N.S. in ontvangs geneem.

3. Lêer no. 10. Notule van die vierde Kongres van die FAK: oorhandigingstoespraak deur dr. Van Rhyn.

taak ingeplant het."¹ Al sou die FAK in die toekoms nooit weer iets doen nie, het hy reeds met hierdie bundel 'n "ewige monument"² opgerig. Vervolgens het hy die FAK en die ANS (wat die aanvoorwerk van die A.S.B. voortgesit het) gelukkig met hulle pragtige prestasie. Hy het ook sy waardering uitgespreek teenoor dr. Mansvelt en mej. Joan van Niekerk vir hulle baanbrekerswerk op die gebied van sang.

Op die Kongres is ook hulde gebring aan die redaksiekomitee van die Volksangbundel vir die bekwame wyse waarop hulle die groot taak aangepak en deurgevoer het. Dr. Van Rhyn het die firma De Bussy, wat die groot risiko aanvaar het om die bundel uit te gee, gelukkig met hulle "uitstaande prestasie" en "pragtige drukwerk",³ en die hoop uitgespreek dat die volk van Suid-Afrika daardie firma nooit in die steek sou laat nie.

Die Kongres het daarna die Volksangbundel amptelik in ontvangs geneem deur Wilhelmus van Nassouwe en Die Stem van Suid-Afrika daaruit saam te sing.

Propagering van die Volksangbundel

Om die FAK-Volksangbundel te help propageer, is daar onder andere van die plasing van advertensies in streekskoerante gebruik gemaak. Die volgende advertensie het byvoorbeeld in Die Volksblad van 1937 verskyn:⁴

*DIE FAK-VOLKSANGBUNDEL
Saamgestel deur die Redaksiekomitee:
Dr. Hugo Gutsche, M.A.*

-
1. Lêer no. 10. Notule van die vierde Kongres van die FAK: Oorhandigingstoespraak deur dr. Van Rhyn.
  2. Ibid.
  3. Ibid.
  4. Lêer no. 39. Die advertensie word in sy oorspronklike vorm aangehaal.

W.J. du P. Erlank, B.A. (Hon.)

S.H. Eyssen, B.A.

314 UITGESOEKTE LIEDERE

LAAT ONS 'N SINGENDE VOLK WORD!

'N SKAT IS NOU BINNE DIE BEREIK VAN ALMAL

LAAT ONS TOETREE!

Hierdie nuwe bundel wil die volksiel se wasdom, drang en sy uitbreiding vertolk. Mag die ondefinieerbare element - die krag en geur van die Suiderland se bloed en bodem - tasbaar hierin gevind en deurvoel word, dan sal die volk dit aan die hart druk en dit as sy eie aanneem.

- Uit die Inleiding

'N OPGAWE VAN DIE AFDELINGS WAARIN HIERDIE PRAGWERK VERDEEL IS, GEE 'N GOEIE INDRUK VAN DIE OMVANGRYKHEID EN VER-SKEIDENHEID:

- i. Volk en Vaderland (1-48)
- ii. Liefdes-lag en Liefdes-leed (49-88b)
- iii. Kleuterklankies (89-104)
- iv. Vrolikheid en Olikheid (105-132)
- v. Met Dapper en Stapper (133-153)
- vi. Lewenswel en Lewenswee (154-185)
- vii. Vriendskap, Vaarwel en Wedersien (186-200)
- viii. Lentegeur en Lentekleur (201-224)
- ix. Kermis (225-229)
- x. Wese en Waarheid (230-254)
- xi. Studente en Skoliere (255-282)
- xii. Piekniekliedjies (283-297)

IN TONIC SOLFA EN NOTE

Prys slegs 9/6 (10/- posvry)

Verkrygbaar by:

DIE VOLKSBLAD-BOEKHANDEL.

Om die Volksangbundel makliker binne die bereik van die breë publiek te plaas, het die FAK op 12 Julie 1937 (kort na die amptelike oorhandiging van die bundel tydens die vierde FAK-kongres op 7 Julie 1937) 'n omsendbrief insake bestellings van die bundel uitgestuur wat as volg gelees het:¹

Graag verseker ons u van ons hartlike dank vir u gewaardeerde belangstelling wat u tydens die sitting van die FAK-kongres aan ons gegee het. Die uitgewers verwag hul voorrade van oorsee binne twee weke; sodra dit aankom, stuur ons die bestelde eksemplaar aan u per pos.

---

1. Lêer no. 61. Die omsendbrief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Daar ons FAK-kantoor al sy sake op 'n kontantbasis doen en dus die uitgewers dadelik betaal vir elke eksemplaar wat ons ontvang, sal ons dit baie hoog op prys stel om 'n Posorder vir 9/6 intussen van u te ontvang.

Mag ons u ook vriendelik vra om die sangbundel aan belangstellende vriende te wys en hulle dan aan te moedig om ook 'n eksemplaar by ons kantoor te bestel. Die FAK-fondse word sodoende gestyf met 'n klein kommissie wat ons van die uitgewers ontvang.

Dat die sangbundel u en u familiekring baie genoeglike uurtjies sal verskaf, is die opregte wens van die FAK.

Die Volksangbundel kan ook per pos bestel word direk van die uitgewers J.H. de Bussy, Posbus 460, Pretoria. Hulle het die bundel as volg geadverteer:¹

DIE LESER HEIL!

Na 'n voorbereiding van enkele jare bring ons nou op die mark 'n liederbundel vir die Suid-Afrikaanse volk, soos daar nog nie gewees het nie. Dis die FAK-VOLKSANGBUNDEL VIR SUID-AFRIKA.

Saamgestel deur die Redaksiëkomitee

Dr. Hugo Gutsche, M.A.

W.J. du P. Erlank, B.A. Hon.

S.H. Eyssen, B.A.

Vir die geringe prys van 8,6 (9/6 posvry) gee ons 'n liederbundel wat nie minder as 315 liedere bevat, almal met Staffnotasie en Tonic Solfa, mooi gedruk op houtvrye papier, duidelike en skerp musiekdruk. Sterk gebind, grootte 10½ x 8½ duim, gewig van die boek omtrent 2 Engelse ponde.

Om 'n oorsig te gee van die ryke inhoud van hierdie boek, volg hieronder die groepe waarin die bundel verdeel is:

Groep I.	Volk en Vaderland	51 liedere
"	II. Liefdes-lag en liefdes-leed	42 "
"	III. Kleuterklankies	16 "
"	IV. Vrolikheid en Olikheid	28 "
"	V. Met Dapper en Stapper	21 "
"	VI. Lewenswel en Lewenswee	33 "
"	VII. Vriendskap, Vaarwel en Wedersien	17 "
"	VIII. Lentegeur en Lentekleur	25 "
"	IX. Kersmis	5 "
"	X. Wese en Waarheid	29 "
"	XI. Studente en Skoliere	32 "
"	XII. Piekniek-liedjies	16 "
	Totaal	<u>315 liedere</u>

1. Lêer no. 88. Die advertensie word in sy oorspronklike vorm weergegee.

As verdere toeligting het drie liedere uit die Volksangbundel in hul geheel saam met bogenoemde advertensie verskyn. Hulle was Ouboeta (no. 174), Herunie-Lied (no. 197), en Die Lied van Jong Suid-Afrika (no. 7).

As die advertensies in Die Volksblad en van De Bussy met mekaar vergelyk sou word, is dit interessant om te merk dat die getalle liedere in die afdelings verskil, in so 'n mate dat 'n totaal van 314 en 315 liedere onderskeidelik verkry word. Ook verskil die pryse: 9/6 (10/- posvry) teenoor 8/6 (9/6 posvry).

Kritiek op die eerste Volksangbundel

Die Volksangbundel het groot byval gevind by die breë publiek. Die enigste nadeel vir baie was die prys - 9/6 vir 'n boek in 1937 was duur! 'n Gedagte wat oorheersend was in alle korrespondensie wat die FAK rondom die bundel van die publiek ontvang het, was dié van die daarstelling van 'n goedkoper teksuitgawe van die bundel. So oorweldigend was die navrae hieroor dat die FAK se Dagbestuur op 7 Augustus 1937 die moontlikheid bespreek het van 'n teksuitgawe in sakformaat met 'n sagte linneband. As gevolg van positiewe reaksie van die kant van beide die FAK en die uitgewers, het die teksuitgawe van die Volksangbundel 'n werklikheid geword aan die einde van 1938. Die prys was 1/- per eksemplaar. Min mense was egter bewus van die verskyning daarvan as gevolg van onvoldoende publisi-teit.¹

Die FAK het verskeie versoeke ontvang dat deeglike aandag gewy moes word aan die spasiëring van die solfa in die Volksangbundel by 'n verdere herdruk daarvan. In 'n brief van 15 Augustus 1938 aan dr. P.J. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) het dr. Hugo Gutsche gesê dat hy self glad nie tevrede is met die solfadruk nie. Hy het verder opgemerk:²

-
1. Vergelyk bl. 92. Bering in Die Transvaler deur Tienie van Schoor.
  2. Lêer no. 40. Hier kan genoem word dat Gutsche se hantering van die Afrikaanse taal soms vreemd aandoen. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

In die miskien in Oktober of vroeër verskynende ander Uitgawe van die Volksangbundel - Teks en Solfa van die melodie - is alles nou mooi reg gemaak, nadat Mnr. Eyssen en ek die eerste proewe daarvoor heeltemal afgewys het. As dan D.V. later die groot Uitgawe uitverkoop is, sal hulle in Amsterdam met behulp van die nuwe nou verskynende Solfegie uitgawe (dit sal sy korrekte naam wees) ook allerhande verbeterings in die solfegie-druk van die groot boek kan aanbring.

Bogenoemde was die onmiddellike kritiek op die Volksangbundel. Nadat almal meer vertrouwd geraak het met die inhoud, is daar later meer en meer gevoel dat die bundel nie genoeg inheemse liedere bevat nie, en dat die klem te veel op vertalings van liedere uit ander lande geval het.

Verdere uitgawes van die eerste Volksangbundel

Die tweede druk van die eerste uitgawe van die Volksangbundel het die FAK in Oktober 1938 uit Holland bereik. Die prys was steeds 9/6, maar De Bussy het besluit om bundels aan kore te verskaf teen 6/6 per eksemplaar. Ook het die nuwe Solfège-uitgawe teen die einde van 1938 verskyn teen 'n prys van 2/9 kontant en 3/- posvry.

In 'n brief van 17 Junie 1947 aan dr. Gutsche, het mnr. Weich¹ (algemene sekretaris van die FAK) gesê dat J.H. de Bussy laat weet het dat die "nuwe" uitgawe van die Volksangbundel teen die einde van 1947 verwag kon word. Aangesien daar heelwat nuwe liedere bygevoeg is, sou die prys desnoods ook verhoog moes word. Ten einde die prys nie hoër as 17/6 te maak nie, het De Bussy voorgestel dat die honorarium aan die FAK van 15% tot 10% verminder moes word. In Erlank en Gutsche se geval het dit beteken dat hulle deel 3% en Eyssen s'n 1½% sou word.²

-
1. Sedert die ontstaan van die FAK in 1929, het die algemene sekretarisse mekaar as volg opgevolg: I.M. Lombard (1929-Junie 1937), dr. P.J. Meyer (Julie 1937-1942), J.H. Coetzee (1943-1944), P.J.L. Odendaal (Jan. 1944-Okt. 1944), A.F. Weich (Nov. 1944-Des. 1951), G.L.H. van Niekerk (Jan. 1952-Jun. 1958), T.W.S. Meyer (Jul. 1958-Sept. 1961), W.J.S. Grobler (Okt. 1961-Jan. 1967), I.J. Smit (waarnemend vanaf Aug. 1966 tot Sept. 1967), D.J. Viljoen (Okt. 1967-Maart 1971), dr. A.M. van den Berg (April 1971-1985), dr. B. Cronje (1985-).
  2. Lëer no. 40. Verwys brief op 36-03-11 deur I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) aan dr. Hugo Gutsche. Sien ook bl. 78 onder 2.4 Skriftelike ooreenkoms insake betaling aan die drie oorspronklike redaksielede.

Gutsche wou egter nie kopgee nie, met die gevolg dat die honorarium aan die FAK 15% gebly het.

Daar het steeds 'n groot behoefte bestaan na 'n teksuitgawe van die Volksangbundel. Die FAK het reeds in 1937 'n positiese besluit aangaande die daarstelling van 'n teksuitgawe¹ geneem, maar teen 1949 het dit nog steeds nie die lig gesien nie, volgens ene oom Tienie van Schoor van Johannesburg, van wie die volgende brief op Vrydag 25 Maart 1949 onder die opskrif Ons moet meer sing in Die Transvaler verskyn het:²

Geagte Redaksie - In die Taalgenoot het ek 'n poging aangewend om weer 'n keer die werkgroep "Kom ons sing" aan te hef, maar dit skyn my of dit tevergeefs en nutteloos gaan wees om weereens 'n geraas te maak, want die weerklank sal moontlik wees: "Hoe moet ons dit doen sonder die nodige sangbundels?"

Gedurende die vier maande in 1938 toe die ossewafeesvierings aan die gang was, is die aansporing herhaaldelik tot ons mense gerig, nl. dat daar meer gesing moet word. Vandag na tien jaar moet ons nog kla dat ons Boerenasie te min sing - ja selfs in ons Boerekerk word daar te min gesing! Wat is meer verheffend in die mens se geestelike lewe as musiek en veral die sangkuns, waaraan elke mens wat leef kan deelneem en deur die beoefening waarvan 'n singende volk kan groei? Ons kan nie almal saam praat nie, maar ons kan almal saam sing. Om dit te kan doen, moet die geleentheid daarvoor geskep word.

Wat vind ons? Die oorgrote meerderheid onder ons mense het nie die nodige sangbundels in hulle huise nie, omdat die uiters nodige sangbundeltjies van ons volksliedere in 'n geskikte formaat en teen 'n billike prys nie verkrygbaar is nie. Die sangbundels van die F.A.K. met solfegie of balknote is te duur en ook te groot in formaat vir die mense wat by die musieknote geen belang het nie. Daar is 'n groot behoefte aan 'n uitgawe sonder note, maar hierin kan of wil die F.A.K. nie voorsien nie. Daar word beweer, so verneem ek altans, dat so 'n goedkoop uitgawe afbreuk sal doen aan die verkoop van die groter en duur bundels. Dan vra ek waarom moet die F.A.K. die ontwikkeling van ons volksang, deur 'n monopolie waaroor hulle beskik, kniehalter?

Oor ses maande begin ons feesvier, en as ons dan nie boekies

1. Sien bl. 90 en bl. 93.

2. Lêer no. 39. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

het nie, sal ons, soos in die verlede, maar saam brom met hulle wat wel boeke het -
 (OOM) TIENIE VAN SCHOOR.
 Johannesburg.

Mnr. Weich het, in reaksie op Tienie van Schoor se brief, op 25 Maart 1949 ook 'n brief in Die Transvaler geskryf waarin hy sê dat die FAK in 1946 met groot moeite daarin geslaag het om die woorde van 29 liedere uit die Volksangbundel in 'n bundeltjie getiteld Feesliedere vir Volksamekomste apart te publiseer. Vir daardie vergunning moes die FAK die versekering aan die uitgewers gee dat alles aangewend sou word om die oplaag te verkoop. Hy het verder in 'n brief van 30 Maart 1949 aan dr. Gutsche raad gevra in verband met die teksuitgawe van die Volksangbundel. Uit Gutsche se antwoord het dit duidelik geword dat dié onderwerp aan hom ook reeds baie korrespondensie met Tienie van Schoor besorg het. Volgens Gutsche het daar in Mei 1938, behalwe die groot uitgawes van die Volksangbundel, ook 'n solfêge-uitgawe en 'n teksuitgawe verskyn. Die tweede druk van die teksuitgawe het reeds in 1941 verskyn. Verder is Feesliedere vir Volksamekomste in 1946 gepubliseer wat sonder note en solfêge was. Gutsche het aan die hand gedoen dat bogenoemde 2 teksboekies opnuut deur De Bussy geadverteer moes word.¹

2.7 Dr. Hugo Gutsche - 'n onbetwiste sleutelfiguur

Sedert die ontstaan van die eerste uitgawe van die Volksangbundel in 1937 tot en met 1951/52 was dr. Hugo Gutsche die onbetwiste sleutelfiguur. Hy het altyd die inisiatief geneem en nuwe idees beproef. Hy was ook altyd op soek na nuwe liedere vir die Volksangbundel. So was hy in 1950 reeds besig met die vierde uitgawe van die bundel.

Gutsche is op 18 Julie 1869 gebore. In 1950 was hy dus byna 82 jaar oud. In 'n brief van 12 September 1951 aan mnr. Weich, het

---

1. Lêer no. 40. Brief op 49-04-01 deur dr. Gutsche aan mnr. Weich (algemene sekretaris van die FAK).

hy gevra dat sy twee dogters, mej. Thekela Gutsche en mev. Hulda Schmidt as sy erfgename beskou moes word wat die Volksangbundel aanbetref. Hy het hom egter nog tot diep in 1953 beywer vir die hersiening van die bundel spesifiek wat die ingeslote skoolliedere betref het. Hy het byvoorbeeld in 'n brief van 4 Mei 1953 aan G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) gesê dat dit beter sou wees om die skoolliedere in 'n spesiale afsonderlike bundel uit te gee. Sodoende sou daar dan meer plek in die Volksangbundel gevind kan word vir ander nuwe liedere, terwyl die hele skoolbevolking dadelik in die nuwe boekie sou belangstel.¹

2.8 Styging in pryse van die verskillende uitgawes van die eerste Volksangbundel

As gevolg van die drukproses wat met die jare duurder geword het, het die pryse van die verskillende uitgawes van die Volksangbundel ook onvermydelik gestyg. Daar was byvoorbeeld in 1950 reeds 4 verskillende uitgawes van die bundel beskikbaar, naamlik die Solfège-uitgawe, die Komplete uitgawe (sic), die Luukse uitgawe en die Aanvullingsbundel.² In 1951 was die prys van die gewone Volksangbundel 20/-, terwyl die Solfège-uitgawe beskikbaar was teen 7/6 per eksemplaar. In die geval van bestellings van meer as twee dosyn van die Solfège-uitgawe, is 'n korting van 5% toegestaan, dit wil sê 9/- op £9. In 1952 was die Klein Solfège-uitgawe te koop teen 7/6 elk (8/- posvry) terwyl die Groot Solfège-uitgawe slegs in gewone note beskikbaar was teen £1 elk (£1-1-0 posvry). In 1954 was die pryse as volg: gewone Volksangbundel 25/6, Pragband - 32/6, Solfège (Groot) - 8/6, Solfège (Klein) - 5/6. Die prys van die gewone bundel het in 1957 £1-5-0 posvry beloop.

---

1. Lêer no. 40.

2. Lêer no. 62.

2.9 Die hersiene FAK-Volksangbundel

2.9.1 Ooreenkoms tussen die FAK en die redaksiekommissie van die bundel

Die FAK het teen 1954 definitief besluit om 'n hersiene uitgawe van die Volksangbundel uit te gee. Mnr. G.L.H. van Niekerk, wat toe die algemene sekretaris was, het op 14 April van daardie jaar in opdrag van die Uitvoerende Komitee van die FAK 'n brief aan mnr. F. Steyn, 'n prokureur in Johannesburg, geskryf insake¹

(1) die moontlikheid van wysiging van die oorspronklike redaksiekommissie met die oog op 'n hersiene uitgawe van die Volksangbundel wanneer omstandighede soos dood of onbevoegdheid of bedanking van lede dit noodwendig maak; of ingeval die FAK uit vrye wil daartoe sou besluit.

Veronderstel 'n lid sterf

het Van Niekerk gevra

of hy is weens ongesteldheid of hoë ouderdom (na sy eie of volgens die oordeel van die FAK) onbevoeg vir die taak van 'n hersiene uitgawe, of hy bedank - staan dit die FAK in sulke gevalle vry om, sonder oorlegpleging met hom of sy opvolgers in regte, of sonder sy of hulle toestemming, enige ander persoon in die redaksiekommissie van die Volksangbundel aan te stel? (Ons mag vir u inligting byvoeg dat al die lede nog lewe, maar een van hulle is, na ons oordeel, weens sy hoë ouderdom vir so 'n taak onbevoeg.)

(2) Is die FAK deur die vorige ooreenkoms gebind wat skrywersaandeel betref of is hy geregtig om die ooreenkoms met beide die uitgewers en die samestellers desgewens te wysig om vir hom 'n hoër persentasie van die skrywersaandeel te verseker? Kan die FAK byvoorbeeld weier om 'n hersiene uitgawe die lig te laat sien indien óf die uitgewers óf die samestellers sou weier om 'n ooreenkoms aan te gaan soos deur die FAK voorgestel?

Laastens is inligting gevra oor die posisie van kopiereg wat deur 'n lid van die redaksiekommissie in die uitoefening

---

1. Lëer no. 39. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

van sy pligte as samesteller van die Volksangbundel verkry is.

Behoort dit aan die lid of aan die FAK? Indien die kopiereg aan die FAK behoort, hoe moet ons te werk gaan om die FAK se aanspraak daarop te verseker?1

het Van Niekerk gevra.

Mnr. Steyn het op 4 Mei 1954 as volg gereageer op die FAK se brief:²

Indien die F.A.K. wens om die Redaksie Kommissie te wysig gee ons aan die hand dat die F.A.K. in die volgende sin skryf aan die betrokke Kommissielid of die boedel van 'n oorlede Kommissielid alvorens die Kommissie her-konstitueer word: Dat die F.A.K. van mening is dat die ooreenkoms tussen (die uittredende Kommissielid) en die F.A.K. ten einde geloop het (of in geval van lewe be-eindigbaar is) ten opsigte van die publikasie van die F.A.K. Volksangbundel met die oog daarop dat die betrokke kommissielid weens dood of hoë ouderdom nie langer instaat is om die bepalinge van Artikel 3 van die ooreenkoms tussen die F.A.K. en 'n Kommissie na te kom nie en met die oog daarop dat die vergoeding betaalbaar aan Kommissieledede in elkgeval her-sienbaar is binne die opsie van die F.A.K. na aanleiding van die F.A.K. se ooreenkoms met die uitgewer.

Vir die duidelikheid sou die F.A.K. egter verkies dat die Kommissielid (of boedel van die oorlede Kommissielid) wil konstateer en erken dat die ooreenkoms tussen die F.A.K. en die betrokke Kommissielid teneinde geloop het en vir die doel ontvang die F.A.K. graag bevestiging daarvan dat die Kommissielid aanvaar dat hy nie langer as sulks dien nie.

Die Ooreenkoms tussen die F.A.K. en die Kommissieledede is duidelik opsegbaar by die dood van 'n Kommissielid wat dan nie langer sy pligte kan nakom nie, dit word duidelik be-eindig by die bedanking van 'n Kommissielid wat vrywillig sy regte prysgee en is be-eindigbaar soos hierbo voorgestel as 'n Kommissielid weens ongesteldheid of hoë ouderdom onbevoeg word om die nodige redaksiewerk te doen, insake 'n hersiene uitgawe. Dit gaan hier nie oor die vraag of 'n lid volgens sy eie oordeel of volgens die oordeel van die F.A.K. onbevoeg geword het nie maar 'n objektiewe toets word gestel. As die lid objektief onbevoeg geword het is die

---

1. Lëer no. 39.

2. Ibid. Die brief word woordeliks sonder korrigering aangehaal.

F.A.K. geregtig om die ooreenkoms te be-eindig maar anders nie.

Wat betref die tweede hoofvraag oor die wysiging van skrywersaandeel is dit ons mening dat die F.A.K. teenoor die oorspronklike Kommissielede wat aanbly gebonde is om die partye se skrywers aandeel te handhaaf onderhewig alleen aan h proporsionele aanpassing by die skrywersaandeel wat die F.A.K. voortaan sal ontvang van sy uitgewers. Die ou ooreenkoms met die uitgewer het voorsiening gemaak vir h honorarium van 15% op die kleinhandelprys verminderbaar na 12½% tenopsigte van groothandelverkope van die skrywer. As die honorarium vermeerder of verminder word moet die Redaksiekommissie se aandeel ooreenkomstig verminder word of vermeerder word.

In verband met albei die voorgaande sake naamlik die ontslag van lede van die redaksiekommissie en hul vergoeding wil ons ernstig aan die hand gee dat h nuwe ooreenkoms aangegaan word met die lede van die Redaksiekommissie wat duidelik sal voorsien:

- (a) Dat die Kommissie slegs vir h vaste termyn bestaan en dat die hele ooreenkoms in elkgeval afloop wanneer die F.A.K. later mag besluit om h nuwe en hersiene uitgawe van die Bundel uit te gee onder redaksie van h nuut-aangestelde Redaksiekommissie.
- (b) Dat alle regte tot vergoeding van die mede-werkers ten einde loop by verstryking van die vasgestelde termyn of in elkgeval daarna as die F.A.K. besluit om tot h hersiene uitgawe oor te gaan.
- (c) Nuwe lede van die Kommissie se outeursaandeel kan natuurlik kleiner gestel word as wat die aandeel was wat hulle voorgangers wat vervang word, gekry het.
- (d) Die F.A.K. behoort dringende oorweging daaraan te skenk om die lede van die Redaksiekommissie h enkel betaling aan te bied vir hulle taak van hersiening en aldus te verseker dat die F.A.K. met uitgawe h ad hoc kommissie kan aanstel.

Wat betref die derde hoofvraag is daar geen twyfel hoege-naamd dat die kopiereg van h lied wat deur h lid van die Redaksiekommissie in die uitoefening van sy pligte as same-stellers van die F.A.K. Volksangbundel verkry is, behoort aan die F.A.K. en nie aan die lid nie. Aan so h lid moet geskryf word dat die F.A.K. aanspraak maak op die kopiereg en kennis moet gegee word aan die oorspronklike skrywer of sy boedel of wie ookal die houer van die kopiereg is dat die F.A.K. die houer van die kopiereg is. Desgewens kan h formele registrasie van die besit van die kopiereg ook by die registrateur van kopieregte gemaak word.

Op 28 Oktober 1954 het die drie lede van die oorspronklike Redaksiekommissie die volgende brief insake hulle kopiereg en outeursaandeel in die nuwe hersiene Volksangbundel van G.L.H. van Niekerk ontvang:¹

Die Uitvoerende Raad van die F.A.K. het besluit om oor te gaan tot die publikasie van 'n nuwe Volksangbundel in die afsienbare toekoms. Wanneer hierdie besluit ten uitvoer gebring word, sal dit meebring dat daar geen herdrukke gemaak word van die bestaande Sangbundel waarvan u 'n lid van die Redaksie Komitee was nie en ten opsigte waarvan u tot dusver in u hoedanigheid as lid van die Redaksie Komitee 'n sekere gedeelte van die outeursaandeel op die publikasie ontvang het nie.

F.A.K. het ondersoek ingestel wat betref die kopiereg in die bestaande Volksangbundel met die oog daarop dat 'n baie aansienlike gedeelte van die stof van die bestaande bundel ongetwyfeld weer opgeneem sal word in 'n nuwe bundel. Ons is geadviseer dat die kopiereg in die huidige bundel, behoudens die regte wat die skrywers van sekere liedere mag hê ten opsigte van daardie liedere, berus by die F.A.K. Met die publikasie van 'n nuwe bundel sou u regte tot 'n gedeelte van die outeursaandeel dus geheel en al verval.

In diep erkentlikheid teenoor die Baanbrekerswerk wat u vir en saam met die F.A.K. gedoen het, is die U.R. egter begerig om as 'n pasbare blyk van erkentlikheid 'n bedrag van £ ..... aan u te betaal. Hierdie betaling sal 'n vrye gif aan u wees en as sodanig vertrou ons ook dat dit vry van belasting in u hande sal wees. Vir die goeie orde van ons Administrasie wil ons egter teenoor die betaling graag van u skriftelike bekragtiging ontvang van die feit dat u geen verdere eis het teenoor die F.A.K. met betrekking tot die publikasie van enige nuwe Sangbundel nie. Ons ontvang dus graag 'n bekragtiging dat u die som van £ .... onder die voorwaarde sal ontvang.

Ten slotte wil ons die vertrouwe uitspraak dat die F.A.K. weer op u welwillende medewerking sal kan reken wanneer die Uitvoerende Raad ten gelenertyd daartoe oorgaan om die nodige reëlings te tref vir die saamstelling van die nuwe bundel.

Ten slotte wil ons ook duidelikheidshalwe weer boekstaaf dat u aandeel in die outeursregte wat ontvang word ten opsigte van die oorspronklike F.A.K. bundel, natuurlik onaangetas bly totdat daardie bundel se laaste druk uitverkoop

---

1. Lêer no. 39. Die brief word woordeliks sonder korrigering aangehaal.

*Die Musiekkommissie ten tye van die hersiening van die 1937-Volk=
sangbundel. V.l.n.r. verskyn: D. de Villiers, S.H. Eysen,
T.W.S. Meyer, G.G. Cillié, mev. Heyneke (?), I.W. Lombard,
A. Hartman en G.L.H. van Niekerk (sekretaris).*

*is en die betaling van outeursregte aan die F.A.K.
(waarin u deel) tot 'n einde loop.*

Aan dr. Hugo Gutsche en dr. W. du P. Erlank is elk die som van £210 aangebied en aan Stephen Eyssen £170. Eyssen en Erlank het sonder versuim die aanbod van die FAK aanvaar. Erlank het terselfdertyd twee name aan die FAK genoem wat kon help met die keuring van die ou en die nuwe liedere vir die hersiene Volksangbundel, naamlik Philip McLachlan en Gawie Cillié (Jnr.). Erlank self het ook weer aangebied om te help met die woorde van die liedere. Eers na 'n lang briefwisseling tussen Gutsche se dogter en die FAK, het hy die £210 aanvaar. Hy is omtrent 'n jaar daarna op 4 Junie 1956 oorlede.

Voorbereiding vir die hersiene bundel begin

Voorbereiding vir 'n nuwe hersiene en verbeterde bundel het in 1956 in alle erns begin. Die hoofdoel van die hersiening was die daarstelling van 'n bundel wat in alle opsigte by die vereistes en behoeftes van veranderde omstandighede aangepas sou wees, en wat meer inheemse liedere sou bevat. Aangesien die laaste oplaag van die eerste Volksangbundel teen die einde van 1956 na raming uitverkoop sou wees, en dit minstens 9 maande sou duur om plate vir 'n hersiene bundel te vervaardig, het die FAK besef hoe spoedeisend die hersiening geword het.¹

2.9.2 'n Subkomitee word aangestel

Die Musiekkommissie van die FAK het 'n subkomitee bestaande uit mnre. Anton Hartman, C.E. Lamprecht en Dirkie de Villiers benoem met die spesifieke opdrag om oorweging te skenk aan die volgende vyf sake en dan aanbevelings aan die Musiekkommissie voor te lê:²

-
1. Lêer no. 39. Brief op 56-05-23 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) aan mnre. A. Hartman, C. Lamprecht en D. de Villiers.
  2. Ibid. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

1. *Moet die hersiene F.A.K. Volksangbundel in twee aparte dele uitgegee word?*
2. *Indien wel*
  - (a) *Moet een deel n keur uit die bestaande bundel bevat en die tweede deel slegs nuwe liedere wat in dieselfde rubrieke ingedeel is of*
  - (b) *Moet een deel net uit sekere rubrieke bestaan, bevattende ou en nuwe liedere en die tweede deel uit ander rubrieke bevattende ou en nuwe liedere.*

(Dit dien daarop gelet te word dat voorstel (a) n aansienlike tydbesparing sal meebring.)
3. *Moet die toonsettings hersien word en indien wél, in welke opsig en deur wie?*
4. *Watter nuwe liedere moet uitgesluit word? Moet die vroeëre bundels van Mansvelt en Joan van Niekerk in ag geneem en meer Afrikaanse volksmusiek opgeneem word?*
5. *Voorts moet die insluiting van prof. dr. G.G. Cillié se Volks- en Vaderlandsliedere, mev. J.E. Fourie se volksmusiek, huweliksliedere, liedere vir skoolsang en kunswedstryde, toonsettings van die Geloofte en Krugerbodskap oorweeg word.*

Na n vergadering van die Musiekkommissie op 16 Junie 1956 waar verslag gedoen is deur die subkomitee oor bogenoemde vyf aan-geleenthede, is verdere opdragte aan die betrokke subkomitee as volg uitgestippel:¹

- (1) *Keur alle liedere uit die bestaande bundel met die oog op (a) Behoud (b) Hersiening en (c) Weglating ten opsigte van die voorgestelde nuwe bundel. Gebruik hier-voor die aangehegte vorms, en simbole.*
- (2) *Doen aanbevelings aangaande hoe die liedere verwerk moet word en deur wie. Hersiening van die toonsoort van die liedere moet ook in ag geneem word.*
- (3) *Lê voorstelle voor van liedere wat in die nuwe bundel opgeneem moet word. Hierby moet die volgende spesi-fiek in gedagte gehou word:*
  - (a) *Liedere uit Mansvelt en Joan van Niekerk se bundels.*
  - (b) *Liedere uit die ou Werda-sangbundel e.a. bundels.*
  - (c) *Ingeburgerde S.A. Volksmusiek.*

---

1. Lêer no. 39. Brief op 56-06-21 deur G.L.H. van Niekerk (algemene se-kretaris, FAK) aan mnre. A. Hartman, C. Lamprecht en D. de Villiers. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

- (d) *Liedere vir skoolgebruik.*
- (e) *Huweliksliedere, Kersliedere, Lydensliedere e.a. geleentheidsliedere o.a. vir Krugerdag, Geloftedag en Van Riebeeckdag.*
- (f) *Populêre liedjies deur komponiste van ligte Afrikaanse musiek.*
- (g) *Volkspelebundels.*

Aanbevelings van die subkomitee

Tydens 'n vergadering van die Musiekkommissie op 8 September 1956 het mnr. Anton Hartman verslag gedoen oor die subkomitee se aanbevelings in verband met die hersiening van die Volksangbundel. Hulle het die praktiese oorwegings van die voorstel of die hersiene bundel in een of twee dele moes verskyn in oënskou geneem, maar ten spyte van die bestuurder van H.A.U.M. se aanbeveling dat dit in twee dele uitgegee moes word, tot die gevolgtrekking gekom dat dit beter sou wees om een hersiene bundel sonder onnodige lywigheid met 'n maksimum wat 400 liedere nie sou oorskry nie, aan te beveel.¹

Betreffende die liedere wat sonder verwerking behou moes word, het mnr. Eyssen gesê dat daar in Oktober 1941 'n besluit geneem is deur die eertydse Musiekkommissie dat, na dat die Volksangbundel sy oorspronklike doel gedien het, daar voortgegaan sou word met die samestelling van 'n bundel met uitsluitlik Afrikaans-georiënteerde liedere.² Die algemene sekretaris van die FAK, mnr. G.L.H. van Niekerk, het daarop gewys dat daar 'n ooreenkoms met die uitgewers gesluit is om geen ander bundel, wat soortgelyk was aan die Volksangbundel, uit te gee nie. Mnr. Eyssen het voorts gesê dat dit die mikpunt van die Volksangbundel was om die Afrikaanse kultuur te dien. Die algemene gevoel was egter, volgens mnr. Hartman, dat die huidige bundel te veel uitheemse en te min inheemse liedere bevat het. Die doel was dus om in die hersiene bundel soveel volkseie musiek as moontlik in te voeg.

---

1. Lêer no. 2. Notule van die Musiekkommissievergadering op 56-09-08.

2. Ibid.

Mnr. Dirkie de Villiers was van mening dat ongepubliseerde werke van Suid-Afrikaanse komponiste ingevoeg moes word, maar dat musiek van vreemde herkoms wat aanklank by die Afrikaner gevind het, behou moes word. Mnr. Eyssen het sy tevredenheid met bogenoemde gedagterigtings uitgespreek, en bygevoeg dat hy ten gunste was van 'n Volksangbundel wat in die toekomst uitsluitlik uit liedere van Suid-Afrikaanse oorsprong sou bestaan. Dit was, volgens hom, die ideale manier om die eg-Afrikaanse lied op te teken en te bewaar. Daarom moes sommige van die liedere in die huidige bundel - al was hulle oënskynlik minderwaardig en minder bekend - as gevolg van historiese waarde behou word. Mnr. Hartman het melding gemaak van mev. J.E. Fourie se versameling waarvan minstens 250 uit die 500 liedere eg-Suid-Afrikaans was. Verder het Van Warmelo gespesialiseer in musiek van die Kaapse Kleurlinge. Mnr. Hartman was van mening dat Suid-Afrika 'n gebrek het aan persone met 'n spesifieke belangstelling in tradisionele liedere.

Die vergadering het, met inagneming van die subkomitee se aanbevelings, besluit dat daar oorweging geskenk moet word aan 'n rubriek vir historiese liedere in die hersiene bundel, en dat die liedere tot nommer 174 as volg gekeur is:¹

LIED

1. Behou woorde maar vervang toonsetting.
2. Behou onveranderd.
3. Afgekeur.
4. Afgekeur.
5. Afgekeur.
6. Twyfelagtig.
7. Behou onveranderd.
8. Twyfelagtig.
9. Afgekeur.
10. Afgekeur.
11. Behou onveranderd.
12. Behou maar verwerk in stemme.
13. Twyfelagtig.
14. Twyfelagtig.

---

1. Lêer no. 2. Aangehegte lys A by die notule van die Musiekkommissie-vergadering gehou op 8 September 1956. Hierdie lys word in die oorspronklike vorm weergegee ook wat die gebruik van leestekens betref.

15. Behou onveranderd.
16. Behou onveranderd.
17. Behou maar verwerk in 4 stemme.
18. Behou maar verwerk in stemme.
19. Behou maar verwerk in stemme.
20. Behou maar verwerk in stemme.
21. Behou onveranderd.
22. Behou onveranderd.
- 22a. Behou maar met wysie van Duitsland van Haydn.
23. Twyfelagtig.
24. Behou maar verbeter begeleiding en verwerk in stemme,
25. Behou onveranderd.
26. Behou maar verwerk in stemme.
(Verwerking bestaan van Wendt, Hoërskool Murraysburg).
(Vra aan, op aanbeveling van mnr. D. de Villiers).
27. Twyfelagtig.
28. Behou onveranderd.
29. Twyfelagtig.
30. Behou maar verbeter begeleiding.
31. Behou onveranderd.
32. Afgekeur.
33. Behou onveranderd.
34. Behou woorde maar vervang toonsetting.
35. Behou onveranderd.
36. Behou onveranderd.
37. Behou maar met verwerking in stemme - Doen navraag by
Prof. dr. Cillié.
38. Behou onveranderd
39. Behou onveranderd.
40. Behou maar gebruik oorspronklike werk om hersien te word
deur mnr. D. de Villiers.
41. Behou onveranderd.
42. Afgekeur.
43. Behou maar verbeter begeleiding.
44. Twyfelagtig.
45. Afgekeur.
46. Behou onveranderd.
47. Behou onveranderd.
- 47a. Afgekeur.
- 47b. Afgekeur.
48. Behou onveranderd.
- 48a. Afgekeur.
49. Behou onveranderd.
50. Twyfelagtig.
51. Behou woorde maar vervang toonsetting.
52. Behou maar verwerk in stemme; voeg alternatiewe woorde in.
53. Behou maar verander in toonaard C.
54. Behou maar verander in toonaard G.
55. Afgekeur.
56. Behou met verwerking vir mannekoor.
Navrae: Mnr. Chris Heyns
Orrelis: N.G. Kerk Rondebosch
57. Afgekeur, voeg in lied 39 van ou bundel.
58. Behou onveranderd.
59. Behou met beter begeleiding en verwerk in stemme.
- 59a. Voeg in: Selfde woorde met toonsetting van Johannes Joubert,
St. Matthews College, Oost. Provinsie.

60. Behou maar verwerk in stemme.
61. Behou onveranderd.
62. Twyfelagtig
63. Twyfelagtig.
64. Behou onveranderd.
65. Behou maar verbeter begeleiding en verwerk in stemme.
66. Afgekeur, oorweeg plaasvervanger.
67. Afgekeur.
68. Afgekeur.
69. Afgekeur.
70. Behou maar verbeter begeleiding.
71. Afgekeur.
72. Behou maar verander na toonaard E mol.
73. Behou maar verwerk in stemme.
74. Behou onveranderd.
75. Behou onveranderd.
76. Behou maar verbeter begeleiding en verwerk in stemme.
77. Behou onveranderd.
78. Behou onveranderd.
79. Behou maar verbeter begeleiding.
80. Behou onveranderd.
81. Behou onveranderd.
82. Behou onveranderd.
83. Behou onveranderd.
84. Behou maar verander na toonaard C.
85. Twyfelagtig.
86. Behou maar verbeter begeleiding.
87. Twyfelagtig.
88. Behou maar verbeter begeleiding.
89. Twyfelagtig.
- 90.
91. Wysie van 90 met woorde van 91 - verwerking van mnr. D. de Villiers.
92. Behou maar verbeter begeleiding en verwerk in twee stemme.
93. Afgekeur.
94. Behou onveranderd.
95. Behou maar verbeter begeleiding.
96. Behou onveranderd.
97. Behou onveranderd.
98. Behou maar verander na toonaard B mol.
99. Behou maar vereenvoudig begeleiding.
100. Behou onveranderd.
101. Afgekeur.
102. Afgekeur.
103. Behou onveranderd.
104. Behou onveranderd.
105. Afgekeur.
106. Behou onveranderd.
107. Behou maar verbeter begeleiding.
108. Behou onveranderd.
109. Behou onveranderd.
110. Behou onveranderd.
111. Behou - laat inleiding weg.
112. Twyfelagtig.
113. Behou onveranderd.
114. Behou onveranderd.
115. Afgekeur.

116. Afgekeur.
- 116a. Behou maar verander na toonaard D.
117. Behou woorde maar met 'n ander toonsetting.
118. Twyfelagtig.
119. Twyfelagtig.
120. Afgekeur.
121. Afgekeur.
122. Afgekeur.
123. Behou onveranderd.
124. Behou maar verbeter begeleiding.
125. Behou onveranderd.
126. Behou maar verwerk in 3 stemmige dameskoor (Mnr. D. de Villiers).
127. Behou maar verbeter begeleiding.
128. Behou onveranderd.
129. Behou onveranderd.
130. Afgekeur.
131. Behou onveranderd.
132. Behou onveranderd.
133. Behou onveranderd.
134. Afgekeur.
135. Behou en verwerk in stemme - versoek komponis S. le Roux Marais.
136. Behou maar verwerk in 2 stemme.
137. Behou maar vereenvoudig begeleiding.
138. Twyfelagtig.
139. Behou maar herstel begeleiding van ou bundel en hersien.
140. Afgekeur.
141. Afgekeur.
142. Afgekeur.
143. Behou onveranderd.
144. Behou maar verbeter begeleiding.
145. Behou maar verbeter begeleiding.
146. Afgekeur.
147. Twyfelagtig.
148. Behou onveranderd.
149. Afgekeur.
150. Behou onveranderd.
151. Behou onveranderd.
152. Afgekeur.
153. Afgekeur.
154. Twyfelagtig.
155. Behou onveranderd.
156. Behou maar verbeter begeleiding.
157. Afgekeur.
158. Behou maar verwerk in stemme (Mnr. A. Hartman)
159. Behou maar verbeter begeleiding.
160. Behou onveranderd.
161. Behou onveranderd.
162. Afgekeur.
163. Behou maar verbeter begeleiding.
164. Behou onveranderd.
165. Behou onveranderd.
166. Afgekeur.
167. Afgekeur.
168. Behou onveranderd.
169. Afgekeur. Vervang met "Stil (sic) wie die Nacht" (van Böhm)
Stipuleer geskik vir huweliksonthaal.

- 170. Behou maar stipuleer geskik vir huweliksonthaal.
- 171. Afgekeur.
- 172. Behou maar verbeter begeleiding.
- 173. Behou maar versoek S. le R. Marais vir 'n verandering na toonaard E mol.
- 174. Behou onveranderd.

Besluite rakende die metode waarvolgens en deur wie liedere verwerk moes word was as volg: waar daar reeds verwerkings bestaan het, moes navrae daaromtrent by die verwerker gedoen word en indien inleidings weggelaat moes word, sou dit deur Anton Hartman aangedui word.

2.9.3 Byvoeging van eg-Suid-Afrikaanse liedere tot die hersiene bundel

Aangesien die subkomitee aanbeveel het dat liedere van Suid-Afrikaanse oorsprong in die hersiene bundel opgeneem moes word, is mnr. Olaf Andresen van Johannesburg deur mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) genader. Sy verlof is verkry om sy komposisies Die Heidelberg, My eie Land en Klaas Vakie-Wals op te neem in die hersiene Volksangbundel. Wat die invoeging van volkspeleliedjies betref het, is mnr. Moolman, sekretaris van die Reddingsdaadbond, genader. Hy het die FAK meegedeel dat hy bewus was van vier versamelings wat verskyn het, naamlik die Volkspeleboekie van Köhler, die Volkspeleboekie van Hester Morrison, die Volkspeleboekie van mev. Cecile de Ridder en Ons Eie Spele. Hy sou dadelik eksemplare daarvan aan die FAK stuur vir insae.

2.9.4 Vergoeding aan persone wat bydraes tot die hersiene bundel gelewer het

Namens die Uitvoerende Komitee van die FAK is prof. dr. Gawie Cillié van Stellenbosch gevra om 'n bedrag vas te stel waarvolgens vergoeding toegeken kon word aan persone wat in opdrag van die FAK liedere vir die hersiene bundel twee- of meerstemmig verwerk of getoonset het. In 'n brief van 11 Februarie 1957 aan die FAK het prof. Cillié die saak as volg

benader: ¹

Voordat ons kom by die voorstelle wat kan dien as basis van die vasstelling van vergoeding van die persone wat gevra word om te help met die toonsetting, verwerking in stemme, ens., van liedere vir die F.A.K.-bundel, dien daarop gelet te word dat die suksesvolle toonsetting of verwerking van 'n volkslied 'n kultuurprestasie van onskatbare waarde vir 'n volk is. So 'n diens is eintlik onbetaalbaar, en enige basis van vergoeding wat voorgestel word moet te kort skiet by die werklike waarde van die diens.

Suksesvolle toonsettings of verwerkings word nie altyd deur opdragte verkry nie. Waar die Kommissie voorstel dat die werk opgedra word aan sekere persone is dit onseker vooraf presies hoe suksesvol die toonsetting of die verwerking sal wees. Om die waarheid te sê, is dit nie altyd moontlik - selfs nie vir 'n aantal deskundiges - om vooraf te sê of 'n toonsetting of verwerking goed by die volk gaan inslaan nie. Maar selfs as 'n mens hierdie mate van risiko in ag neem wat geloop word waar die werk by wyse van opdragte uitgevoer word, bly die voorgestelde basis van vergoeding ver benede die waarde, en moet die werk deur die musikante beskou word in die eerste plek as volksdiens, d.w.s. diens vir die bevordering van die musiekkultuur in die breë volkslae. 'n Persoon wat nie bereid is om dit as sy belangrikste beloning te aanvaar nie, sal sulke werk nie onderneem as gevolg van 'n opdrag nie, tensy die aangebode beloning in geld so groot is dat dit die uitgawe van die hersiene F.A.K.-bundel 'n heeltemal on-ekonomiese proposisie maak.

In my voorstel omtrent die vergoeding maak ek nie verskil tussen liedere met lang- en dié met kort verse nie, want inspirasie is ewe onkoopbaar of dit 'n lang of 'n kort vers geld.

My voorstel vir vergoeding word vervat in die volgende tabel wat vir homself spreek. Die getalle in die tweede kolom is geneem uit die voorlopige rapport van die Musiekkommissie. (A)

-
1. Lêer no. 39 asook no. 2. Bylae B by Musiekkommissievergadering, 57-03-02. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  - A. Voorlopige rapport van die Musiekkommissie - sien lêer no. 2, notules van vergaderings van die Kommissie op 8 en 15 September 1956.

TABEL - VOORGESTELDE BASIS VAN VERGOEDING VIR DIE TOON-
SETTING VAN LIEDERE, ENS., VIR DIE HERSIENE
F.A.K.-BUNDEL

<u>Aard van die Opdrag</u>	<u>Aantal</u>	<u>Vergoeding per lied</u>	<u>Totale koste</u>
Nuwe Toonsettings	8	£6	£48
Verwerk in Stemme	21	£2	£42
Nuwe Begeleiding	42	£1-10/-	£63
Verwerk in Stemme en Nuwe Begeleiding]	7	£3-10/-	£24-10/-
Verander Toonaard	17	10/-	£8-10/-
	<u>95</u>	Totaal	<u>£186-0-0</u>

Persone wat deur die FAK genader is om te help met verwerkings
vir die hersiene bundel

'n Aantal persone is deur die FAK gevra om te help met verwerkings van liedere vir die hersiene bundel, en elkeen van hulle het op 25 Junie 1957 die volgende inligting van mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) ontvang:¹

Die F.A.K. het besluit om die bekende F.A.K.-Volksang-bundel te hersien. Baie van die liedere sal vervang word met ander liedere, maar dit is ook die voorneme om 'n aantal liedere te laat verwerk in stemme of hulle begeleidings te verbeter.

Op aanbeveling van die voorsitter van die F.A.K. se Musiekkommissie, mnr. Anton Hartman, en voorts op die vriendelike versoek van die Musiekkommissie wil ons u hiermee uitnooi om mee te help met die hersieningswerk. Die F.A.K. bied die volgende bedrae aan as vergoeding:

- (1) Vir verwerking in stemme : £2.0.0 per lied.
- (2) Vir verbetering van begeleiding : £1.10.0 per lied
- (3) Vir albei (1) en (2) : £3.10.0 per lied

Hierdie vergoeding sal wees ter volle betaling vir die gedane werk, mits die F.A.K. se Musiekkommissie dit aanvaar. Die verwerkings sal dan die eiendom van die F.A.K. word om te gebruik sonder verdere vergoeding vir die werker.

Indien u te vinde sal wees vir samewerking op hierdie voorwaardes, wat van harte verwelkom sal word, wil ons u

---

1. Lêer no. 39.

*versoek om die volgende liedere te verwerk soos aangedui:
(Invoeging van spesifieke liedere wat elke persoon moes
verwerk)*

*Ons wil u graag daarop wys dat die verwerkings van die een=
voudigste aard, maar tog aantreklik moet wees, sodat dit
bruikbaar is vir skole, kerkkore en amateurs met baie be=
perkte bekwaamheid. Die verwerkings moet ons voor 31 Augus=
tus bereik.*

Mnr. Chris Lamprecht is gevra om die begeleidings van Saa
die Waatlemoen (no. 362), So ry die trein (no. 363), Tant
Mina kook stroop (no. 364) en Aai, aai die Witborskraai te
verbeter.

Mnr. Chris Heyns moes vierstemmige verwerkings maak van
Vaarwel aan de Vierkleur (no. 12), Die Stem van Suid-Afrika
(no. 17) en Uit die chaos van die Eeue (no. 18), en ook Vry=
heidslied (no. 56) vir mannekoor verwerk.

Mnr. André Brink van Johannesburg moes Annie Hugo (no. 73),
As die Swaels noordwaarts gaan (no. 207) en Naby die oue
Woonhuis (no. 219) vierstemmig verwerk, terwyl By die ou
Meulstroom (no. 209) vir 2 of 4 stemme verwerk moes word
en die begeleiding daarvan ook verbeter moes word.

Prof. Anton Kratz van Brakpan is gevra om Die Lied van Jong
Suid-Afrika (no. 24), O Boereplaas (no. 59) en Daar gaan
uit vergange se dae (no. 76) vierstemmig te verwerk en die
begeleidings te verbeter, en om Aan my Vaderland (no. 19)
vierstemmig te verwerk.

Van mnr. Dirkie de Villiers van Bloemfontein is verwag om
Lief Annatjie (no. 92) tweestemmig te verwerk en die bege=
leiding te verbeter, Afrikaanse Wiegeliedjie (no. 126) vir
driestemmige dameskoor te verwerk, Ouboeta (no. 223) vir 2
of meer stemme te verwerk en die begeleiding te verbeter,
As die Oproep weerklink (no. 245) te verwerk soos deur De
Villiers self voorgestel met woorde uit 'n Dageraad Liedere=
bundel, en Lank sal hul lewe (no. 265) vierstemmig te ver=
werk en die begeleiding te verbeter.

2.9.5 Buitengewone FAK-kongres oor Afrikaanse Volksmusiek

Terwyl die hersiening van die Volksangbundel in volle swang was, het die FAK van verskeie kante versoeke ontvang vir die hou van 'n kongres oor volksang en -musiek. As gevolg van die erns van daardie kultuurbehoefte, is daar tussen 30 September tot 3 Oktober 1957 'n buitengewone FAK-kongres oor Afrikaanse Volksmusiek in Stellenbosch belê. By dié geleentheid het prof. H.B. Thom, voorsitter van die FAK, in sy verwelkomingswoord gesê dat die behoefte aan Afrikaanse Volksmusiek duidelik geblyk het uit die feit dat 50 000 eksemplare van die Volksangbundel in die 20 jaar van sy bestaan verkoop is, terwyl die aanvraag steeds so sterk soos vroeër gebly het. Die FAK-Kerkkoorboek I was ook baie gewild. Volgens prof. Thom was die eerste oplaag van 1 000, wat in April 1957 gedruk is, binne vyf maande uitverkoop.

Referente en referate tydens die Volksmusiekkongres

Die eerste referent gedurende die Volksmusiekkongres was prof. dr. Con de Villiers van Stellenbosch. Sy referaat - Die belangstelling in die Westerse volkslied 'n eeu oud - het hoofsaaklik gehandel oor die ontwaking van belangstelling in die Westerse volkslied. In Suid-Afrika het nog dikwels die opvatting geheers dat volksmusiek minderwaardig was, het hy gesê. Hy het verwys na volksliedjies wat sy gesin jare gelede reeds gesing het uit die Christian Book. Niemand het toe beseft dat die "klein" liedjies goeie musiek was nie: liedjies wat deur hul ongekunsteldheid, eerlikheid en bodemgebondenheid die Afrikaner se beskeie mikrokosmos sou verbreed tot makrokosmos.¹ Die heersende gevoel in Suid-Afrika naamlik dat volksmusiek minderwaardig was, het gelei tot die onderskatting van dr. I.D. du Plessis se versameling volksliedere en die teruggryp na die oorwegend Duitse volksliedere van die Volksangbundel.

---

1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres, 30 September tot 3 Oktober 1957.

Jan Bouws

Tydens die bespreking van bogenoemde referaat het Anton Hartman aan prof. De Villiers gevra of hy van mening was dat volksliedere opgeteken moes word. Prof. De Villiers was van oordeel dat die heel beste prosedure sou wees om plaatopnames te maak, maar alternatiewelik dat die liedere opgeteken moes word met woorde en begeleiding sodat die regte notasie van geslag tot geslag behoue kon bly. Dr. Gawie Cillié was dit met prof. De Villiers eens dat die Afrikaanse musici nog nie genoeg geput het uit die bron van Afrikaanse volksmusiek nie. Die rede daarvoor kon syns insiens gevind word in die stortvloed van vreemde musiek uit die buiteland wat vir die Afrikaner so aantreklik geword het dat sy eie vergete geraak het.

In sy referaat Die Afrikaanse Volksmusiek tot 1940 het Jan Bouws gesê dat die volkslied in teorie 'n twee-eenheid van woord en wysie was, maar reeds in die "goeie ou tyd" het jongmense die tekste in skryfboekies versamel terwyl die wysies nooit genoteer is nie.¹ Hy was verder van mening dat slegs die persoon wat 'n kenner van volksmusiek was volksmusiek kon vind. In Suid-Afrika is 'n vakkundige begin gemaak toe mev. Jo Fourie en later dr. Gawie Cillié, die Nederlander W. van Warmelo, Cromwell Everson en andere volksmusiek begin bestudeer het. Die resultaat van daardie navorsing was anders as byvoorbeeld dié van Bartók in Hongarye. Anders, nie beter of slegter nie. So is die gebruik van middeleeuse kerktoonaarde vreemd in Afrikaanse volksmusiek - selfs die moderne mineur ontbreek.

Mnr. Bouws het ook gesê dat²

die nasionale kenmerke van die Afrikaanse Volkslied word nie bepaal deur die kombinasie van musiekinstrumente wat gebruik word vir die uitvoering daarvan nie, maar dit hang af van watter instrumente beskikbaar is en wie daarop kan speel. Dit is musiekmaak sonder vaste voor-opgestelde reëls wat die Boeremusiek tot volksmusiek gemaak het.

-
1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres; 30 September tot 3 Oktober 1957.
  2. Ibid. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Volksmusiek is 'n lewendige ding, dit kan verander by elke nuwe situasie.

Ten slotte het hy gesê dat die verwerking van volksmusiek nuwe probleme opgelewer het wat elke geslag op sy eie manier sou moes oplos.

Prof. dr. Gawie Cillié van Stellenbosch se referaat het gehandel oor Die Afrikaner en Gewyde Volksmusiek. Hy het as die vernaamste bronne van die Afrikaner se gewyde musiekerfenis die volgende genoem:¹ die Calvinistiese kerk van Genève, Duitse kerk- en gewyde liedere van die E16 en E18, Nederlandse kerkliedere van omstreeks 1800, Engelse kerk- en gewyde liedere veral uit die negentiende eeu, Brits-Amerikaanse opwekkingsliedere, en melodieë wat gemaak is vir die sogenaamde "onsingbare" Psalms in Gesange deur hoofsaaklik Suid-Afrikaanse komponiste tussen 1883 en 1944.

Dr. Cillié het gesê dat dit 'n moeilike taak was om die omvang van die gewyde musiekerfenis van die Afrikaner te bepaal. Uit die Geneefse Psalmboek van 1562 het sowat 70 melodieë hul weg gevind na die Afrikaanse Psalmboek. Sowat 30 van dié ou melodieë moes egter vervang word omdat Totius nie kans gesien het om die versmaat van sy Afrikaanse berymings te laat ooreenstem met dié van die ou Franse en Nederlandse berymings nie. Nog 31 Psalms het ook nuwe melodieë in die Afrikaanse Psalmboek gekry ten spyte van die feit dat die versmaat dieselfde was as dié van die Franse en die Nederlandse. Die rede vir die vervanging van dié melodieë was geleë in die oordeel van die mense wat geglo het dat die spesifieke melodieë onsingbaar was. Die sg. "onsingbaarheid" is volgens dr. Cillié veroorsaak deur²

die feit dat die melodieë wat Bourgeois en Maitre Pierre uit die ou kerktoonsoorte opgebou het vir Calvyn se Psalmboek, sedert hulle toonsetting verandering ondergaan het

-
1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres, 30 September tot 3 Oktober 1957.
  2. Ibid.

en vervang is met die majeure en mineur, en hulle kon onmoontlik altyd by een van die twee ingepas word. Die klanke het gevolglik vreemd geklink en het onsingbaar geword.

Ongeveer 100 van die "onsingbare" Psalm- en Gesangmelodieë is vervang deur nuwe wysies, meestal deur Suid-Afrikaanse komponiste, maar ook enkeles uit bestaande Engelse bundels. Dr. Cillie het gesê dat, na sy mening, daar op daardie oomblik minstens 60 liederwysies vir Psalms, Gesange en ander geestelike liedere in Suid-Afrika bestaan, en dat 'n deeglike en sistematiese soektog moontlik 'n paar honderd sou kon oplewer.

Die Musiek van ons hedendaagse Komponiste was die titel wat mnr. Anton Hartman vervolgens vir sy referaat gekies het. Hy het uitgegaan van die standpunt dat die musiekkultuur van 'n volk 'n eenheid was wat sy breë basis in die volksmusiek gehad het, maar wat soos 'n piramide uitgepunte het in die werk van sy mees begaafde kunstenaars. 'n Hele aantal Afrikaanse komponiste se name en reputasies was bekend terwyl hulle musiek onbekend was. Omgekeerd was daar egter musiek wat alombekend was, hoewel die skeppers daarvan betreklik onbekend was. Dit was opvallend, het mnr. Hartman opgemerk, dat die gewildste musiek werke van "ouer" komponiste was, terwyl die "jonger" komponiste se werke as "onverstaanbaar, deurmekaar en wanklankig" bestempel is.¹ Die hedendaagse kuns was egter 'n produk van die hedendaagse beskawing. Daarom moes die Afrikaner leer om dit nie alleen te aanvaar nie, maar dit ook te verstaan en te geniet.

Die musiekprestasies van onder andere Johannes en Gideon Fagan, Blanche Gerstman, Rosa Nepgen, Arnold van Wyk, Hubert du Plessis, Stefans Grové en John Joubert is deur mnr. Hartman bespreek. Hy het die wens uitgespreek dat Suid-Afrikaanse komponiste 'n bietjie meer notisie van ons Volks-

---

1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres, 30 September tot 3 Oktober 1957.

lied sou neem, en dat hulle hul inspirasie meer uit ons land en sy probleme, sy landskap en sy atmosfeer sou put.

Op 'n vraag van mnr. F. Stegman van Stellenbosch of ons volksmusiek van so 'n gehalte was dat ons musici daarin be= sieling kon vind, het mnr. Hartman gesê dat ons komponiste nie meer van volksmusiek weet as die res van die volk nie. Ons is egter 'n "majeurvolk",¹ met die gevolg dat ons volks= musiek beperk is in sy verskeidenheid. Daar het egter, volgens hom, groot moontlikhede gelê in Suid-Afrikaanse volksmusiek en die uitbouing en versiering daarvan.

Prof. dr. B. Kok van Bloemfontein het ook 'n referaat gelewer. Dit het gehandel oor Die radio, grammofoon, komponiste van ligte musiek en uitgewery en hulle invloed op ons volksmusiek.

Hy was van mening dat Suid-Afrikaanse volksmusiek tekort= geskiet het aan eie onderskeidende eienskappe en dat die Afrikaner geen lewenskragtige eie volksmusiek gehad het nie. Die volkslied was syns insiens bestem vir en afgestem op 'n volk, en dit was dus geen minderwaardige volksuiting nie. Die egte volkslied het homself gekomponeer en was afkomstig van die massa. Hy het verder beklemtoon dat 'n volkslied net kon gedy by volke waar die beskawing nog nie sy stempel af= gedruk het nie. Die radio het byvoorbeeld kunsmatige stan= daarde in die lewensstyl geskep, terwyl dit ook nuwe perspek= tief aan musiek verleen het. Hy was van mening dat 'n grammo= foonplaat onmisbaar was, aangesien dit iedereen in staat gestel het om verskillende opnames te besit. Dié meganiese musiek het egter een groot nadeel gehad, naamlik dat dit geen geestelike inspanning geverg het nie - dus het die mu= siek later sy betekenis as gevolg van oorbekendheid verloor.

Vir die gewoonteluisteraar was die invloed van die radio soos 'n "skerp tweesyndende swaard",² het prof. Kok gesê.

---

1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres, 30 September tot 3 Oktober 1957.

2. Ibid.

Dit het groot opvoedingswerk gedoen, maar terselfdertyd ook slegte smaak bevorder. Ons tradisionele musiek was reeds beïnvloed deur jazz as gevolg van die baie jazz-musiek wat oor die radio gehoor is. Die ergste van alles was egter die feit dat onder name soos "Miskoekwals" of "Melktert"¹ musiek van 'n baie lae standaard as Boeremusiek bemark is.

Musiek moes 'n plek vind in die opvoeding van die jeug, het mnr. Philip McLachlan van Stellenbosch gesê in sy referaat Die taak van die skool en die huis ten opsigte van die volksmusiek.

*Die skoolmusiek moet trag om ons jongmense in lewendige, wakker, entoesiastiese kontak te bring met die musiek self. Hulle moet 'n aktiewe, liefdevolle beleving van die musiek ondergaan en besielende musikale ervarings opdoen.*²

Hy was van mening dat wanneer die skool in daardie primêre doel geslaag het, later 'n musiekbewuste volk sou volg waaruit beroepsmusici onvermydelik na vore sou tree. Hy het verder gesê dat, by die keuse van musiek vir skoolgebruik, die volksmusiek 'n byna onuitputbare bron van die beste materiaal gebied het. Hy het ook die gebruik van veral slaginstrumente in die primêre skool sterk aanbeveel.

Wat betref die rol van die huis ten opsigte van die volksmusiek, het hy gesê dat begin moes word by die heel klein voorskoolse kind. Die saad van liefde en waardering vir die volkseie op die gebied van musiek moes reeds daar gesaai word.

Die laaste referent wat opgetree het was dr. J.J.A. van der Walt van Potchefstroom. Hy het gepraat oor Die betekenis van die volksmusiek vir die groot komponiste van die verlede.

-
1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres 30 September tot 3 Oktober 1957.
  2. Ibid.

Hy het gesê dat dit algemeen bekend was dat komponiste reeds vanaf die vroegste tye ruim gebruik gemaak het van volksmusiek in die kunsmusiek. Die waarde wat volksmusiek vir die komponis gehad het, het geblyk uit 'n spontane of 'n doelbewuste gebruik daarvan. Onder doelbewuste gebruik kon verstaan word 'n strukturele, formele, koloristiese en kwantitatiewe aanwending van volksmusiekelemente.

Haydn, Mozart, Beethoven en Schubert was goeie voorbeelde van komponiste wat die volksmusiek spontaan gebruik het in hulle kunsmusiek. Waar daar doelbewus van volksmusiek op 'n strukturele wyse gebruik gemaak is, het dr. Van der Walt verwys na die komponis Palestrina. Die formele gebruik van volksmusiek in die kunsmusiek het weer omvat die stilering van volksdansvorme deur komponiste. Veral in die E17 en E18 is talle volksdanse as basis geneem vir instrumentale komposisies getiteld suites. Volgens dr. Van der Walt is die koloristiese gebruik van volksmusiek in kunsmusiek veral gevind in musiek van die Romantiese tydperk van die E19. Komponiste, geïnspireer deur hulle politieke nasionalisme, het probeer om deur die opname van volksmusiek in hulle werke, hulle doelstellings ten opsigte van die skepping van nasionale musiek te verweselik. Name soos Rimsky-Korsakov, Tchaikovsky, Smetana, Grieg en Granados kon hier genoem word.

Dr. Van der Walt het voorts gesê dat Bela Bartók as belangrikste verteenwoordiger van die kwantitatiewe gebruik van volksmusiek in die kunsmusiek beskou kon word. In sy musiek het die inherente kwaliteite van die volksmusiek die basis en uitgangspunt gevorm. Hy was nie geïnteresseerd in die volksmusiek se nasionale- of kleurkwaliteite nie, maar juis in die melodiese en ritmiese kwaliteite wat nie wou inpas by die patroon van die kunsmusiek nie.

Ten slotte het dr. Van der Walt gesê dat die wisselwerking tussen volks- en kunsmusiek aan die uitsterf was. Kunsmusiek

het nog soms gebruik gemaak van volksmusiek, maar andersom feitlik nie meer nie.

Huldebetoon aan opstellers van die eerste FAK-Volksang=
bundel en verslag oor die hersiening van die bundel

Gedurende die Volksmusiekkongres is hulde betoon aan die drie opstellers van die Volksangbundel te wete mnr. S.H. Eyssen, prof. dr. W.J. du P. Erlank en die ontslape dr. H. Gutsche. Mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris, FAK), wat die huldigingswoord gespreek het, het ook 'n kort oorsig gegee oor die ontstaan van die bundel.

Mnr. Anton Hartman (voorsitter, FAK-Musiekkommissie) het daarna verslag gedoen oor die hersiening van die bundel. Die grondbeginsels wat as riglyne vir die hersiene bundel gedien het, het hy as volg uitgelig:¹

- (1) Om nie die getal van 350 liedere te oorskry nie.
- (2) Om aan ons eie volksmusiek sy regmatige plek toe te ken.
- (3) Om toonsetting in die algemeen te verbeter.
- (4) Om liedere wat nie inslag gevind het nie te verwyder en ander nuwes by te voeg.

Wat die keuring van liedere uit die bestaande bundel betref, het mnr. Hartman gesê dat die Musiekkommissie besluit het om 161 liedere af te keur, 110 onveranderd te gebruik, terwyl 51 met veranderde begeleiding, 34 met verwerking vir stemme en 17 met transponering opgeneem sou word. 'n Voorlopige lys van 32 liedere uit die Volkspelebundel is ook opgestel vir moontlike insluiting in die hersiene bundel. Daar is ook beplan om 34 welbekende tradisionele liedere uit ou onverkrygbare sangbundels, asook liedjies van mev. Jo Fourie in te sluit.

Gedurende die bespreking van bogenoemde verslag wou mnr.

---

1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres, 30 September tot 3 Oktober 1957.

E. Smit van Wynberg geweet het watter beginsels toegepas is by die bepaling en vasstelling van toonhoogte. Mnr. Hartman het gereageer deur te sê dat die gewone stem nouliks bokant F kon sing, hoewel in liedere met 'n wye omvang die F noodgedwonge gebruik is.

Mej. S. Kritzinger van die Paarl het versoek dat kanons ook oorweeg moes word vir insluiting. Mnr. Jan Bouws het aangebied om 'n versameling Afrikaanse liedjies, wat deur hom genoteer is, beskikbaar te stel vir keuring.

Kongresbesluite rakende volksmusiek

Gedurende die Volksmusiekkongres is die volgende besluite geneem:¹

- (a) *Dat die Uitvoerende Komitee versoek word om middele te vind om 'n geskikte en bekwame musikus aan te stel om voltyds die versameling van tradisionele musiek onder ons mense te onderneem;*
- (b) *dat die Uitvoerende Komitee versoek word om 'n metode te vind om die reeds versamelde volksmusiek in boeke en private besit te koördineer en byeen te bring in 'n sentrale argief;*
- (c) *dat die universiteite en musiekskole dringend versoek word om navorsing insake ons volksmusiek en die studie van ons kunsmusiek en die geskiedenis van ons land se musiek 'n ernstige en vaste deel van alle musiekopleiding te maak en ook in ander departemente van die fakulteit lettere en kuns aan te moedig;*
- (d) *dat die Uitvoerende Komitee dit oorweeg om meer dikwels sulke kongresse of byeenkomste vir die bespreking van ons musiekprobleme te organiseer;*
- (e) *dat die Uitvoerende Komitee dit oorweeg om 'n metode van druk, uitgawe of vermenigvuldiging van die musiek van ons komponiste te vind, in samewerking met die Nasionale Raad vir die Bevordering van Musiek en met inagneming (en moontlike samewerking) van die Nederlandse Donemus;*

---

1. Lêer no. 13. Notule van die Volksmusiekkongres, 30 September tot 3 Oktober 1957. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

- (f) dat die Uitvoerende Komitee 'n metode moet vind om Afrikaanse kuns- en volksmusiek op plate beskikbaar te stel;
- (g) dat die kongres tot die oortuiging gekom het dat ons eie volksmusiek die natuurlike grondslag is waarop ons kinders se musiekkennis en smaak ontwikkel moet word en dat die kongres alle onderwysowerhede versoek om toe te sien dat dit in die praktyk wel geskied.
- (h) dat ons volk opnuut moet kennis neem van sy musikale erfenis en moet sorg dra dat ons volksmusiek in die huis, by gesellige verkeer, in die verenigingslewe, by volksfeeste en kultuurbyeenkomste met lus, oorgawe en ywer beoefen sal word, en dat ons volk hom in die verband nie moet laat mislei deur goedkoop modemusiek en sogenaamde "ligte Afrikaanse musiek" wat gewoonlik van verbygaande aard en minderwaardig is nie;
- (i) dat hierdie kongres die Afrikaanse kerke versoek om by die samestelling van hulle musiekkommissies dit te oorweeg om groter verteenwoordiging aan musici te gee; en dat die voorstelle wat voortvloei uit dr. G.G. Cillié jnr. se referaat en die goedkeuring van die kongres dra aan hulle voorgelê word;
- (j) dat hierdie kongres met geesdrif die beginsels vir musiekonderrig op skole, soos uiteengesit in die referaat van mnr. P. McLachlan aanvaar en dit by die verskillende onderwysowerhede vir ernstige oorweging aanbeveel.

2.9.6 Keuring van liedere vir die hersiene bundel

Tydens 'n vergadering van die Musiekkommissie op Woensdag, 26 Maart 1958 in Johannesburg is die volgende liedere vir opname goedgekeur:¹

A. Eie komposisies: Die Heidelberg - Olaf Andresen, Die Vlaglied - F.J. Joubert, Die Ossewa - Jan Swart, Heimee - S. le Roux Marais, Al lê die Berge nog so blou - Tradisioneel, Veertien Rooies - Volkspoeleliedjie, Die Mannetjie - Jan Pohl, Bobbejaan klim die Berg - Tradisioneel, Ek met my Mandolientjie - Volkspoelelied, Lemmerwerke soos Motte, e.a.

---

1. Lêer no. 2. Bylae C by Agenda, Musiekkommissievergadering, 58-03-26.

Doll en Dirkie de Villiers

B. Vertalings: Liewe Maan, Clementine, Believe me, if all those endearing young charms, Danny Boy, Bonnie Banks of Loch Lomond, The happy Wanderer, Drink to me only with thine Eyes, The Rose of Tralee, Langs Coertzenburg vloei 'n Water=stroom, Het Plekje by den Molen, Santa Lucia, La Spangola, Sing, sing lustig en bly, Funiculi - Funicula.

C. Kanons: So veel as moontlik.

Gedurende bogenoemde vergadering is mnr. Dirkie de Villiers deur die Uitvoerende Komitee van die FAK as voltydse redakteur van die hersiene bundel aangestel. 'n Bedrag van £100 per maand is deur die Dagbestuur van die FAK aan hom beskikbaar gestel vir dié doel. In sy soektog na nuwe leidere het hy byvoorbeeld al die musiekwerke asook verwerkings van musiekwerke wat in die FAK se argiewe was, nagegaan. Verder het hy ook 'n studie gemaak van onder andere die volgende liedere-bundels: Liederbundel - Mansvelt, Suid-Afrikaanse Volkspoësie - S.J. du Toit, Maleise Liedereskate - I.D. du Plessis, Bydrae van die Kaapse Maleier - I.D. du Plessis, De Oorsprong der Kaapsch-Hollandsche Volksoverleveringe, F. Th. Schonken, Afrikaanse Volksliedjies Deel I en II - Boshoff en Du Plessis, Liederbundel - Joan van Niekerk, en die Noord-Natal Sangbundel wat gebruik is deur die Nasionale Jeugbond in Noord-Natal.

Prof. dr. Gawie Cillié het self melodieë met gewyde woorde geskep vir die hersiene uitgawe. Op 28 Julie 1958 het hy die volgende verslag aan T.W.S. Meyer gestuur:¹

In opdrag van die Musiekkommissie van die FAK het ek elf Afrikaanse liederewyses met gewyde woorde uitgesoek vir opname in die hersiene FAK-Bundel, en stuur hulle nou in 4-stemmige bewerking aan u. Met die uitsondering van die musiek van die liederwys vir ps. 130 wat ek geneem het uit Nieuwe Melodieën voor enige van de Psalmen en Gezangen, Zuid-Afrikaanse Bybel-Vereniging, Kaapstad, en waarvan die 4-stemmige bewerking gedoen is deur wyle prof. P.K. de Villiers, is al die melodieë deur myself opgeteken. In 9 uit die 11 gevalle is woorde geneem uit die Afrikaanse

---

1. Lëer no. 39. Hierdie verslag word in sy oorspronklike vorm weer-gegees.

Gesangboek, en sal verloff vir oorname seker van die N.G. Kerk-Uitgewers gekry kan word.

Die elf liedere was Psalm 6, Psalm 38, Psalm 126, Psalm 130, Psalm 138, Gesang 27, Gesang 83, Gesang 84, Gesang 179, Lied van die Boere-krygsgevangenes en Magaliesburgse Aandlied.

Mnr. Meyer het die liedere na Dirkie de Villiers verwys vir goedkeuring.

Van Jan Bouws het die FAK die volgende verwerkings van volksliedjies vir keuring ontvang, nl. Mê!, Ryliedjie, Pollie, Kinderfantasie en Voortrekkerlied.

Tydens 'n vergadering van die Musiekkommissie wat op Saterdag 29 November 1958 gehou is, het mnr. Anton Hartman gesê dat 'n omvangryker lys van moontlike nuwe liedere uit volksliedversamelings, Boeremusiek en ligte Afrikaanse musiek gekies sou moes word. Elke lid van die Kommissie is versoek om 'n lys van nuwe liedere uit dié betrokke afdelings aan die vergadering voor te lê, terwyl daar ook voortgegaan is met die finale keuring van liedere uit die bestaande bundel.

'n Voorlopige lys van liedere wat oorweeg is vir opname, is tydens die volgende vergadering van die Musiekkommissie op 7 Februarie 1959 voorgelê. Dit het daar as volg uitgesien:¹

<u>LIED</u>	<u>WAAR TE KRY</u>
Polisie lied.	Manuskrip ontvang van Mnr. S.H. Eyssen.
Die Murasie.	" " " " " " "
Lied van die Koffiefonteinse Interneringskamp.	" " " " " " "
Mijn Vaderland.	" " " " " " "
Wiegeliedjie.	" " " " " " "
Weermagslied.	" " " " " " "
Afrikaners Landgenote. (Ouwysie)	Mansveldt
Die Afrikaanse Pop.	Afrikaanse Minneliedjies.
Mamma ek wil 'n man hê. (met ander woorde)	" "
Antjie Schut.	" "
Alie Brand.	" "
Môre oompie, môre tannie.	" "
No. 11.	Maleise liedereskat.

1. Lêer no. 2. Bylae A by Musiekkommissievergadering se Agenda, 59-02-07. Die lys word in sy oorspronklike vorm weergegee, ook wat die gebruik van leestekens betref.

LIED

No. 33.
 No. 80.
 No. 85.
 No. 95.
 No. 97.
 No. 28.
 No. 15.
 No. 6.
 Viva la Musica.
 Dona nobis Pacem.
 Tortelduifie sit in die eikeboom.
 Ontwaak nou uit jou drome.
 Ontwaak (Wachsman).
 Sing die Here. (M. Praeterius)
 Nagtegaalskanon. (Mozart)
 Ere aan God (Gethardi).
 Drie Gansies.
 Vader Jakob.
 Waar het jy daardie hoed gekry.
 Oom Jakkals.
 Hoor wat sê die mense.
 Alibama.
 Slaap Kindjie Slaap (Driestemmig met
 diskant).
 As die nagwind.
 Die liefde is nes 'n stroompie.
 Die Kappie.
 Die woord vaarwel.
 Mõregesang.
 Goue koring (Vertaal Dr. C.G.S.
 de Villiers.)
 Fala nana Bambi (")
 Waar Kaapland begin (")
 My vader kom van Riversdal (")
 Kyk dis September weer (")
 O Vaderland (")
 In die helder maanskyn (")
 Die Kaboutertjies.
 Ou moeder hoenderhen.
 Klein blinkoog.
 Dis Al. (Driestemmig).
 Man en Vrou (Roode).
 Aanstap, (P.J. Lemmer)
 Wil Heer my deur die nag beskerm.
 (S. Calvisius)
 "Silent Worship" (Händel)
 Now is the month Maying (Morley).
 Kom luister na my, Ma
 "Keel Row".
 "Ash Grove".
 Prinses van Verre (P.J. Lemmer).
 Jukskei (P.J. Lemmer).

WAAR TE KRY

Maleise liedereskat.
 " "
 " "
 " "
 " "
 " "
 " "
 " "
 Voortrekkerboekie
 "
 Voortrekkerboekie.
 Afrikaanse Volkswysies.
 " "
 Ghommalieliedjies.
 "
 Dr. G.G. Cillié.
 Voortrekkerboekie.
 Eeufeesliedjies.
 "
 "
 Loelie se liedjies.
 " " "
 " " "
 Vier Sangblommetjies.
 Die Vlakte Liederbundel (F.A.K.)
 Manuskrip ontvang.
 Sixty songs.
 Manuskrip ontvang. Mnr. S.H.
 Eyssen sal nog 'n toonsetting
 voorlê.
 Manuskrip ontvang.

LIEDWAAR TE KRY

Gee my 'n roer in my regterhand.	M.L. de Villiers,
Pasop dis ons wat Brandwag staan.	M.L. de Villiers,
Aanstap Rooies.	Volkspele Handleiding - A.M. Köhler.
Niddo-Dikkom-Dei.	" "
Die vaste band .	" "
Boemfaderalla.	" "
Ons is Musikante.	" "
Kom Saartjie laat ons gaan.	" "
My Liewe Kokkenennetjie.	" "
Wie het vir Sarie.	" "
Die Oestyd-speletjie.	" "
Die Polla van my .	" "
Wie sal staan.	Ons eie Volkspele.
Kom ek met die slee.	" " "
Daar by die strand.	" " "
Die blink vosperd.	" " "
Jan Pierewiet Jan Bam.	" " "
Oom Bossie van die bosveld.	" " "
Kinders moenie in die water mors nie.	" " "
My hartjie my liefie.	" " "
Die Kappietuit.	" " "
Daar oorkant in Transvalia.	" " "
Goeienag Afrikaners. (Voeg woorde by lied 358A)	" " "
Fyn Boerenootjies.	" " "
Ou Sukkelaar.	" " "
Sy's 'n Perskeblom.	" " "
Swartland.	" " "
Dis julle wat die wind laat waai.	" " "
Fyn soos 'n Vlinder.	" " "
Vaarwel.	" " "
Kom Patertjie.	" " "
Lokkies wou sy dra .	" " "
Japie my skapie (Wie het vir Sarie in die doringbos gegooi).	" " "
Ek soek na my Dina.	" " "
Daar oorkant die spruit.	" " "
Staan, poppie.	
So rikketikketik my trommeltjie.	
Jan Fiskaal.	
Aljander al deur die bos.	
Jagters minnelied.	
Nonnetjie en riddertjie.	
Minnaars klaaglied.	
Kom kyk hoe brand.	Nuwe Volkspele - H. Morrison,
Steweltjies van Sannie.	Mansveldt.
Swart Jasper.	
Ek is my ma se enigste kind.	
Hier sit ek onder die hoogte.	
Die hoenders die kraai.	
Willemien.	
Jan Viljé, as in die land .	
So ry die trein.	
Bobbejaan klim die berg.	

LIEDWAAR TE KRY

Die kat kom terug.	
Perdeby.	
Ewig sal ek jou beminne.	
Bokkie.	
Jup tralalli-tra-la. (Plaat: Footbal Match)	
Marching to Pretoria.	
Richfield se wiegeliédjie.	
Gloria in excelsia (Kersfees).	
Die Heidelberg. (Olaf Andresen)	F.A.K.
Die Vlaglied.	
Die Jukskeilliédjie. (D.I.C. de Villiers)	
Die Ossewa. (Jan Swart)	
Heimwee. (S. le R. Marais)	
Al lê die Berge nog so blou.	
Veertien Rooies.	
Die mannetjie.	
Motte (P.J. Lemmer - tweestemmig).	
Liewe maan jy sweef so langzaam.	
"Clementine".	
"Believe me, if all those endearing young charms".	
"Danny Boy".	
"Bonny Banks of Loch Lomond".	
"The Happy Wanderer".	
"Drink to my only with thine eyes".	
"Rose of traalee".	
Langs Coetzenberg vloei 'n Waterstroom.	
Het plekje by den Molen.	
Santa Lucia.	
La Spangola.	
Sing, sing lustig en bly.	
Funiculi - Funicula.	
Sluimerlied.	F.A.K.
Suid-Afrika ons neem 'n Eed.	F.A.K.
Ou Tante Koba.	Mansveldt.
Bede voor het Vaderland.	"
Malabosch.	"
O Kerstnacht.	"
Hoe vermaaklik is die dae.	"
Heb my wagen vol geladen.	"
Die veldpartytjie.	"
Die Vaalhond.	
Jan Pierewiet.	
Daar kom tant Alie.	
Saaie die Waatlemoen.	
Kêrels, kêrels, stadig swaai.	
Solank as die rietjie.	
Pollenys.	
Lokstem van die Laeveld.	
Sy Kollie.	
Grietjie.	
Vat jou goed en trek Ferreira.	

LIEDWAAR TE KRY

Huisie in die berge,
 In die skadu van ou Tafelberg.
 My Perdewaentjie.
 Kaapse draai.

Mansveldt
 "
 "
 "

Op 4 September 1959 het mnr. Dirkie de Villiers in 'n brief aan mnr. Tommie Meyer (algemene sekretaris, FAK) voorgestel dat mej. Goldblatt, benewens dr. Pellisier, ook gevra word om 'n paragraaf of twee te skryf op die bladsy net voor Die Stem van Suid-Afrika wat lied nommer 1 in die hersiene bundel sou wees. Hy was van mening dat sy ongelukkig sou wees as sy in daardie opsig oor die hoof gesien sou word.

Daar is toe besluit dat dr. Pellisier sou skryf oor die ontstaan van die musiek van Die Stem, terwyl mej. Goldblatt in 350-400 woorde die ontstaan van die woorde van Die Stem sou beskryf.¹

Voorwoord vir die hersiene bundel

Aan prof. dr. H.B. Thom (voorsitter van die FAK) is die taak opgedra om die Voorwoord vir die hersiene bundel te skryf. Om hom van al die nodige inligting te voorsien, het mnr. T.W.S. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) die volgende brief op 28 Oktober 1959 aan hom gestuur:²

Alle moontlike inligting i.v.m. die Volksangbundel is ingesamel en word hiermee verstrekk.

(i) Op die aangehegte lys verskyn 'n aanduiding van die vernaamste verwysings wat in die notules van die Uitvoerende Komitee en in die Jaarverslae voorkom. U het seker al die Notules en verslae beskikbaar.

(ii) Die Bundel was voorheen deur H.A.U.M. uitgegee, maar tans doen Nasionale Boekhandel Bpk. dit. Dit is nou 99,9% seker dat Studio Holland, 'n Suid-Afrikaanse Musiekdrukker, die drukwerk gaan doen en wel op F.A.K. se baie sterk verdoë.

1. Sien bl. 134-135.

2. Lêer no. 39 en lêer no. 62. Die brief word onveranderd weergegee, ook wat die spasiëring betref.

(iii) In die voorwoord tot die huidige Bundel verskyn besonderhede i.v.m. die werk tot op daardie stadium. By die U.K. Agenda van 16 Februarie 1953 verskyn 'n bylae met besonderhede oor die hele geskiedenis van die Volksangbundel. Ons het ongelukkig net een eksemplaar, dus vertrou ek dat u daardie Agenda beskikbaar het.

(iv) Besonderhede oor erkenning aan komponiste en digters kan miskien deur die redakteur, mnr. Dirkie de Villiers, aangevul word wanneer u die voorwoord gereed het.

(v) Die Musiekkommissie het versoek dat spesiale melding gemaak word van die Liederwysies van prof. dr. G.G. Cillié. Hy sal u volledig daarvoor kan inlig.

(vi) Die dele van die Musiekkommissie se notules wat na die hersiening verwys, is uitgeknipt en word ook hierby ingesluit.

(vii) Volgens mnr. Dirkie de Villiers meedeel, sal daar in die nuwe Bundel altesaam 398 liedere wees. Hiervan is 10 alternatiewe woorde vir dieselfde wysies. In die ou Bundel was die totaal 372 met 15 alternatiewes. Daar word 167 nuwe wysies ingesluit, terwyl 141 uitgeskakel is.

(viii) Spesiale pogings word aangewend om die Bundel vir aanstaande jaar se Uniefeeste gereed te hê.

(ix) Na berekening is daar tot dusver ongeveer 60 000 eksemplare van die Volksangbundel verkoop. Hierdie getal sal ek later so noukeurig moontlik kontroleer.

(x) Die lede van die Musiekkommissie gedurende die tydperk wat die hersiening dek is soos volg:

Mnr. Anton Hartman (Voorsitter)
 Mnr. Dirkie de Villiers (Ondervoorsitter)
 Prof. dr. G.G. Cillié
 Mnr. S.H. Eyssen
 Mnr. I.M. Lombard
 Mnr. P. McLachlan
 Mnr. P.J. de Villiers
 Mnr. C.E. Lamprecht
 Prof. dr. B. Kok
 Mnr. H.J. Moolman
 Mnr. G.L.H. van Niekerk
 Mnr. T.W.S. Meyer
 Mnr. W.S.J. Grobler.

Verwysings in notules van Uitvoerende Komitee en in Jaarverslae

(A) NOTULES VAN UITVOERENDE KOMITEE:

6 Desember 1952	par. 48
16 Februarie 1953	par. 15

6 Mei 1953	par. 13
6 Augustus 1953	par. 17
3 Maart 1954	par. 21
5 Julie 1954	par. 11
4 Mei 1955	par. 17
15 Februarie 1956	par. 8
2 Mei 1956	par. 5A
1 Augustus 1956	par. 24
14 November 1956	par. 26
1 Mei 1957	par. 18
7 Augustus 1957	par. 21
20 November 1957	par. 23
12 Februarie 1958	par. 26
7 Mei 1958	par. 5F
22 Oktober 1958	par. 14
18 Februarie 1959	par. 25

(B) F.A.K.-JAARVERSLAE:

1955/56	Bl. 15
1956/57	Bl. 14
1957/58	Bl. 11
1958/59	<u>Uitknipsel aangeheg.</u>

Die uitknipsel het as volg gelees:

HERSIENING VAN F.A.K.-VOLKSANGBUNDEL

Die nuwe F.A.K.-Volksangbundel beloof om aan baie hoë verwagtings te voldoen. Die Musiekkommissie gaan werklik 'n puik Sangbundel lewer wat vir elke Afrikaner 'n trotse besitting sal wees. Om hierin te slaag, word op die fondament van die bestaande Volksangbundel voortgebou, terwyl die nodige aanpassings gemaak word.

Die nuwe Bundel word vir verskyning tydens die aanstaande Uniefees gereed gemaak. Met hierdie doel voor oë het die Musiekkommissie 5 keer gedurende die afgelope jaar vergader en die werksaamhede byna voltyds op die hersiening toege-spits. Mnr. Dirkie de Villiers is weereens deur die Uitvoerende Komitee as Redakteur aangewys.

Prof. Thom het bogenoemde inligting as volg verwerk tot 'n Voorwoord:¹

Hierdie nuwe uitgawe van die tans so bekende Volksangbundel word, net soos die vorige uitgawes, in opdrag van die FAK in die lig gegee.

---

1. Sien die hersiene uitgawe van die Volksangbundel. Die Voorwoord word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Met die nuwe uitgawe het die Volksangbundel sekere wysigings ondergaan. Sommige van die ou liedere, wat nie veel aftrek gekry het nie, is tans weggelaat, terwyl nuwe liedere weer opgeneem is. Die Volksangbundel het dus tot op sekere hoogte 'n vernuwing ondergaan, wat, na die oordeel van die FAK, deur belangstellendes stellig as 'n verbetering begroet sal word.

Om die nuwe, verbeterde uitgawe gereed te maak, was voorwaar geen gemaklike taak nie. Tal van ou liedere en nuwe liedere moes bestudeer en oorweeg word; wysies moes krities nagegaan word; 'n hele aantal gesaghebbendes moes geraadpleeg word, en na lank wik en weeg moes beslissings geneem word. Om dit vir 'n paar honderd liedere te doen, is moeisame, tydrowende arbeid.

Die FAK sou hierdie werk nooit kon gedoen het as hy nie oor 'n geesdriftige, bekwame Musiekkommissie beskik het nie. Dit is immers die lede van hierdie Kommissie wat die werk gedoen het: vir hulle was dit ware volksdiens, en dus ook ware liefdesdiens.

Namens die FAK, en inderdaad namens ons hele Afrikaanse kultuurgemeenskap, wil ek ons innige dank en hoogste waardering oorbring aan die voorsitter van die Musiekkommissie, mnr. Anton Hartman, en aan al die ander lede van die Kommissie, t.w. mnr. Dirkie de Villiers (onder-voorsitter), prof. G.G. Cillié, prof. B. Kok, en mnr. S.H. Eyssen, I.M. Lombard, P. McLachlan, P.J. de Villiers, C.E. Lamprecht, H.J. Moolman, G.L.H. van Niekerk, T.W.S. Meyer en W.S.J. Grobler. Ook wat die uitgewers van die FAK-Volksangbundel betref, het daar 'n verandering gekom. Waar die vorige uitgawes deur die firmas J.H. de Bussy (Pretoria) en HAUM (Kaapstad) onderneem is, kom hierdie taak nou in die hande van die Nasionale Boekhandel. Ons spreek ons dank uit teenoor die vorige uitgewers vir alles wat hulle ten aansien van die druk en verspreiding van die Volksangbundel gedoen het. Ons dank insonderheid ook die nuwe uitgewers vir die mooi, duidelike, keurige uitgawe wat hulle tans besorg het. Ons wens Nasionale Boekhandel alle sukses met die Sangbundel in die toekoms toe.

Dat die nuwe Sangbundel suiwere, gesonde genot in Afrikanerhuise en op Afrikanerbyeenkomste sal bring; dat hy Afrikaners sal saamsnoer en van 'n mooi, gemeenskaplike kultuurbesit sal bewus hou; dat hy tot in lengte van dae van 'n positiewe kultuurbydrae van Suid-Afrika sal getuig - dit is die vurige begeerte van die FAK.

STELLENBOSCH, 1961

F.B. THOM
(VOORSITTER, FAK)

Uiteindelik was die hersiene Volksangbundel in 1960 gereed vir die drukproses. 'n Eerste oplaag van 20 000 is deur die FAK goedgekeur, en dit sou as een band verskyn. Die liedere is ook beperk tot 400 om te verseker dat die bundel maklik

hanteerbaar sou wees. Die bekende en gewilde liedere van die vorige uitgawe, waarvan daar in 22 jaar tot en met 1959 meer as 60 000 eksemplare verkoop is, het die kern van die hersiene uitgawe gevorm, terwyl die bestaande rubrieke met geringe wysigings gehandhaaf is. Soveel oorspronklike Afrikaanse liedere as moontlik is ingesluit. Daar sou ook gepoog word om die prys van die hersiene uitgawe nie hoër as 35/- te laat styg nie. As antwoord op die talle briewe met navrae wat die FAK ontvang het oor die amptelike datum van verskyning, is 31 Mei 1961 tentatief vasgestel.

2.9.7 Bepanning van volksfeeste vir die ingebruikneming van die hersiene bundel

Vir die ingebruikneming van die hersiene bundel is groot volksfeeste vir September 1960 in elke dorp en stad beplan. Die voorgestelde tema vir die feeste was "Saam die toekoms in". Alles het egter afgehang van die tempo waarteen die drukproses afgehandel kon word. Die FAK het gehoop dat die nuwe bundel nie later as September 1960 beskikbaar sou wees nie. Mnr. Jaekel van Nasionale Boekhandel Bpk. was ook baie geesdriftig oor die publisiteitsmoontlikhede wat die Volksangbundel uit die beplande sangfeeste sou put. Hy het selfs geen beswaar gehad dat 'n paar liedere daaruit reeds vroeër in afgerolde vorm aan plaaslike verenigings beskikbaar gestel sou word nie, sodat daar met die voorbereiding vir die sangfeeste kon begin word. Mnr. Tommie Meyer (algemene sekretaris van die FAK) het voorgestel dat die afgerolde bandjie Liedjies uit die Nuwe Volksangbundel genoem word.

Tydens 'n vergadering van die Musiekkommissie op 6 Augustus 1960 is die voorgestelde sangfeeste bespreek. Die gedagte om die sangfeeste te koppel aan die ingebruikneming van die nuwe bundel moes noodgedwonge verval, aangesien dit geblyk het dat die bundel nie voor November gereed sou wees nie. Daar is egter besluit om die feeste wel te koppel aan liedere wat in die hersiene bundel sou voorkom.

Groot feeste is beplan vir Pretoria op 28-29 September 1960 om saam te val met die vyftiende tweejaarlikse FAK-kongres, en vir Johannesburg op 21 September 1960. In Bloemfontein het mnr. Dirkie de Villiers as redakteur die aanvoorwerk ge= doen vir die plaaslike sangfees. Vir Stellenbosch is ook 'n groot fees beplan aangesien prof. Gawie Cillié daar kon lei= ding neem. Die idee was dat kore en soliste moes deelneem, terwyl 'n teks wat as dialoog en saambindende faktor tussen die liedere moes dien vir elke afsonderlike dorp of stad ge= skep sou word.

Die bundeltjie Liedjies uit die Nuwe Volksangbundel wat vir die sangfeeste gebruik sou word, het die volgende liedere bevat:¹

Die Stem en die twee Republikeinse Volksliedere
Liedere van (sic) die Jeug

1. As ek saans met my maats om die kampvuur sit
2. Die lied van jong Suid-Afrika
3. Saam met die wa (1938)
4. Kom dans Klaradyn
5. As die oproep weerklink

Vaderlandsliedere

1. Segelied	2. Werdalied
3. Vlaglied	4. Trekliedjie
5. Uit die chaos van die eeue	6. Waar Tafelberg begin
7. O Boereplaas	8. Dierbaar Suid-Afrika
9. Maar een Suid-Afrika	10. Handhaaf en Bou (sic)

Ons Land en Natuur

1. Na buite	2. Dis heerlike lente
3. Die Heidelberg	4. Ou Karoland (sic)
5. Kom ons gaan blomme pluk	6. Al die veld is vrolik
7. Wandellied	8. Oestydlied
9. Oukraalliedjie	10. Intog van die Lente (sic)

Gedurende dieselfde vergadering van die Musiekkommissie op 6 Augustus 1960 is ook besluit om die eerste eksemplaar van die hersiene bundel, wat in 'n spesiale band gebind sou word, aan Sy Eksellensie die Goewerneur-generaal te oorhandig. In 'n brief van 3 Maart 1961 het mnr. I.J. Smit (administratiewe

---

1. Lêer no. 33. Bylaag by Notule van 'n Musiekkommissievergadering op 6 Augustus 1960.

sekretaris van die FAK) aan mnr. Dirkie de Villiers gesê dat die oorhandiging van die spesiale "pragbundel" aan die President beskou sou word as die amptelike ingebruikneming. Verdere reëlings in dié verband het egter by die Dagbestuur van die Uitvoerende Komitee berus. Dr. Thom sou verantwoordelik wees vir die oorhandiging.

Reklameveldtog deur die FAK

Nadat die amptelike verskyningsdatum vasgestel is op 31 Mei 1961, is 'n reklameveldtog in alle erns deur beide die FAK en Nasionale Boekhandel Bpk. begin. As gevolg van talle onvoorsiene vertragings in die drukproses sou die bundel nou eers vroeg in Mei 1961 gereed en beskikbaar wees. As deel van die FAK se reklameveldtog is die volgende omsendbrief deur T.W.S. Meyer (algemene sekretaris van die FAK) in Maart 1961 aan duisende mense gestuur:¹

Geagte Vriende,

Die NUWE F.A.K.-VOLKSANGBUNDEL verskyn op Republiekdag (31 Mei 1961), nadat die F.A.K. se Musiekkommissie vyf jaar lank aan die hersiening van die ou Bundel gewerk het. 'n Baie groot aantal bekende en gewilde liedere is bygevoeg in die plek van dié wat nie eintlik byval gevind het nie. Verder is ruim voorsiening gemaak vir allerlei meer-stemmige verwerkings.

Die drukwerk is geheel-en-al in Suid-Afrika behartig. Die NUWE F.A.K.-SANGBUNDEL is in alle opsigte nuut en aantreklik.

Ons bied u die geleentheid om sommer nou te bestel, sodat u vir seker 'n eksemplaar van die eerste druk kan kry.

U KRY OOK 'N KORTING VAN 10% OP ELKE BUNDEL.

Die aangehegte bestelvorm sal verseker dat u so spoedig moontlik die Sangbundel ontvang. As u dadelik bestel, probeer ons 'ons bes om te verseker dat u dit nog voor die amptelike verskyningsdatum ontvang.

U vriendelike samewerking sal waardeer word.

---

1. Lêer no. 63. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Die pryse is soos volg:

(a) Kontant met bestelling:

$\begin{array}{r} R3.75 + 0.15 \text{ posgeld} \\ \text{Min. } 10\% \quad \underline{0.40} \\ R3.35 + 0.15 \text{ posgeld} \\ \\ = R3.50 \end{array}$	$\begin{array}{r} 37/6 + 1/6 \text{ posgeld} \\ \text{Min. } 10\% \quad \underline{4/-} \\ 33/6 + 1/6 \text{ posgeld} \\ \\ = 35/- \end{array}$
---	---

(b) K.B.A.

$\begin{array}{r} R3.75 + 0.30 \text{ posgeld} \\ \text{Min. } 10\% \quad \underline{0.40} \\ R3.35 + 0.30 \text{ posgeld} \\ \\ = R3.65 \end{array}$	$\begin{array}{r} 37/6 + 3/- \text{ posgeld.} \\ \text{Min. } 10\% \quad \underline{4/-} \\ 33/6 + 3/- \text{ posgeld.} \\ \\ = 36/6 \end{array}$
---	---

DAAR IS PRESIES 200 GENOMMERDE EN GETEKENDE EKSEMPLARE VIR PERSONE WAT BEREID IS OM TER WILLE VAN SO 'N BESONDERE STUKKIE AFRICANA 'N EKSTRA DONASIE TE MAAK.

2.9.8 Voorkoms van die hersiene Sangbundel

As gevolg van flink diens deur die uitgewers (Nasionale Boekhandel Beperk) is die publikasiedatum vir die hersiene uitgawe vasgestel op 24 Mei 1961, m.a.w. op 24 Mei was die bundel reeds beskikbaar aan die publiek. Die amptelike ingebruikneming van die bundel was soos beplan op 31 Mei 1961. Met sy 388 liedjies was dit dadelik 'n treffer of soos Anton Hartman tereg opgemerk het, 'n "best seller". Die bundel was aantreklik met akkurate drukwerk en 'n baie billike prys van R3,75.¹ Die Inleiding tot die eerste uitgawe van 1937 is ook in die hersiene bundel opgeneem. Verder is die Voorwoord² tot die hersiene bundel geskryf deur dr. Thom (voorsitter van die FAK), terwyl die Inleiding tot die hersiene uitgawe deur mnr. Anton Hartman (voorsitter, FAK-Musiekkommissie) geskryf is. Mnr. Hartman se Inleiding het as volg gelees:³

Die FAK-Volksangbundel het in 1937 vir die eerste keer verskyn. Dit het in so 'n groot behoefte voorsien dat dit spoed-

-
1. Lêer no. 43. Opgawe van die wyse waarop die verkoopprijs bepaal is, is as volg: Drukkoste per eksemplaar - 146c, Outeursaandeel van 15% - 56.25c, Gemiddelde korting van 17½% - 65.50c, Administrasiekoste van 26% - 97.50c. Dit gee 'n totaal van R365.40. Sien ook bl. 184-185.
  2. Sien bl. 127.
  3. Sien hersiene FAK-Volksangbundel. Die Inleiding word in sy oorspronklike vorm weergegee.

dig die erkende sangbundel van die Afrikanervolk geword het en 'n ereplek in elke huis ingeneem het. In skole, universiteite, verenigings en by volksfeeste was dit onmisbaar. In 22 jaar, tot 1959, is meer as 60 000 eksemplare van die bundel verkoop. Dit is ook 'n bewys van hoe raak die oorspronklike redaksie, wat bestaan het uit dr. Hugo Gutsche, W.J. de P. Erlank en S.H. Eysen, die liedere in die bundel gekies het.

Nieteenstaande die groot sukses wat die bundel behaal het, is daar dikwels kritiek daarop uitgespreek. Daar is veral gevoel dat dit te min inheemse liedere bevat, terwyl dit mettertyd duidelik geword het dat baie van die liedere nie by die volk aanklank gevind en ingeslaan het nie. Toe die uitgewers in 1956 rapporteer dat geen verdere herdrukke moontlik is tensy nuwe drukplate gegraveer word nie, het die FAK se Musiekkommissie die saak grondig ondersoek en besluit om die bundel ingrypend te hersien, 'n besluit wat deur die Uitvoerende Komitee bekragtig is. Verskeie voorstelle is oorweeg en toe is die volgende grondslag vir die hersiening neergelê:

1. Die bundel sou in een band verskyn, nie in twee nie, soos van sommige kante voorgestel.
2. Die liedere sou tot 400 beperk word, om te verseker dat die bundel maklik hanteerbaar sal wees.
3. Die bekende en gewilde liedere van die ou bundel sou die kern van die hersiene uitgawe vorm en die bestaande rubrieke sou, met geringe wysigings, gehandhaaf word.
4. Soveel oorspronklike Afrikaanse liedere as moontlik sou ingesluit word.
5. Skoolliedere sou weggelaat word en liedere van verenigings, universiteite en organisasies sou alleen ingesluit word as hulle algemeen by die volk inslag gevind het.
6. Besondere aandag sou gegee word aan verwerkings vir twee, drie of vier stemme en aan maklike speelbare, maar aantreklike begeleidings, terwyl die toonhoogte van liedere noukeurig gekies sou word om te verseker dat hulle omvang vir volksang paslik is.

Om hierdie doelstellings te verwesenlik, het die Musiekkommissie alle liedere in die ou bundel gekeur en besluit om meer as 140 liedere, wat nie algemeen aanvaar is nie, weg te laat. Die 156 liedere wat behou is, is in baie gevalle op 'n ander wyse verwerk of van nuwe begeleidings voorsien of na pasliker toonhoogtes getransponeer. Nuwe liedere vir insluiting is gesoek in vroeëre bundels en versamelings van Mansvelt, Joan van Niekerk, Boshoff en Du Plessis, Volkspelebundels, Skoolsangbundels, populêre liedjies van komponiste van ligte Afrikaanse musiek en erkende volksmusiek. Besondere aandag is geskenk aan liedere vir skoolgebruik, huweliksliedere, Kersliedere en liedere vir volksfeeste. Onder andere is 'n aantal liederwysies van Psalms en Gesange ingesluit en die Kommissie erken met dank die bydrae wat dr. G.G. Cillié uit sy versameling gemaak het. 'n Spesiale bladsy is aan ons volkslied "Die Stem van Suid-

Afrika" gewy, terwyl die algemeen bekende woorde van ons pieknieklidjies ingevoer is naas dié van Langenhoven. Die Musiekkommissie is geheel verantwoordelik vir die vorm waarin die liedere in hierdie bundel verskyn. Die verwerkings en wysigings in bekende toonsettings is deur verskeie persone gedoen, maar die meerderheid is voorsien deur mnr. Dirkie de Villiers, wat ook as hoofredakteur van die hersiene bundel gedien het. Hy en mnr. Pieter van der Westhuizen was ook verantwoordelik vir die proeflesing en talryke administratiewe take. Die Kommissie wens aan albei sy opregte dank vir hul groot diens te betuig. Dit is ook 'n genoeë om daarop te wys dat die hersiene bundel in Suid-Afrika gedruk is. Die Musiekkommissie het alles in sy vermoë gedoen om by uitgewers, komponiste en digters van alle liedere wat nou vir die eerste maal ingevoeg is, toestemming tot publikasie te verkry. Sonder uitsondering en met die grootste welwillendheid is hierdie toestemming verleen. 'n Spesiale woord van dank gaan hiermee aan die uitgewersfirmas: R. Müller; Boosey and Hawkes; Alfred Lengnick en Carstens-De Waal. As ons in een of ander geval 'n kopiëregeienaar oorgeslaan het, vra ons om verskoning.

A.C. HARTMAN
VOORSITTER,
FAK-MUSIEKKOMMISSIE

T.W.S. MEYER
ALGEMENE SEKRETARIS,
FAK

'n Bladsy wat gaan oor die geskiedenis van die woorde en musiek van Die Stem van Suid-Afrika is direk voor lied nommer een (Die Stem) in die nuwe bundel ingevoeg. Dit is as volg deur dr. Pellisier (geskiedenis van die musiek van Die Stem) en mej. Sarah Goldblatt (geskiedenis van die woorde van Die Stem) geskryf:¹

Die woorde van ons volkslied is geskrywe deur ons onvergeetlike C.J. Langenhoven en wel op 31 Mei 1918 in die eetkamer van "Arbeidsgenot", sy woning op Oudtshoorn, terwyl sy vrou "soos gewoonlik aan die een kant van die tafel haar werkies gesit en verrig het". In sy eerste poging het hy slegs die eerste drie verse voltooi.

Toe die drie verse kort daarna in Die Burger verskyn onder die skuilnaam KRN - letters geneem uit Kerneels, 'n geliefde skuilnaam van hom - het hulle dadelik groot byval gevind en in een van die briewe wat die gedig verwelkom het, is gepleit: "Die Afrikaner is 'n godsdienstige volk; sal die digter nie 'n vers bysit wat ook aan hierdie gevoel uiting

---

1. Sien hersiene FAK-Volksangbundel. Die bladsy word in sy oorspronklike vorm weergegee.

gee nie?" Gestreel en aangemoedig deur hierdie versoek het Langenhoven dadelik die pragtige vierde vers geskrywe.

Wat die musiek van ons volkslied betref, het dit nie so maklik gegaan nie en het baie jare verby gegly voordat die volk tevrede gestel kon word dat die pragtige woorde van die digter tot hulle reg kom op die maat van 'n pak-kende, waardige en verhewe komposisie wat ons in staat stel om uit volle bors, met trots en met geesdrif uiting te gee aan ons gewilligheid om ons lewens op die altaar te plaas wanneer die stem van ons geliefde vaderland roep.

Gelyktydig met die opstel van die eerste drie verse het Langenhoven ook sy komposisie vir die musiek bygevoeg. Sy wysie het nie byval gevind nie, en daar was 'n geroep van alle kante dat komponiste uitgenooi moes word om paslike musiek vir die woorde te verskaf.

Onder andere het ds. M.L. de Villiers, destyds predikant van die Nederduits Gereformeerde gemeente van Simonstad, die taak aangepak. Sy eerste poging het nie geslaag nie. In Mei 1919 was hy een dag besig met doopseëls. Terwyl hy hulle sit en uitskrywe, flits daar 'n gepaste wysie deur sy brein. Hy gryp 'n stuk papier, trek vlugtig vyf ewewydige lyne daarop en plaas 'n paar note op die lyne om te verhoed dat hy die wysie vergeet. Hy het voor die klavier gaan sit om die nuwe wysie uit te toets. Dit het pragtig by die woorde gepas, en nadat hy dit 'n bietjie uitgebou en oor en oor uitgetoets het, roep hy uit: "Ou vrou, ek dink ek het nou die regte wysie vir Die Stem!"

Langenhoven het van hierdie wysig gehou en dit is gepubliseer sodat die volk sy uitspraak kon gee. Jare lank is dit egter saam met ander toonsettings gebruik.

In 1932 het die pasgestigte Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings (FAK) 'n wedstryd uitgeskryf vir sowel die woorde as die musiek van 'n volkslied. Vyf-en-vyftig gedigte het ingekom en veertig toonsettings. Die gedig van Langenhoven en die toonsetting van ds. M.L. de Villiers is eenparig deur die keurkomitee van die FAK in 1936 aanvaar.

Op 2 Mei 1957 het die Regering "Die Stem van Suid-Afrika" tot die enigste volkslied van die Unie verhef. Suid-Afrika is gelukkig om 'n volkslied te besit waarop hy regmatig trots kan wees. Dit gee uiting aan edele en kragtige ge- waarwordinge wanneer dit gesing word, en daarby stem dit tot toewyding aan ons vaderland en tot gereedheid om te sterwe as hy roep.

Reaksie van die publiek op die hersiene bundel

Die aanvraag na die hersiene bundel was so oorweldigend dat mnr. Jaekel (hoofbestuurder, Nasboek) op 29 Mei 1961 'n dring-

ende brief geskryf het aan die FAK. Van die eerste oplaag van 20 000 was daar nog net 3 200 eksemplare oor. Hulle was dus genoodsaak om onmiddellik met 'n herdruk van 12 000 te begin.

In die bestek van 5 dae is daar dus ongeveer 16 800 eksemplare van die hersiene Volksangbundel verkoop; nog vóór 31 Mei wat as die amptelike ingebruiknemingsdatum vasgestel was.

Soos te wagte is daar saam met die lof vir die nuwe bundel ook baie kritiek gelewer. So byvoorbeeld was ene mnr. R.W. Temmingh van Stellenbosch baie ontevrede met die nuwe Volksangbundel. Hy het dit beskou uit die oogpunt van 'n gespesialiseerde musikus en ooreenkomstige vereistes daaraan gestel. Wat hy egter vergeet het was dat dit 'n bundel was vir gebruik deur die volk as geheel. Die doel was nie om een saam te stel vir konserte nie, alhoewel daarvoor ook voorsiening gemaak is, maar een wat selfs dié met die mees beskeie musiekkennis kon gebruik.

Tydens die 16de tweejaarlikse FAK-kongres op 11-13 Julie 1962 in Durban, het prof. Gawie Cillié namens die kongres dank uitgespreek teenoor die Musiekkommissie vir die verskyning van die hersiene bundel.¹ Spesiale vermelding is gemaak van mnr. Anton Hartman (voorsitter van die Musiekkommissie) en mnr. Dirkie de Villiers (redakteur van die hersiene bundel) wat beide 'n reuse-aandeel in die werk gehad het.

Die Musiekkommissie van die FAK het egter nie hier opgehou met hulle navorsing en werk nie. Gedurende die 18de tweejaarlikse kongres van die FAK op 13-15 Julie 1966 in Stellenbosch is met waardering kennis geneem van 'n klein feesangbundeltjie wat 114 liedere uit die hersiene Volksangbundel bevat het.

---

1. Lêer no. 13. Sien Notule, 16de tweejaarlikse FAK-kongres, 11-13 Julie 1962 in Durban.

2.10 Verdere uitgawes van die FAK-Sangbundel

Die FAK het 'n Musiekkommissie in die lewe geroep eerstens om Afrikaanse musiek en sang te bevorder en te ontwikkel. Om dit sinvol te kon bly doen, was die FAK bereid om tred te hou met die tyd en om op hoogte te bly met nuwe rigtings en ontwikkelings in Afrikaanse volksmusiek. "Die FAK is bereid om die uitdaging te aanvaar"¹ het mnr. Anton Hartman op 7 Julie 1970 in Bloemfontein gesê tydens 'n FAK-kongres. Hy het daarmee bedoel dat die FAK bewus was van die feit dat die Volksangbundel, wat primêr 'n volksgerigte bundel was, sou moes aanpas by die veranderde modes in smaak, en dat die FAK daarvolgens sou moes beplan.

Mnr. Hartman het voorts gesê dat Afrikaanse volksmusiek in 'n groot mate uit populêre musiek van vroeë tye bestaan het wat hier wortel geskiet en bly voortleef het. Liedere soos byvoorbeeld Sarie Marais is van ander volke oorgeneem en by ons aangepas. Die FAK het aanvaar dat die proses van vernuwing, uitbreiding en assimilasie sou voortgaan, en dat die populêre musiek van die dag 'n belangrike bron van die volksmusiek van die toekoms kon word.

Mnr. Hartman was ook van mening dat die Afrikaner se identiteit uitdrukking in musiek gevind het, en dat sy musiek 'n belangrike openbaring van sy identiteit was. Hy het egter gevoel dat massaverspreidingsmiddele soos die grammofoonplaat en die radio gelei het tot eenvormigheid wat natuurlik ook 'n mate van verlies van identiteit meegebring het. Omdat die jeug altyd op soek was na iets nuuts wat tot hulle sou spreek, sou dit noodwendig lei tot verandering in die Afrikaanse volksmusiek. Daarom was die komposisies van Afrikaanse komponiste so 'n belangrike kultuurskat.

---

1. Lêer no. 19. Notule, FAK-kongres, 7-8 Julie 1970 in Bloemfontein.

Die Musiekkomitee het as redaksiekomitee van die 1979-Sangbundel opgetree. Voor: Mnr. Dirkie de Villiers (ondervoorsitter). Staande van links: Mnr. Chris Lamprecht, prof. Philip McLachlan, prof. Gawie Cillié, dr. A.M. van den Berg (hoofsekretaris), prof. Anton Hartman (voorsitter), dr. John Pauw, mnr. Pierre Malan en mnr. Pieter van der Westhuizen (gekoöpteer).

Hersiene, verbeterde en verrykte FAK-Sangbundel van 1979

Die hersiene, verbeterde en verrykte uitgawe van die Volk=sangbundel soos ons dit vandag ken, het in 1979 - die feesjaar van die FAK - verskyn. Die positiewe gees waarin hierdie verrykte bundel uitgegee is, word weergegee in die inspirerende Voorwoord van prof. B. Kok (voorsitter, FAK) en die interessante Inleiding deur Anton Hartman (voorsitter, FAK-Musiekkommissie):¹

VOORWOORD

Die verskyning van die FAK-Volksangbundel in 1937 was 'n gebeurtenis van soveel verrykende betekenis in die musiek- en kultuurlewe van die Afrikaner dat die wyd uitkringende invloed daarvan nie maklik bepaal sal kan word nie. Goeie ware het nie 'n reklame nodig nie en die verskillende hersiene en verbeterde uitgawes van die bundel is deur die volk aan die hart getroetel. 'n Mens kan met die grootste stel=ligheid beweer dat hierdie heerlike skat van liedere deur dekades heen die Afrikaner se 'Liedereboek der boeke' geword het.

Die hoop wat die redaksie by die verskyning van die eerste bundel uitgespreek het, naamlik "dat daar oor die algemeen veel meer en met 'n opgewekter sanglus gesing sal word", is sonder twyfel in oorskuimende mate verwesenlik.

Aan hierdie hersiene, verbeterde en verrykte uitgawe word 'n besondere bykomende dimensie verleen deurdat die verskyning daarvan saamval met die feesjaar van die FAK, die jaar waarin daar oral in die land vreugdefeeste rondom die vyftigjarige bestaan van die FAK gehou word.

Waar die FAK nou besluit het om die bundel self uit te gee, word opregte dank en waardering uitgespreek teenoor Tafelberg Uitgewers vir die voortreflike diens wat hulle steeds gelewer het.

Namens die FAK ons opregte dank aan die ywerige voorsitter van die Musiekkomitee, prof. Anton Hartman, en sy begaafde komiteeledes wat hulle met volledige oorgawe en kenmerkende vreugde en geesdrif aan die voorbereiding van 'n grootse en omvangryke werk gewy het.

Sang is die wêreldtaal en Martin Luther wat musiek as een

---

1. Sien Sangbundel van 1979. Beide die Voorwoord en die Inleiding word in hulle oorspronklike vorms weergegee.

van die skoonste en heerlikste gawes van God beskou het, het hom veral in sang verlustig. Hy het by geleentheid selfs gesê dat hy geen hoë dunk het van 'n onderwyser wat nie kan sing nie.

Gedagtig aan die Egiptiese spreekwoord dat 'n vrou wat nie sing nie, ook nie veel arbeid verrig nie, wil ons die hoop uitspreek dat hierdie bundel wat in die feesjaar van die FAK verskyn, ons volk nog verder sal besiel om meer gereeld en met groter geesdrif te sing. Mag hierdie bundel 'n warme en intieme plek in die musiekbeoefening in ons land inneem.

BLOEMFONTEIN, 1979

B. KOK
VOORSITTER, FAK

INLEIDING

'n Jong volk se kultuur is dinamies, dit groei en pas aan by die tyd. Volksmusiek is 'n stuk volkskultuur wat ook groei en aanpas, en dit is dus vanselfsprekend dat die FAK-Sangbundel van tyd tot tyd hersien moet word. Die eerste hersiening van die bundel is in die jare 1956/60 onderneem en het in 1961 verskyn. Dit was 'n logiese gedagte dat 'n tweede hersiening aangepak moes word sodat dit in 1979, wanneer die FAK sy vyftigjarige bestaan sou vier, kon verskyn. Die Hoofbestuur het dus aan sy Musiekkomitee opdrag gegee om die hersiening aan te pak, 'n taak wat van 1974 tot 1978 geduur het.

Die komitee het besluit om op die volgende grondslag te werk:

1. Die Sangbundel sou steeds in een band verskyn, met 'n inhoud van ongeveer 400 liedere om dit maklik hanteerbaar te maak.
2. Die bekende en geliefde liedere sou die kern vorm, maar met behoud van en piëteit vir die bestaande sou ook plek vir nuwe idiome en eietydse liedere wat volksbesit geword het, ingeruim word.
3. Soberheid, frisheid en eenvoud sou in die verwerkings nagestreef word, met vermyding van die oormatige gebruik van clichés van die romantiese styl.
4. Nuwe liedere om oues te vervang sou sover moontlik uit inheemse bronne geput word.
5. Besondere aandag is aan woordtekste gegee.

Hierdie grondslag het noodwendig tot 'n ingrypende hersiening gelei. Min liedere is heeltemal onveranderd behou. Hersiening was hoofsaaklik op die toonhoogte, aantal stemme en aard van die stemvoering, begeleiding en woordteks toegevoeg. Twee van die bekende liedere, 'Die Lied van Jong Suid-Afrika' en 'O Boereplaas' (op die wysie van, 'O Tannen-

baum') se tydmaat is verander om dit in ooreenstemming te bring met die wyse waarop dit gewoonlik by massasang gesing word.

'n Groot aantal begeleidings is hersien, enersyds om hulle makliker speelbaar en meer effektief te maak en andersyds om groter onafhanklikheid van die stempartye te verkry. By liedere vir die kinders is egter sorg gedra dat die kern-tone van die melodie ook in die begeleiding voorkom. In baie gevalle is die begeleiding opsioneel en is die verwerking eintlik vir onbegeleide sang bedoel. 'n Besondere groep is die begeleidings wat so geskryf is dat hulle maklik, en waarskynlik meer effektief, deur snaar- of blaasinstrumente gespeel kan word. Daarmee word die groot ontwikkeling van instrumentespeel onder die Afrikaanse jeug in die afgelope jare erken. Die komitee hoop dat dit as aansporing sal dien om nie altyd die klavier vir begeleiding te gebruik nie.

'n Besondere kenmerk van die hersiening is die aandag wat aan die woorde bestee is. Die Afrikaanse taal het in die veertig jaar sedert die eerste verskyning van die bundel in 1937 merkwaardige vordering gemaak, sekere uitdrukkings het in onbruik geraak, groter soepelheid is ontwikkel en vloeiender, beeldender rym het moontlik geword. Dit was veral nodig, in belang van ons taal, om verkeerde klemme uit te skakel en die ritme van woord en musiek so na as moontlik in ooreenstemming te bring sodat ons kan sing soos ons praat. Algemene riglyne is deur die FAK se Taalkomitee neergelê en met eerbied vir ons kultuurerfenis is verstelings van verskillende omvang gemaak. Soms is slegs een woord of 'n enkele reël verander, elders is hele strofes vervang en in enkele gevalle is heeltemal nuwe woorde in die gees van die voriges geskep. 'n Paar treffende gedigte met onaantreklike melodieë is nuut getoonset. Die titels van sommige liedere is ook hersien en in die meeste gevalle is die eerste woorde bo 'n onafhanklike titel verkies.

Nog 'n besondere vernuwing is die herindeling van die rubrieke. Die komitee glo dat die indeling nou sinvoller en logieser is. Baie liedere kan in meer as een rubriek ingedeel word, daarom is vooraan elke rubriek 'n lys gemaak van liedere uit ander rubrieke wat ook vir die besondere groep in aanmerking geneem kan word. In elke rubriek is die liedere so gegroepeer dat die eenstemmiges eerste geplaas is, daarna die tweestemmiges, driestemmiges en vierstemmiges. Meerstemmige liedere is aangedui met die afkortings: S: sopraan; A: alt; T: tenoor en B: bas. Hierdie nuwe indeling is bedoel om die praktiese gebruik van die bundel te vergemaklik.

Dieselfde doel is nagestreef met die hersiening van die indeks. Daar is nou drie indekse. Die eerste een is 'n alfabetiese lys van die titels met bladwyser waarby die eerste reël van elke lied ook alfabeties geïntegreer is. Eerste reëls is kursief gedruk om dit te onderskei. Slegs een

gekonsolideerde indeks hoof dus geraadpleeg te word om 'n lied te vind. In die tweede indeks is die liedere volgens stemsoorte ingedeel, sodat mens met 'n oogopslag kan sien watter liedere vir byvoorbeeld SA of SAB verwerk is, watter geskik is vir onbegeleide sang of vir begeleiding deur verskillende instrumente. In die derde indeks word komponiste en tekstdigters alfabeties aangedui, en in die geval van volksliedere is dié uit Suid-Afrika en uit ander lande in aparte groepe gelys. Verwerkers word slegs by die afsonderlike liedere aangedui. Die komitee hoop dat hierdie verskillende indekse die gebruik van die bundel baie sal vergemaklik en dat dit daartoe sal lei dat al die liedere, ook die wat vir eers minder bekend is, ten volle deur ons volk benut sal word.

Die inleiding en voorwoord van die vorige uitgawes van die FAK-Sangbundel het historiese waarde en is interessante leesstof, daarom is hulle weer in hierdie hersiene uitgawe opgeneem.

Die FAK-Musiekkomitee as geheel is vir elke aspek van die redaksie van die bundel verantwoordelik. Dit is 'n taak waaraan almal intensief en met groot vreugde en oorgawe meegewerk het. Nietemin verdien drie van die lede besondere erkenning: prof. Philip McLachlan wat die leeu-aandeel aan die hersiening van die woordtekste gehad het, mnr. Pieter van der Westhuizen wat as gekoöpteerde lid die veeleisende taak van eindredakteur en proefleser aanvaar het, en dr. Dolf van den Berg wat persoonlik as sekretaris van die komitee gedien het en met 'n koel oordeel die kern van die soms lewendige besprekings en debatte moes notuleer en talle administratiewe sake moes behartig.

Ons het in alle gevalle van insluiting of wysiging van liedere probeer om in verbinding te kom met kopiereghouers van sowel woorde as musiek. As daar tog wel in 'n enkele geval nie daarin geslaag is nie, vra ons om verskoning.

JOHANNESBURG
1979

ANTON HARTMAN
VOORSITTER, FAK-MUSIEKKOMITEE

2.11 Vernuwing in die 1979-Sangbundel

Die FAK se Musiekkomitee¹ het opgetree as redaksiekomitee van die verrykte bundel en het vier jaar lank, van die einde van 1974 tot die einde van 1978, aan die vernuwing van die

---

1. Die lede van die Musiekkomitee was prof. dr. Anton Hartman (voorsitter), mnr. Dirkie de Villiers, prof. dr. Gawie Cillié, mnr. Chris Lamprecht, mnr. J.P. Malan, prof. Philip McLachlan, dr. J.J. Pauw, mnr. H.P. van der Westhuizen en dr. A.M. van den Berg (sekretaris).

Anton Hartman

bundel gewerk. Dr. A.M. van den Berg (hoofsekretaris van die FAK) skryf in 'n artikel in Handhaaf (amptelike tydskrif van die FAK) van Januarie 1980 as volg oor die vernuwing in die Volksangbundel:¹

Die komitee het uit die staanspoor aanvaar dat die vernuwing ingrypend gaan wees. Op die vergadering van 4 Desember 1974, waar besluit is om by die FAK-Hoofbestuur aan te beveel dat die hersiening van die FAK-Sangbundel noodsaaklik geword het, het die komitee lede onderneem om elke een elke lied in die bundel te bestudeer en aanbevelings te doen oor watter liedere geskrap, onveranderd gelaat, gewysig of vervang moes word. Dit was vir almal duidelik dat daar by die woorde net soveel opknapping en siftingswerk gedoen moet word as by die musiek. Die voorsitter van die redaksiekomitee, prof. Anton Hartman, onder wie se bekwame leiding hierdie taak aangepak is, het dit aan die begin van die werk duidelik gestel dat, hoewel die liedere van vroeëre tydperke met die nodige piëteit behandel sal word, daar ten opsigte van die woorde as uitgangspunt aangeneem word dat 'n lied kan faal wanneer die teks sy betekenis verloor het of verouderd geraak het.

Prof. Hartman het dus nie net daarin geslaag om sy komitee lede se kritiese drange te stimuleer ten opsigte van die musiek nie, maar ook wat die woorde van die liedere betref het, aangesien op enkele uitsonderings na al die teks wysigings en nuwe woordtekste die werk van komitee lede was.

Dr. Van den Berg skryf verder:²

By die beoordeling van die bestaande woorde is óf besluit dat die woorde onveranderd gelaat kan word óf dat wysigings aangebring moet word óf dat nuwe woorde geskryf moet word. In die meeste gevalle waar wysigings nodig geag is, was die rede dat die woorde ten opsigte van aksent, ritme, frasering en styl nie goed by die musiek aangesluit het nie. Waar totaal nuwe woordtekste nodig geag is, was die ou woorde óf nie meer ter sake nie óf minder geslaagde vertalings óf verwerkings van die oorspronklike woorde in ander tale.

Wat die wysiging aan die woorde betref, moes daar natuur-

-
1. Van den Berg, A.M., Die woorde van die Sangbundel, in Handhaaf, jaargang 17, no. 3, Januarie 1980, p. 14.
  2. Ibid.

lik in baie gevalle toestemming van die oorspronklike digters of vertalers of van hulle verteenwoordigers verkry word. Meestal het dit sonder haakplekke verloop. In twee gevalle het die teksskrywers egter geweier dat daar aan hulle woorde verander word. So byvoorbeeld het Olaf Andresen, skrywer en komponis van die bekende Heidelied, geweier dat daar aan die lied se woorde, wat volgens die komitee ten opsigte van die Afrikaanse sinsbou en woordaksente beslis gebreke het, verander word. Die lied is toe uit die nuwe bundel weggelaat, omdat die komitee nie die hoë eise waaraan die woordtekste moes voldoen, in sekere gevalle kon ignoreer nie. Net so het P.H. Langenhoven ook nie daarvoor kans gesien om voorgestelde wysigings te aanvaar nie en is die liedere Om die kampvuur (nr. 172) en Intog van die lente (nr. 55) van nuwe woorde voorsien. Toevallig is die ander liedere in die ou bundel, met woorde deur P.H. Langenhoven, om ander redes geskrap.

Dr. Van den Berg het ook verduidelik dat die woorde van die paar Gesange wat in die bundel opgeneem is, te wete liedere nommers 379 (O Grote Christus, ewige lig), 380 (Vervul my hart), 381 (Leer my op U wag, o Here), en ook 364 (Stille nag, heilige nag), nie die nuwe woorde is soos wat dit in die Psalm- en Gesangboek verskyn nie. Die rede was dat die NG Kerk-Uitgewers toestemming moes weier vir die oornam van die nuwe woorde in die sangbundel, aangesien die nuwe Psalm- en Gesangboek nog nie uitgereik was ten tye van die ter perse gaan van die sangbundel nie.

2.11.1 Nuwe woorde en gewysigde tekste vir die verrykte Sangbundel

Hier volg 'n beknopte oorsig van die persone wat die grootste bydraes tot teksverwerkings en die skep van nuwe tekste vir die verrykte en verbeterde FAK-Sangbundel gelewer het. Enkele voorbeelde word ter illustrasie gebruik.

Prof. Philip McLachlan het feitlik in elke rubriek van die nuwe bundel sy stempel afgedruk met die talle tekswysigings en nuwe woordtekste wat hy geskep het. In sy bydraes het die teks altyd ten opsigte van aksente, ritme, frasering en styl pragtig by die melodie aangesluit, terwyl dit ook as gedig

op eie bene kon staan. In die nuwe rubriek Die Kinders is die liedjie Ien dien dou (no. 271) 'n baie mooi voorbeeld van sy kleuterversies waar hy klanke rym en herhalings benut:

*Ien dien dou, baadjie sonder mou, ienekanne dobbermanne,
ien dien dou ... ens.*

In Wiet verniet (nr. 273) maak hy ook op 'n baie slim manier van herhaalde woorde gebruik:

*Kokke-, kokkewiet, wiet, wiet, my nessie sit in die riet,
riet, riet; mense soek verniet, niet, niet! Kokkewiet ..
ens.*

Prof. McLachlan is miskien op sy beste in sy humoristiese skeppings. Pragtige "volkse humor"¹ is sterk op die voorgrond in Die tweestryd (no. 103) wat die nuwe gedaante van die vorige lied Liefde in die bone (ou bundel no. 163) is. Die vierde en vyfde strofes lui as volg:

*Nooi jy my na Skukuza maat -
mens kan dalk leeus kry -
dan moet ja selfs die leeus wag;)
my nooientjie wag vir my) x2*

*Maar draf my span se vyftiental
straks "Saattrag" op die veld
dan moet my nooientjie tog verstaan:)
ek skree eers vir my held.) x2*

Vir die bekende Ver in die wêreld Kittie (no. 199), wat vroeër net een strofe gehad het, het prof. McLachlan die volgende twee strofes bygevoeg:

*Al in die rondte Kittie (2x)
Kittie om die draai
Hy swaai haar hier en hy swaai haar daar,)
maar sy hou haar bymekaar) 2x*

---

1. Van den Berg, A.M., Die woorde van die Sangbundel, in Handhaaf, jaargang 17, no. 3, Januarie 1980, p. 14.

*Wie is die kêrel, Kittie? 2x
 wat so knaend draai?
 Dis Piet de Waal wat die paal wil haal?
 maar sy flous hom elke maal) 2x*

In ernstiger luim het prof. McLachlan ook nuwe tekste gelewer, soos byvoorbeeld in die tweede strofe van Mooifontein (no. 18) met sy hunkering terug na die plaas of na die vaderland:

*O Mooifontein, jou somer's nou in volle ḡloed,
 jou hemel blou en ryp die vrug en aar;
 O milde land, ek hunker na jou oorvloed;
 hoe ek jou min, kan net my hart gewaar.
 O Mooifontein, ek hunker na jou sonneskyn,
 my bann'ling hart kwyn hier in winterkou;
 O Mooifontein, jou roepstem is h soet refrein
 eens kom ek weer terug na jou.*

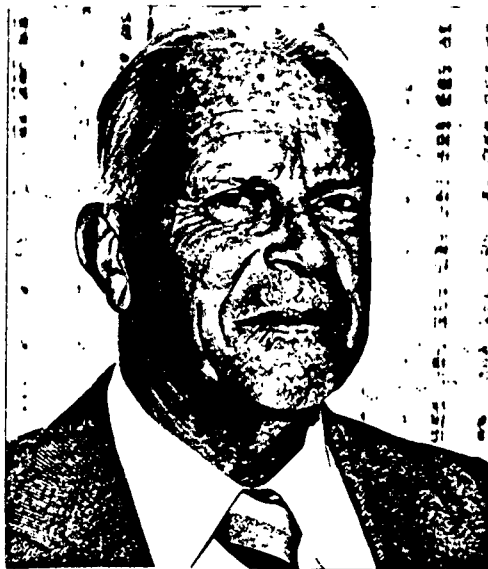
Mooifontein is die nuwe gestalte van die ou Danie lief (Danny Boy).

Die twee verskillende teksweergawes van die bekende Swabiese volkswysie Muss i' denn in die vorige uitgawes van die Sangbundel naamlik As ek saans met my maats en As die oproep weerklink, is in die nuwe bundel vervang met McLachlan se teks In die Mei (no. 159) waarin die kenmerkende ritmepatroon en strekking van die oorspronklike Duits pragtig gevolg word:

*In die Mei, in die Mei, in die najaar se Mei,
 najaar se Mei, liefste nooi, sal ons moet skei.
 Ek moet weg, ek moet weg, ek moet ver, ver weg,
 ver, ver weg, maar my hart sal by jou bly!*

*En al gaan my pad ook wie weet waar,
 eendag keer dit t'rug na jou;
 as ek kom, as ek kom, as ek eendag weer kom,
 eendag weer kom, is dit liefste net na jou.*

Vol kinderlike eerbied en verering is McLachlan se gewyde teks vir die aangrypende Herderskanon (no. 360):

Gawie Cillie

*h Herderseuntjie, klein en skaam,
by Bethlehem stap hy ook saam;
h lam, sy liefste, wit en sag,
neem hy as geskenk daardie Kersfeesdag!
Halleluja*

*O herderseuntjie, klein en skaam,
ons stap vol vreugde met jou saam,
en sing ons lied met hart en stem,
geskenk vir die Seuntjie van Betlehem!
Halleluja.*

As gevolg van McLachlan se insig in die melodie en die teks, was die resultaat van sy tekswysigings deurgaans beter singbare liedere. Die vrolike musikant (no. 210) kan hier as voorbeeld geneem word:

*My vader was h musikant, h man van durf en daad,
met stem en snaar, viool, kitaar was hy altyd kordaat.
Walderie, Waldera ...
was hy altyd kordaat.
... ens.*

Prof. Gawie Cillié het ook talle woordtekste geskryf en baie ander verbeter. Vir die bekende huwelikslied Stil soos die nag (no. 328) het hy 'n nuwe tweede strofe geskep wat die lied pasliker maak vir huweliksonthale as gevolg van die spesifiek gewyde karakter:

*Kyk op na Bo, daar is die Bron.
Daar kom jou hulp vandaan.
Storrems kan woed en branders kan slaan,
vas sal jul liefde, sal jul liefde staan!*

Op 'n bekende Mendelssohn-melodie het hy ook die volgende inspirerende woorde vir die lied Oor ons land, so wonderskoon (no. 400), wat in die vorige uitgawe as Blou gebergtes, bos en klowe verskyn het, geskryf:

Oor ons land, so wonderskoon,
 pryk die werke van U hande,
 heers U tot die verste strande
 laat U heil en vrede woon.
 Heers o Here, laat U heil en vrede woon.
 Wees gegroet (3x)
 O Suiderland.
 ... ens.

Vir die lied Somerstemming (no. 74) het hy nuwe woorde geskryf. Die eerste strofe lui as volg:

*Skyn weer die somerson helder oor berge en dale
 dan pryk al die kleure van moeder natuur
 en in die nessies versorg al die voëltjies hul kleintjies:
 dit kwetter en fluit soos hul same baljaar.*

Pierre Malan se bydraes tot die nuwe sangbundel sluit onder meer teksuitbreidings van die twee bekende volkswysies Rokkies wou sy dra (no. 216) en Saai die waatlemoen (no. 220) in. Vir elke lied, wat uit slegs een strofe bestaan het, het hy 3 hoogs geslaagde byvoegings geskryf. Die tweede strofe van Rokkies wou sy dra lui byvoorbeeld as volg:

*Lokkies dra sy nou met strikkies bont en blou.
 Sy vra oom Jannie gou of hy van lokkies hou.
 Oom Jannie se naam is Goggabie ...
 Mooi is sy, nie lelik nie.*

Vir Saai die waatlemoen is die volgende amusante vierde strofe bygevoeg:

*Almal wil haar soen, (3x)
 Dan bak sy maar 'n kluitjie
 en sê sy's klaar 'n bruidjie,
 die vonkelwyn maak 'n borreltjie
 almal wil haar soen!*

Chris Lamprecht het, ten opsigte van die tekste, ook 'n bydrae gelewer tot die nuwe sangbundel, hoewel sy forte eintlik op die gebied van verwerkings was. Vir sy lied Ou-Kersaand (no. 355) het hy egter die volgende mooi kinderlike woorde geskryf:

1. Deur baie jare heen, kom kindertjies byeen:
Halleluja ...
2. 'n Kersboom by die see, in bosryk' kloof geleë,
Halleluja ...
3. Die Kersboom, immergroen, word geelhoutboom genoem.
Halleluja ...
4. In sagte skemering word 'Stille Nag' gesing.
Halleluja ...
5. Vertel die mooi verhaal van Jesus in 'n stal.
Halleluja ...
6. Die huis waar liefde woon, deur God geseën, gekroon.
Halleluja ...

Prof. Benedictus Kok, 'n vorige FAK-voorsitter, se bydraes tot die nuwe bundel het onder andere die skryf van nuwe woorde vir lied no. 98 in die ou bundel (Was jy verdwaal) ingesluit. Hy het dit omskep in 'n liefdeslied met die titel O was jy op die vlakte skraal (no. 146). Die tweede strofe lui as volg:

*Of was jy in 'n woesterny,
verlate, vaal, verlate, vaal,
'n paradys sou daar verrys,
vol prag en praal, vol prag en praal.
Was ek 'n koning op 'n troon,
deur jou bemin, deur jou bemin;
die skoonste sieraad in my kroon,
my koningin, my koningin.*

'n Baie aktuele onderwerp op die oomblik in Suid-Afrika is diensplig. Met ons grenstoestand as tema het die splinter=nuwe Grenslied (no. 44) met woorde deur A.P. van der Colf en getoonset deur Pieter van der Westhuizen in die nuwe sang=bundel verskyn:

*Aan my land en aan my vriende
stuur ek hierdie groet;
Vrees nie vir die onbekende;
hou net goeie moed!
In gevare, aan die grense,
sal ek t'rugdink aan my mense,
en jul in my hart onthou,
en jul in my hart onthou.
... ens.*

Om Suid-Afrika se verbondenheid met sy stamlande Nederland en België te bevestig, het daar saam met Wilhelmus (no. 46) en Wien Nêerlandsch Bloed (no. 47) ook die Vlaamse Volkslied De Vlaamse Leeuw (no. 12) verskyn. Die lied is voorsien van die regte Vlaamse teks in plaas van die ou uitgawes Die Afrikaanse Leeu met A.G. Visser-woorde wat president Paul Kruger as onderwerp gehad het.

’n Saak wat heelwat aandag van die redaksiekomitee gekry het, was om by wyse van voetnote iets oor die herkoms of betekenis van sekere woordtekste te sê.¹ So verskyn die volgende verduideliking as ’n voetnoot by ’n Afrikaanse Volkslied (no. 25):

Die eerste vorm van ’n Ieder nasie het sy land is deur Arnoldus Pannevis gemaak nog vóór die totstandkoming van die Genootskap van Regte Afrikaners, en as Die Afrikaanse Volkslied in De Zuid-Afrikaan van 7 Julie 1875 in Kaapstad gepubliseer. Lesers is genooi om dit te beoordeel en moontlike verbeterings aan die hand te doen. S.J. du Toit, sy broef D.F. ("Oom Lokomotief") en C.P. Hoogenhout het dit "verbeter", en die verbeterde vorm het in die heel eerste uitgawe van Die Afrikaanse Patriot (15 Januarie 1876) verskyn.

W.J. van Gorkom, wat hierdie heel eerste poging om vir die Afrikaners ’n volkslied in hulle eie taal te gee van ’n melodie voorsien het, was tussen 1876 en 1878 direkteur van onderwys in die Z.A.R. en dus ’n voorganger in die pos van S.J. du Toit. Van Gorkom is in 1878 weer terug na sy geboorteland, Nederland.

2.12 Die tipe veranderings wat aangebring is in die veelbewoë verloop van die drie uitgawes (1937, 1961 en 1979) word duidelik uit ’n kort bespreking van enkele voorbeelde wat as volg ingedeel is: liedere wat in al drie uitgawes voorkom (met of sonder veranderings); liedere wat in die 1961-uitgawe bygekom het en behou is in die 1979-uitgawe maar met veranderings; liedere wat weggelaat is uit die 1979-uitgawe, en liedere wat nuut bygevoeg is in die 1979-uitgawe.

---

1. Van den Berg, A.M., Die woorde van die Sangbundel, in Handhaaf, jaargang 17, no. 3, Januarie 1980, p. 14. Sien ook die 1979-Sangbundel bl. 43. Die verduideliking word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Liedere wat in al drie uitgawes voorkom

Uit die chaos van die eeue (no. 1c in die 1937-uitgawe, no. 2 in die 1961-uitgawe en no. 36 in die 1979-uitgawe), met woorde van D.F. Viljoen by musiek van Stephen H. Eyssen, is onveranderd met slegs verbeterings in die stemleiding in al drie uitgawes van die Volksangbundel teenwoordig. Die lied, vir 4-stemmige koor, is oorspronklik deur Stephen Eyssen gekomponeer vir die woorde van Die Stem van Suid-Afrika, en Langenhoven het destyds toestemming gegee dat dit in dié vorm uitgegee mag word. Toe daar uiteindelik op M.L. de Villiers se toonsetting van Die Stem besluit is, het D.F. Viljoen nuwe woorde vir Eyssen se mooi musiek gemaak. Vandag is dit nog steeds een van ons gewildste en verdienstelikste Vaderlandsliedere. Dit het 'n bekoorlike melodie met smaakvolle harmonieë en aantreklike ritmes, en Viljoen het gesorg dat die woorde goed pas by die musiek. Dit sing dus gemaklik en sal waarskynlik altyd gewild bly.

Afrikaners, Landgenote (no. 5 in die 1937-uitgawe, nos. 3 en 3a in die 1961-uitgawe en nos. 37 en 38 in die 1979-uitgawe) het in die 1937-uitgawe as 'n toonsetting van Nico Hofmeyr met woorde deur homself verskyn. Hofmeyr se skandering is besonder onvanpas: op heelwat prominente plekke word belangrike woorde verkeerd beklemtoon. Tog is dit baie aangename musiek wat die patriotiese gevoel van die woorde meesleurend weergee. Daarom is dit goed dat dit behou is in die 1961- en 1979-uitgawes (In laasgenoemde uitgawe is die harmonieë verwerk deur G.G. Cillié.)

'n Alternatiewe melodie by Hofmeyr se woorde het in die 1961-uitgawe verskyn. Dié keer het die melodie behoort aan Haydn, verwerk deur Dirkie de Villiers. Alhoewel die Haydn seker beter musiek is en trouens ook beter skandeer as dié van Hofmeyr, gee laasgenoemde se toonsetting tog beter uitdrukking aan die algemene gevoel van die woorde. In die 1979-uitgawe is die Haydn-melodie weer eens verwerk, nou deur Pieter

van der Westhuizen, terwyl die toonaard van F na E^b-majeur verander is om gemakliker in die deursnee stemomvang te pas.

Liefde in die bone (no. 115 in die 1937-uitgawe, no. 163 in die 1961-uitgawe en no. 103 in die 1979-uitgawe) kom in al drie uitgawes van die Volksangbundel voor, maar in die 1979-uitgawe in 'n heel nuwe gedaante met die titel Die Tweestryd. Philip McLachlan se woorde, wat dié van Eitemal vervang, is vol kwinkslae en volkse humor. Waar Eitemal se vriend moes kies tussen sy nooi en 'n pot bone, het McLachlan se vriend 'n tweestryd tussen braaivleis, rugby, ensovoorts aan die een kant, en sy nooi aan die ander kant. In vergelyking met die melodie en begeleiding van Liefde in die bone wat baie eenvoudige en rustigvloeiend is, het Danie Hyman die melodie net so behou, maar 'n baie aantreklike lewendige begeleiding met 'n repeterende trioolritme in elke maat bygevoeg. Hierdeur word 'n uitbundige en skertsende stemming aan die liedjie verleen. 'n Opsionele diskant is ook bygevoeg.

Die woordskandering is oor die algemeen aanvaarbaar maar met hinderlike beklemtonings vanaf die tweede strofe: "En stoom daar koffie in die kan ..." (tweede strofe); "Hou jul vanaand vergadering nogal van my party ..." (derde strofe); "... dan bly die koffie in die kan; ..." (tweede strofe); "... mens kan dalk leeus kry ..." (vierde strofe); "... dan moet my nooientjie tog verstaan ..." (vyfde strofe).

Die Tweestryd, met sy amusante woorde en begeleiding, sal beslis beter aanklank vind by vandag se jeug as Liefde in die bone.

Ek sing van die wind (no. 207 in die 1937 uitgawe en no. 252 in die 1961-uitgawe en no. 57 in die 1979-uitgawe) is 'n toonsetting van Walter Spiethoff van woorde deur C. Louis Leipoldt waarin die natuurskoon van Suid-Afrika geesdriftig besing word as baie kosbaarder as geld. Spiethoff se melodie is aantreklik, terwyl die aansluiting by die marsagtige ritme van die woorde baie geslaagd

is met geen hinderlike woordskandering nie.

Vir die 1979-uitgawe het prof. Gawie Cillié 'n nuwe vloeiender begeleiding geskryf deur gebruik te maak van aanhoudende agstenootbeweging. Dit versag in 'n groot mate die marsagtige effek van die vorige begeleiding en gee 'n nuwe atmosfeer aan die lied - byna asof dit die ononderbroke stroom van energie in die natuur wil verklank. 'n Eenvoudige maar geslaagde altparty is ook deur prof. Cillié bygevoeg.

Hierdie lied, wat in al drie Volksangbundels voorkom, is een van die min voorbeelde waar Afrikaans deurgaans met foutlose skandering getoonset is sodat spreektaal en sangtaal ooreenstem.

Vlaglied (no. 39 in die 1937 uitgawe, no. 29 in die 1961-uitgawe en no. 3 in die 1979-uitgawe) is 'n toonsetting van F.J. Joubert oor woorde van C.J. Langenhoven, en is seker een van Suid-Afrika se treffendste vaderlandsliedere waarin die trots van die Afrikaner teenoor een van sy nasionale simbole - sy landsvlag - besing word. Joubert het die patriotiese woorde as 'n energieke mars met 'n interessante afwisseling tussen twee ritmes, naamlik en , getoonset. Die melodie, wat vir die eerste 8 mate net op 5 note gebaseer is, is baie eenvoudig, maar raak nooit vervelig nie as gevolg van die sterk ritmiese dryfkrag daarvan. Die woordskandering is goed versorg met geen hinderlike woordbektoneerings nie.

Oorspronklik is die lied in B-mol majeur getoonset, maar weens die hoë F in die voorlaaste maat van die melodie, het die Musiekkomitee besluit om dit na A majeur te transponeer in die 1961-uitgawe en uiteindelik na A-mol majeur in die 1979-uitgawe.

Vlaglied is 'n toonsetting van hoogstaande gehalte wat beslis die toets van die tyd suksesvol deurstaan het en vandag nog

net so gewild is as omtrent 50 jaar gelede.

Slaapdeuntjie (no. 100 in die 1937-uitgawe, no. 149 in die 1961-uitgawe en no. 300 in die 1979-uitgawe) oor woorde van J.R.L. van Bruggen is reeds in 1918 deur S. le Roux Marais getoonset. Hiermee het hy destyds reeds getoon dat Afrikaans geslaagd as sangtaal gebruik kan word, en dit is vandag steeds een van die heel mooiste Afrikaanse wiegeliëdjies.

Marais het besef dat hy die drie strofes van Van Bruggen nie streng strofies, met ander woorde slegs een ongevariëerde melodie vir al 3 strofes, sou kon toonset as hy die woordskandering korrek wou behandel nie. Die resultaat was toe 'n melodie wat in die aanvangsmate van elk van die drie strofes ooreenstem en daarna verskil, terwyl twee verskillende driemaat-oorgangspassasies die strofes verbind.

Die melodie is aantreklik en rustig, terwyl die begeleiding die sussende effek van die woorde verder versterk deur die byna ononderbroke herhaling van dieselfde ritme van ♩ ♩ in die bas. Die woorde en musiek vind mekaar musikaal baie bevredigend, terwyl woordbeklemtonings nooit foutief is nie. Die lied, wat in al drie die uitgawes van die Volksangbundel voorkom, sal altyd 'n aanwinst wees ook in toekomstige uitgawes.

Kom Afrikaners verskyn in al drie uitgawes van die Volksangbundel (no. 21 in die 1937-uitgawe, no. 19 in die 1961-uitgawe en no. 5 in die 1979-uitgawe). In die 1937- en 1961-uitgawes word die gedig van A.D. Keet, met musiek deur Aennchen Schumacher, as 'n lewendige mars aangetref waarin die oormatige gebruik van 'n gepunteerde ritme (♩ ♩) naderhand die gevoel gee dat die melodie vashaak. Die skandering is ook deurgaans onbevredigend.

Aangesien die Musiekkomitee nie graag die mooi woorde van A.D. Keet verlore wou laat gaan nie, is Dirkie de Villiers gevra om vir die 1979-uitgawe 'n hertoonsetting te maak. Die woordskandering is hier egter ongelukkig nie juis beter nie

en soms heeltemal onaanvaarbaar, byvoorbeeld "Kom, Afrikaners ... (mate 1 en 9); "... en laat jul stemme hoor"; "Hef aan 'n lied wat ..." (mate 1, 5, 9 en 13).

Die melodie spring daarby geweldig baie rond en is in werklikheid moeilik singbaar omdat dit so konstant in spronge oor groot omvange beweeg. Geen onopgeleide volksgroep met ongekultiveerde stemme sal dit ooit naby die regte toonhoogtes geïntoneer kry nie. Dit is dus werklik nie 'n geslaagde volksmelodie nie, en beslis geen verbetering op die vorige toonsetting nie.

Liedere wat bygevoeg is in die 1961-uitgawe en behou is in die 1979-uitgawe

Ek ken 'n land (no. 11 in die 1961-uitgawe en no. 20 in die 1979-uitgawe) verskyn in die 1961-uitgawe as 'n 4-stemmige toonsetting van Fr. Sigismund oor woorde van Theo W. Jandrell. Dit is baie duidelik dat Sigismund slegs harmonies gedink het, met die gevolg dat die woordskandering swak is en die stemme oninteressant. Vir die 1979-uitgawe is prof. Gawie Cillié gevra om 'n hertoonsetting van die lied te maak. Sy nuwe, besonder kunstige driestemmige weergawe is 'n groot aanwinst. Philip McLachlan het die oorspronklike woorde effens gewysig, en prof. Cillié se musiek pas uitstekend daarby aan. Sy jarelange ondervinding van kore en die kerklied kom hier sterk na vore in die interessante kontrapuntale behandeling van die drie stemme wat dit aantreklik vir kore maak.

In die stilte van my tuin (no. 114 in die 1961-uitgawe en no. 327 in die 1979-uitgawe) is 'n kunslied van Arnold van Wyk met woorde deur I.D. du Plessis. Die soort vernuwings wat Afrikaanse poësie in die dertigerjare ondergaan het, het ongetwyfeld ook in toonsettings deurgewerk, en is deur Afrikaanse komponiste verbind met musiek wat by die gees daarvan gepas het. So het die hoogstaande liedkuns van onder andere Arnold van Wyk ontstaan. In hierdie lied het hy daarin

geslaag om Du Plessis se woorde eksoteries te toonset: wisselende stemminge in die woorde vind deurentyd met maklik begrypbare skoonheid weerklank in die melodie en in die klavierbegeleiding, sodat enige leek hom daarmee kan identifiseer. Dit is prysenswaardig dat die Musiekkomitee hierdie lied in die bundel opgeneem het.

Danie Lief (no. 61 in die 1961-uitgawe) is 'n Afrikaanse weergawe van die baie bekende Ierse Volkswysie, Londonderry Air, en 'n voorbeeld van leengoed wat erfgoed geword het. Dit is 4-stemmig verwerk deur Dirkie de Villiers terwyl sy vrou, Doll, die Afrikaanse vertaling behartig het. Sy verwerking is geslaagd met interessante harmonieë, terwyl die vertaling op sigself ook aanvaarbaar is as 'n weergawe van die oorspronklike Engelse woorde, hoewel die betekenisvloei deurgaans ongemaklik hortend is.

Vir die 1979-uitgawe is Philip McLachlan gevra om 'n heeltemal nuwe teks te skryf. Daarom heet Danie Lief in die 1979-uitgawe Mooifontein (no. 18) en verbeeld dit die hunkering terug na die plaas of na die vaderland (uit die woorde kan die luisteraar nie vasstel watter een nie). Die strekking van die nuwe woorde pas nie so goed aan by die stemming van die melodie nie, en die woordskandering is nog steeds nie ideaal nie. Onder andere word die naam Mooifontein, wat in die verloop van die twee strofes ses keer voorkom, elke keer met 'n ongepaste beklemtoning van die laaste lettergreep gesing, hoor ons van bome wat "bloei met lente elke jaar", en word die betekenis van 'n sin wat in maat 4 deur die woord "wanneer" bepaal word, eers in maat 12 voltooi nadat die betekenisvloei telkemale deur die lang note in die melodie onderbreek is. Dit moet 'n vraag bly of die nuwe woorde werklik 'n verbetering is.

Terwyl die verwerking eers vir 4-stemmige koor was, het De Villiers dit nou baie interessant vir 2-stemmige dogters- of dameskoor met klavierbegeleiding verwerk. Ook is die nuwe toonaard van E-mol majeur gebruik teenoor die vorige

D majeure. Die omvang van hierdie lied is vir die sopraanstem veral baie groot: van B tot F-kruis in D majeure en C tot G in E-mol majeure. Die keuse van E-mol majeure is 'n verbetering wat die laer register betref, aangesien die deursnee-sopraan middel C met groter gemak sal kan sing as B onder middel C. Aan die ander kant is daar min soprane wat 'n hoë G met gemak sing.

Die vrolike musikant (no. 201 in die 1961-uitgawe en no. 210 in die 1979-uitgawe) is 'n toonsetting van Friedrich Wilhelm Moller oor woorde van 'n onbekende digter. Melodies is die lied aantreklik, maar weens die oormatige gebruik van dieselfde ritmiese patroon, raak dit naderhand staties. Die volgehoue ritmiese patroon veroorsaak ook deurlopende swak woordskandering, byvoorbeeld "My vader was 'n musikant ..."

Die Musiekkomitee het egter besef watter moontlikhede die lied wel inhou, met die gevolg dat dit in die 1979-uitgawe baie aantrekliker en beter singbaar gemaak is met behulp van 'n paar slim verstellings. Eerstens het Philip McLachlan heelwat aan die woorde verander en baie van die probleme rondom woordskandering uitgeskakel. Dit is egter jammer dat die kernbegrip "musikant" nog steeds so verkeerd beklemtoon word! Pierre Malan het die statiese neiging van die melodie in gedagte gehou en 'n heerlik beweeglike verwerking vir sopraan, alt en bas met klavierbegeleiding gemaak. Hy gebruik deurentyd afwisselende ritmes wat 'n vrolike geheel skep en nie 'n oomblik van verveling toelaat nie. Voorwaar 'n aanwinst vir die Sangbundel.

Die blink vosperd (no. 366 in die 1961-uitgawe en no. 184 in die 1979-uitgawe):

"Afrikaanse boeremusiek word gewoonlik geassosieer met konsertinamusiek, maar loop eintlik veel breër en omvat veel van wat vandag bekend staan as ligte Afrikaanse musiek. Sulke stukke wat oor baie jare deur ons boeremense oorgelewer is, kan as 'boeremusiek' getipeer word. Dit is inderdaad volksmusiek, met 'n minder of meer eenvoudige melodie, wat gewoonlik vertel van die

*Afrikaner se lief en leed, vreugde en teleurstellings, met ander woorde van sy menslike belewenisse. Die gees van die Afrikaner in sy pionierstadium word in hierdie musiek weerspieël, en dit kan gevolglik beskou word as Afrikaanse volksmusiek in sy suiwerste vorm."*¹

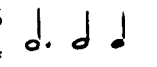
Die blink vosperd is 'n tipiese voorbeeld van hierdie soort pioniersmusiek. Die melodie is baie eenvoudig terwyl die woorde die verhaal vertel van 'n jong man se liefde vir sy meisie wat ver van hom af is en wat hy met sy blink vosperd wil gaan haal. In die 1961-uitgawe het die lied, waarvan sowel die woorde as die melodie geskep is deur M. van Niekerk, net een strofe, terwyl die melodie op 'n baie eenvoudige manier deur Dirkie de Villiers verwerk is. In die 1979-uitgawe is die eerste strofe onveranderd behou terwyl Pierre Malan twee verdere strofes bygevoeg het wat 'n uitbreiding op die eerste strofe is, en wat die verhaaltjie afrond.

Die skandering in al drie die strofes is uiters onbevredigend met klem wat deurgaans foutief voorkom - "O ek het 'n perd" (wat eintlik "O ek het 'n perd" moet wees); "n blink vosperd" (in spreektaal "vosperd"); "op 'n mooi ryperd" (in spreektaal "ryperd"). Die laaste strofe se foutiewe beklemtonings raak werklik amusant byvoorbeeld "En nou's ons getroud en het 'n span van twaalf groot seuns ..." (wat eintlik "En nou's ons getroud en het 'n span ..." moet wees).

Pierre Malan het in die 1979-uitgawe 'n nuwe gedaante aan die klavierbegeleiding gegee deur die repeterende gebruik van 'n gepunteerde ritme, wat waarskynlik bedoel is om die perd se pootgeluide na te boots, maar wat in mate 1-3 heel onvanpas herinner aan 'n "boogie-bass". Die begeleiding sal ook hoë tegniese eise stel aan baie nie-virtuose onderwyseresse wat waarskynlik Dirkie de Villiers se verwerking sal verkies.

---

1. Fensham, C., Afrikaanse Boeremusiek, in Handhaaf, Junie 1975, p. 22-24.

Vir die bekende huwelikslied Stil soos die nag (no. 175 in die 1961-uitgawe en no. 328 in die 1979-uitgawe) het prof. Gawie Cillié 'n nuwe strofe bygevoeg in die 1979-uitgawe wat die woorde nou 'n spesifiek gewyde karakter gee en dit pasliker maak vir huweliksonthale. Dit is egter nog steeds nie bedoel om in die kerk gesing te word nie. Die atmosfeer in Carl Böhm se toonsetting is rustig-vloeiend met 'n deurlopende gebruik van kwartnote in die begeleiding. Alhoewel die melodie meestal net uit een ritmiese patroon van $\frac{6}{4}$ bestaan, sorg die begeleiding vir genoeg harmoniese vloei en afwisseling sodat dit nooit hinderlik raak nie. Die woorde van Stephen Eyssen (eerste strofe) en prof. Cillié is besielend, en pas oortuigend in by die melodie. Geen foutiewe woordskandering kom voor nie.

Liedere wat weggelaat is in die 1979-uitgawe

Die Heidelberg van Olaf Andresen was no. 244 in die 1961-uitgawe. Alhoewel dit 'n groot treffer was, is dit weggelaat uit die 1979-uitgawe. Die rede wat amptelik gegee word hiervoor is dat Andresen geweier het om veranderinge aan te bring aan die woorde wat, volgens die Musiekkomitee, gebreke het ten opsigte van Afrikaanse sinsbou en woordaksente.¹ Omdat die komitee nie die hoë eise waaraan die woordtekste vir die 1979-uitgawe moes voldoen in sekere gevalle sou kan ignoreer nie, is die lied weggelaat.

Die Heidelberg is besonder populêr, en was presies in die kol wat die FAK se strewe rakende die stimulering van Afrikaanse sanglus betref het. Die gegewe rede van die Musiekkomitee vir die weglating is moeilik om te verstaan aangesien Andresen se toonsetting baie geslaagd is, terwyl die woorde (bloot as 'n rympte geneem) volksnaby en smaakvol is. Dit is skilderend en dui op daardie kenmerkende en blywende begeerte van alle Afrikaners om uit te kom in die vrye natuur. Die skan-

---

1. Van den Berg, A.M., Die woorde van die Sangbundel, in Handhaaf, Januarie 1980, p. 14-18. (Sien bl. 143).

dering in die lied is nie altyd ideaal nie, maar met die moontlike uitsondering van twee plekke tog aanvaarbaar. In maat 5 word die klem in die eerste en tweede strofes heeltemal verkeerd geplaas op en in "Waar uit bossies en groen weiland" in die eerste strofe, en op aan in "Bring sy hulde aan die heide" in die tweede strofe. Nie so opmerklik soos die verkeerde skandering in maat 5 nie, maar tog hinderlik is die klem op die woord aan in maat 7, tweede strofe: "Groete aan die wandelaar." Daar is egter in die 1979-uitgawe ook wel liedere waarin die woordbehandeling geensins beter is as in hierdie lied nie, soos die Grenslied en Psalm 137 wat hieronder bespreek word.

Oor die algemeen is Heidelied 'n baie verdienstelike komposisie waarvan die weglating 'n verlies is vir die Volksangbundel. Dit is egter die tipe lied wat nog altyd gesing sal word selfs al verskyn dit nie meer in die huidige bundel nie.

Kommando Nommer X (no. 141 in die 1961-uitgawe) is weggelaat in die 1979-uitgawe, waarskynlik omdat dit nie meer aansluiting vind by die tegnologies-gevorderde denke van die jeug van vandag nie. Die woorde van A.D.E. Gutsche vertel die verhaal van 'n kommando in die Anglo-Boere-oorlog, wat seker nie meer spreek tot die jongmense van vandag nie. Die toonsetting was nie swakker of beter as 'n hele groot groep liedere wat nog weer in die 1979-uitgawe verskyn nie.

Nuwe byvoegings in die 1979-uitgawe

In die plek van 'n lied soos Kommando Nommer X is een met ons huidige grenstoestand as tema, naamlik Grenslied (no. 44), in die 1979-Sangbundel ingevoeg. Die woorde van Grenslied is aktueel, maar ongelukkig is die woordskandering nie juis besonder geslaagd nie, en eintlik swakker as dié van Heidelied. Dit is dus duidelik dat die FAK nie altyd eenvormige kriteria gebruik het by die keuring van liedere nie.

Die woorde van Grenslied, getoonset deur Pieter van der Westhuizen, sal beslis tot elke jong man in die weermag spreek: hulle is vol verlange, geloof en hoop. In die 4-stemmige toonsetting vir koor is elke stem interessant, terwyl minder goeie skandering soms slim verdoesel word deur die lewendige kontrapuntale beweging van die stemme, soos byvoorbeeld in maat 9 waar die klem op gevare in die sopraanstem nie hinderlik is nie as gevolg van beweging in die tenoorstem. Onvanpas bly egter die klem op "Aan my land en aan my vriende" (eerste strofe mate 1-2) en "en jul in my hart onthou" (eerste strofe mate 13-14). Die melodie vind dadelik aanklank en wek definitief 'n gevoel van patriotisme. Die lied is 'n aanwinst vir die bundel.

Ps. 137 (no. 391) is 'n 4-stemmige toonsetting van Rosa Nepgen en een van die nuwe liederes in die 1979-Sangbundel. Dit is vreemdklinkend en heelwaarskynlik bedoel om modaal (Dories) in effek te wees. Die woordskandering is deurgaans vreemd byvoorbeeld "Aan die riviere't ons gesit in Babel en geween (eerste strofe mate 1-3) en "Ons rou en treur, maar Sion leef in ons herinnering!" (strofe drie mate 4-6). Tog is die musiek baie ekspressief en sluit dit goed aan by die algemene strekking van die woorde.

In die digkuns en toonsettings van Suid-Afrika se huidige komponiste is daar 'n strewe na aansluiting by nuwe internasionale uitdrukkingswyses, groter suiwerheid en kontrasie, en na 'n wyer omvang van ekspressie. Die gevolg is dat digter en komponis in baie gevalle hulle volksgenote vooruit geloop het sodat dié tipe kunswerke vandag nog nie die begrip, waardering en beoefening ontvang wat hulle verdien nie.

So is dit ook met hierdie toonsetting van Nepgen gesteld. Dit is nie bedoel vir maklike populariteit nie en sal heel waarskynlik ook nie dadelik inslag vind nie, maar die Musiekkomitee het vooruit gedink en die publiek gekonfronteer met musiek wat vir hom ongewoon klink omdat dit anders is as dié

waarmee hy grootgeword het. Iewers in die toekoms sal die breë publiek en die komponis miskien nader aan mekaar beweeg, en sal hierdie soort musiek aanvaarbaar bevind word.

Die wa gaan Zastron toe (no. 238 in die 1979-uitgawe) is 'n nuwe toevoeging tot die 1979-uitgawe. Dit is 'n Suid-Afrikaanse Volkswysie wat 4-stemmig verwerk is deur H. Pieter van der Westhuizen. Die strewe van die Musiekkomitee na 'n bundel met 'n sterk inheemse karakter word beslis deur die insluiting van hierdie lied weerspreekt. Die amusante, eg-Suid-Afrikaanse strekking van die woorde word pragtig deur Van der Westhuizen uitgebuit in die smaakvolle gebruik van deurgangsnote wat onlikke dissonansies tot gevolg het, asook lewendige kontrapuntale beweging in al die stemme. Minder goeie skandering word vernuftig verdoes deur die slim gebruik van stemkombinasies. Dit is 'n juweeltjie wat gou inslag sal vind en wat definitief 'n aanwinst is vir die bundel.

Afrikaans vir my (no. 9 in die 1979-uitgawe) is 'n toonsetting van M.L. de Villiers oor sy eie woorde en het vir die eerste keer in die Sangbundel van 1979 verskyn. Dit is glo nogal dikwels in 1975 - die jaar van die 100-jarige herdenking van die Genootskap van Regte Afrikaners - gehoor. Dit slaag egter werklik nie daarin om 'n gevoel van trots teenoor die Afrikaanse taal te laat opvlam nie. As musiek (sonder dat die woorde in ag geneem word) is dit 'n swaaiende Mazurka waarin die aandag in beslag geneem word veral deur sterk beklemtoonde eerste maatslae met 'n tot vervelens toe weerkerende gepunteerde-noot-motief. Die melodie steek vas reeds vanaf maat 3 en kom nooit regtig weer op dreef nie: die immer-weerkerende tonika's in mate 3, 4 en 6; die min gevarieerde herhaling in mate 9-16 van die reeds statiese mate 1-8; die oormatige herhalende sekwense in mate 17-19 en 21-22 en die eweneens oormatige herhaling in mate 25-30 sorg vir 'n buitengewoon onbehaaglike melodiese geheel. Dit is 'n vraag of die woorde veel meer geïnspireerd is - "Vader spreek dit, Moeder kweek dit, kindjie kweel dit, almal streel

dit:" - alles nou met verwysing na 'n taal! Daar kan slegs gewonder word hoe die keuse op so 'n primitief-vervelige struktuur kon geval het, en 'n aanwys in die Sangbundel is dit sekerlik nie.

Klokke en Diere (no. 280) is 'n byvoeging van Rykie Pienaar (beide woorde en musiek) tot die 1979-uitgawe. Dit is 'n kleuterliedjie en kom oorspronklik uit haar bundeltjie Ons kleinste maatjies sing. In al drie die strofes word klanknabootsende woorde aangetref wat byval by die kleuters behoort te vind, byvoorbeeld die "trieng-trieng" van die fietsklokkie, die "trr-trr" van die voordeurklokkie, die "koerekoere koer" van die duifie, ensovoorts. Die melodie is eenvoudig en bestaan meestal uit trapsgewyse beweging wat ooreenstem met die lettergrepe van die woorde. Die liedjie is veral 'n aanwys vir die bundel in die opsig dat daar in al drie strofes geen foutiewe woordskandering voorkom nie - iets wat van baie min liedere in die hele Sangbundel gesê kan word.

Hulle sê daar's 'n man in die maan (no. 304) is 'n nuwe byvoeging in die 1979-uitgawe. Dit is 'n tweestemmige verwerking deur Chris Lamprecht van 'n melodie wat hy opgeteken het by 'n mnr. Ben Lamprecht van Kafferrivier in die Vrystaat. Dit is 'n melodiese eenvoudige slaapliedjie wat met kinderlike verbeelding gesing moet word. Lamprecht se gebruikmaking van deurlopende sinkopasie in die begeleiding is treffend, terwyl woordbektoneerings deurgaans bevredigend is. Alhoewel dit nie bedoel is om 'n kunslied te wees nie, tref die artistieke waarde daarvan tog.

Kerstyd in die laer (no. 358) is 'n tweestemmige verwerking deur Dirkie de Villiers van 'n toonsetting van Joubero Malherbe oor haar eie woorde. Dit is 'n nuwe toevoeging tot die 1979-uitgawe. Die pastorale strekking van die woorde vind uitdrukking in die eenvoud van die melodie en in die gebruik van die F-majeur tonika-akkoord in feitlik elke maat. Ongelukkig

raak die herhaalde gebruik van die noot A in die melodielyn naderhand eentonig. Behalwe in maat 12, kom daar gemiddeld twee tot drie A's in elke maat voor. Die woorde pas gemaklik in by die melodie met geen foutiewe woordbeklemtonings nie. Alhoewel die melodie miskien nie altyd so geslaagd is nie, is hierdie lied een van die weiniges in die Sangbundel waar Afrikaans deurgaans met korrekte woordbeklemtonings getoonset is.

Bethlehem se ster (no. 352) is 'n driestemmige toonsetting van Blanche Gerstman oor woorde van Tienie Holloway en 'n nuwe toevoeging tot die 1979-uitgawe. Dit kom oorspronklik uit die Suid-Afrikaanse Kersliederebundel I. Die melodie is baie aantreklik, terwyl die woordskandering in die eerste strofe baie goed is. In die tweede en derde strofes is dit egter geforseerd, aangesien Holloway nie dieselfde woordritme as in die eerste strofe behou het nie. Blanche Gerstman se verfynde driestemmige toonsetting gee die indruk dat sy dit oorspronklik vierstemmig getoonset het. Die afwesigheid van 'n laer vierde stem is 'n hoorbare tekortkoming in die harmoniese struktuur.

Wiet verniet (no. 273 in die 1979-uitgawe) en Ien dien dou (no. 271 in die 1979-uitgawe) is twee nuwe kleuterliedjies in die 1979-uitgawe, en kom voor in die nuwe rubriek Die Kinders. Philip McLachlan, wat verantwoordelik was vir beide se woorde, het heerlik gebruik gemaak van rymelary en herhalings, soos blyk uit 'n gedeeltelike aanhaling van die woorde op bl. 144 van hierdie verhandeling.

2.12.1 Kommentaar

Elke Afrikaanse kind groei op met die positiewe idee dat die FAK-Volksangbundel - om Anton Hartman se woorde te gebruik - die "boek der boeke" van Afrikaanse volksmusiek is, en aangesien die bundel die enigste van sy soort is, is dit reg en goed om hom te gebruik en om die kinders daaruit 'n liefde te leer ontwikkel vir hulle eie musiek.

Dit is egter ongelukkig so dat die Volksangbundel in sy huidige vorm nog nooit die Afrikanervolk as geheel kon stimuleer tot groot sanglus nie omdat die woordbeklemtoning so dikwels onversorgd is. Afrikaans kan nie op een manier gepraat en op 'n ander manier gesing word nie. Die Musiekkomitee het wel baie aandag gegee aan teksverbeterings en die voorsiening van nuwe tekste in die 1979-Sangbundel, met die gevolg dat die woorde (bloot as rympies geneem) meesal goed voldoen aan die vereistes wat Afrikaans as ontwikkelende taal stel. Daar is egter nie voldoende aandag aan goeie woordtoon-verhouding gegee nie.

Die redes wat die FAK aangee vir die weglating en invoeging van liedere in die bundel moet soms bevraagteken word. Die Heidelberg van Olaf Andresen is volgens die Musiekkomitee weggelaat in die 1979-uitgawe as gevolg van ongepaste woordbeklemtoning, maar dan word nuwe liedere soos Psalm 137 van Rosa Nepgen en Grenslid van Pieter van der Westhuizen met oneindig vreemder woordskandering ingevoeg. Dit is goed dat die Musiekkomitee ons mooiste vaderlandsliedere soos Uit die chaos van die eeue, Afrikaners, Landgenote, Vlaglied, ensovoorts in die bundel behou, aangesien sommige nuwe toevoegings soos die laaste Kom Afrikaners met sy swak woordskandering en bontspringende melodie, die geïnteresseerde sanger nie juis met veel hoop vervul vir die toekoms van die vaderlandslid nie. So kan ook geen ander rede as bloot dié van sentiment in verband met die komponis van Die Stem gevind word vir die insluiting van M.L. de Villiers se Afrikaans vir my nie, want 'n aanwinst is dit sekerlik nie in enige opsig nie.

Teksveranderings wat in die 1979-uitgawe aangebring is (nie noodwendig met goeie aansluiting tussen woorde en musiek nie!) is meestal baie geslaagd soos byvoorbeeld Die Tweestryd wat Liefde in die bone vervang, en in Die vrolike musikant. Die woorde van Danie Lief wat in die 1979-uitgawe heeltemal vervang is met nuwe woorde getiteld Mooifontein, is daarenteen as gevolg van gebreke in die woordvloei minder suksesvol. Dit

is ook 'n ope vraag of dit van pas is om hierdie weliswaar pragtige maar ewe ongetwyfeld stroperige Ierse liedjie van woorde met 'n vaderlandse strekking te voorsien. Die musiek, soos die oorspronklike woorde, spreek heel duidelik van sterk vleeslike erotiek.

Dit blyk dat die woorde en die musiek elkeen op sy eie geslaagd is in die groot meerderheid liedere, maar dat woorde en musiek te dikwels nie goed genoeg saampas nie. Op enkele uitsonderings na wemel elke lied van skanderingsfoute, soos wat uit die hierbo bespreekte liedere afgelei kan word. Alhoewel daar in geen taal nog ooit geslaag is om elke strofe van strofiese liedere ideaal te laat skandeer nie, moet daar tog darem in die eerste strofe gesorg word om woordbeklemtonings nie te vermink nie. Die vermoede moet dus genoem word dat ons 'n "nie-singende volk" sal bly so lank as wat ons Volksangbundel op so 'n groot skaal foutiewe woordbehandeling insluit soos wat tans die geval is. Die vervulling van dr. Gutsche se versugting wat hy uitspreek in die Inleiding tot die eerste Volksangbundel naamlik¹

Dat die liedere tot verruiming en veredeling van die lewe en tot waardering van al wat skoon is, mag bydra; dat hulle sal help om die gevoel van samehorigheid onder Afrikaners te versterk, en dat ons in die toekoms in skool, huis en vereniging, by samekomste, funksies en feeste 'n uitgebreider gebruik van ons eie liedere sal maak en dat oor die algemeen veel meer en met 'n opgewekter sanglus gesing sal word, want in die verlede het ons as Afrikaners veels te min en nie met genoeg geesdrif gesing nie,

sal alleen kan geskied wanneer ons noukeuriger aandag gee aan die korrekte woord-toon-verhouding in ons musiek, sodat daar met lus spontaan gesing kan word.

'n Positiewe aspek van die 1979-uitgawe van die Sangbundel, wat aansluiting vind by dr. Gutsche se woorde, is die bevoor-

---

1. Sien bl. 75.

dering van ons inheemse musiek deur die byvoeging van talle Afrikaanse volkswysies wat opgeteken en verwerk is deur huidige Suid-Afrikaanse musici. Die verwerkings is as musiek meestal van 'n hoë gehalte en het 'n nuwe soort aantreklike beweeglikheid wat stimulerend is - voorbeelde hiervan is Die wa gaan Zastron toe en Die Tweestryd. Ten spyte van die feit dat die liedere in die bundel primêr gemik is op die populêre, met ander woorde op die breë publiek wat nie in musiek opgelei is nie, is artistieke oogmerke nie heeltemal ter syde ge laat nie deurdat hierdie soort kunstige begeleidings voorsien is en kunsliedere soos In die stilte van my tuin (A. van Wyk) en Heimwee (S. le R. Marais) ingesluit is.

Die beste woordskandering in die huidige bundel word aangetref in kleuterliedjies soos Klokke en Diere, Hulle sê daar's 'n man in die maan, Wiet verniet in Ien dien dou. Dit is verblydend dat ons kleuters darem nou kan leer om Afrikaans met korrekte beklemtoning te sing. Dit is 'n goeie beginpunt waarop uitgebou sal kan word in die toekoms na al die ander rubrieke in die Sangbundel.

Die enkele liedere in die bundel waarin musiek en woorde mekaar wel deurgaans vind sonder foutiewe woordbeklemtonings toon aan dat Afrikaans pragtig suksesvol as sangtaal gebruik kan word. Voorbeelde hiervan is Kerstyd in die laer, Bethlehem se ster, Stil soos die nag en Slaapdeuntjie (S. le Roux Marais).

HOOFSTUK 3

DIE FAK-VOLKSANGBUNDEL: UITGEWERS

3.1 Kontrak tussen die FAK en die firma De Bussy insake die eerste uitgawe van die FAK-Volksangbundel

Op 12 April 1935 het mnr. L.L. Steen (bestuurder van De Bussy) berig ontvang van die FAK dat die manuskripte van die liedere vir die eerste Volksangbundel gereed was om gedruk te word. 'n Konsepkontrak moes egter eers tussen die FAK en die firma De Bussy¹ opgestel word voordat die drukproses kon begin. Op 10 Augustus 1935 is 'n kontrak opgestel wat as volg gelees het:²

Ooreenkoms, aangegaan tussen die "Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings", hierna genoem die F.A.K. en die Hollandse Afrikaanse Uitgewers Maatschappij, handelende als de Firma J.H. de Bussy, hierna genoem Firma J.H. de Bussy.

Die F.A.K. onderneem om by die firma J.H. de Bussy uit te gee 'n versameling liedere onder die naam "FAK-Volksangbundel". Hierdie Volksangbundel sal bestaan uit 'n aantal liedere (ongeveer 275) met musiek in Stafnotasie en Tonik-Solfa, byeenversamel deur 'n Redaksiekommissie bestaande uit die Here: Dr. H. Gutsche en S.H. Eyssen, beide van Heidelberg, Transvaal en W.J. Erlank van Johannesburg.

Vir die welslae van hierdie onderneming sal die F.A.K. by verskyning van die bundel sowel as daarna op gereelde tye in haar omsendbriewe aan die aangeslote verenigings, kragtige propaganda maak; en die firma de Bussy sal eweens deur doelmatige eksploitasie al die moontlike doen om hierdie Volksangbundel by die publiek ingang te doen vind.

Naas genoemde Volksangbundel sal gelykertyd verskyn 'n bundeltjie met die woorde van al die liedere; die eerste vers van elke lied met die melodie in Tonik-Solfa.

Beide bundels sal vir die eerste maal in tenminste 3000 eksemplare gedruk word.

-
1. Die adres van die firma J.H. de Bussy was Posbus 460, Pretoriusstraat 153, Pretoria. Die firma De Bussy het namens H.A.U.M. (Hollandsch-Afrikaanse Uitgevers Maatschappij) met die FAK onderhandel.
  2. Lêer no. 42. Hierdie aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee. Die kontrak is opgestel deur mnr. Steen wat 'n Hollandse immigrant was - daarom is die taalgebruik ongewoon.

Aan die F.A.K. word 'n honorarium toegeken van 5% en aan die Redaksie-kommissie van 10% van die verkoopprijs van die verkogte eksemplare. Die verrekening hiervan vind gereeld plaas in April en Oktober van elke jaar.

Die F.A.K. sowel as die lede van die Redaksiekommissie verbind hulle om geen liederbundel van die selfde karakter by 'n ander Uitgewer te doen verskyn, of mede te werk aan die samestelling van 'n dergelyke bundel.

Verder verbind die F.A.K. sowel as die lede van die Redaksiekommissie hulle om by ewentueel volgende drukke van genoemde bundels sonder ekstra vergoeding die nodige wysiginge, aanvullings ens. aan te bring, waardeur die bundels ook in die toekoms die karakter van 'n Volksangbundel bly behou.

Aldus gedaan en geteken te Johannesburg op die ..... Augustus van die jaar 1935.

Mnr. Steen, hoofbestuurder van De Bussy, het gevoel dat daar 'n paragraaf in die kontrak opgeneem moes word oor die uitbetaling van 'n honorarium aan naasbestaandes van 'n redaksielid indien so 'n lid sou sterf. Dit was De Bussy se beleid om altyd honoraria aan die weduwees van ouditeurs wat by hulle uitgegee het, te betaal.

Voorblad en titelblad

Volgens De Bussy sou die set van die musiek ongeveer ses maande duur, aangesien dit 'n langsame proses was wat in Holland gedoen is.

Intussen het die finalisering van die gestalte wat die voorblad van die bundel sou aanneem, nogal heelwat kopkrap gekos. In 'n brief van 2 Junie 1936 het mnr. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) mnr. Steen van De Bussy meegedeel dat daar na samesprekings met Gutsche en Eyssen besluit is dat die grondkleur van die band liggroen moes wees. Drie strepe in die kleure oranje, wit en blou sou skuins oor die voorblad van die regterhoek bo na die linkerhoek onder loop. Die breedte van die oranje en blou strepe moes 'n kwartduim wees en dié van die wit streep 'n halfduim. Die opskrif naamlik

FAK-Volksangbundel vir Suid-Afrika sou in blou ink gedruk word, terwyl die wapens van die Unie van Suid-Afrika en van die FAK onderskeidelik in die regterhoek onder en die linkerhoek bo geplaas sou word.

Daar is ook besluit dat die volgende bewoording op die titelblad moes verskyn:

*Die FAK-Volksangbundel
Versamel deur Hugo Gutsche, S.H. Eyssen, Eitemal
Redaksiekommissie FAK.1*

Eerste oplaag van die Volksangbundel

Die Eerste oplaag van 5 000 eksemplare, wat geen noemenswaardige wins vir die uitgewers ingehou het nie, is gedruk.² Die koste van die bundel is bereken op 8/6 per eksemplaar en 9/6 posvry. Tog het De Bussy 20% korting gegee op alle gelyktydige kontantbestellings (na dieselfde adres) van een tot elf eksemplare, en 25% korting op gelyktydige kontantbestellings van 12 of meer eksemplare.³ As honorarium op die eerste oplaag het die FAK op 1 Oktober 1937 'n tjek van £54:3:9 van De Bussy ontvang.

Die verhouding tussen die FAK en De Bussy het deur die jare op 'n gesonde grondslag bly voortbestaan. Wanneer die FAK klagtes ontvang het oor byvoorbeeld spasiëring van die solfa of drukfoute in die Volksangbundel, is dit altyd met vrymoedigheid aan De Bussy oorgedra, wetende dat dit in 'n goeie gees ontvang sou word. De Bussy het altyd perfeksie in hulle drukwerk nagestreef, met die gevolg dat foute van bogenoemde aard gretig reggemaak is.

-
1. Lêer no. 42. Brief op 36-06-02 deur Lombard (algemene sekretaris FAK) aan L.L. Steen van De Bussy.
  2. Insake die amptelike ingebruikneming van die bundel sien hoofstuk 2 - (2.9) Oorhandiging van die FAK-Volksangbundel.
  3. Lêer no. 42. Brief op 37-07-12 deur L.L. Steen aan dr. P.J. Meyer (algemene sekretaris van die FAK).

3.2 Verdere uitgawes van die eerste Volksangbundel

Deur middel van die firma De Bussy het verskeie uitgawes van die eerste Volksangbundel die lig gesien. Die verskillende uitgawes was almal baie gewild by die publiek soos blyk uit 'n brief van 3 Oktober 1946 deur mnr. Steen (hoofbestuurder, De Bussy) aan mnr. Weich (algemene sekretaris van die FAK) waarin die verkoopsyfers van al die beskikbare uitgawes van die bundel vir die tydperk 1 Oktober 1947 - 1 April 1948 as volg verstrek is:¹

1. FAK "ou" Bundel (1225 is verkoop teen 8/6).
  2. FAK Solfegie (585 is verkoop teen 2/9).
  3. FAK Aanvullingsbundel (1441 is verkoop teen 7/-).
  4. FAK "nuwe" Bundel (1653) is verkoop teen 20/-.
  5. FAK Luukse uitgawe (228 is verkoop teen 27/6).
- Dan het de Bussy ook 'n bundeltjie "Feesliedere vir Volksfeeste" vir die FAK uitgegee. Daarvan is 385 verkoop teen 3/4 elk.

Die totale verkope vir die tydperk 1 Oktober 1947 - 1 April 1948 was dus £3071 18s. 3d. waarvan die FAK die bedrag van £460 15s. 7d. ontvang het wat as volg verdeel is:² dr. Gutsche en dr. Erlank het elk 'n skrywersaandeel van 4½% ontvang (£138 4s. 8d. elk) terwyl mnr. Eyssen se skrywersaandeel 3½% was (£107 10s. 4d.). Die oorblywende 2½% (£76 5s. 11d.) is by die FAK se fondse gevoeg.

Ongewysigde herdruk van die eerste Volksangbundel

In 1950 het dr. Gutsche 'n aantal liedere aan mnr. Verduyn (nuwe hoofbestuurder van De Bussy) gestuur met die opdrag om dit in die volgende herdruk van die bundel op te neem. Die firma De Bussy het egter verkies dat die bundel ongewysig herdruk word, terwyl die Uitvoerende Komitee van die FAK ook nie ten gunste van inhoudsverandering was in daardie stadium

---

1. Lêer no. 42. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.
 2. Lêer no. 42. Brief op 46-10-03 deur mnr. Steen aan mnr. Weich.

nie.¹ Daar het wel later in 1950 'n Eeufeesuitgawe van die bundel verskyn, maar dit was slegs 'n onveranderde herdruk van die bestaande bundel.

Styging in drukkoste

As gevolg van die styging in drukkoste het die firma De Bussy in 1951 verhoë tot die FAK gerig vir 'n geringe prysverhoging van die Volksangbundel. Om die verhoging so klein as moontlik te hou, was hulle bereid om met 'n minimale wins genoeg te neem, aangesien hulle ook die ideële kant van die saak ter harte geneem het. Hulle het dus voorgestel dat die uitbetaling van die honorarium aan die FAK op die basis van die ou verkoopprijs van 20/- moes voortgaan.

Op 16 Maart 1951 het mnr. Weich (algemene sekretaris van die FAK) die firma De Bussy meegedeel dat die FAK nie te vinde was om die skrywersaandeel op die ou verkoopprijs te bereken nie, aangesien die FAK nie van plan was om die bestaande ooreenkoms tussen hulle en De Bussy te wysig nie. Om hierdie rede het die FAK aangedring op die berekening van die skrywersaandeel teen die nuwe verkoopprijs van die bundel.

3.3 Tussentydse herdruk van die Volksangbundel

As gevolg van die goeie verkope van die Volksangbundel se Eeufeesuitgawe, het mnr. Struik (besturende direkteur van H.A.U.M./J.H. de Bussy) gevoel dat daar onmiddellik met 'n herdruk van die bundel begin moes word. In 'n brief van 6 Februarie 1956 aan mnr. G.L.H. van Niekerk, wat toe die algemene sekretaris van die FAK was, het mnr. Struik die probleme wat so 'n tussentydse herdruk vir die drukkers sou meebring, uitgewys. Volgens hom sou die plate van die bestaande

---

1. Lêer no. 42. Brief op 50-10-14 aan mnr. Verduyn deur die FAK.

bundel nie weer gebruik kon word nie. Die herdruk sou dus op 'n heel nuwe metode gemaak moes word wat aansienlik meer sou kos en wat die verkoopprijs van die bundel tot 30/- kon laat styg. Daarom het hy gevoel dat dit miskien raadsaam sou wees om te wag tot die hersieningskommissie klaar was met hulle werk en d n 'n heel nuwe bundel, miskien bestaande uit twee dele, uit te gee. Indien die Musiekkommissie egter nie binne afsienbare tyd gereed sou wees nie, sou planne be= raam moes word om op 'n ander wyse tot 'n herdruk te kom, het mnr. Struik gesê.¹

Die FAK se reaksie op mnr. Struik se voorstel in verband met 'n tussentydse herdruk van die Volksangbundel is in 'n brief van 25 September 1956 aan De Bussy as volg uiteengesit:²

Daar is reeds besluit watter liedere onveranderd behou, verwerk en uitgelaat moet word, terwyl daar ook aandag gewy is en nog word aan nuwe liedere wat ingevoeg moet word.

Die Musiekkommissie het die voorstel dat die Bundel in twee dele uitgegee word, ernstig oorweeg maar is van oor= deel dat dit geen goeie doel sal dien nie, anders as die bespoediging wat dit mag meebring nie.

Dit wil nou voorkom of die hersiening minstens 'n volle jaar in beslag sal neem. 'n Groot aantal liedere moet verwerk word t.o.v. begeleiding en toonsetting vir twee of meer stemme terwyl kopiereg vir die nuwe liedere wat ingesluit moet word, verkry moet word.

Die vraag is nou of dit enige nuttige doel sal dien om intussen aan u die nommers van die liedere wat onveran= derd behou moet word te verstrek met die oog op die ver= vaardiging van die drukplate. Wat hierdie liedere betref, is daar 'n aantal ten opsigte waarvan die inleidings moet weggelaat word. Ons kan hierdie inleidings op die oor= spronklike kopie skrap as daar met die werk begin kan word. Daar is ander waarvan slegs die toonaard verander moet word. Sal u die transposisies vir hulle onderneem?

Nou is die vraag of u die hele bundel persklaar moet hê, met die oog op die nommer van die lied en die bladsy waar= op dit moet verskyn, en die rubriek waarin dit ingedeel

---

1. Lêer no. 43.

2. Lêer no. 43. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

moet word, alvorens met die vervaardiging van die drukplate 'n aanvang gemaak kan word? Of moet ons inmiddels dié liedere wat (1) onveranderd behou, of (2) waarvan slegs die inleidings weggelaat moet word of (3) getransponeer moet word, aan u laat toekom?

Graag verneem ons ook wanneer die bestaande voorraad uitverkoop sal wees en of 'n herdruk van die huidige bundel nie wél moontlik is nie?

Liederbundel vir Skole

Volgens mnr. Struik was daar nog 3000 eksemplare van die Volksangbundel beskikbaar. Die aanvraag was egter so groot dat hy seker was dat die voorraad teen 1 Januarie 1957 uitverkoop sou wees. Die Tonika-Solfa-uitgawe was op 200 na ook uitverkoop. Mnr. Struik het egter 'n voorstel gehad wat hy as volg aan die FAK gestel het in 'n brief op 6 November 1956:¹

Gedurende die afgelope paar weke het ons enkele versoeke om teksboekies vir die F.A.K. ontvang. Hierdie boekie sal spesiaal vir skoolgebruik wees en dit wil sê slegs met woorde. Hierdie versoek het ook van 'n Inspekteur van Musiek onderwys in die Kaap gekom.

Sou dit nie moontlik wees om in afwagting van die geheel hersiene F.A.K.-uitgawe reeds te kom tot 'n uitgawe van hierdie hersiene bundel alleen met die teks van die liedere nie. Die moeilikheid van die samestelling van die hersiene bundel sal myns insiens nie by die keuse van die liedere nie maar by die kwessie van die musieksetting opduik. Indien ons 'n teksboekie sou kon uitgee, waarin die nuwe liedere opgeneem word, sou dit 'n mooi voorbereiding wees vir die nuwe groot uitgawe.

As gevolg van die positiewe reaksie van die FAK op bogenoemde voorstel van 'n Liederbundel vir Skole, het H.A.U.M. besluit om die boekie uit te gee. Dit sou volgens mnr. Kaptein (van H.A.U.M.) bestaan uit ongeveer 90 liedere wat deur onderwysdeskundiges uitgesoek moes word as die bestes om te gebruik by sangonderwys in skole.² Verder sou die boekie "alleen die

-
1. Lêer no. 43. Brief op 56-11-06 deur Struik aan G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK). Die brief word onveranderd aangehaal.
  2. Lêer no. 43. Brief op 57-02-07 deur A. Kaptein aan G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK).

woorde bevat en sal nie meer as 80 bladsye groot wees nie."¹
 By elkeen van die liedere sou ook aangetoon word presies
 waar dit in die groot bundel gevind kan word.

H.A.U.M. was van voorneme om 'n eerste oplaag van 10 000
 te druk met 'n verkoopprijs van ongeveer 5/6 per eksemplaar.
 10% van die bruto inkomste sou aan die FAK afgestaan word.

Verkoopprijs van die Volksangbundel

Terwyl H.A.U.M. die bundel vir skoolgebruik beplan het, het
 die Suid-Afrikaanse Uitgewersvereniging op 23 Januarie 1957
 'n besluit geneem dat die minimum korting wat uitgewers aan
 'n boekhandel kon toestaan, $33\frac{1}{3}\%$ moes wees. Die implikasies
 van dié besluit het die verkoopprijs van die Volksangbundel
 skerp laat styg. Volgens die ooreenkoms tussen die FAK en
 H.A.U.M./De Bussy het die uitgewers 15% van die verkoopprijs
 van die bundel aan die FAK afgestaan. Na die besluit van die
 Uitgewersvereniging van S.A. moes $48\frac{1}{3}\%$ aan die FAK afgestaan
 word, wat beteken het dat skaars 45% van die verkoopprijs oor-
 gebly het nadat administrasie- en versendingskoste afgetrek
 is. Die verkoopprijs van 30/- het dus heeltemal onvoldoende
 geword. H.A.U.M. het onderneem om die tussentydse herdruk
 van die Volksangbundel te doen teen die prijs van 36/6 per ek-
 semplaar. Ook was hulle bereid om 4/6 per verkoopte eksem-
 plaar aan die FAK af te staan.

3.4 Oordrag van uitgeeregte na Nasionale Boekhandel Beperk

In 1957 het dit vir H.A.U.M. (Hollandsch-Afrikaansche Uit-
 gevers-Maatschappij) noodsaaklik geword om sy struktuur te
 herorganiseer deur enersyds van sy publikasies aan ander uit-
 gewers oor te dra, en andersyds deur publikasies, wat deur
 ander uitgewers uitgegee is, oor te neem. Hulle het onder
 andere toestemming van die FAK gevra om die uitgeeregte van

---

1. Lêer no. 43. Brief op 57-02-07 deur A. Kaptein aan G.L.H. van Nie-
 kerk (algemene sekretaris van die FAK).

die Volksangbundel oor te dra aan die Nasionale Boekhandel Beperk, Posbus 122, Parow, Kaap. Volgens H.A.U.M. was die bestuur van die Nasionale Boekhandel heeltemal bereid om die bestaande kontrak tussen H.A.U.M. en die FAK oor te neem en volledig uit te voer. Nasionale Boekhandel is ook in kennis gestel van die FAK se planne om binne afsienbare tyd 'n nuwe hersiene Volksangbundel uit te gee.

Op 25 Maart 1957 het die FAK 'n brief van mnr. Jaekel (hoofbestuurder, Nasboek) ontvang waarin Nasboek die handhawing van die bestaande kontrak bevestig. Volgens mnr. Jaekel het Nasboek 'n tussentydse herdruk van 6000 eksemplare van die Volksangbundel beplan. Hulle sou ook die Liederbundel vir Skole druk. In teenstelling met die aanbod wat die firma H.A.U.M. aan die FAK gedoen het op 7 Februarie 1957¹ het Nasboek verkies om ook in die geval van laasgenoemde bundel 'n outeursaandeel op verkoopte eksemplare aan die FAK te betaal. Die persentasie sou egter dieselfde wees as die oorspronklike wat in die kontrak met H.A.U.M. aangegaan is, nl. 10%.

Nuwe prysvasstelling vir die Volksangbundel deur Nasboek

Die FAK het die volgende brief op 11 Mei 1957 van Nasboek ontvang in verband met die verkoopprijs van die Volksangbundel:²

In die verlede was daar altyd twee pryse vir elke Suid-Afrikaanse uitgawe - 'n prys binne die grense van die stad van uitgawe, en 'n ietwat hoër prys in die res van die land. Die prysverhoging buite die stad van uitgawe was 'n boekhandelaarsaangeleentheid en is gedoen volgens die volgende vaste Skedule van die Suid-Afrikaanse Boekhandelaarsvereniging:

Tot en met 1/-	-	1d.
1/1 tot 3/6	-	3d.
3/7 tot 7/6	-	6d.
7/7 tot 15/-	-	9d.
15/1 tot 20/-	-	1/-
20/- en meer	-	1/3 of die werklike porto.

1. Sien bl. 173. Liederbundel vir Skole.

2. Lêer no. 43. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Uit die opslag het die uitgewer self geen voordeel gehaal nie, maar wel die boekhandelaar. Daarom is outeursaandeel bereken op die uitgewersprys - die prys waarteen die uitgewer die boek aan die handelaar verkoop het.

Hierdie stelsel van prysverhoging buite die stad van uitgawe was egter verwarrend vir die publiek en het wanpraktik in die hand gewerk. Byvoorbeeld in die geval van 'n boek met 'n Kaapstadse prys van 10/- was 'n boekhandelaar geregtig om volgens skedule 9d. by die verkoopprijs te voeg. Dit het egter soms voorgekom dat 'n handelaar buite Kaapstad die boek buite sy eie stad verkoop het teen 10/9 plus 9d., dus 11/6. Die klant het dus daaronder gely deurdat hy die slagoffer geword het van 'n dubbele verhoging in prys. Die skrywer het weer gely deurdat 'n buitensporige prysverhoging moontlik 'n koper afgeskrik het.

Suid-Afrikaanse uitgewers soek al jare lank na 'n oplossing vir dié vraagstuk. Nou het Nasionale Boekhandel besluit om vanaf 1 April 1957 'n nuwe prysreëling te volg waarvolgens al ons Maatskappy se uitgawes teen een prys dwarsdeur die land verkoop sal word. Aan u outeursaandeel sal dit geen verskil maak nie omdat die syfer waarop u outeursaandeel bereken word, onveranderd bly. Die enigste verskil wat u sal opmerk, is dat die prys van die boek in die stad van uitgawe effens sal styg. In die res van die land betaal die klant nog dieselfde prys as voorheen - of minder, omdat hy nou nie meer die slagoffer van 'n dubbele opslag kan wees nie.

Omdat die prys van die boek nou binne die stad van uitgawe effens gestyg het, kan dit die indruk gee dat die uitgewer nou ekstra wins maak. Dit is nie die geval nie. Omdat ons sonder die boek gou terug in 'n toestand van barbaardom sal wees, is dit noodsaaklik om 'n gesonde boekhandel te hê. En die boekhandel kan alleen kop bo water hou as die uitgewer hom 'n redelike handelskorting toestaan. Ons sogenaamde ekstra wins help dus slegs om dit vir ons moontlik te maak, o.a. deur boeke vragvry aan die boekhandelaar te lewer.

Terwyl u as skrywer niks verloor nie, sal u aan die ander kant baat deurdat 'n uniforme verkoopprijs die propagering van 'n boek gaan vergemaklik, en deurdat niemand nou deur buitensporige prysverhogings afgeskrik kan word nie.

Inwin van regsadvies deur die FAK

Voordat die FAK op enige voorstelle van Nasboek gereageer het, het hulle 'n ad hoc-komitee bestaande uit mnre. I.M. Lombard, Anton Hartman en G.L.H. van Niekerk aangewys wat regsadvies oor die oordrag van die kontrak na Nasboek moes inwin

sodat voorstelle in verband met kontraktuele wysigings aan die FAK voorgelê kon word.

Mnr. D.G. Malan (een van die FAK se prokureurs) het die ad hoc-komitee meegedeel dat dit wou voorkom of die kontrak alreeds in Maart 1957 deur Nasboek by H.A.U.M. oorgeneem is, aangesien die FAK 'n verrekeningstaat van Nasboek ontvang het terwyl onderhandelings in verband met die oordrag van die kontrak nog nie afgehandel was nie. Die ad hoc-komitee het van die standpunt uitgegaan dat die FAK se toestemming eers verkry moes word alvorens die oordrag van die kontrak kon plaasvind, maar volgens mnr. Malan is die FAK slegs oënskynlik in die saak geken.

Die komitee was verder ook nie ten gunste van 'n tussentydse herdruk van die Volksangbundel nie. Hulle het gevoel dat dit immoreel en onregverdig teenoor die publiek sou wees om 'n herdruk op die mark te plaas terwyl 'n hersiene uitgawe in die afsienbare toekoms deur die FAK beoog is. Hulle het dus aanbeveel dat daar van die voorgestelde tussentydse herdruk afgesien moes word, en dat die voorbereiding vir die hersiene uitgawe bespoedig moes word.¹

Namens die ad hoc-komitee het mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK) op 9 Augustus 1957 die volgende brief aan die bestuurder van H.A.U.M. gestuur insake die oordrag van die uitgeeregte van die Volksangbundel:²

Met verwysing na vorige briefwisseling wil dit my voorkom of die onderhandelings tussen u Maatskappy en die Nasionale Boekhandel Beperk, reeds afgehandel is en my Bestuur voor 'n voldwonge feit geplaas het.

Geliewe daarop te let dat my Bestuur nog nie sy toestemming tot die oorname verleen het nie en ek moet dus aandring op 'n verklaring van u wat die volledige onderhandelings tussen u en daardie Maatskappy sal uiteensit voordat my Bestuur verder op u versoek kan ingaan.

-
1. Lêer no. 43. Brief op 57-06-17 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK) aan prof. dr. H.B. Thom (voorsitter, FAK).
  2. Lêer no. 43. Die brief word onveranderd aangehaal.

Dit wil my voorkom asof die ooreenkoms as gekanselleerd beskou moet word indien dit sou blyk dat u reeds afgesien het van u regte en verpligtings onder die ooreenkoms sonder die toestemming van my Bestuur, en in daardie omstandighede sal my Bestuur vry wees om nuwe reëlings in verband met die aangeleentheid te tref.

In die veronderstelling dat hierdie stelling korrek is, onderhandel my Bestuur nou, sonder benadeling van enige van sy regte, met die Nasionale Boekhandel Beperk, in verband met die aangeleentheid.

Die hoofbestuurder van Nasboek is ook per brief ingelig oor die ad hoc-komitee se bevindings in verband met die FAK se ooreenkoms met H.A.U.M.. Mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK en lid van die ad hoc-komitee) het verder die volgende sake in die brief beklemtoon:¹

1. *Die F.A.K. is, met die oog op die hersiene uitgawe wat hopelik in agtien maande sal verskyn, nie geneë om sy steun toe te sê aan 'n duur her-druk van die bestaande uitgawe nie.*
2. *Die F.A.K. kan nie saamstem met die tentatiewe voorstelle deur u Mnr. Human aan sy Hoofbestuur voorgelê nie, alhoewel hy die uitnodiging om te onderhandel verwelkom.*
3. *Die F.A.K. is bereid om op basis van die bestaande ooreenkoms, behoorlik aangevul en uitgebrei, 'n nuwe ooreenkoms met u te bespreek, maar wil beklemtoon, dat hy nie die oormak van die bestaande ooreenkoms met H.A.U.M. aan u goedgekeur het nie, en dat enige onderhandelings wat daarop gemik is om 'n nuwe ooreenkoms met u te bereik, geskied sonder benadeling van die regte van die F.A.K.*
4. *Die F.A.K. sal in enige nuwe ooreenkoms aandringing op seggenskap in verband met:-*
  - (a) *Die grootte van die oplaag;*
  - (b) *Die verkoopprijs; en verder op die volgende aangeleenthede -*
  - (c) *Beperking van die tydperk van die ooreenkoms;*
  - (d) *Die reg om oormaking van die ooreenkoms sonder opgaaf van redes in sy vrye diskressie te weier; en*
  - (e) *'n Omvattende beskrywing van die partye se regte in verband met her-drukke, uittreksels, verkorte en spesiale uitgawes;*

---

1. Lêer no. 43. Brief op 57-08-09 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris van die FAK) aan die hoofbestuurder, Nasboek Beperk. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

(f) Die behoud van die vrywaring in Klousule 8 van die bestaande ooreenkoms bevat.

5. Indien u bereid is om op die bogenoemde basis te onderhandel, sal ons graag so gou moontlik verder van u verneem.
6. Die F.A.K. kan nie genoeg neem met die oënskynlike posisie dat die H.A.U.M. die ooreenkoms aan u oorgemaak het, sonder sy toestemming nie en hom op die manier voor 'n voldwonge feit gestel het nie en beskou homself onder die omstandighede dus vry om met u op 'n nuwe basis te onderhandel.

H.A.U.M. se reaksie op mnr. Van Niekerk se brief was dat hulle onderhandelings met Nasboek van die begin af onderworpe gestel is aan die bereidwilligheid van die FAK om die bestaande kontrak aan Nasboek oor te dra. Hulle het dit egter beklemtoon dat H.A.U.M. nie kontrakbreuk gepleeg het nie aangesien al die verpligtinge, soos bepaal in die bestaande ooreenkoms tussen hulle en die FAK, gehandhaaf is.

Nasboek se reaksie op mnr. Van Niekerk se brief was as volg:¹

Ons is jammer om uit u skrywe van 9 deser te verneem dat u Bestuur nie op die oomblik bereid is om die oordrag van bestaande ooreenkoms van die Volksangbundel aan hierdie maatskappy goed te keur nie.

Nasionale Boekhandel is bereid om 'n nuwe ooreenkoms, behoorlik aangevul en uitgebrei, met u te bespreek en is verder ook bereid om in die nuwe ooreenkoms ten opsigte van die hersiene uitgawe mede-seggenskap aan die F.A.K. te gee in verband met die punte genoem in paragraaf 4 van u skrywe.

Wat 'n tussentydse herdruk van die huidige uitgawe van die bundel betref wil ons tog die saak weer vir oorweging aan u voorlê.

Omdat die plate waarvan die vorige uitgawe gedruk is vernietig is moet 'n oplaag van minstens 6000 eksemplare gedruk word om die uitgee daarvan enigsins lonend te maak.

Volgens aanduidings is die vraag na die bundel sodanig dat ons kans sien om die getal uit te verkoop voor die verskyning van die hersiene uitgawe en die afset aldus ge-

---

1. Lêer no. 43. Brief op 57-08-16 deur mnr. Jaekel (hoofbestuurder, Nasboek) aan mnr. G.L.H. van Niekerk. Die brief word in sy oorspronklike vorm aangehaal.

vind behoort volgens ons beskeie mening geen inbreuk te maak op die verkoop van die hersiene uitgawe nie.

Aangesien die herdruk uitsluitlik op ons risiko gedoen word is ons verder bereid om die voorraad van die herdruk wat nog beskikbaar mag wees ten tyde van die verskyning van die hersiene uitgawe aan die handel te onttrek sodat daar vanaf daardie datum slegs die hersiene uitgawe bemark kan word.

Omdat die vraag na die bundel op die oomblik goed is kan dit die F.A.K. ook nog verseker van 'n inkomste tot tyd en wyl die nuwe hersiene bundel verskyn.

Ons Maatskappy is verder bereid om die huidige uitgewersprys met hierdie tussentydse herdruk te handhaaf. Ons sal dit egter ook waardeer as dit moontlik is om die tussentydse herdruk volgens die terme van die huidige ooreenkoms te mag uitgee.

Mag ons vertrou dat u Bestuur in die lig van hierdie skrywe bereid sal wees om die uitgeeregte van die Volksangbundel aan ons toe te vertrou en ook ons aansoek om 'n tussentydse herdruk sal goedkeur.

Ná die bestudering van die antwoorde van H.A.U.M. en Nasboek, het die FAK se prokureurs aanbeveel dat die bestaande ooreenkoms met H.A.U.M. herbevestig moes word, maar dat die FAK terselfdertyd ook onderhandelings met Nasboek oor 'n nuwe ooreenkoms moes aanknoop. Die feit wat die FAK moes beklemtoon was dat, by die bereiking van 'n nuwe ooreenkoms met Nasboek, die bestaande ooreenkoms met H.A.U.M. onmiddellik as gekanselleer beskou sou word. Volgens die prokureurs was dit Nasboek se verantwoordelikheid om toestemming van H.A.U.M. in dié verband te verkry. Laastens het hulle gesê dat indien die FAK dit tog sou oorweeg om, in die lig van Nasboek se pleidooi, 'n herdruk van die ou uitgawe van die Volksangbundel voor die verskyning van die hersiene uitgawe die lig te laat sien, dit in terme van die nuwe ooreenkoms uitgegee sou word.¹

Op 29 November 1957 het die Uitvoerende Komitee van die FAK aan Nasboek verlof gegee om oor te gaan tot 'n tussentydse herdruk van die Volksangbundel op voorwaarde dat dit ooreen-

---

1. Lëer no. 43.

komstig die ondernemings, soos vervat in die brief van 16 Augustus 1957 deur Nasboek aan die FAK, sou geskied.¹

Die tussentydse herdruk het in April 1958 op die mark verskyn, en op 15 Desember 1958 het die FAK 'n brief van die hoofbestuurder van Nasboek ontvang waarin hy navraag doen oor die vordering wat met die manuskripte van die hersiene uitgawe gemaak is. Die rede vir die navraag was dat daar van die 6 000 eksemplare van die tussentydse herdruk selgs 1 675 oor was. Mnr. Jaekel (hoofbestuurder, Nasboek) het gevoel dat indien voorbereiding vir die hersiene uitgawe nie spoedig voltooiing sou nader nie, dit hulle sou verplig om aansoek te doen vir 'n verdere tussentydse herdruk aangesien hulle graag aan die aanvraag wou voldoen.

3.5 Hersiene Volksangbundel

Konsepooreenkoms

Op 29 Junie 1959 het die FAK 'n konsepooreenkoms ten opsigte van die Volksangbundel van mnr. Jaekel (hoofbestuurder, Nasboek) ontvang. In 'n meegaande brief by die ooreenkoms het mnr. Jaekel gesê dat sy firma aan die meeste van die vereistes kon voldoen wat die FAK in sy skrywe van 9 Augustus 1957² gestel het, maar nie dat die FAK medeseggenskap in die bepaling van die oplaag en die vasstelling van die verkoopprijs sal hê nie. Mnr. Jaekel was van mening dat dit 'n saak was wat by die uitgewer alleen moes berus, aangesien die uitgewer alleen die koste en risiko verbonde aan druk en uitgawe moes dra. Nasboek wou dus hierdie voorwaarde weglaat uit die konsepooreenkoms. Hy het egter verseker dat die FAK altyd geraadpleeg sou word in die genoemde verband.

Volgens mnr. Jaekel se brief was Nasboek verder ook van mening dat die FAK nie weens sy kopiereg alléén die voorbe-

---

1. Sien bl. 179-180.
2. Sien bl. 177-178.

houd kon hê op watter liedere ingesluit sou kon word nie, aangesien die Volksangbundel eintlik deur 'n Kommissie van die FAK opgestel is.

Die FAK wou die konsepooreenkoms nie aanvaar nie, aangesien hulle gevoel het dat daar nie afgesien kon word van hulle vereistes soos vervat in paragraaf 4 van die brief van 9 Augustus 1957¹ nie. Die uiteinde van die saak was dat 'n nuwe ooreenkoms i.v.m. die druk en uitgee van die FAK-Volksangbundel op 3 September 1959 tussen Nasionale Boekhandel Bpk. en die FAK in Johannesburg onderteken is. Dié ooreenkoms, wat albei partye tevrede gestel het, het as volg gelees:²

MEMORANDUM VAN OOREENKOMS aangegaan tussen NASIONALE BOEKHANDEL BEPERK (hierna genoem Nasionale Boekhandel) aan die een kant, en THOMAS WILLIAM SAYMOIR MEYER, in sy hoedanigheid as Sekretaris van die FEDERASIE VAN AFRIKAANSE KULTUURVERENIGINGE (hierna genoem die F.A.K.) aan die ander kant, in verband met die druk en uitgee van die boek:

DIE F.A.K.-VOLKSANGBUNDEL

Die partye getuig dat hulle soos volg ooreengekom het:

- 1. Die F.A.K. onderneem om by NASIONALE BOEKHANDEL uit te gee die versameling liedere bekend onder die titel F.A.K.-VOLKSANGBUNDEL. Hierdie bundel sal bevat 'n aantal liedere met musiek in stafnotasie en tonic-solfa, met vermelding van die name van digters, toonsetters en bron, byeënversamel deur 'n Redaksie-Kommissie aangestel deur die Uitvoerende Komitee van die F.A.K.*
- 2. Die F.A.K. sowel as die lede van die Redaksie-Kommissie (individueel sowel as gesamentlik) verbind hulle om geen liederebundel van dieselfde aard en karakter by 'n ander uitgewer te laat verskyn nie, of om mee te werk of ondersteuning te verleen aan die samestelling van 'n ander soortgelyke bundel gedurende die termyn van geldigheid van hierdie ooreenkoms nie.*
- 3. NASIONALE BOEKHANDEL verbind hom om geen liederebundel van dieselfde aard en karakter uit te gee gedurende die termyn van geldigheid van hierdie ooreenkoms nie, en verbind hom verder om nie dieselfde naam te gebruik vir enige ander liederebundel wat hy te eniger tyd mag uitgee nie.*
- 4. Die F.A.K. behou die kopiereg van alle liedere in die F.A.K.-VOLKSANGBUNDEL, waarvan hy die kopiereg besit.*

---

1. Sien bl. 178.

2. Lêer no. 43. Die ooreenkoms word in sy oorspronklike vorm weergegee.

5. NASIONALE BOEKHANDEL onderneem om voormelde bundel op eie koste en risiko te druk of te laat druk en uit te gee.
6. NASIONALE BOEKHANDEL bepaal, in oorleg met die F.A.K., die oplaag en die verkoopprijs van tyd tot tyd van elke uitgawe.
7. NASIONALE BOEKHANDEL onderneem om aan die F.A.K. halfjaarliks, en wel in Mei en November van elke jaar, op die prys waarteen NASIONALE BOEKHANDEL die boek van tyd tot tyd in die kleinhandel verkoop, min aftrekking vir gemiddelde vervoerkoste volgens skedule soos van tyd tot tyd deur NASIONALE BOEKHANDEL bepaal, ten opsigte van alle verkoopte eksemplare die volgende honorarium te betaal, naamlik: 15% (vyftien persent).
Op die kostelose eksemplare wat kragtens die Wet op Outeursreg uitgereik word, en op alle kostelose eksemplare wat NASIONALE BOEKHANDEL kragtens hierdie ooreenkoms uitreik, word geen honorarium deur NASIONALE BOEKHANDEL betaal nie.
8. Die F.A.K. is geregtig op twee kostelose eksemplare van elke druk van die bundel.
9. Hierdie ooreenkoms is geldig vir 'n tydperk van vyf jaar vanaf die datum van ondertekening daarvan deur NASIONALE BOEKHANDEL. Die F.A.K. onderneem om by verstryking van die ooreenkoms geen nuwe ooreenkoms met 'n ander uitgewer in verband met die druk en uitgee van bovermelde bundel te sluit alvorens hy NASIONALE BOEKHANDEL die geleentheid gebied het om oor 'n vernuwing van die ooreenkoms met die F.A.K. te onderhandel nie.
10. Die F.A.K. gee aan NASIONALE BOEKHANDEL gedurende die termyn van geldigheid van hierdie ooreenkoms die alleenreg om die bundel te druk of te laat druk, te herdruk of te laat herdruk en uit te gee.
11. Die NASIONALE BOEKHANDEL vrywaar die F.A.K. van alle geldelike verantwoordelikheid wat ook al, ditsy as gevolg van regsdinge oor kopiereg of watter rede dan ook al. Die verantwoordelikheid van die F.A.K. is beperk tot wat in die artikels van hierdie ooreenkoms ekspressief vasgelê is.
12. Die F.A.K. onderneem om, gedurende die termyn van geldigheid van hierdie ooreenkoms, aan NASIONALE BOEKHANDEL die eerste reg te gee om verkorte en/of spesiale uitgawes van die bundel waartoe die F.A.K. mag besluit, uit te gee.
13. Die reg om uittreksels uit dié dele van die bundel waarop die F.A.K. die kopiereg besit, uit te saai of te laat uitsaai, oor te druk of te laat oordruk, berus geheel en al by die F.A.K.
14. As die uitgawe van die bundel uit druk raak en NASIONALE BOEKHANDEL versuim om die bundel te herdruk en weer uit te gee binne vyftien kalendermaande nadat hy 'n skriftelike kennisgewing van die F.A.K. ontvang het om die bundel aldus te herdruk en weer uit te gee, verval al NASIONALE BOEKHANDEL se regte ten opsigte van die boek by verstryking van voornoemde tydperk van vyftien kalendermaande, tensy sodanige versuim aan die kant van NASIONALE BOEKHANDEL veroorsaak is deur stakings, uitsluitings of omstandighede en gebeurtenisse buite sy beheer. By verval van enige

regte van NASIONALE BOEKHANDEL kragtens hierdie artikel, val die reg van druk en uitgee van die bundel aan die F.A.K. terug.

15. Die F.A.K. verbind hom om by elke herdruk van die bundel sonder verdere vergoeding die nodige wysiginge, aanvullings ens. aan te bring sonder om die karakter van die bundel as volksangbundel te verander.

16. NASIONALE BOEKHANDEL kan sy regte en verpligtinge onder hierdie ooreenkoms alleen met die goedkeuring van die F.A.K. aan 'n ander sedeer en oormak.

Eerste oplaag van die hersiene Volksangbundel

Nasionale Boekhandel Bpk. het Studio Holland in Bloemfontein gevra om die setwerk vir die bundel te doen. Daar is beplan om die eerste oplaag van 20 000 gereed te hê vir die Republieksfees van 1960. As gevolg van onvoorsiene teenspoed wat mnr. Van Es van Studio Holland getref het, kon die setwerk nie betyds voltooi word vir die Republieksfees nie, en is die publikasiedatum verskuif na 24 Mei 1961.

Oor die buiteblad van die hersiene bundel het die FAK die volgende besluite in 'n brief van 24 April 1961 aan Nasboek oorgedra:¹

(1) Die naam wat op die buiteblad sou verskyn, moes die "Nuwe FAK-Volksangbundel" wees, (2) die amptelike wapen van die FAK moes op die buiteblad verskyn, (3) prof. Gawie Cillié sou die uitgewers adviseer oor die musieknote op die buiteblad, (4) prof. Thom, dr. Louw en prof. Cillie sou as 'n komitee optree om die buiteblad verder met die kunstenaars en uitgewers te bespreek, (5) ten minste die eerste 200 eksemplare moes genommer word, en (6) 'n pragbundel vir oorhandiging aan die eerste President van die Republiek van Suid-Afrika moes gemaak word.

Die hersiene bundel is verkoop teen 'n prys van R3,75 plus 15c posgeld. Die wyse waarop die verkoopprijs bepaal is, is as volg:²

---

1. Lêer no. 43.

2. Lêer no. 43. Brief op 61-04-27 deur mnr. Jaekel van Nasboek aan die algemene sekretaris van die FAK. Sien ook bl. 132.

<i>Drukkoste per eksemplaar</i>	<i>146c.</i>
<i>Outeursaandeel - 15%</i>	<i>56 . 25c</i>
<i>Gemiddelde korting - 17½%</i>	<i>65 . 65c</i>
<i>Administrasiekoste - 26%</i>	<i>97 . 50c</i>
	<u><i>365 . 40c</i></u>

Die publikasiedatum van die hersiene Volksangbundel was 24 Mei 1961. Op 29 Mei 1961 het Nasboek nog slegs 3 200 eksemplare in voorraad gehad van die eerste oplaag van 20 000, met ander woorde binne die bestek van 6 dae is ongeveer 16 800 bundels verkoop. Nasboek het onverwyld toestemming van die FAK gevra om met 'n herdruk van 12 000 te begin.

Die hersiene Volksangbundel is amptelik in gebruik geneem op 31 Mei 1961. Dit kan seker maar van min bundels gesê word dat daar reeds met 'n herdruk daarvan begin is nog voor dit amptelik in gebruik geneem is!

3.6 Ander uitgewers van die FAK-Volksangbundel

Van Nasionale Boekhandel Bpk. se dienste is tot in 1966 gebruik gemaak. Daarna het Tafelberg-Uitgewers Bpk., Waalstraat 28, Kaapstad, die taak van die uitgee van die Volksangbundel oorgeneem. In 1979 het die FAK egter besluit om die bundel self uit te gee.

HOOFSTUK 4FAK-VOLKSANGBUNDEL: KOPIEREG4.1 Inleiding

Voordat 'n lied oorweeg kon word vir opname in die eerste Volksangbundel, moes toestemming van al die betrokke digters en komponiste eers verkry word. Aangesien die bundel nie uitgegee is tot die finansiële voordeel van enige individu nie, maar 'n poging van die FAK was in sy opregte strewe om die volk te laat sing, sou die betrokke outeurs geen vergoeding ontvang vir die gebruik van hulle komposisies nie. Die FAK was nie geïnteresseerd daarin om die kopiereg op die individuele liedere te bekom nie, maar wou slegs verlof van die kopiereghouers kry vir gebruik van die liedere in die bundel. Die kopiereg van die bundel as 'n geheel sou egter aan die FAK behoort.

4.2 Belangrikste kopiereghouers met wie onderhandel is

Die rede waarom die firma J.H. de Bussy deur die FAK aangewys is as die uitgewer van die eerste Volksangbundel, was omdat hulle die kopiereg op minstens 90% van die beoogde liedere besit het. Hulle sou egter 'n kommissie aan die FAK afstaan op elke eksemplaar wat verkoop word. Die ander belangrikste kopiereghouers met wie onderhandel is, was die uitgewers= firmas R. Müller in Kaapstad, Nasionale Pers Bpk. in Kaapstad en Bloemfontein, Pro-Ecclesia Drukkery in Stellenbosch en J.L. van Schaik in Pretoria.

Al die uitgewersfirmas en privaatpersone wat genader is, met die uitsondering van die firma R. Müller, het onmiddellik toestemming verleen sonder om op enige vergoeding aanspraak te maak. R. Müller se redenasie was dat hulle vergoeding betaal het aan die komponiste wie se werke hulle uitgegee het. Daarom sou dié betrokke komponiste nie toegelaat het dat hulle komposisies sonder vergoeding in die Volksangbundel gebruik

word nie, en verder sou insluiting die verkope van R. Müller se uitgawes geweldig benadeel.

In 'n brief van 28 Mei 1935 het mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) die firma R. Müller as volg ingelig oor die FAK se standpunt rakende vergoeding:¹

Wat kopiereg betref, neem ons aan dat die in u besit bly. En wat vergoeding aangaan, mag ons hier net opmerk, dat hierdie bundel uitgegee word nie vir die finansiële voordeel van enige individu nie, maar dat dit 'n onderneming van die FAK is in sy eerlike strewe om die volk te laat sing. Die toekenning van vergoeding moet uiteraard lei tot 'n hoër prys vir die bundel, en dit sou ons doel weer strem. Ons het dan ook die vrymoedigheid om u te vra om ter wille van die saak af te sien van enige vergoeding.

Ten einde die probleem op te los, het die FAK aan die firma De Bussy opdrag gegee om self met R. Müller te onderhandel. Na die onderhandelings het hulle wel verlof toegestaan² vir die gebruik van liedere wat deur hulle uitgegee is, maar die kwessie van vergoeding was nog lank nie opgelos nie. Dit is ook nie duidelik op watter basis R. Müller die verlof toegestaan het nie. Die feit dat hulle self nie die kopiereg op al hulle uitgawes besit het nie, het probleme veroorsaak. In gevalle waar die outeurs die kopiereg van hulle komposisies aan die Firma afgestaan het, is verlof vir gebruik van dié spesifieke liedere blykbaar aan die FAK toegestaan sonder om vergoeding te eis. In gevalle waar hulle eers toestemming van die betrokke outeurs moes verkry, en die outeurs geweier het om sonder vergoeding hulle liedere te laat gebruik, moes die Firma noodgedwonge ook weier om toestemming te gee. Waar die outeurs egter ingewillig het, is toestemming vir gebruik van die liedere blykbaar dadelik toegestaan.

---

1. Lêer no. 41.

2. Sien 4.3.

Dit wil dus voorkom asof R. Müller ten slotte heeltemal gewillig was om sonder vergoeding verloop toe te staan vir die gebruik van liedere waarvan die kopiereg in hulle besit was. Waar die kopiereg egter by die outeurs berus het en hulle slegs die uitgewers was, het dit afgehang daarvan of die outeurs op vergoeding aangedring het of nie. Wat die finale ooreenkoms tussen R. Müller en die FAK betreffende vergoeding in daardie stadium was, is nie duidelik nie. Wat wel seker is, is dat talle liedere wat deur R. Müller uitgegee is, in die eerste Volksangbundel gebruik is. Gedurende die voorbereiding vir die hersiene bundel van 1961, het R. Müller in 'n brief van 19 November 1959¹ aan die FAK toestemming verleen vir gebruik van enige lied waarop hulle die kopiereg besit het sonder enige vergoeding aan die Firma.

4.3 Toestemming van kopiereghouers aan die FAK vir opname van liedere in die eerste FAK-Volksangbundel

Verlof om die volgende liedere wat deur hulle uitgegee is in die Volksangbundel op te neem, is op 21 Mei 1935 deur mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK) gevra van: die firma R. Müller vir Slaapdeuntjie (Van Bruggen - S. le R. Marais), Wiegeliedjie (De Roubaix - Endler) en Viermal gesien (T. Man - S. le R. Marais), Nasionale Pers Bpk., Bloemfontein vir Unie Vlaglied (Langenhoven - Joubert), Voortrekkerlied (Langenhoven - S. le R. Marais) en Hou Koers (W. Boshoff - P.J. Lemmer), Nasionale Pers Bpk., Kaapstad vir Die Donker Stroom (A.G. Visser - Quelby) en As Saans (A.D. Keet - Haardyk), Pro-Ecclesia Drukkery, Stellenbosch vir Trou (Jan F.E. Celliers - W. Spiethoff), Klein Ondeug (Spiethoff), Ek sing van die wind (Leipoldt - Spiethoff) en Eensaamheid (Celliers - Spiethoff), J.L. van Schaik, Pretoria vir Die Steenbokkie en Pikaninie - wiegelied uit Tien Afrikaanse Kinderliedjies.

---

1. Lêer no. 41.

Die firma R. Müller het ook nog die volgende populêre liedjies by die FAK aanbeveel vir opname:¹ Wiegeliedjie, Dis September, Blommespraak en Soos die windjie wat suis, almal van Hans Endler; Heimwee, Slaapdeuntjie, Viermal gesien en Sluimer Beminde van S. le R. Marais; Ek sing van die wind van Walter Spiethoff; Suid-Afrika van Voigt; Lettie Meyer se Avondgebed; Ons Land deur Meiring Beck; Van Oosten se Avondlied, en Vaarwel deur M.D. de Villiers. Hulle het verder verlof verleen vir die opname van Celliers-Marais se lied Amors Konfetti uit Vier Afrikaanse Liederbundel (sic). Hulle het die FAK bykomend versoek om S. le Roux Marais se Die Roos en Dis al ook te oorweeg, aangesien hy gevoel het dat Amors Konfetti een van sy minder geslaagde komposisies was.

Die FAK het ook verlof² gevra van dr. A.D. Keet van Senekal wat die digter was van As Saans; van mev. dr. G.B.A. Gerdener (vroeër mev. Visser) van Wellington vir haar oorlede man, dr. A.G. Visser, se gedig Die Donker Stroom³ wat in Die Huisgenoot verskyn het; van mnr. F. Weideman van Gobabis, S.W.A. vir sy Drawwertjieslied wat ook in Die Huisgenoot verskyn het, en van dr. J.R.L. van Bruggen van Potchefstroom vir sy Lente-liedjie. Van mev. J. Kühn (vroeër mev. De Villiers) het die FAK op 12 November 1935 toestemming gekry vir die opname van Jou Kruis waarvan haar oorlede man, S.C. de Villiers, die digter was.

Die firma J.H. de Bussy het onderneem om met kopiereghouers in Holland te onderhandel. Hulle was baie suksesvol, en het vir al die beoogde Hollandse liedere toestemming verkry, behalwe dié van mev. Lambreg-Vos.

-
1. Lêer no. 41. Brief op 5 November 1934 deur R. Müller aan die FAK. Die liedere is nie almal uitgawes van R. Müller nie. Hulle het dit egter beskou as populêre liedere van die tyd, wat 'n aanwinst vir die bundel sou wees.
  2. Lêer no. 41. Brief op 28 Mei 1935 deur mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris van die FAK).
  3. Die gedig is getoonset deur 'n sekere Quelby. Niemand kon egter tot op datum presies vasstel deur wie dié skuilnaam gebruik is nie.

Langenhovenliedere

Groot moeite is ondervind om toestemming van mej. Sarah Goldblatt (administratrise, Letterkundige Nalatenskap Langenhoven) te verkry vir die opname van woorde van Langenhoven in die Volksangbundel. Sy het haar eie idees oor kopiereg gehad soos duidelik blyk uit 'n brief wat sy op 26 Oktober 1934 aan mnr. Kruse van Nasionale Pers Bpk. geskryf het na aanleiding van versoeke deur die FAK vir die opname van woorde van Langenhoven in die bundel:¹

In antwoord op die versoek van die F.A.K., by monde van dr. N.J. van der Merwe die Voorsitter, om verlof vir die insluiting van sekere liedere van Langenhoven in hulle bundel van Afrikaanse Liedere wat hulle wil uitgee, sal ek bly wees as u die hiervolgende aan hulle wil meedeel.

1. Die kopiereg van die "Voortrekkerslied" se woorde mag beskou word vir alle praktiese doeleindes as die eiendom van die Voortrekker beweging. Seggingskap oor die wel of nie insluiting sal dus vir hierdie doel by hulle berus, onderhewig aan wat volg.
2. Die woorde van (1) die "Werdalied" en (2) die "Afrikaanse Wiegelieliedjie" en (3) die "Vlaglied" se kopiereg is in my beheer. Vir "Werdalied" (musiek de Villiers) en "Wiegelielied" (musiek Hullebroeck) en "Vlaglied" (Joubert) gee ek verlof vir gebruik onderhewig aan die voorwaardes wat ek stel vir alle sulke toestemmings en wat ek hieronder laat volg.
3. Wat "Die Stem" betref: ek is nie geneig om aan die heersende warboel by te dra nie. As "Die Stem" die Volkslied word - en daar deur die boedel (niemand anders het die reg daartoe nie) skikkings getref word vir 'n wedstryd vir 'n wysie, - sal dit tyd genoeg wees om te kies. As die F.A.K. se bundel voor daardie tyd uitkom sal dit, volgens my mening, ongerade wees vir die F.A.K. om, deurdat hulle 'n keuse gedoen het, die uiteindelijke beslissing vooruit te loop. Ek gee dus geen verlof daarvoor nie.
4. Die lys uit die "Piekniekliedjies" is na my mening te lank - 12 uit die 22 wat die boek self bevat. Op die uiterste sal ek verlof toestaan vir gebruik van ses. Ek sal verder moet hoor watter ses die F.A.K. dan wil hê, en daarna oordeel.
5. Die voorwaardes hierbo genoem moet stiptelik nagekom word en is soos volg:
Geen verandering hoegenaamd in woorde, spelling, interpunksie, hoofletters, ens. nie. Die finale drukkersproewe (van Langenhovenstukke) moet aan my voorgelê word vir finale keuring. Geen kopiereg word afgestaan nie; dit bly die eiendom van die boedel. As teken daarvan sal die F.A.K. een pond betaal per uitgawe van die bundel aan die boedel. Die name van die skrywer en boek waaruit die stukke oorgeneem word,

---

1. Lêer no. 41. Sien ook lêer no. 61. Brief op 34-10-24 deur mnr. Kruse (bestuurder, Nasionale Pers Bpk.) aan dr. N.J. van der Merwe (Voorsitter van die FAK). Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

en die woorde "met verlof" moet elke oorgeneemde stuk vergesel.

Mnr. Stephen Eyssen is deur die FAK gevra om die ses Piekniek=
liedjies van Langenhoven te kies ooreenkomstig mej. Goldblatt
se vereistes. Sy keuses was Aai, aai die witborskraai, Jan
Pierewiet, Pollie ons gaan Pêrel toe, Siembamba, Vanaand gaan
die Volkies koring sny en Wat maak oom Kallie daar.

In 'n brief van 7 Maart 1936 het mnr. I.M. Lombard (algemene
sekretaris, FAK), mej. Goldblatt weer eens versoek om toe=
stemming te verleen vir opname van Die Stem met M.L. de Vil=
liers se toonsetting. "Tot ons leedwese verskyn ons toekoms=
tige Volkslied nl. 'Die Stem van Suid-Afrika' nie in die Volk=
sangbundel nie",¹ het Lombard in sy brief gesê. Mej. Gold=
blatt het gunstig gereageer en verlof op hâar voorwaardes toe=
gestaan.²

Bogenoemde is slegs enkele van die kopiereghouers wat die FAK
genader het. In die Inleiding tot die eerste bundel is kopie=
reghouers as volg bedank vir hulle bereidwilligheid om toe=
stemming te verleen:³

*Vir bereidwillig verleende toestemming om gedigte te mag
oorneem, betuig ons ons hartlike dank aan: dr. C.L. Lei=
poldt, A.D. Keet, G. Mes, C.F. Visser, D.F. Malherbe, I.D.
du Plessis, B.A. de Wet, mev. dr. Gerdener vir gedigte van
A.G. Visser, mej. Goldblatt as eksekutrise van C.J. Langen=
hoven se Letterkundige Nalatenskap, prof. J.F.E. Celliers,
prof. C.M. van den Heever, mev. Nico Hofmeyr, adv. H.A.
Fagan en Toon van den Heever, mej. E. Bosman, E. Louwrens,
Jac. Joubert, Kath. Botha en die here P.H. Langenhoven,
P.I. Hoogenhout, F.J. Eybers, D.F. Viljoen, A.D.E. Gutsche,
P.J. Kloppers, Th. W. Jandrell, F.J. Weideman, ds. Baum=
bach en aan die redaksie van "Die Huisgenoot" en "Die Afri=
kaanse Kind".*

*Dit verskaf ons ook groot genoeë om ons opregte dank uit
te spreek teenoor reeds meer bekende Afrikaner-komponiste
en 'n aantal jongeres van wie daar nou hul eersteling ver=*

---

1. Lêer no. 37.

2. Sien hoofstuk 1 bl. 35-36.

3. Sien Inleiding tot die eerste Volksangbundel van 1937, bl. 74-75.

skyn. Ons noem: W. Spiethoff, P.K. de Villiers, S. le R. Marais, Hans Endler, Jan Bouws, S.C. de Villiers, Gerrit Bon, R.J. Eyssen, H.M. van der Westhuysen, H. Meerkotter, Benedictus Kok, W. Pickerill, Lange, P.J. Lemmer, D.H. Cilliers, mejj. Doris Beyers, Cora Ilsley.

Ons het in al die gevalle probeer om in verbinding te kom met eienaars van kopiereg wat musiek en woorde betref; as ons in een of ander geval nie daarin geslaag het nie, vra ons om verskoning. In die volgende uitgawe sal ons dit graag in orde wil bring.

4.4 Verseoeke aan die FAK met die oog op die publisering van liedere uit die eerste Volksangbundel in ander publikasies

Die outeursreg van die Volksangbundel as geheel was in die hande van die firma De Bussy in Pretoria en dr. Hugo Gutsche.¹ De Bussy het verskeie verseoeke ontvang van instansies wat toestemming verlang het om woorde uit die bundel in ander publikasies te gebruik. So byvoorbeeld het mnr. J. de V. Heese (hoofsekretaris van die Voortrekkers) toestemming gevra om in die Voortrekkerliederebundel woorde uit die Volksangbundel te gebruik.² Hy is egter na die firma De Bussy verwys. Ook het die hoofsekretaris van die A.T.K.V. (S.A.S. en H.) in 'n brief van 25 November 1946 toestemming gevra om maandeliks die woorde van een lied uit die Volksangbundel in hulle blad, die Taalgenoot, te laat verskyn. Die doel daarmee was om dit meer bekend te stel aan die publiek, en sodoende die sing van liedere aan te moedig. Hy het ook voorgestel dat dr. Hugo Gutsche 'n kort beskrywing by elke lied wat verskyn sou gee, waarin verduidelik word hoe dit gesing behoort te word. De Bussy het gunstig op die voorstel gereageer en die nodige toestemming verleen.

Op 24 Februarie 1947 het die Ossewabrandwag verlof gevra om † 35 van die bekendste vaderlandsliedere, slaapliedjies en

---

1. Sien bl. 194.

2. Lêer no. 41. Brief op 46-05-04 deur mnr. J. de V. Heese aan die FAK.

ligte liedjies uit die Volksangbundel in 'n klein sangboekie saam te voeg. Hulle het gevoel dat die kinders met die hulp van so 'n boekie die "volksliedere"¹ gouer sal leer ken en sing. De Bussy het egter die versoek nie toegestaan nie, aangesien 'n soortgelyke bundeltjie, Feesliedere vir Volk=samekomste,² reeds deur die FAK uitgegee is.

Op 13 Junie 1949 het die FAK 'n brief ontvang van dr. J.H. Pienaar, wat 'n direkteur van die Suid-Afrikaanse Rolprent-Maatskappy Beperk was. Hy het namens sy maatskappy toestemming gevra om liedere uit die Volksangbundel in die Afrikaanse rolprent Simon Beyers te gebruik. Die FAK het toegestem, mits dit met behoorlike erkenning aan die uitgewers J.H. de Bussy, asook aan die Volksangbundel sou geskied. Die FAK het egter aangedring op 'n billike vergoeding. aangesien 'n rolprent groot reklamewaarde sou hê.

Die FAK het ook verlof toegestaan aan die S.A.O.U. om 'n paar liedere uit die bundel in hulle kongresprogramme op te neem. Die volgende woorde moes egter in die programme verskyn het: Oorgeneem uit die FAK-Volksangbundel met toestemming van die uitgewers, J.H. de Bussy en die FAK.

Aan Swan Advertising het die FAK en De Bussy op 30 Oktober 1950 toestemming gegee om die eerste vers van die lied Awendkoor (no. 202 in die bundel) op 'n kalender vir 1951 te gebruik, terwyl Swan Film Productions Limited op 18 November 1950 ook die groen lig gekry het vir die gebruik van die Liedjie van verlange uit die Volksangbundel in Jamie Uys se rolprent Daar Doer in die Bosveld.

4.5 Verwarring en probleme rondom kopiereg

Talle probleme en groot verwarring het rondom die kwessie van die kopiereg van die Volksangbundel bestaan, soos duidelik

1. Lêer no. 41. Brief op 47-02-24 deur die Ossewabrandwag aan die FAK.
2. Sien hoofstuk 2 bl. 90-93.

blyk uit 'n brief van 20 April 1951 deur mnr. Weich (algemene sekretaris van die FAK) aan dr. Hugo Gutsche:¹

Ons, sowel as De Bussy ondervind heelwat moeilikheid met toekenning van die reg om liedere uit die FAK-bundel te gebruik. Kan u ons asseblief meedeel wat is die posisie met die kopiereg van die liedere en komposisies wat in die FAK-bundel opgeneem is. Het die digter en komponis alleen die reg om dit in die bepaalde bundel op te neem, afgestaan, en beskik ons oor die reg om aan ander verloff te verleen om daarvan gebruik te maak?

Dr. Gutsche was van mening dat die komponis en die digter hul regte alleen vir plasing in die Volksangbundel aan die FAK afgestaan het, met ander woorde die FAK het oor insluitingsregte maar nie oor oordragregte beskik nie. Verloff moes dus van die betrokke persone self verkry word indien iemand van hulle komposisies gebruik wou maak. Die FAK, wat slegs oor die kopiereg van die bundel as 'n geheel beskik het, was egter bereid om - indien kopiereg ten opsigte van een of meer liedere in belang van 'n verdienstelike onderneming verlang word - vertoë te rig tot die betrokke digters en komponiste by wie die finale seggenskap berus het.

By die beplanning van 'n hersiene uitgawe van die Volksangbundel moes duidelikheid verkry word oor die posisie van kopiereg wat deur 'n lid van die oorspronklike redaksiekommissie, in die uitoefening van sy pligte as samesteller van die bundel, verkry is, aangesien die FAK 'n wysiging van die oorspronklike redaksiekommissie beoog het. In 'n brief van 14 April 1954 aan mnr. Steyn, 'n prokureur van Johannesburg, het mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) regsadvies namens die FAK oor die kwessie ingewin. Hy wou onder meer weet of kopiereg aan 'n redaksielid behoort het of aan die FAK. "Indien die kopiereg aan die FAK behoort, hoe moet ons te werk gaan om die FAK se aanspraak daarop te verseker?"² het hy gevra.

---

1. Lêer no. 41. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.
2. Lêer no. 39. Sien hoofstuk 2 bl. 96.

Uit die antwoord van mnr. Steyn het dit duidelik geblyk dat die kopiereg van 'n lied wat deur 'n lid van die redaksiekommissie as samesteller van die Volksangbundel verkry is, aan die FAK behoort het en nie aan die lid nie.¹

Aangesien die SAUK ook baie probleme rondom kopiereg moes hanteer, is hulle standpunte ten opsigte van die hele vergoedingskwessie, op navraag deur die FAK, as volg uiteengesit in 'n brief van 11 April 1958:²

1. *In die algemeen kan mens sê dat daar geen kopiereg in die afsonderlike werke in 'n versameling deur die versamelaar gehou word nie.*
2. *Tot en met die dood van dr. Hugo Gutsche het die Korporasie aan hom 'n jaarlikse bedrag van £140 betaal vir die gebruik van alle werke in hierdie bundel. Hierdie ooreenkoms is blykbaar 'n hele aantal jare gelede met dr. Gutsche aangegaan en het die goedkeuring van die ander versamelaars en die FAK weggedra.*
3. *Sedert die oorlye van dr. Gutsche, betaal die S.A.U.K. vergoeding ten opsigte van uitsendings van werke uit die F.A.K., regstreeks aan die verskillende outeurs en komponiste.*
4. *Dit is moontlik dat ander verbruikers die werke gebruik sonder toestemming en betaling van enige vergoeding. Ons doen aan die hand dat die F.A.K. omsendbriewe aan die verskillende komponiste en outeurs stuur en versoek dat hulle sodanige regte as wat hulle mag besit, aan die F.A.K. sodeer. Daar is natuurlik baie gevalle*

-
1. Sien hoofstuk 2 onder 2.9, brief op 54-05-04 deur mnr. Steyn aan die FAK. Vir gegewens oor vergoeding aan die drie oorspronklike redaksieledede, sien hoofstuk 2, bl. 99.
  2. Lêer no. 39. Brief deur mnr. J.P.A. van der Walt aan mnr. T.W.S. Meyer (waarnemende sekretaris, FAK). Bylae D by die agenda van 'n Uitvoerende Komitee-vergadering van die FAK op 7 Mei 1958. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.

waar die F.A.K. reeds die regte hou, en daar is ook werke wat buite kopiereg is (ook tradisionele werke ens.). Wat dié werke betref kan die F.A.K. deur slegs klein verwerkings aan te bring, kopiereg in hulle verkry.

5. Sover dit die S.A.U.K. betref, sal ons bereid wees om met die F.A.K. 'n algemene ooreenkoms aan te gaan ten opsigte van die gebruik van alles wat in die bundel voorkom, op voorwaarde dat die F.A.K. oor alle regte in die bundel beskik. Sodanige ooreenkoms sal vir die Korporasie ongeveer £200 per jaar werd wees.

4.6 Toestemming van kopiereghouers aan die FAK vir opname van liedere in die hersiene FAK-Volksangbundel

As redakteur van die hersiene bundel was mnr. Dirkie de Villiers die onbetwiste sleutelfiguur in die verkryging van insluitregte van liedere. Hy het die grootste gedeelte van die korrespondensie met kopiereghouers self behartig, en baie moeite gedoen indien probleme ondervind is.

Persone wat toestemming gegee het vir die gebruik van hulle komposisies, was onder andere S. le Roux Marais vir Klaradyn en Slaapdeuntjie wat hy self vierstemmig sou verwerk, asook T.H. Matthews van Viljoenskroon wat alleenreg aan die FAK gegee het vir die gebruik van sy toonsetting Ek hou van jou.¹

Op 'n navraag deur Dirkie de Villiers aan Arnold van Wyk of sy Nimmer of Nou beskikbaar was vir gebruik, het die komponis aanbeveel dat een van sy Vier Weemoedige Liedjies soos byvoorbeeld In die stilte van my tuin verkiesliker sou wees, aangesien hy Nimmer of Nou reeds op 19-jarige ouderdom in 1935 geskryf het, en dit nie as een van sy beste komposisies beskou het nie.²

Op 13 Julie 1959 het Alfred Lengnick Esq. in Londen toestem-

1. Lêer no. 41. Brief op 10 Desember 1958 deur T.H. Matthews aan Dirkie de Villiers.

2. Lêer no. 41. Brief op 59-06-23 deur Arnold van Wyk aan Dirkie de Villiers.

ming verleen vir die gebruik van 'n Afrikaanse vertaling van Karl Böhm se lied Still wie die Nacht.

Dirkie de Villiers het op 25 Julie 1959 toestemming gevra van S. le R. Marais vir die gebruik van sy liedere As Saans, Heimwee en Helderus; van mev. Adèle Jooste vir gebruik van vier van haar kinderliedjies uit die bundeltjie Loelie se Liedjies, asook van die firma R. Müller vir Loof die Heer (Grundÿ), Trou (Hullebroeck) en Dis al (Joh. Joubert) wat deur hulle gepubliseer is. Hy het verder op 27 Julie 1959 ook toestemming gevra van prof. M.C. Roode vir gebruik van twee van sy liedere naamlik Man en Vrou en Sneeu. Prof. Roode het onmiddellik toestemming verleen, terwyl Boosey en Hawkes in Kaapstad, wat die kopiereg op S. le Roux Marais se Heimwee en Sluimer Beminde besit het, op 14 Oktober 1959 hulle verlot aan die FAK toegestaan het. S. le Roux Marais het op 29 Augustus 1959 toestemming verleen vir die gebruik van As Saans en Helderus, terwyl mev. Adèle Jooste haar toestemming skriftelik op 3 Augustus 1959 gegee het vir die gebruik van vier van haar kinderliedjies. Die firma R. Müller het ook verlot toegestaan vir die gratis gebruik van enige werk waarop hulle die kopiereg besit het.

Mnr. Tommie Meyer (algemene sekretaris, FAK) het op versoek van Dirkie de Villiers¹ met mnr. Bosman de Kock onderhandel in verband met die moontlike opname van sy volkspelewerwings wat verskyn het in Nuwe Spele. Hy sou by elke lied as verwerker genoem word. Mnr. Meyer het ook vir Olaf Andresen genader in verband met sy Heidelied.

Die firma R. Müller, van wie daar op 25 Julie 1959 toestemming gevra is vir gebruik van Hullebroeck se lied Trou, het die FAK meegedeel dat Sabam, die Belgiese Vereniging van Outeurs, Komponiste en Uitgewers, die kopiereg op die lied

---

1. Lëer no. 41. Brief op 27 Julie 1959 deur Dirkie de Villiers aan mnr. Tommie Meyer (algemene sekretaris, FAK).

besit het. Hulle was slegs die uitgewers daarvan. 'n Verzoek is op 28 Augustus 1959 deur Dirkie de Villiers aan Sabam gerig. In sy brief sê hy dat Trou feitlik reeds 'n volksliedjie in Suid-Afrika geword het. Daar was geen reaksie van Sabam nie, en 'n versoek is op 16 Mei 1960 aan Hullebroeck persoonlik gerig. Hy het op 20 Junie 1960 uit Brussels skriftelik verlof toegestaan.

Op 28 Augustus 1959 het P.J. Lemmer toestemming gegee vir gebruik van sy lied Prinses van Verre, mits daar onder die titel vermeld sou word dat dit gekomponeer is vir en opgedra is aan Stephen Eyssen.

Ná 'n versoek van Arnold van Wyk¹ dat sy lied In die stilte van my tuin uit Vier Weemoedige Liedjies in die bundel gebruik sou word, het Dirkie de Villiers op 29 Augustus 1959 verlof aangevra van die firma Heuwekemeijer in Amsterdam, wat die kopiereg daarop besit het. Die firma het egter nooit op hierdie brief gereageer nie. 'n Tweede versoek is op 2 Junie 1960 deur T.W.S. Meyer (algemene sekretaris, FAK) aan hulle gerig, waarop verlof toegestaan is.

In 'n brief van 29 Augustus 1959 aan dr. Con de Villiers, skryf Dirkie de Villiers dat hy hom die vryheid veroorloof het om een van sy opgetekende volkswysies naamlik Die Blouberg in die bundel in te sluit. Hy het egter klein tegniese wysigings in die begeleiding aangebring wat hy hoop sy goedkeuring sou wegdra. Dr. De Villiers, wat ook 'n hele aantal liedere vir die hersiene bundel vertaal het, het geen besware gehad nie, en Die Blouberg kon gebruik word in die hersiene bundel.

In verband met die insluiting van Die Stem in die hersiene bundel, het mnr. T.W.S. Meyer (algemene sekretaris, FAK) op 5 Oktober 1959 die volgende brief aan die sekretaris van

---

1. Sien bl. 196. Brief op 59-06-23 deur Arnold van Wyk aan Dirkie de Villiers.

die Eerste Minister van Suid-Afrika gestuur:¹

Die FAK is tans besig met hersiening van die FAK-bundel. In die nuwe uitgawe wil ons graag "Die Stem van Suid-Afrika" as Lied nr. 1 insluit, met 'n paslike uiteensetting oor die geskiedenis van die Volkslied. Dr. S.H. Pellisier sal hiervoor sorg. Sowel ds. M.L. de Villiers as die Letterkundige boedel van C.J. Langenhoven het toestemming verleen dat "Die Stem van Suid-Afrika" vanaf die eerste uitgawe in 1937 in die Volksangbundel opgeneem kon word. Aangesien die regering tans alle regte oor ons Volkslied besit, vra ons u vriendelike goedkeuring vir die herinsluiting daarvan in die hersiene bundel. Die nodige erkenning sal verleen word, en ons verneem graag die bewoording wat u sou verkies indien u toestemming verleen.

In 'n brief van 25 Mei 1960 het mnr. J.P. Visser (sekretaris van die Eerste Minister) verlof aan die FAK toegestaan vir die herinsluiting van Die Stem in die hersiene bundel.²

Op 19 November 1959 het mnr. T.W.S. Meyer (algemene sekretaris, FAK) verlof gevra van Kelly's Music Saloon, Johannesburg, vir die gebruik van 2 liedere van Sidney Richfield, naamlik Die Donker Stroom en Wiegeliedjie, waarop hulle die kopiereg besit het. Uit die antwoord van Kelly's Music Saloon op 11 April 1960 het dit egter geblyk dat Richfield die kopiereg behou het, terwyl hulle slegs die uitgewers was. Hulle het met Richfield geskakel, maar hy het egter geweier dat sy liedere sonder vergoeding gebruik word. Mnr. Anton Hartman het op versoek van Dirkie de Villiers met hom onderhandel, maar sonder veel sukses. Richfield het as alternatief vyf van sy ander liedere gratis aangebied vir opname in die bundel. Hulle was Dagraad (sic), Weeklag, Offerande (sic), Tugela en Die Steweltjies van Sannie (vierstemmig), maar die FAK het nie daarin belang gestel nie.

Op 'n versoek van die FAK om al die Langenhovenliedere wat in die eerste bundel verskyn het, weer in die hersiene

---

1. Lêer no. 41. Die brief word onveranderd aangehaal.

2. Sien hoofstuk 1 bl. 56 vir 'n volledige aanhaling van die brief.

bundel te mag opneem, is die volgende brief op 13 April 1960 van mej. Sarah Goldblatt ontvang:¹

Ek erken ontvangs van u brief dd. 7 April 1960, insake verlot vir gebruik van Langenhoven-liedere in die eerskomende herdruk van die Volksangbundel van die F.A.K., nl. die liedere wat reeds in die eerste druk verskyn het.

Die gevraagde verlot word met plesier toegestaan onderhewig aan die voorwaarde dat daar duidelik gedruk word daarby:

Nos. 291-297: -

(Die volgende sewe liedjies verskyn in "Ou-Liedjies", C.J. Langenhoven, met verlot van die Administratrise Letterkundige Nalatenskap Langenhoven. Kopiereg is streng voorbehou deur die Nalatenskap.)

No. 39:

Dieselfde voorskrif.

No. 91.

Dieselfde voorskrif.

Vir Die Stem is so 'n voorskrif natuurlik nie meer geldig nie. Vir "Die Voortrekkerslied", nommer 138, is dit ook onnodig.

Hierdie nommers verwys na die eerste druk (1937).

Vir kennisname meld ek die volgende: 1. Musiek en gedig van die Vlaglied is ons eiendom.

2. Gedig van die Wiegeliidjie (let asseblief op na die spelling van die opskrif) is ons eiendom; die musiek is Hullebroeck s'n. Hy sal geen verlot weier nie.

3. Die gedig van die Voortrekkerslied is 'n geskenk aan die Voortrekkerbeweging. Ek weet nie wie die eiendomsreg van le R. Marais se musiek het nie.

4. Die sewe liedere uit "Ou-Liedjies" is Langenhoven s'n. Eysen se begeleiding is sonder my verlot aangebring. Ek erken geen reg op daardie begeleiding nie. Ek is trouens besig met 'n volledige versameling van al Langenhoven se liedere en sorg vir begeleiding waar nodig. Die wysies is natuurlik volks=tradisioneel en het geen kopiereg.

Ek noem die hiervoororgaande omdat ek 'n geval gekry het waar 'n uitgewer 'n Langenhoven-lied sonder verlot van my uit die Volksangbundel oorgeneem het. Ons is gelei, natuurlik, maar u en die hele F.A.K. sal my natuurlik wil help om Langenhoven vir die volk ongeskonde te behou vir tyd en wyl.

---

1. Lêer no. 41. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Rhoda Barry het op 16 Julie 1960 toestemming gegee vir die gebruik van haar Wiegelied in die hersiene bundel, terwyl Anton de Waal op 15 Julie 1960 verlof toegestaan het vir 2 van sy liedjies naamlik Wiegeliedjie en Hasie. Gallo, wat die kopiereg op Skemeruurtjie van Danie Bosman en Die Manne=tjie van Jan Pohl besit het, het op 1 September 1960 skriftelik verlof verleen vir gebruik van die twee liedere in die hersiene bundel.

Ná die amptelike ingebruikneming van die hersiene bundel op 31 Mei 1961, het mnr. Dirkie de Villiers op 2 September 1961 van 'n hoogs ontstoke P.J. Lemmer 'n brief ontvang, waarin hy die feit onder die FAK se aandag gebring het dat sy baie gewilde lied, Kokkewiet, sonder sy wete en toestemming gebruik is. Hy sou nooit toegestem het dat die lied gratis in die hersiene bundel gebruik word nie aangesien dit baie goed verkoop het oorsee, en dit dus aan hom 'n gereelde inkomste besorg het. Hy het slegs verlof verleen vir gebruik van sy tweestemmige lied Prinses van Verre, en vir Sluimerlied.

Na onderhandelinge met Dirkie de Villiers, is daar ooreengekom dat die FAK 'n honorarium van $\pm$ R10-15 ter vergoeding vir die gebruik van Kokkewiet aan Lemmer sou skenk.

Bogenoemde voorbeelde verteenwoordig slegs enkele van die talle probleme en probeerslae van die FAK in sy pogings om toestemming van al die kopiereghouers te verkry sodat 'n lied vir opname in die bundel oorweeg kon word. In sy Inleiding tot die hersiene uitgawe het Anton Hartman hom as volg uitgelaat oor die kwessie van kopiereg:¹

Die Musiekkommissie het alles in sy vermoë gedoen om by uitgewers, komponiste en digters van alle liedere wat nou vir die eerste maal ingevoeg is, toestemming tot publikasie te verkry. Sonder uitsondering en met die grootste welwillendheid is hierdie toestemming verleen. 'n Spesiale woord van dank gaan hiermee aan die

---

1. Sien Inleiding tot die hersiene uitgawe van die Volksangbundel deur Anton Hartman, bl. 134.

uitgewersfirmas: R. Müller; Boosey and Hawkes; Alfred Lengnick en Carstens-De Waal. As ons in een of ander geval 'n kopieregeienaar oorgeslaan het, vra ons om verskoning.

4.7 Verbeterde en verrykte Sangbundel van 1979

Die FAK het in hierdie geval ook weer, soos met die vorige twee uitgawes van die bundel, probeer om in verbinding te tree met kopiereghouers van sowel die woorde as die musiek van elke afsonderlike lied.

HOOFSTUK 5FAK-BEURSE5.1 Inleiding

Een van die grootste prestasies van die Musiekkomitee is die daarstelling van studiebeurse vir jong uitvoerende kunstenaars. Hierdie beurse help jong musici nie alleen met die ontwikkeling van hulle talente nie, maar maak hulle ook diensbaar vir hulle volk en kultuur. Die begeerte om 'n jong sangeres, Mimi Coertse, te help om opleiding in Europa te ontvang, het daartoe gelei dat die FAK in 1954 'n musiekbeurs ingestel het.

Tans is hulle elke jaar betrokke by die toekenning van elf musiekbeurse. Vier van ons Afrikaanse universiteite: Stellenbosch, UOVS, die PU vir CHO en Pretoria bied elk 2 groot beurse aan wat deur die FAK geadministreer word, terwyl die FAK uit eie fondse drie beurse toeken. Dit is een van die Musiekkomitee se verantwoordelikste take om die kandidate te keur en die wenners aan te wys, 'n taak wat hulle voortdurend in kontak hou met Suid-Afrika se belowendste jong musici.

Spesiale addisionele beurse word soms ook toegeken wanneer die talent, na die mening van die Musiekkomitee, uitsonderlik is. Daar is egter vanaf die instelling van die heel eerste beurs geen beperkings op die terrein van musiekbeoefening geplaas nie, met die gevolg dat sangers, pianiste, koorleiers, orreliste, bespelers van orkesinstrumente en ook komponiste onder die wenners aangetref word. Die nut wat die opleiding van dié jong musici vir Afrikaanse musiek sou hê, is die primêre oorweging van die komitee by die aanwys van wenners, maar aangesien dit beurse vir Afrikaanssprekendes is, word huistaal, kerkverband en uiteindelijke doelstellings ook in ag geneem.

5.2 Ontstaan van die FAK-Musiekbeurs

Reeds in 1946 is versoeke tot die Musiekkommissie gerig om 'n musiekbeursfonds in die lewe te roep sodat belowende Afrikaanse musici finansiëel gehelp kon word. Baie mense het versoek dat die FAK die jong komponis, Stefans Grové, moes help sodat hy sy studies oorsee kon voortsit.¹ In 'n brief aan die FAK op 21 Junie 1946 skryf 'n mnr. J.H. Coetzee van Potchefstroom as volg oor Grové:²

In die geval van Arnold van Wyk het die FAK opgetree - tot sy lewenslange krediet - kan dit nie ook in hierdie geval gedoen word nie? Daar mag nie toegelaat word om Grové in sy eie mense teleurgesteld te laat word, en dat ander later mag spog dat hulle 'n Afrikaanse komponis gebring het tot waar hy mag staan nie, as 'n bittere verwyt teen die Afrikaner.

Mnr. Anton Hartman, wat toe die ondervoorsitter van die Afrikaanse Musiekvereniging in Johannesburg was, het die Musiekkommissie versoek³ om 'n landswye fondsinsameling op tou te sit met die doel om Stefans Grové aan 'n erkende musiekinrigting in Europa te laat studeer. Om die bal aan die rol te sit, het hy namens sy Musiekvereniging £12-12-0 geskenk.

Die FAK het op Anton Hartman se versoek gereageer deur artikels in die belangrikste koerante en tydskrifte van dié tyd te laat verskyn. Die volgende berig het byvoorbeeld in Die Transvaler van 18 Oktober 1946 verskyn:⁴

*Om belowende Afrikaanse komponiste die geleentheid te bied om hulle studies in die buiteland voort te sit, het die Musiekkommissie van die F.A.K. besluit om aan te be-
veel dat 'n beroep om fondse onmiddellik gedoen moet word.*

Die plan bestaan om 'n sterk fonds van ongeveer £10 000 op te bou sodat 'n ruim beurs beskikbaar gestel kan word.

-
1. Lêer no. 2. Agenda, Musiekkommissievergadering, 46-08-31.
  2. Lêer no. 77. Die aanhaling word in sy oorspronklike vorm weergegee.
  3. Lêer no. 77. Brief op 46-08-10 deur Anton Hartman aan die Musiekkommissie van die FAK.
  4. Lêer no. 102. Die berig word onveranderd weergegee.

*Mimi Coertse, gevierde
Afrikaanse sopraan, wat
die eerste FAK-musiekbeurs
ontvang het.*

Die Musiekkommissie van die F.A.K. verklaar dat daar tans meer as een belowende Afrikaanse musiektalent is, wat op 'n geleentheid vir verdere studie wag.

Die vertroude word uitgespreek dat nie alleen kultuur- en musiekverenigings heelhartig sal meewerk aan die opbou van die voorgestelde fonds nie, maar dat musiekliefhebbers en ander ook hul daadwerklike steun aan die fonds sal gee.

KULTUURDAAD

'n Aansienlike bedrag, wat as neseier gebruik word, is reeds van die Afrikaanse Musiekvereniging van Johannesburg ontvang.

'n Bydrae tot hierdie fonds is 'n kultuurdaad en elke bydrae wat ontvang word, sal 'n mede-volksgenoot help om sy talente op die gebied van musiek in diens van sy kerk en volk te gebruik.

Bydraes moet aan die Musiekbeursfonds, F.A.K.-kantoor, Posbus 8711, Johannesburg, gestuur word.

Aangesien die FAK van donasies afhanklik was vir sy fondse, en die reaksie op die versoek om geld te skenk uiters swak was, is daar besluit om musiekkonserte met die hulp van verskillende dorpe en stede se Skakelkomitees te reël. Van die netto opbrengs sou 50% in die musiekbeursfonds gestort word, terwyl die orige 50% tussen die deelnemers en die plaaslike Skakelkomitee verdeel sou word.¹ Dit was egter ook nie baie geslaagd nie, en die Musiekkommissie het daarop besluit om die medewerking van Afrikaanse musiekonderwysers/esse te verkry, en om UNISA te vra om groter beurse beskikbaar te stel.²

Toekenning van die eerste FAK-musiekbeurs

Mimi Coertse, 'n baie belowende jong sangeres, is op 1 September 1953 meegedeel dat die FAK aan haar en haar man, David Engela, 'n beurs van £25 elk per jaar vir 'n tydperk van twee jaar toegeken het as 'n bydrae om haar talent in die buiteland

---

1. Lêer no. 2. Agenda, Musiekkommissievergadering, 47-11-8.

2. Lêer no. 11. Notule, negende FAK-kongres, 30 Sept.-2 Okt. 1954.

verder te ontwikkel.

5.3 Toekenning van die FAK-musiekbeurs op 'n jaarlikse basis

Die Afrikaanse Nasionale Kultuurraad (ANK) wat gewoonlik vergader het gedurende die jaar wanneer daar geen FAK-kongres gehou is nie, het op 1 Oktober 1953 in Johannesburg die beurs goedgekeur wat aan Mimi Coertse en haar man toegeken is, en ook die instelling van 'n jaarlikse FAK-musiekbeurs ter waarde van £50 aanbeveel. Hulle het dit verder aan die Musiekkommissie opgedra om reëls in verband met die toekenning van so 'n beurs op te stel.

Reëls en voorwaardes vir die toekenning van die Musiekbeurs

Die reëls en voorwaardes wat vir die toekenning van die Musiekbeurs sou geld, is as volg in 1956 deur die Musiekkommissie opgestel:¹

1. *Die F.A.K. sal jaarliks 'n beurs ten bedrae van £50 toeken aan 'n belowende en/of verdienstelike persoon ten einde hom te help om sy musiekstudies by 'n erkende leermeester(es) of aan 'n erkende inrigting in Suid-Afrika of oorsee voort te sit. Die beurs sal bekendstaan as die F.A.K.-Musiekbeurs.*
2. *Slegs persone wie se huistaal Afrikaans is, sal in aanmerking kom vir die F.A.K.-musiekbeurs. By die toekenning van die beurs sal die keurkomitee voorkeur verleen aan persone wat die komitee daarvan kan oortuig dat hulle musiekstudies vir hulle in staat sal stel om die Afrikaanse musiek op een of ander manier te bevorder.*
3. *As minimum-vereiste in die geval van belowende jong musiekstudente sal geld die suksesvolle aflegging van 'n eksamen van die Universiteit van S.A. op die Finale Standaard. Van hierdie vereiste kan afgesien word in die geval van verdienstelike persone wat op ander maniere bewys gelewer het van hul prestasies op die gebied van die musiek.*

---

1. Lêer no. 5. Bylae A by die Jaarverslag 1955/56, dertiende FAK-kongres, 2-3 Oktober 1956. Die gedeelte word in sy oorspronklike vorm weergegee.

Chris Heyns

4. *Applikante vir die F.A.K.-musiekbeurs moet by hulle applikasies o.a. die volgende insluit:*
  - (a) *Persoonlike verklaring waarin o.a. vermeld word:*
    - (i) *geboortedatum;*
    - (ii) *afgelegde musiekstudies,*
    - (iii) *be-oogde musiekstudies indien die beurs toegeken word, waar en onder wie dit sal plaasvind,*
    - (iv) *in welke opsig die studies die applikant beter sal bekwaam om die Afrikaanse kuns-musiek te bevorder.*
  - (b) *Getuigskrifte i.s. karakter en musikale bekwaamheid.*
5. *Die Musiekkommissie en Uitvoerende Bestuur van die F.A.K. kan self ook name voorlê.*
6. *Van die beurshouer sal verwag word om elke 6 maande rapporte i.v.m. die vordering van sy studie aan die Sekretaris van die F.A.K. te laat toekom.*
7. *Die F.A.K. behou die reg voor om die bedrag terug te eis indien die begunstigde dit nie vir studiedoeleindes aanwend nie.*
8. *Aansoeke moet die Algemene Sekretaris F.A.K., Posbus 8711, Johannesburg vóór of op 31 Oktober bereik.*

Eerste aansoeke vir die Musiekbeurs

Deur middel van 'n siftingsproses moes elke lid van die Musiekkommissie die aansoeke wat ontvang is vir die toekenning van die FAK-musiekbeurs, deeglik evalueer en dan 'n wenner aanwys. Prof. Gawie Cillié het Philip Markgraaff en Helena van Heerden aangewys as sy keuse vir 'n wenner, terwyl beide Anton Hartman en Chris Lamprecht ten gunste was van Helena van Heerden. By geleentheid van die Uitvoerende Komiteevergadering op 19 Februarie 1957, is die FAK-musiekbeurs ten bedrae van £50 oorhandig aan die wenner, mej. Helena van Heerden.

Die FAK-musiekbeurs vir 1958 is toegeken aan Chris Heyns op grond van "die volksdiens wat u reeds gelewer het met groep-sang by volksfeeste, en die oorweging dat u voornemens is om u, na voltooiing van u studies, te beywer vir die bevordering

van sang onder ons skoolgaande jeug."¹ Mnr. Heyns was 35 jaar oud toe hy die beurs ontvang het. Hy was onder andere leier van die Tierberg Mannekwartet, lid van die Gemengde Radiokwartet onder leiding van Pierre Malan, verantwoordelik vir talle opnames van Psalms en Gesange deur die Rondebosch Kerkkoor, leier van die samesang by talle volksfeeste en verantwoordelik vir die oorsetting van die huidige Afrikaanse Halleluja-bundel na tonika-solfanotasie. Die beurs is op 7 Mei 1958 aan hom oorhandig.

5.4 Instelling van 'n FAK-Junior- en Senior beurs

As gevolg van die groot behoefte aan musiekbeurse in Suid-Afrika, het die Uitvoerende Komitee van die FAK, op aanbeveling van die Musiekkommissie, die instelling van 'n FAK-musiekbeurs vir juniors ten bedrae van £25 per jaar in 1958 goedgekeur. Hulle het terselfdertyd ook toestemming verleen dat die FAK-musiekbeurs vir seniors van £50 tot £100 verhoog word. Dr. G.G. Cillié en die Musiekkommissie het in opdrag van die Uitvoerende Komitee die volgende reëls ten opsigte van die Junior FAK-musiekbeurs opgestel:²

1. *Die F.A.K. stel 'n beurs ten bedrae van £25 beskikbaar aan 'n belowende leerling ten einde hom te help om sy musiekstudies by 'n erkende leermeester(es) of aan 'n erkende inrigting in Suid-Afrika voort te sit. Die beurs staan bekend as die Junior F.A.K.-Musiekbeurs.*
2. *Slegs persone wie se huistaal Afrikaans is, sal in aanmerking kom vir hierdie beurs. By die toekenning van die beurs sal die keurkomitee voorkeur verleen aan persone wat die komitee daarvan kan oortuig dat hulle musiekstudies vir hulle in staat sal stel om die Afrikaanse musiek op een of ander manier te bevorder.*
3. *As minimum-vereiste sal geld die suksesvolle aflegging van 'n eksamen aan die Universiteit van S.A. op die Gevorderde standaard. Van hierdie vereiste kan afgesien word in die geval van verdienstelike persone wat op ander maniere bewys gelewer het van hul prestasies op die gebied van musiek.*

-
1. Lêer no. 84. Brief op 58-01-28 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) aan Chris Heyns van Pretoria.
  2. Lêer no. 79. Bylae A by Musiekkommissievergadering, 58-03-26. Die gedeelte word in sy oorspronklike vorm aangehaal.

4. Slegs aansoeke van leerlinge, wie se 18e verjaardag ná die 31ste Oktober van die jaar waarin hulle aansoek doen val, sal in aanmerking geneem word.
5. Applikante vir die Junior F.A.K.-Musiekbeurs moet by hulle aansoeke o.a. die volgende insluit:
  - (a) 'n Persoonlike verklaring waarin o.a. vermeld word:
    - (i) geboortedatum,
    - (ii) afgelegde musiekstudies,
    - (iii) beoogde musiekstudies indien die beurs toegeken word, waar en onder wie dit sal plaasvind.
    - (iv) in welke opsig die studies die applikant beter sal bekwaam om die Afrikaanse kunsmusiek te bevorder.
  - (b) Getuigskrifte i.s. karakter en musikale bekwaamheid.
6. Van die beurshouer sal verwag word om elke 6 maande rapporte i.v.m. die vordering van sy studie aan die sekretaris van die F.A.K. te laat toekom.
7. Die F.A.K. behou die reg voor om die bedrag terug te eis indien die begunstigde dit nie vir studiedoeleindes aanwend nie.
8. Aansoeke moet die Algemene Sekretaris, F.A.K., Posbus 8711, JOHANNESBURG voor of op die 30 September van elke jaar bereik.

In 1959 is die Junior en Senior Musiekbeurse vir die eerste keer toegeken aan Sonja du Plessis van Welkom, en Johan van der Merwe van Parow. Gelukkig kon die beurse se geldwaarde van tyd tot tyd verhoog word as gevolg van donasies wat die FAK ontvang het. In 1968 is die waarde van die Junior Musiekbeurs verhoog na R100, terwyl die Senior Musiekbeurs tot R300 verhoog is. In 1975 het die Senior Musiekbeurs reeds R600 beloop. Dit was egter 'n saak van groot blydskap toe die SA Musiekregte-Organisasie (Samro) in 1975 besluit het om voortaan die Senior Musiekbeurs te borg. Die waarde daarvan is terselfdertyd verhoog na R1 000. Die waarde van die Junior Musiekbeurs het egter R100 gebly.

Soms, wanneer na die mening van die Musiekkomitee die talent

dit geregverdig het, is 2 Junior of 2 Senior Musiekbeurse in een jaar toegeken. In 1967 het Eddie Davey van Nelspruit en Francois Henkins van Bloemfontein elk 'n Junior Musiekbeurs ontvang, terwyl Erika Bothma en Inge Serfontein in 1974 elk 'n Junior Musiekbeurs verower het. Die Senior beurs is slegs in 1971 aan twee persone gelyktydig toegeken. In daardie jaar het Suzanne de Villiers van Bloemfontein en Susanna van Schalkwyk van Nuweland, Kaap elk R300 ontvang.

Junior FAK-beurs verander na 'n Laerskool- en 'n Hoërskool-musiekbeurs

Die Hoofbestuur van die FAK het in 1979 besluit om vanaf 1980 die FAK se beurse uit eie fondse tot drie te vermeerder, naamlik een vir leerlinge in primêre skole, een vir sekondêre skole, en een senior beurs van R1 000. Die FAK-Laerskool-musiekbeurs ten bedrae van R100 sou toegeken word aan 'n leerling wat ten tye van aansoek in die laerskool is en minstens die graad twee-eksamen van UNISA of 'n gelykwaardige eksamen van 'n ander instansie suksesvol afgelê het; die FAK-Hoërskool-musiekbeurs ten bedrae van R300 sou toegeken word aan 'n leerling wat ten tye van aansoek in standerd vyf of in die hoërskool is en minstens die graad vyf-eksamen van UNISA of 'n gelykwaardige eksamen van 'n ander instansie suksesvol afgelê het, terwyl die FAK-Senior-musiekbeurs ten bedrae van R1 000 (geborg deur Samro) as 'n oop beurs sonder ouderdoms-, akademiese of musiekkwalifikasies toegeken sou word, hoewel slegs musiekstudente wat bewys kon lewer van buitengewone prestasies op die gebied van musiek vir die beurs in aanmerking sou kom.¹

-
1. Voorheen was die vereistes vir die Senior FAK-musiekbeurs as volg: dit is toegeken aan studente wie se 16de verjaardag voor 31 Oktober val en hulle musiekstudies by 'n erkende leermeester(es) of aan 'n erkende instansie in Suid-Afrika of oorsee wil voortsit. As minimum vereiste sal die suksesvolle aflegging van 'n Finaal-musieksamen aan die Universiteit van S.A. geld. Van hierdie vereiste kan afgesien word in die geval van verdienstelike persone wat op 'n ander manier bewys gelewer het van prestasies op musiekgebied.

5.5 Spesiale beurse

Spesiale beurse word soms toegeken in jare wanneer daar 'n oorvloed van talentvolle aansoekers is. Mej. Carina E. Beukes van Linden in Johannesburg was byvoorbeeld in 1966 die ontvanger van 'n spesiale toekenning. Sy het wel later in 1969 die Junior beurs verower. In 1970 het mnr. P.D. Smit 'n spesiale beurs verower, terwyl mnr. P.D. Abels, 'n Kleurlingsanger van Stellenbosch, in 1975 vereer is met 'n spesiale toekenning. In 1983 is 'n eenmalige ad hoc-beurs van R750 toegeken aan Erika Bothma van Bloemfontein, vir 'n beoogde M-Mus-studie oor Die bydrae van die Musiekkomitee van die FAK tot die musiek van die Afrikaanssprekende.

5.6 Die administrasie van agt groot universiteitsbeurse

Vier Afrikaanse universiteite nl. Stellenbosch, Bloemfontein, Potchefstroom en Pretoria bied elk twee groot beurse deur bemiddeling van die FAK op 'n jaarlikse basis aan.

In 1961 het die Universiteit van Stellenbosch besluit om twee musiekbeurse aan die naam van die FAK te koppel en die finale keuse van die wenner aan die FAK se Musiekkomitee oor te laat. Die waarde van die beurse was in die begin gelyk aan inwoningsgeld in 'n koshuis plus klasgelde vir die betrokke student. Huidiglik word die bedrag egter vasgestel op R1 000 elk. Aansoekers vir die beurse moet van voornemens wees om kursusse in musiek aan die Stellenbosse Konservatorium vir Musiek te loop.

In 1975 het die Universiteit van die Oranje-Vrystaat besluit om Stellenbosch se voorbeeld te volg en twee beurse ten bedrae van R1 000 elk aan studente beskikbaar te stel wat kursusse in musiek aan die UOVS wil volg.

Twee Potchefstroomse Universiteitsbeurse, elk gelyk aan 'n jaar se klas- en losiesgeld, is vanaf 1981 beskikbaar, ter-

*Eddie Davey (1967 - FAK-Junior beurs),
(1974 - FAK-Senior beurs)*

wyl die Universiteit van Pretoria in 1983 twee beurse van R1 000 elk beskikbaar gestel het aan musiekstudente wat hulle studies aan die UP wil voltooi.

Jong Afrikaanse musici baat oneindig baie by die finansiële bystand van die FAK. Die Musiekkomitee is baie bewus van die feit dat dit die skeppende kunstenaar is wat sorg vir die blywende kultuur deur die neerslag van sy werke. Daarom sal die FAK sy taak ten opsigte van die jong musikus, wat finansiële onderskraging betref, met volgehoue entoesiasme voort= sit.

5.7 Beurswenners oor die jare

Herkoms word gegee in die gevalle waarin dit blyk uit die geraadpleegde dokumente - die ander kan nie vasgestel word nie.

FAK-Junior beurs:

- 1959: Sonja du Plessis, Welkom
- 1960: Daniel Michael (Niel) Immelman, Bloemfontein
- 1961: Susan Steenkamp
- 1962: Helena Nolte
- 1963: Lydia van Rooyen
- 1964: Aletta M. Schoeman, Steynsburg
- 1965: Petrus Imker Hoogenhout, Vereeniging
- 1966: Brampie Potgieter, Nelspruit
- 1967: Eddie Davey, Nelspruit en Abraham Francois Henkins,
Bloemfontein
- 1968: Suzanne de Villiers, Bloemfontein
- 1969: Carina E. Beukes, Linden, Johannesburg
- 1970: Isolde Kritzinger, Bloemfontein
- 1971: A.A. (Albie) van Schalkwyk, Bloemfontein
- 1972: Adelhart Kruger, Bloemfontein
- 1973: Marie J. Visser, Port Elizabeth
- 1974: Erika Bothma, Hennenman en Inge Serfontein,
Stellenbosch

Pieter Kooij (1961.-FAK-Senior beurs)

- 1975: Christine Y. Appel, Oos-Londen
 1976: T.J. (Tobie) van Heerden, Bloemfontein
 1977: Mej. W.C.J. Barnard
 1978: Lizette Gous, Bloemfontein
 1979: Ilze Brink, Bloemfontein
 1980: Laerskoolbeurs: Anneline Badenhorst, Strydenburg
       Hoërskoolbeurs: Mej. R. van der Merwe
 1981: Laerskoolbeurs: Mej. D.R. Rudman, Klapmuts
       Hoërskoolbeurs: Ilze M. Schumann
 1982: Laerskoolbeurs: Pieter Schoeman, Port Elizabeth
       Hoërskoolbeurs: Anmari van der Westhuizen
 1983: Laerskoolbeurs: Jeanne-Minette Cilliers, Bloemfontein
       Hoërskoolbeurs: Hermanus Francois le Roux, Johannesburg
 1984: Laerskoolbeurs: Albertha le Roux, Paarl
       Hoërskoolbeurs: Pieter Schoeman, Stellenbosch
 1985: Laerskoolbeurs: Petronel Malan
       Hoërskoolbeurs: Nicolene J. van der Walt, Bloemfontein

FAK-Senior beurs:

- 1954: Vir twee jaar toegeken aan Mimi Coertse en Dawid Engela
 1957: Helena van Heerden
 1958: Chris Heyns, Pretoria
 1959: Johan van der Merwe, Parow
 1960: Lorraine Joubert, Alkmaar, Nelspruit
 1961: Pieter Kooij, Stellenbosch
 1962: Louisa Crous, Hennenman
 1963: Henk Temmingh
 1964: D.M. (Niel) Immelman, Bloemfontein
 1965: Erica Gruber, Aliwal-Noord
 1966: Mej. E. Vermeulen
 1967: Gertruida (Gerda) Hartman, Pretoria
 1968: Mej. C. Troskie, Potchefstroom
 1969: Mej. G.E. Hartman, Pretoria
 1970: G.J. Loftus Heunis, Worcester
 1971: Suzanne de Villiers, Bloemfontein
       Susanna P.D. van Schalkwyk, Nuweland, Kaap

Fanie Jooste (1976 - FAK-Senior beurs)

- 1972: Abraham Francois Henkins, Bloemfontein
 1973: Mariëtte Richter, Verwoerdburg
 1974: Eddie A. Davey, Nelspruit
 1975: Claudien von Wielligh
 1976: S.J. (Fanie) Jooste, Potchefstroom
 1977: Nicol G.J. Viljoen, Worcester
 1978: Human Coetzee, Potchefstroom
 1979: Hendrik Potgieter (Piet) Koornhof, Potchefstroom
 1980: Zanta Hofmeyr
 1981: Erika Bothma, Hennenman
 1982: Retha-Louise Malherbe
 1983: Ilze Brink, Bloemfontein
 1984: Johannes Jacobs, Pinelands
 1985: Johannes S. Lombard

FAK-Universiteit van Stellenbosch-beurse

- 1961: Leonore Kloppers
 1962: Eric Muller
 1963: Erica Gruber, Aliwal-Noord
 Mej. E. Smit
 1964: H. Holzappel
 Erica Gruber, Aliwal-Noord
 1965: Mej. S.C. Coetzee
 D.P. de Villiers
 1966: Mej. S.J. du Toit
 Mej. A.M. Lintvelt
 1967: Mej. M.A. Jooste, Oudtshoorn
 D.P. de Villiers
 1968: Maria Aletta Jooste, Oudtshoorn
 Heinrich H. van der Mescht, George
 1969: Aletta M. Schoeman, Hofmeyr
 Karien van der Merwe, Vredendal, Kaap
 1970: Claudien von Wielligh
 Petrus J. Krige, Bellville
 1971: Mej. A. Smit, Bethlehem
 Minette Joubert, Waterkloof

- 1972: Mej. S.P.D. van Schalkwyk, Nuweland, Kaap
J.L. de Klerk
- 1973: Nicol G.J. Viljoen, Worcester
B.H. van Eeden, De Rust
- 1974: Brigitte Bremer, Pretoria
Ean Smit, Bellville
- 1975: Brigitte Bremer, Pretoria
Daniël J. de Waal, Kuilsrivier
- 1976: Mej. I.M. Serfontein
B.H. van Eeden, De Rust
- 1977: Mej. G.A. Smit
Mej. A.J. du Preez
- 1978: Linda Gerryts
Sophia (Thea) Blom, Riversdal
- 1979: Elana E. Steyn
Stefanus F. Voges
- 1980: Elana E. Steyn
Mej. L. Greijbe
- 1981: M.G.H. Coetzee
Zorada Labuschagne
- 1982: Elna Bezuidenhout
Arnold Coetzee
- 1983: Zorada Labuschagne, Bellville
Nicolaas Anton Els, Adendorp
- 1984: Martinette Serfontein
Pieter van Zyl
- 1985: Rachelle van der Merwe
Pieter van Zyl

FAK-Universiteit van die Oranje-Vrystaat-beurse:

- 1975: Mej. Louis Serfontein, Kroonstad
Betta le Grange, Bellville
- 1976: Mej. Louis Serfontein, Kroonstad
Magda Crafford, Bellville.
- 1977: Erika Bothma, Hennenman
H.J.P. du Plessis

*Oorhandiging in Bloemfontein van die 2 FAK-UOVS-beurse vir 1982.
V.l.n.r. verskyn: Dirkie de Villiers, Ilze Brink, Erika Bothma,
prof. Gawie Cillié.*

- 1978: Carin Combrink, Bloemfontein
Stephanie van der Spuy, Somerset-Oos
- 1979: Ada Potgieter, Bloemfontein
Theunis J.P. Botha, Kroonstad
- 1980: Erika Bothma, Hennenman
Stewart K. du Preez, Clocolan
- 1981: Cecile Fouché, Bloemfontein
Cornelius van Pletzen, Bloemfontein
- 1982: Erika Bothma, Hennenman
Ilze Brink, Bloemfontein
- 1983: Kathleen Maudé Combrink, Bloemfontein
Annerine le Roux, Pretoria.
- 1984: René Scholtz, Bloemfontein
Annemarie Bam, Bloemfontein
- 1985: Nico Kruger, Bloemfontein
Annerine le Roux, Pretoria.

FAK-Universiteit van Potchefstroom-beurse:

- 1981: Anna M.E. Strydom
Mej. E.S. Smit
- 1982: Andreas Howard
Hester Smith, Springs
- 1983: Hester Sophia Smith, Springs
Heleen Hough, Potchefstroom
- 1985: Jacoba Cornelia Lubbe
Heleen Hough, Potchefstroom.

FAK-Universiteit van Pretoria-beurse:

- 1983: Charl Benjamin Lamprecht, Pretoria
Olive D'Vida Coetzee, Randfontein
- 1984: Mej. S. Kurpershoek
B.S. (Bennie) Fourie, Pretoria
- 1985: Mej. J.E.M. (Liesbet) Kurpershoek
Mej. W.J.C. (Willemiena) Kurpershoek

HOOFSTUK 6PUBLIKASIES VAN DIE FAK6.1 Inleiding

Die bevordering van volksang en die Afrikaanse lied het van die begin af die kern van die FAK-Musiekkommissie se taak gevorm, en sedert die eerste verskyning van die Volksang=bundel in 1937 is dit nog steeds die hoofdoel van die Musiekkomitee om Afrikaanse musiek uit te dra en die invloedssfeer daarvan te vergroot deur die uitgee van musiekkoninkasies en plate.

Musiek van uiteenlopende aard is reeds gepubliseer en sluit in liedere deur onder andere vooraanstaande Afrikaanse komponiste, koorwerke, kantates, operettes en versamelings vir gebruik deur kerkkore. n Gebied waarop Afrikaans n baie harde stryd moes voer, was die musiekonderwys. Verskeie boekies oor terme en grondbeginsels het sedert 1925 in Afrikaans verskyn, en in 1950 het die FAK n Engels-Afrikaanse Terminologie van Musiek, saamgestel deur M.C. Roode, uitgegee. Die boekie was ingedeel in drie afdelings, naamlik Beknopte Uiteensetting (van alles wat betrekking het op musiek), Terme wat betrekking het op die vertolking van musiek en Anatomiese terme, en was beslis n groot hulp vir onderwysers en eksaminatore om ons moedertaal in die musiekonderwys te bevorder. Dit is in 1974 vervang deur die eerste Musiekwoordeboek, saamgestel deur die Vaktaalburo van die Suid-Afrikaanse Akademie.

n Paar jaar na die verskyning van bogenoemde Engels-Afrikaanse Terminologie van Musiek, is verdere baanbrekerswerk verrig toe n Afrikaanse klavierhandleiding, Trap-vir-Trap, van mev. C.E. de Jager gepubliseer is. In hierdie boekie vir beginners word daar onder andere van Afrikaanse volkswysies gebruik gemaak. Dit was baie gewild en het verskeie herdrukke beleef.

P.J. Lemmer

6.2 Die teenswoordig-beskikbare FAK-publikasies is as volg:

6.2.1 Drie bundeltjies met 'n inhoud voortspruitend uit die FAK-Sangbundel (volledig bespreek in hoofstukke twee tot vier van hierdie verhandeling) is beskikbaar, naamlik Klein FAK-Sangbundel (114 liedere hoofsaaklik vir skoolsang en koorgebruik). FAK-Feessangboekie (teksuitgawe met liedjies vir fees-sanggeleenthede), en Sing, Suiderland, Sing (50 liedjies hoofsaaklik geskik vir anderstaliges). Laasgenoemde bundel word veral na skole in die Onafhanklike State versprei.

6.2.2 Lemmerwerke

Op 17 Februarie 1950 het mnr. Petrus Lemmer van Bloemfontein 'n versoek tot die FAK gerig om van sy werke te publiseer. Na bestudering van die manuskripte deur elke lid van die Musiekkommissie, is daar besluit om agt van sy werke uit te gee. In 'n brief van 3 Februarie 1953 motiveer mnr. G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) die Musiekkommissie se redes vir die publikasie van Lemmer se werke as volg:¹

Die Kommissie het gevind dat hierdie werke wat hoofsaaklik uit liedere bestaan van hoogstaande kunsgehalte en besonder geskik vir kunswedstryde is.

Daar is egter geweldige finansiële implikasies verbonde aan die uitgee van hierdie werke. 'n Voorlopige prysopgawe dui daarop dat die drukkoste £500-£600 sal beloop.

Die Uitvoerende Komitee van die FAK is egter daarvan oortuig dat die belange van die Afrikaanse musiek dit eis dat, ondanks die hoë koste verbonde aan die druk daarvan, hierdie werke uitgegee word.

Die musiekdrukkery Nirota in Amsterdam het in opdrag van die FAK die werke as agt afsonderlike bundels, met 'n eerste op-

---

1. Lêer no. 69. Brief op 53-02-03 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) aan die sekretaris, S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns. Die brief word in sy oorspronklike vorm weergegee.

laag van 500 van elke bundel, gedruk. Die agttal komposisies het vroeg in April 1954 in Suid-Afrika aangekom. Mnr. Lemmer het ingestem om van sy skrywersaandeel afstand te doen tot tyd en wyl die uitgawes verbonde aan die druk van die werke, wat £327-0-7 beloop het, verhaal is.

Ter bekendstelling is die volgende brief deur die algemene sekretaris van die FAK aan verskeie kunsverenigings gestuur:¹

Dit is vir ons h'genoeë om aan te kondig dat die F.A.K. h' agttal komposisies van mnr. P.J. Lemmer uitgegee het wat volgens die mening van gesaghebbendes van h'hoë gehalte en besonder geskik vir kunswedstryde is. Die besonderhede is soos volg:

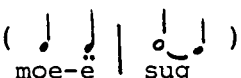
- (1) *Etude in F, h'konsertstudie . . . . . prys 3/6*
- (2) *Reisang (Vierstemmige lied-woorde: D.F. Malherbe)
prys 5/-
(h'Geleentheidstuk vir die Eeufees van Bloemfontein 1946)*
- (3) *Voortrekkerkoor (Vierstemmige lied - woorde:
S.J.M. Osborne)
prys 3/6*
- (4) *Motte (h'Lied - woorde: J.R.L. van Bruggen)
prys 2/6*
- (5) *Bergrivier (h'Lied - woorde: D.F. Malherbe)
prys 2/6*
- (6) *Die Karroovlakte (h'Lied - woorde: S.J.M. Osborne)
prys 2/6*
- (7) *My Siel is Siek van Heimwee (met viool-obligato)-
(h'Lied - woorde: J.R.L. van Bruggen)
prys 3/-*
- (8) *Stille Nag, Heilige Nag (Verwerk vir h'driestemmige
dameskoor).
prys 2/-*

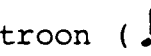
Ons vertrou dat u hierdie onderneming in die lig van h'suiwer kultuurraad (sic) sal sien wat o.m. bereken is om in h'lang gevoelde behoefte van Afrikaanse kunsverenigings by die voorskryf van nommers vir wedstryde van die musiekafdeling te voorsien.

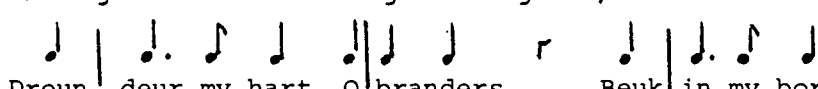
Deur die voorskryf van die Lemmerwerke kan die Afrikaanse Kunsverenigings ontsaglik veel daartoe bydra om hierdie kultuurverrykende komposisies deur middel van die kunswedstryd bekend te stel.

---

1. Lëer no. 70. Brief op 54-04-28 deur G.L.H. van Niekerk (algemene sekretaris, FAK) aan verskeie kunsverenigings. Die brief word onveranderd weergegee.

Die Karroo Vlakte (sic) oor woorde van S.J.M. Osborne is 'n blymoedige stemmingslied met aanvaarbare skandering. Die foutiewe beklemtoning van "eensaamheid" (maat 6) en "Suis deur die Awendlug" (maat 13) is egter hinderlik. Ontleedbare illustratiewe melodiese bestanddele kom voor in maat 14 (melismes by die woord "slepend"), maat 11³-12³ ( )

en mate 29-35 (herhaalde note by die woorde "Stilheid oor algeheel, Sluimerend droom"). Die ritmiek is oor die algemeen sussend weens die baie herhaling van dieselfde ritmiese patroon ( ), maar genoeg interne ritmiese verskeidenheid word tog aangetref. Die begeleiding is interessant en smaakvol met enkele sprekende elemente soos in mate 7-9 (gepunteerde ritme by die woorde "Sonstraal getin"), maat 16 (imitasies by "slepend") en mate 23-25 (triole by die woorde "Goudglans omsoomd"). Die motief van drie dalende tone, soos aangetref in die tweemaat-inleiding, is 'n bindende faktor dwarsdeur die lied en kom herhaaldelik in beide die begeleiding en die solostem voor. In mate 19-20 in die begeleiding word dié motief in vergroting aangetref. Lemmer se aanwending van versierende chromatiek is smaakvol en van pas.

My Siel is Siek van Heimwee oor woorde van J.R.L. van Bruggen is 'n swarmoedige stemmingslied met 'n viool-obligato. Die woordbeklemtoning is oor die algemeen goed, behalwe in mate 33⁴-36³: Dreun | deur my hart, O branders Beuk | in my bors (jul lied)

Die skerp styging in die melodielyn na "lewe" uit "wat jou weer lewe gee" (mate 10^{3½}-11¹) suggereer die betekenis van die woorde, en word byna in dieselfde vorm aangetref in mate 43^{3½}-44¹ met 'n styging in die melodielyn na die woord "lewe" uit "die stem wat lewe gee."

Die registerkeuse vir die viermaat-inleiding is geslaagd en skep dadelik 'n swarmoedige effek, terwyl die gebruik van deurgaande chromatiese akkoorde in die begeleiding van mate

11-12² en 44-45² aansluit by die woorde "lewe gee". Die agtstenootbeweging in die begeleiding van mate 33-37 illustreer die stemmingsverandering by die woorde "Dreun deur my hart, O branders", ensovoorts. Die aanwending van chromatiek word op 'n verrykende wyse hanteer en gee nêrens die indruk van oordadigheid nie. Die herhaling van die woorde "Klim uit my siek verlange, en heimwee na die see" (mate 45⁴-49¹) sorg vir 'n treffende einde.

In My Siel is Siek van Heimwee is sterk bevestiging van die oorwegend aangename, smaakvolle indruk wat Lemmer se musiek oor die algemeen maak: sonder dat dit enigsins aangrypend of individualisties is, is daardie dreigende ondertoon van ongesonde kleinhartigheid, wat nooit ver van die oppervlakte is nie in so baie van ons Suid-Afrikaanse komponiste se werke, hier totaal afwesig.

Stille Nag, Heilige Nag is 'n driestemmige verwerking vir dameskoor van die oorspronklike toonsetting van F. Grüber met woorde van ds. P. van Huyssteen wat gebaseer is op die oorspronklike woorde van Joseph Mohr. Die woordskandering is bevredigend, behalwe by die woorde "Maak my dankbaar daarvoor" (mate 9-12) in die tweede strofe.

Hierdie lied, wat sekerlik dié bekendste Kerslied is en wat juis tref vanwee die harmoniese en melodiese eenvoud daarvan, word in Lemmer se verwerking benadeel deur geforseerde chromatiek in mate 7-10.

Bergrivier, oor woorde van D.F. Malherbe, is 'n tweestemmige lied met 'n blymoedige strekking waarin die natuur besing word. Aangesien Malherbe se gedig baie kort is, word mate 9-16 drie keer herhaal - die derde keer gevarieerd - terwyl die woorde "Seekoegat, wonderhuis, Hemelsbloudroom" na 'n Da Capo as 'n kodetta herhaal word. Die woordbeklemtoning is deurgaans goed.

In die eerste sopraanstem in maat 12 word 'n illustratiewe sprong van 'n sesde na die woord "vrijheid" aangetref, en na dieselfde woord in maat 28 'n oktaafsprong. Genoeg afwisseling word in die interne ritmiek aangetref, terwyl die gebruik van die gepunteerde ritme (♩.♩) en aksente op die tweede polsslug teruggevoer kan word na die tempo-aanduiding van Alla Mazurka. Die algemene indruk van hierdie lied is egter glad nie dié van 'n Mazurka nie.

In die agtmaat inleiding word melodiese en ritmiese materiaal uit die lied geantisipeer, terwyl dieselfde 8 mate onveranderd tussen die tweede en die derde gevarieërde herhaling van mate 9-16 aangetref word. Interessant is die groot registersprong wat in die inleiding voorkom. In mate 33-34 onderstreep die spelende karakter van die begeleiding die betekenis van die woord "spelende". Die harmoniegebruik en die aanwending van kromatiek is suksesvol en vind aansluiting by die teks.

Motte is 'n tweestemmige toonsetting oor woorde van J.R.L. van Bruggen met 'n filosofiese strekking ("Ek dink hulle kom om skuiling te soek by 'n liggie wat brand in 'n mens se siel ..."). Die skandering is goed. Woordherhalings, waarskynlik om woordbetekenis te beklemtoon, word aangetref in mate 34⁵-38¹ en 38⁵-42⁴ ("en die blitse die hemel deurwoel"), terwyl die stygende melodiese lyn vanaf maat 30⁵ tot 42⁴ ook die woordbetekenis suggereer. Geslaagd en dramaties is die effek wat verkry word in maat 39 wanneer daar van C mineur na C majeur beweeg word. Konstante staccato agstenootbeweging in die inleiding antisipeer die idee van vallende reëndruppels en skep 'n skertsende atmosfeer.

Voortrekkerkoor is 'n vierstemmige vaderlandslied oor woorde van S.J.M. Osborne, en volgens Lemmer geskik vir volksfeeste, kompetisies, kunswedstryde, ensovoorts. Die patriotiese strekking van die woorde maak dit veral geskik vir volksamekomste.

Die woordskandering is soms 'n bietjie ongemaklik, bv. maat 22 ("Voortrekkerkoor").

Lemmer het hierdie lied in drieledige vorm getoonset, en in sy poging om die derde deel (vanaf maat 46) net so lank soos die eerste deel van 25 mate te kry, word gebruik gemaak van onoortuigende woordherhalings in mate 52-55¹ en 62³-70.

In die melodie kom willekeurige spronge voor wat nie in verband gebring kan word met die woorde nie. In maat 47 onderstreep die sprong van 'n vierde op die woord "dartel" egter die betekenis daarvan, terwyl die stygende melodiese lyn in mate 48 tot 50 die betekenis van die woorde "tintelend bly" suggereer. Die melisme op die woord "suis" in mate 4-5 kan miskien gesien word as 'n nabootsing van die wind, maar dit het 'n onreëlmatige frase tot gevolg wat onvanpas is.

Wat die harmoniek betref word baie gebruik gemaak van die Duitse vergrote sesde-akkoord en die verlaging van die sentimentele sesde toontrap. In die stemverspreiding van die 4 stemme word dikwels tweede en sewende intervalle aangetref wat later hulle harmoniese trefkrag verloor vanweë die gereeldheid daarvan.

In die begeleiding, wat hier grotendeels net die harmoniese basis vorm, word illustratiewe elemente tog aangetref in mate 7 en 9 waar die rol van die golwe en die strome se gedruis nageboots word.

Reisang is 'n vierstemmige geleentheidstuk wat Lemmer in 1946 vir die Eeufees van Bloemfontein oor woorde van D.F. Malherbe gekomponeer het. 'n Sekere mev. Lillian Smit het vir die Engelse vertaling van Malherbe se gedig gesorg.

Prof. Malherbe is deur mnr. J.C. Pauw, publisiteitsbeampte van Bloemfontein, genader met die versoek om die woorde van

'n lied te skryf vir Bloemfontein se eefeesvieringe in Maart 1946, terwyl mnr. Lemmer gevra is om prof. Malherbe se gedig te toonset.

Die gedig bestaan uit 58 reëls waarvan die laaste twee strofes van agt reëls elk 'n dankgesang vorm. Hierdie gesang word op die wysie van die bekende aandgesang "k' Wil U, o God, mijn dank betalen" gesing, maar vir die res het Lemmer sy eie toonsetting gemaak. Hy het dit getoonset vir twee kore wat afwisselend sing: die eerste strofe van 8 reëls word deur die eerste koor gesing, gevolg deur die tweede koor met 'n heeltemal teenstellende tweede strofe; die eerste koor vervolg met die derde strofe waarvan die musiek dieselfde is as dié van die eerste strofe; koor twee gaan voort met 'n lang vierde strofe van 14 reëls, waarna kore een en twee saam 'n kort 4-reël strofe sing wat oorgaan in die dankgesang wat deur beide kore plus die publiek gesing word.

Die eerste strofe tot en met maat 15 en weer vanaf mate 25-32 het 'n definitiewe heraldiese karakter as gevolg van die trompetagtige motiewe wat in beide die stemme en begeleiding voorkom en wat die woorde "skettertrompet" (mate 9^3 en 10^2-10^4) en "sketter feestrompet" (mate 12-13) suggereer.

Die tweede strofe (mate 33-59) het 'n feesteliker karakter maar met die trompetmotiewe steeds onderliggend in die begeleiding van mate 34, 41 en 48, terwyl die betekenis van die woord "jubelrei" deur illustratiewe melodiese sekwense beklemtoon word in mate 43^4-46 . Die musiek van strofe 3 is 'n presiese herhaling van dié in die eerste strofe, terwyl die lang vierde strofe ook baie melodiese materiaal uit strofe een bevat. Versierende chromatiek word deurgaans op 'n smaakvolle wyse gebruik, terwyl genoeg afwisseling in die interne ritmiek aangetref word. Gesang 180, wat die Reisang treffend afsluit, is eenvoudig maar aandoenlik geharmoniseer.

Etude in F (Konsertstudie) is die enigste klavierkomposisie

van Lemmer wat deur die FAK gepubliseer is. Dit herinner sterk aan komposisies met soortgelyke benamings van Alex Rowley, en is as 'n geheel sjarmant en welluidend sonder om veelseggend te word.

6.2.3 Lida en die Liedjieskrywer is 'n operette in vier be= drywe geskik vir studente of sekondêre leerlinge. Joan Re= tief het die libretto geskryf, terwyl S. le Roux Marais ver= antwoordelik was vir die toonsettings.

Die storie van die operette is volgens die ou geslaagde romantiese resep. Lida, 'n arm diensmeisie met 'n twyfelagtige verlede, werk by die baie ryk Renette. Renette is verlief op 'n arm liedjieskrywer, Karl, wat egter weer verlief is op Lida. 'n Ryk Baron is verlief op Renette, maar sy wil natuur= lik niks met hom te doen hê nie. Die operette eindig waar Karl en Lida hulle liefde aan mekaar verklaar, terwyl Renette die jawoord gee vir die ryk Baron.

S. le Roux Marais het 27 toonsettings vir hierdie operette gemaak. Marais, wat altyd 'n voorliefde gehad het vir die toonsetting van ligte en ongekompliseerde woorde, is hier in die kol met sy melodieë wat met die eerste aanhoor inslag vind as gevolg van die oppervlakkige eenvoud daarvan. Die woordskandering is oor die algemeen neutraal, terwyl die ver= skillende stemmings van die items meesal oortuig, soos in die Haremlied, Lied van die Harlekyn, Sigeunerlied en Lied van die Rower.

Die libretto kom soms geforseerd voor as gevolg van die ge= bruik van ongewone sinskonstruksies. Veral die invoeging van té veel Engelse woorde in die gesprekke van die diensmeisies is oordrewe. 'n Voordeel van hierdie operette is dat die aan= tal spelers wat benodig word klein is, terwyl die aanwysings in verband met die dekor en kostuums baie volledig is.

6.2.4 Wysies en Deuntjies vir Meisies en Seuntjies met woorde deur Mariechen Naudé en musiek deur Dolly Heiberg en Hubert du Plessis het in 1962 verskyn. In sy voorwoord tot die bundel skryf Hubert du Plessis as volg:¹

Mettertyd het die idee by my ontstaan om die versamelinkie in die vorm van 'n siklus te rangskik, en vir hierdie doel is mev. Naudé gevra om nog drie versies by die oorspronklike sewe te voeg. Die tien gediggies omvat nou één dag uit die lewe van 'n denkbeeldige dogtertjie: van opstaantyd tot slaaptyd.

In vergelyking met ander kleuterliedjies wat tot dusver in ons land uitgegee is, kom daar elke nou en dan harmonieë in die klavierparty voor wat vir sommige ore aanvanklik vreemd sal klink - selfs "verkeerd". Hulle is natuurlik opsetlik só geskryf: die hedendaagse kind behoort m.i. van kleins af gewoon te raak aan sommige twintigste-eeuse harmoniese wendinge - daarom het ek doelbewys die kwaliteit van die dissonansies 'n verwantskap gegee met Bartók se harmonisering van volksliedagtige melodieë.

Die eerste liedjie Oggendgeluide is vol onomatopeïese woorde soos "tip-tap" (drup van die kraan), "twiet-twiet" (van die voëltjies), "mê-mê" (van die skapies) en "ha-ha" (lag van die kinders). Dit behoort beslis in die kleuter se smaak te val, want hulle hou gewoonlik daarvan om klanke na te boots. Die beklemtoonde "soetsappige" dissonansies wat in mate 3-7 en 22-24 in die begeleiding van Skooltyd voorkom, naamlik die verlaagde sesde as bo-hulpnoot en die sewende van Td⁷ IV, kan moeilik in verband gebring word met Bartók en stam eerder van ligte musiek af.

Na Hubert du Plessis se mening was Volksdansies te kort, en het hy 'n tweede versie as 'n nabootsing van die eerste bygevoeg. Met woorde soos "Op die toontjies, kleine noointjies, (sic) liggies soos 'n veer", is Volksdansies eintlik bedoel vir die dogtertjies. Wat moeilikheidsgraad betref stel hierdie melodie hoë

---

1. Sien voorwoord, Wysies en Deuntjies vir Meisies en Seuntjies.

eise aan die kind as gevolg van die gepunteerde ritme en die sprongsgewyse aard (soms in arpeggio-vorm) daarvan.

Etenstyd is weer eens 'n liedjie vir die dogtertjies aangesien die woorde handel oor 'n dogtertjie en haar pop, Miem, wat eet. In die begeleiding van maat 9^2 word twee beklemtoonde deurgangsnote naamlik $F^\#$ en F^b gelyktydig aangetref as 'n verminderde eenklank wat beslis verwarrend vir kinders sal wees.

Vir Tweetalig het Hubert du Plessis weer eens 'n tweede strofe bygevoeg. Die melodie volg die woordritme uitstekend na soos byvoorbeeld in mate 10 tot 12^1 by die woorde

$\frac{2}{4}$

Foutiewe woordbeklem=
 vin-nig leer om | haar taal te | praat.

toning kom soms voor soos in maat 6 in beide strofes by die woorde "dogtertjie" en "vriendinnetjie". Interessant is die trapsgewyse styging oor 'n oktaaf in die melodie van mate 13 tot 20. Ritmies is die liedjie baie interessant en 'n uitdaging vir die kind.

Babbelbekkie is weer eens 'n liedjie hoofsaaklik vir dogtertjies. Die kinders word hier gekonfronteer met die sing van 'n halftoon interval (maat 9) wat moeilik is om suiwer te intoneer. Die "gebabbel" word vernuftig in die klavierbegeleiding weergegee deur die gebruik van sestiendenootpatrone.

In Kabouter-Diefies val die klem op die mineurmodus en ook die gedurige afwisseling tussen majeur en mineur. Daardeur poog Du Plessis om die kinders te leer om tussen die karakters van majeur en mineur te onderskei. Om dit vir hulle makliker te maak wissel die gebruik van majeur en mineur saam met die stemmings van die woorde. Die melodie, in saamgestelde tweeslagmaat, gee op 'n roerende wyse uitdrukking aan die bekommernis van die dogtertjie oor haar pop. Dit stel egter hoë eise aan die kind, aangesien baie halftoon intervale en intervale van majeur derdes gevolg deur mineur derdes (mate 13-20) aangetref word.

Stoutigheid, met drie amusante strofes waarvan die derde bygevoeg is deur Du Plessis, is 'n liedjie so reg in die seuntjies se kraal. Die melodie is egter nie maklik nie, want dit begin in dalende arpeggiiovorm gevolg deur traps-gewyse beweging wat afgewissel word deur spronge van volmaakte vyfdes, terwyl die verlaagde sesde as bo-hulpnoot in die begeleiding gebruik word (mate 1 en 5).

Hoekom is 'n roerende liedjie in die mineur waar talle vragies deur die kind gevra word en is een van die hoogtepunte in die siklus juis vanweë die eenvoud daarvan. Die siklus eindig met 'n dromerige Slaapliedjie.

Hierdie klein siklus is van 'n hoogstaande gehalte en in alle opsigte voortreflik versorg. Die liedjies is egter moeilik om te sing en sal beslis nie deur die heel klein laerskool-kind aangepak kan word nie.

6.2.5 Twaalf Klein Metafisiese Voorspele vir lae stem en klavier is toonsettings deur Rosa Nepgen van gedigte van N.P. van Wyk Louw. Dit is in 1966 uitgegee ter geleentheid van die digter se sestigste verjaarsdag.

Die titels van die twaalf gedigte in die siklus is as volg:

1. "Nog eenmaal wil ek ..."
2. *Spieël en venster in die nag*
3. *Wrede landskap*
4. *Seekoevlei*
5. *Dood in die berge*
6. "Ons klein en silwrigte planeet ..."
7. "Die dye trek die dye aan ..."
8. "h Donker kern in die lig ..."
9. "My oë tas die wêreld af ..."
10. "My angs het ook geen sin ..."
11. "Moet ek vir iemand nog iets sê ..."
12. "Die gode is groot en eensaam ..."

Die eerste elf gedigte is in 1958 getoonset en no. 12 in 1959. Nepgen leun hier op haar gawe vir stemmingsweergawe, maar versoen tog haar toonsettings met die woorde se ritmiese

aansprake. Die gedigte laat nie 'n vaste enkele interpretasie toe nie, terwyl die liedere se oortuigende effek as musiek amper uitsluitlik op die poësie aangewys is - woorde en melodie vloei op so 'n wyse ineen dat die luisteraar onseker is of dit poësie of musiek is wat 'n groter invloed op die interpretasies het.

Die woorde van die twaalf gedigte is oorwegend pessimisties - peinsend, terwyl net no. 1 'n effense blymoedige strekking het. Die musikale woordbeklemtoning stem regdeur ooreen met die natuurlike spraakritme in nommers 2, 3, 5, 6, 7 en 9. Aangesien no. 1 in 'n suiwer musikale opsig so 'n geslaagde stemmingsweergawe van die woorde is, raak woordritme wat aanstoot gee, soos in mate 10, 12, 13, 23 en 30, onbelangrik en hinder dit nie.

Die ritmies-metriese aspek word altyd beïnvloed deur die vokale melodielyn. So word oënskynlike foutiewe woordbeklemtonings in no. 6 (maat 19) en no. 4 (mate 8^3-9^1) reggestel deur hoër toonhoogtes wat sprongsgewys benader word in die melodie.

As gevolg van nalatigheid ten opsigte van maatsoorttekens kan misleidende notasie soms misverstande veroorsaak soos in no. 12 waar musiek met 'n ongetwyfelde $\frac{3}{2}$ -struktuur as $\frac{6}{4}$ aangedui word.

Nepgen maak gebruik van woordherhalings om kernidees in 'n gedig te beklemtoon, soos in no. 12 maat 47^{3-5} ("is yl"), terwyl sinsonderbreking in no. 1 (mate $20-22^3$, $24-25$ en $28-29^1$) deur realisties-beskrywende passasies in die begeleiding oorbrug word. Die belangrikste aanleiding tot sinvolle onderbreking in haar liedere kan tot die elemente van nadenklikheid teruggevoer word soos byvoorbeeld in no. 2 (mate 20^{2-5} en 24^6-26^5), no. 6 (mate $26-31^3$), no. 9 (mate 7^{1-6} en $30-32^5$) en no. 12 (mate $14-15^1$). Steurende onderbrekings kom tog soms voor, meestal waar 'n nadenklike bedoe-

ling nie slaag nie weens die buitensporige tydsduur wat dit in beslag neem, byvoorbeeld no. 10 (mate 26-27³) en no. 11 (mate 22-26).

Melodiese vereistes geniet soos gewoonlik voorrang bo woord-ritmiese aansprake in Nepgen se toonsettings. Dit is hier weer haar "sprekende" melodielyne wat eerste opval. Die enigste twee uitsonderings is no. 7 wat oorwegend motories is en no. 5 wat weer oorwegend ritmies is. Melodiese weergawes van die algemene poëtiese stemmings word aangetref in nommers 1, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11 en 12, terwyl h meer intieme verhouding tussen melodie en individuele woordbetekenis h kenmerk is van no. 2. Suggestiewe melodie, wat gewaarwordinge uit die woorde voor die gees roep, word egter in no. 8 aangetref.

Melodielyne wat die woorde illustreer kom voor in no. 9 (mate 34-35). Die opwaartse lyn by "moet bedrieg" suggereer ontsetting, terwyl die sig-sag lyn in no. 10 (mate 10-17 en 28-33) as illustrasie van die onderliggende hopeloosheid van die stemming wat die gedig oorheers, gebruik word. Melismes, wat ook h belangrike melodiese bestanddeel is, kom voor in no. 11 by "land" (mate 7³-8³) en suggereer afkeuring.

Die begeleiding van nommers 1, 2, 5, 6, 8, 9, 11 en 12 bevat ten opsigte van die vokale party h sekere mate van teenstemwaarde sodat h kontrapuntale indruk van gekombineerde melodieë ontstaan.

Die geslaagdheid van hierdie siklus blyk uit onder meer die eerste 1½ mate van no. 1: h geskikter aanwending van registerkleur vir h "metafisiese" siklus is skaars denkbaar. Hierdie soort verbinding van hoë en lae registers kom dwarsdeur die siklus voor en speel h treffende atmosferiese rol.

Rosa Nepgen se opregte strewe na individualistiese musiek in 'n twintigste-eeuse idioom is grootliks daarvoor verantwoordelik dat daar tans min ander kunsliedere op dieselfde standaard as haar bestes bestaan. Hierdie publikasie is uniek onder dié wat die FAK onderneem het, en dit is nie 'n verrassing nie om te verneem dat daar geen mark daarvoor bestaan nie.

6.2.6 FAK Kerkkoorboek I

Die vyfde druk van die Kerkkoorboek I, wat deur die FAK laat druk is by Cultura Drukkers, het in 1966 verskyn. Die voorwoord en inleiding is as volg:¹

VOORWOORD BY DIE VIERDE DRUK

Hiermee verskyn reeds die vierde druk van die FAK se Kerkkoorboek I. Dat van hierdie werk binne 'n kort tydperk van enkele jare vier drukke nodig geword het, dien as bewys van die behoefte waarin dit voorsien.

Met die Kerkkoorboek bring die FAK hulde aan die nagedagtenis van wyle prof. F.W. Jannasch, uit wie se versameling van koorwerke hierdie bloemlesing saamgestel is. Stigtelike, besielende musiek wat hy as bekende musikus en orrelis op Stellenbosch gebruik en tot stand gebring het, het deur die Kerkkoorboek die eiendom van ons hele land geword.

Die FAK is innige dank verskuldig aan prof. G.G. Cillié, Jnr., wat hierdie - en ander - musiekwerke vir die nageslag bewaar het, en wat bowendien die Kerkkoorboek vir die drukkers besorg het. Hiermee het prof. Cillié 'n bydrae gelewer waardeur die kulturele lewe van die Afrikaner blywend verryk is.

H.B. THOM
(Voorsitter, FAK)

Stellenbosch

---

1. Sien FAK Kerkkoorboek I. Die voorwoord en inleiding word in hulle oorspronklike vorms weergegee.

INLEIDING

Wyle prof. F.W. Jannasch (1853-1930) was vir meer as 40 jaar orrelis op Stellenbosch en het 'n leidende rol in ons kerkmusiek gespeel. Vir die Stellenbosse kerkkoor het hy 'n uitgebreide repertorium van koorstukke, geskik vir gebruik tydens die erediens en met feesgeleenthede, opgebou. Baie van die koorstukke is vertaal uit die Duits, terwyl party eie komposisies was. In die manuskripte word die name van die komponiste nie aangegee nie, en derhalwe is dit vandag nie meer moontlik om vas te stel wie in elke geval die komponis was nie.

Jannasch het baie sterk gevoel dat die koorsang tydens die erediens nie 'n soort van konsert-item moet wees nie maar dat dit 'n integrale deel van die hele diens moet wees, en daarom het hy meestal die voorkeur gegee aan kort koorstukke (tydsduur 2-4 minute) wat, sover hy vooraf kon vasstel, sou inpas by die boodskap van die betrokke Sondag.

Gedurende sy leeftyd het hy self twee koorboeke uit sy versameling die lig laat sien. Die liedere was nog met Nederlandse woorde, maar die twee bundels het kosbare diens verrig in baie van ons kerke. Die huidige sewetal koorstukke uit die Jannasch-versameling word nou deur die FAK vir die kerkkore van ons land beskikbaar gestel met die hoop en die bede dat hulle tot net soveel seën vir ander gemeentes sal wees as wat hulle vir die afgelope meer as 50 jaar vir die Stellenbosse gemeente was. Ons dank aan mej. Martha Jannasch en mnr. Oswald Jannasch, kinders van wyle prof. Jannasch, vir hul toestemming tot hierdie uitgawe en aan die Cultura Pers vir die keurige durk (sic) van die boek. Waar enigsins moontlik behoort al die koorstukke behalwe die eerste en die laaste twee sonder begeleiding gesing te word.

G.G. CILLIÉ
(Samesteller)

Stellenbosch

Die sewe koorwerke in die bundel is die volgende:

1. Kom ganse aarde, loof die Here (Kerkinwyding, dankfees of ander feesgeleenthede)
2. Hoe lieflik is U woning, o Heer (Kerkinwyding)
3. Heer, U woord is 'n lamp vir my voet (Hervormings- of Bybelfees)
4. Sie daar, dis die Lam van God (Lydenstyd)
5. U het my oorlas veroorsaak met u sonde (Lydenstyd)
6. Maak ope die poorte en deure wyd! (Hemelvaart, kerkinwyding of ander feesgeleenthede)

7. Die Heer hoor die gebed (Pinksterfees)

Die werke in hierdie bundel is geskik vir die tipe sangers waaruit kerkkore meestal bestaan. Dit stel nie juis kontrapuntale vereistes nie en is oorwegend in koraalstyl-akkoorde. Soms kom daar wel individuele stemvoering voor, byvoorbeeld in Hoe lieflik is U woning, o Heer (mate 8-18 en 46-57), Heer, U woord is 'n lamp vir my voet (mate 4-11), ensovoorts.

Dit moet in ag geneem word dat Jannasch heel waarskynlik nie artistieke oogmerke nagestreef het nie, maar eerder in die behoefte aan maklik singbare Afrikaanse kerkmusiek wou voorsien. Die musiek as sodanig is in die kwasi-Mendelssohnstyl wat nog altyd uiters gewild was en is onder Afrikaanse gemeentes as gevolg van die maklike verteerbaarheid daarvan. In musikaal gekultiveerde kringe is hierdie soort musiek nie meer so aanvaarbaar vir kerkgebruik as wat dit voorheen was nie: deesdae word die Barokstyl meer op prys gestel - tot groot verwarring van die meeste gemeentelede wat vind dat Mendelssohn vir hulle oneindig meer beteken as Bach.

Suiwer musikaal beskou is hierdie sewe koorwerke heeltemal aanvaarbaar, met hier en daar heel aangename passasies. Hindertlik is egter die rondtasting tussen onnodige chromatiese akkoorde en akkoordvreemde note, en die oordadige gebruik van sentimentele derde-verwantskappe. Die algemene effek is een van kleurlose sentimentaliteit en oppervlakkigheid wat veral weerspieël word in die oorbekende soort melodie-lyne, terwyl die stemomvang vir die sopraanparty dikwels skrikwekkend hoog en ongemaklik lê.

Die woordskandering is oor die algemeen nie goed nie as gevolg van die feit dat 'n Vroeg-Romantiese musikale idioom gebruik word terwyl die benadering van die skandering ooreenstem met dié van die Barok. Die twee saam gee 'n verbasende resultaat af wat artistiek nie oortuig nie en 'n onmiskenbare gevoel van tuisgemaaktheid tot gevolg het.

6.2.7 FAK Kerkkoorboek II

Die tweede Kerkkoorboek het in 1968 verskyn en bestaan uit 'n versameling twee-, drie- en hoofsaaklik vierstemmige koorstukke. Die samesteller was mnr. E. Haller van Pretoria. Daar is 29 werke in die versameling wat in 9 rubrieke ingedeel is om die hele kerklike jaar te dek.

Die musiek in hierdie bundel is deurgaans van hoogstaande gehalte. Dit is klaarblyklik, in teenstelling met die eerste Kerkkoorboek, gerig ook op artistieke suiwerheid. Die stukke waaruit die bundel saamgestel is dui op 'n sterk bewussyn van die huidige neiging onder sommige toonaangewende musici in Protestantse kringe om te wil terugkeer na die musikale styl wat in die sestiede en sewentiede eeue gebruiklik was in die kerk. Ingesluit is dus 'n hele aantal korale uit die sestiede en sewentiede eeue, met harmoniserings uit die vroeë sewentiede eeu en later, en twee komposisies van die meesterkomponis Schütz. Verder is daar ook musiek van J.S. Bach, wat aanvaar word as dié groot komponis van suiwer Protestantse kerkmusiek uit die agtiende eeu, en Hugo Distler, wat 'n unieke, artistiek hoogstaande bydrae gelewer het in die twintigste eeu.

Ongelukkig is dit tog maar weer so dat die Afrikaanse woordskandering deurgaans hinderlik is en selde gemaklik inpas by die musiek. Een van die redes vir die swak woord-toon-verhouding is die feit dat die woorde by reeds bestaande melodieë en/of harmoniserings gevoeg is en nie andersom soos normaalweg die geval by toonsettings is nie. Hierdie omstandigheid doen egter afbreuk aan die waarde van die bundel aangesien Afrikaans as sangtaal nie anders beklemtoon kan word as Afrikaans as spreektaal nie.

Die eerste werk is 'n harmonisering van Hassler wat dateer uit 1609 met woorde uit die ou Gesang 76: 1-4, O Vader in die hemel hoog. Die woordskandering is deurgaans baie hinder-

lik omdat lang nootwaardes daartoe aanleiding gee dat die klem dikwels op verkeerde plekke val, byvoorbeeld "O Vader ..." ensovoorts.

In die rubriek Kersfees is daar vier werke. Berei jul harte is 'n harmonisering deur H.L. Hassler (1608) met aangrypende woorde waarvan veral die eerste strofe goed inpas by die melodie sonder hinderlik foutiewe beklemtonings. Dan volg twee weergawes van 'n Kindjie is gebore: 'n driestemmige harmonisering van P.E. Ruppel (1955) en 'n vierstemmige verwerking van E. Haller (1961). Die woordskandering is in albei gevalle goed, as daar in die geval van die verwarrend genoteerde Haller-weergawe aangeneem word dat die aanduiding C bloot beteken dat 'n kwartnoot die polseenheid is en dat woordbeklemtoning volgens spraakbeklemtoning plaasvind. Hoor hoe die eng'leskare sing is musiek van J.S. Bach waarby die Afrikaanse woorde weer baie swak pas, byvoorbeeld die begin van die eerste strofe: "Hoor hoe die eng'leskare sing wat aan die herders tyding bring! ..."

In die volgende rubriek Lydenstyd is daar drie werke. Lam van God is 'n vierstemmige koorwerk van M. Praetorius wat deurgaans vreemd wisselende metrumme bevat wat hedendaagse kerkkoorleiers waarskynlik verwarrend sal vind. Vervul my hart is 'n harmonisering deur J. Crüger van 'n melodie van Louis Bourgeois. Woorde uit vyf strofes van Gesang 116 is oor die algemeen betreklik aanvaarbaar daarby aangepas hoewel allerlei hinderlikhede ook voorkom, soos in maat 1 waar klem verkeerd geplaas word op "Vervul" (strofe 1), "Ek sien" (strofe 2) en "As ek ..." (strofe 11).

Eer aan U o Christus is 'n vierstemmige motet van Heinrich Schütz, in hierdie komponis se kenmerkende kontrapuntale styl. Die notasie is vir huidige koorleiers en koorlede ongetwyfeld verwarrend: die strepe wat normaalweg as maatstrepe sou funksioneer is in hierdie geval bedoel as 'n lees-hulp en het nie noodwendig metriese implikasies nie. Die

woordbeklemtoning van die Afrikaanse woorde is nie orals ideaal nie; in hierdie styl is dit egter aanvaarbaar - ter wille van so 'n transendentele verwesenliking van 'n ge=wyde stemming word woordbeklemtoning in hierdie soort toon=setting in enige taal soms verwaarloos.

Vir Paasfees is daar slegs een lied ingesluit naamlik Gedenk met vreugd' die grote dag, 'n harmonisering van J.S. Bach met woorde uit Gesang 133: 1, 2 en 3. Die woordbeklem=toning is baie dikwels hinderlik, byvoorbeeld "van sege oor die dood se mag." (mate $4^3 - 8^2$ -eerste strofe) ens. Dit kan genoem word dat 'n mens miskien graag meer liedere in hierdie rubriek sou wil sien, aangesien Paasfees so 'n belangrike gebeurtenis in die kerklike jaar is.

In die rubriek Hemelvaart is daar eerstens 'n toonsetting van M. Franck (1627), Verheerlik het Hy opgevaar (Gesang 160). Lang nootwaardes gee aanleiding tot uiters swak woordskande=ring in al 6 strofes byvoorbeeld "Verheerlik het Hy opgevaar, Halleluja, jul Koning, o verlose skaar. Halleluja!" - eerste strofe.

Hy't opgevaar is 'n vierstemmige koorwerk van M. Praetorius waarby die Afrikaanse woorde deurgaans in al 4 strofes sleg pas. Met lofgesange vier ons van H.L. Hassler het drie strofes waarvan veral die eerste goed inpas by die melodie sonder hinderlike foutiewe beklemtonings.

In die rubriek Pinkster is daar eerstens 'n harmonisering van J.S. Bach, Nou bid en smee ons. Die aanduiding C dui hier bloot aan dat 'n kwartnoot die polseenheid is, terwyl die maat=lyne ook 'n blote leeshulp is sonder metriese implikasies. Die woordbeklemtoning is nie orals ideaal nie, byvoorbeeld "onbevrees", "lewe", "huiswaarts swewe" (eerste strofe).

Wend U tot ons met woorde van J. Baumbach is 'n kort werkjie wat uit 'n viermalige herhaling van 'n ritmiese patroon bestaan

sante kontrapuntale lyne aangetref. Die woordskandering is nêrens ideaal nie en hinderlike beklemtonings kom dikwels voor. Le Jeune se 2 harmoniserings is oorwegend koraalagtig met beperkte onafhanklike stembeweging, terwyl die melodie in Ps. 19 in die tenoorstem aangetref word. Die woordskandering is hier ook soms onvanpas. In die Calvisius-harmonisering van Ps. 134 en in Haller se driestemmige weergawe van Ps. 99 val die swak woordskandering ook dadelik op. Vir 'n bespreking van Rosa Negen se verwerking van Ps. 137: 1-4, sien hoofstuk 2 bl. 160.

Ten slotte verskyn daar in die bundel 'n driestemmige Môrelied van W. Hensel met woorde uit Gesang 83: 1, 2, 3 en 'n Aandgebed van Heinrich Schütz met woorde uit Gesang 84: 1, 2, 3, 7.

In Môrelied is die woordbeklemtoning aanvaarbaar, terwyl melismatiese melodievorming by die woorde "weer" (eerste strofe), "nou" (tweede strofe) en "Gees" (derde strofe) opvallend is. Lang nootwaardes in Aandgebed lei tot foutiewe woordbeklemtoning byvoorbeeld "... wat ons bestraal, waar ons ook gaan, al skyn geen son, al lig geen maan."

6.2.8 Die aarde behoort aan die Here deur G.G. Cillié is 'n kort kantate vir mezzo-sopraan, koor en orrel en gebaseer op die melodie van Psalm 24 van Louis Bourgeois.

In sy voorwoord tot hierdie kantate, wat in 1968 uitgegee is, skryf prof. H.B. Thom (voorsitter, FAK) onder andere die volgende:¹

Die behoefte aan kantates in Afrikaans is in ons kultuurlewe al dikwels gevoel. In die lig hiervan is dit seker nie vreemd nie dat dit veral die FAK is wat hom van die behoefte, asook van die noodsaaklikheid dat daarin voorsien word, bewus geword het.

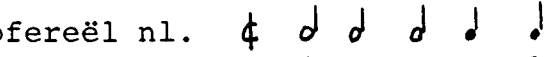

1. Sien voorwoord, Die aarde behoort aan die Here. Die voorwoord word onveranderd weergegee.

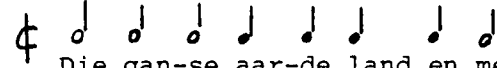
Hierdie kantate hou terdeë rekening met die vermoë van ons gemiddelde kerkkore, en ook met die tradisie van ons Afrikaanse kerkmusiek. Die stemomvang is matig en nóg solis nóg orrelis sal, met 'n bietjie toewyding en oefening, die uitvoering daarvan moeilik vind. Ek wil dit baie sterk aanbeveel; ek vertrou dat dit dikwels uitgevoer sal word en vir tal van Afrikaners stigting en vreugde sal bring.

Die kantate bestaan uit die volgende dele:

1. Inleiding: Resitatief (mezzo-sopraan)
2. Voorspel en Koraal
3. Resitatief: Aria en Koor.
4. Koor en Koraal.

Ps. 24 verskyn in die hersiene uitgawe van die berymde Psalms en Evangeliese Gesange van 1978 met 'n ritmiese verandering in die eerste strofereël nl.

Die gan-se aar-de
 teenoor die vroeëre weergawe wat prof. Cillié land en meer

nog in sy kantate gebruik,
Die gan-se aar-de land en meer.

Vir die inleidingsresitatief deur die mezzo-sopraan word woorde gebruik uit Ps. 24:1 en 2 soos dit in die Bybel aangeref word: "Die aarde behoort aan die Here, en die volheid daarvan ...". Die resitatief is gebaseer op die koraalmelodie.

Die tweede deel begin met 'n fugale orrelvoorspel. Die fuga-tema, wat vier keer intree, is die koraalmelodie van die eerste strofereël van Ps. 24. Dan volg die koraal deur die volle koor op die woorde van die eerste strofe. Hier word deurgaans onvanpaste en onaanvaarbare woordskandering aangeref.

Die derde deel word ingelei deur 'n mezzo-sopraanresitatief van 16½ mate op woorde uit Ps. 24: 3-6, "Wie sal klim op die berg van die Here ...". Die hele derde deel is gebaseer op

'n melodiese "Leitmotiv" wat voorkom in die resitatief mate 53³-54³. In die koorgedeelte wat volg op die resitatief (mate 79-85¹) kom vier fugale intredes van die "Leitmotiv" voor. Mate 79-93³ is slegs 'n verdere uitbreiding van reeds bekende materiaal en veroorsaak dat hierdie deel buite verhouding uitgerek word. Sover vasgestel kon word, word laasgenoemde gedeelte gewoonlik weggelaat in 'n uitvoering, en word daar van maat 78² direk na maat 93⁴ gegaan. In maat 94 begin die solostem met 'n volledige herhaling van mate 65-73. Die enigste verskil is dat die koor nou bygevoeg word by die solodeel en sing op woorde uit gedeeltes van Ps. 24:2. Die res van die derde deel bestaan slegs uit herhalings van vorige materiaal. Woordskandering is oor die algemeen in hierdie deel aanvaarbaar met slegs enkele hinderlike foutiewe beklemtonings.

Die vierde deel begin met 'n 12-maat-seksie vir volle koor op die woorde van Ps. 24: 7, gevolg deur die volledige koraal in unisoon terwyl die orrelparty improvisatories en baie beweeglik is. Dit gaan direk oor in 'n vierstemmige weergawe van die fugale orrelvoorspel uit die tweede deel (mate 16⁴-32²) wat weer van maat 190-205² gevarieerd herhaal word. Daarna breek die slotkoraal met woorde uit Ps. 24: 5 aan. Die melodie is in die sopraanparty terwyl die res van die stemme baie beweeglik en vol chromatiese akkoorde en hulnote is.

Wat die harmoniek betref is die aanwending van chromatiek deurgaans oordadig en soms onsmakvol met 'n hinderlike rondtasting tussen onnodige chromatiese akkoorde, akkoordvreemde tone en modulاسies, terwyl sentimentele derdeverwantskappe ook baie gebruik word. Die kantate raak verveleg as gevolg van die talle melodiese herhalings wat voorkom, en kan suksesvol verkort word sonder dat sinvolheid enigsins verlore sal gaan. Ten spyte van die aangehaalde versekering in die voorwoord dat die musiek bereken is op "die vermoë van ons gemiddelde kerkkore", moet die vermoede uitgespreek word dat hierdie kantate moeilik sal kan bemeester vanweë die chromatiese aard van groot gedeeltes daarvan.

6.2.9 Afrikaanse uitgawe van Die Messias van Händel

Die Messias word wêreldwyd, en ook in Suid-Afrika, besonder gereeld uitgevoer. Vir sommige instansies is dit inderdaad selfs 'n tradisie om dit jaarliks aan te bied rondom die Kersseisoen. Dit was dus 'n natuurlike keuse vir vertaling deur 'n liggaam soos die FAK, wat hom dit as doel stel om Afrikaans te bevorder. Die Afrikaanse vertaling van Die Messias is dan ook onderneem en uitgegee deur Novello in 1969, op inisiatief en in opdrag van die FAK. Die SAUK het meegewerk, baie moontlik deur bemiddeling van sy hoofdirigent Anton Hartman wat in daardie stadium ook voorsitter van die FAK se Musiekkomitee was, en 'n opdrag uitgereik aan die egpaar Rosa Nepgen en W.E.G. Louw om die vertaling te doen.

Die voorwoord deur die redakteur van Novello se Engelse uitgawe, Watkins Shaw, is ook vertaal, en dit bied interessante gegewens oor probleme in verband met notasie en vertolking.

Gesien die reëlmaat waarmee Die Messias uitgevoer word, is dit prysenswaardig dat 'n Afrikaanse weergawe daarvan beskikbaar gestel is. Rosa Nepgen en W.E.G. Louw het 'n baie bevredigende vertaling verskaf: weliswaar met talle skanderingsfoute; maar in oorspronklike toonsettings in die Barok is dit in elk geval skering en inslag, en Händel se toonsetting van die oorspronklike Engelse woorde is in hierdie opsig geen uitsondering nie.

6.2.10 Te Deum van F.W. Jannasch is 'n lofsang wat oorspronklik vir dubbelkoor, kwartet en orkes geskryf is. Mnr. Oswald Jannasch, die seun van F.W. Jannasch, het egter toestemming gegee dat die FAK dit in die vorm van stemme met orrelbegeleiding mag publiseer.

Hierdie werk is bedoel vir die onopgeleide sangers waaruit kerkkore gewoonlik bestaan, aangesien dit oorwegend koraalstylakkoorde bevat wat geen noemenswaardige tegniese vereistes

stel nie. Dit behoort ook baie gewild te wees onder gemeentes, aangesien dit suiwer musikaal beskou heeltemal bevredigend is met aangename, maklik verteerbare passasies.

Die woordskandering is oor die algemeen aanvaarbaar. Foutiewe beklemtonings kom voor in mate 15⁴-16¹ ("heelal"), maat 67 ("... verhoog het"), mate 125 en 139 ("die Barmhartige"), maat 166 ("ewigheid"), mate 269-271² ("goedertierenheid") en maat 320 ("... hemelse eng'lerei").

Die Te Deum is soos Jannasch se ander koorwerke¹ in 'n Vroeg-Romantiese musikale idioom waarin oorbekende soort melodie-lyne gebruik word wat die gevoel van oppervlakkigheid laat. Dié gevoel word verder versterk deur die oormatige gebruik van chromatiese akkoorde en akkoordvreemde tone. Die register-omvang vir die sopraanstem is soms ongemaklik hoog en maak suiwer toonvoortbrengs vir die onontwikkelde stem bykans onmoontlik.

6.2.11 Sewe Boerneef-Liedjies is in 1960/1 deur Pieter de Villiers getoonset oor woorde van I.W. van der Merwe (Boerneef), en het in 1969 as 'n FAK-publikasie verskyn. Pieter de Villiers het die siklus aan Betsy de la Porte opgedra.

Die sewe liedjies is as volg:

1. Blaas op die pampoenstingel.
2. Klein Piedeplooi.
3. Die berggans het 'n veer laat val.
4. Waarom is die duiwel vir die slypsteen bang.
5. Aandblom is 'n witblom.
6. My koekiesveerhen jou verkereveer.
7. Doer bo teen die rant.

---

1. Sien bespreking van die FAK Kerkkoorboek I, bl. 231.

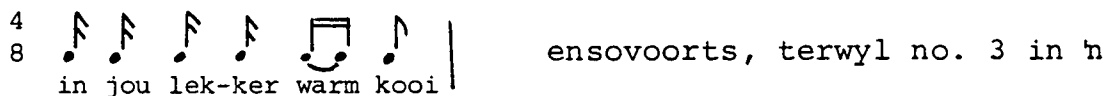
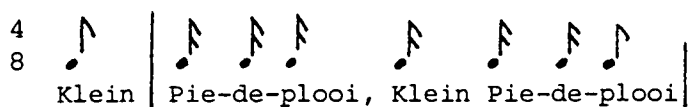
Die sewe liedjies bestaan uit grotendeels grappige versies in Kleurling-Afrikaans: no. 1 - "pomp jou kieste op/ blaas bas musiek", no. 2 - "soek die ta-ta soekom / vra die josie hoekom hy by jou kom kriel", no. 3 - "mits dese wil ek vir jou sê / hoe diep my liefde vir jou lê", no. 4 - "vra vir jou pa my basie", no. 5 - "hartblom is my meisie / ek en sy by die opsitkers", no. 6 - "My koekiesveerhen jou verkereveer / wanneer kom my ghangang weer", en no. 7 - "laat trek van die ding met kruie geming / vir die sit en verlang wat die ouderdom bring".

In die Sewe Boerneef-Liedjies is die woordskandering deurgaans besonder noukeurig versorg en gepas. Die woordritme word presies nagevolg in die liedjies wat nie liriese stemmingsweergawes is nie soos nos. 1, 2, 4 en 6. No. 1 verloop as volg:

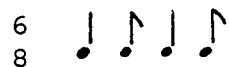
$\frac{2}{4}$

Die melodieë bevat dikwels illustratiewe elemente, byvoorbeeld in no. 1 suggereer die herhaling van G in mate 11-13 die eenvoudige melodie wat op 'n pampoenstingel geblaas sou kon word as dit enigsins moontlik was, terwyl die afwaartse kwintinterval wat ook kenmerkend van 'n natuurinstrument sonder kleppe is, in maat 17²-18¹ by die woorde "bas musiek" aangetref word; in no. 2 suggereer die woelende nootpatroontjies die gekriewel van iemand wat in 'n bed deur 'n vlooi gebyt word; in no. 3 volg die dalende melodielyn (mate 2⁶-4⁵) die woordbetekenis van die woorde "Die berggans het 'n veer laat val" en in no. 7, wat hoofsaaklik 'n stemmingsweergawe is, is die opwaartse oktaafsprong na "bo" uit "Daar bo teen die rant" (3^{4½}-4¹) suggestief van woordbetekenis.

Die ritmiek pas aan by die gediggies se stemmings. In no. 2 word rukkerige ritmiese indelings aangetref, byvoorbeeld:

ensovoorts, terwyl no. 3 in 'n

volgehoue gladvloeiend-sussende herhaling van beweeg.

Die begeleiding is baie interessant en suggereer soms woordbetekenis soos in no. 1 waar die kwintinterval dikwels voorkom om sodoende die idee van die natuur se klanke te versterk; in no. 2 word voortstuwende herhaalde akkoorde aangetref, terwyl die stemmingspoësie van no. 3 deur stemmingsryke arpeggio's in die begeleiding gekomplementeer word. In no. 4 bestaan die begeleiding uit skrikwekkende maar tog amusante parallelle kwinte. By nos. 1, 5 en 6 word gepaste voorspele aangetref wat die stemming van die betrokke lied antisipeer.

Wat die harmoniek betref val die veelvuldige gebruik van bygevoegde tone op, byvoorbeeld in no. 1 (mate 5-8 vir 'n astrante effek); in no. 2 (in elke maat vir 'n amusante effek); in no. 5 (mate 1-2 vir 'n mistiek-sinlike effek) en in no. 6 (vir 'n angstige effek). Oop kwinte kom dikwels voor, byvoorbeeld no. 1 (1^1 , 2^1 , 3^1 , 10^2 , ensovoorts) en no. 4 (mate 1-2, 5-6, ensovoorts), terwyl die versieringsnootjies in nos. 1 en 4 ook 'n illustratiewe betekenis aanneem. Opmerklik is die effek wat verkry word deur die gebruik van parallelle drie-klanke in no. 6 (mate $20^{2\frac{1}{2}}$ - 24^1 en 33-35), terwyl daar in die "liefdesliedjies" van sentimentele parallelle vierklanke gebruik gemaak word, byvoorbeeld no. 5 (mate 1-2) en no. 7 (mate 4^3 - 5^3).

In die Sewe Boerneef-Liedjies slaag Pieter de Villiers meesterlik daarin om musiek en poësie, wat beide deur hul ener-

gieke drang gekenmerk word, tot 'n eenheid saam te voeg wat tegelyk amusant, kinderlik-teer en eroties is.

6.2.12 Verbly jul in die Heer, 'n Kantate vir die jeug deur Chris Lamprecht vir Jeugkoor (of Kerkkoor) met soliste en orrel (of klavier), is opgedra aan die sesde Vrystaatse Jeugkoor. Dit bestaan uit sewe dele waarvan die eerste 'n koraal is wat gebaseer is op die woorde van Gesang 29: 1, Here hoeveel blye dae. Sy vierstemmige harmonisering van die bekende melodie (soos dit voorkom in die hersiene uitgawe van die berymde Psalms en Evangeliese Gesange, 1978) is in die Barokstyl met 'n interessante gebruik van deurgangsnote wat ononderbroke vloei verseker.

Die tweede deel is vir duet (sopraan en mezzo-sopraan) en koor en gebaseer op die woorde van Psalm 27: 4, Een ding het ek van die Here begeer. Die duet begin terwyl die koor met eggo's antwoord. Daarna vervolg die duet weer vir agt mate waarna die koor dieselfde agt mate vierstemmig herhaal sonder orrel- of klavierbegeleiding. Van daar tot aan die einde van die deel sing slegs die volle koor sonder verdere duetgedeeltes. Daar is 'n Da Capo wat na 'n Allargando koda lei. Woordskandering is oor die algemeen goed, behalwe in mate 11 en 41 waar klem op "... al die dae van my lewe ..." en "... te ondersoek in sy Tempel " voorkom.

Die derde deel is 'n aria vir mezzo-sopraan, My lewe sy U toegewy (Gesang 66: 1). Die hele aria is gebaseer op die woorde "My lewe sy U toegewy o God van liefde en vrede". Kenmerkend in die inleiding van twee mate is 'n ritmiese patroon van wat deurentyd herhaal word. Die aria bestaan uit twee dele plus 'n koda, met die tweede deel 'n presiese herhaling van die eerste.

Die vierde deel, Verbly jul in die Heer, is vir volle koor met die woorde uit Filippense 4:4. Die melodie herinner onwillekeurig aan 'n gedeelte uit Die Messias van Händel. Om

die gevoel van blydskap te weerspieël, word stygende ses-tiendenootgroepe deurgaans in die begeleiding gebruik.

Deel vyf is 'n aria vir sopraan met die woorde uit Prediker 12:1, En dink aan jou Skepper. Dit kon net sowel deel van 'n Händel-oratorium gevorm het, want dit is in die tipiese Barokstyl, wat melodievorming sowel as begeleidingsinkleding betref.

Die sesde deel is a cappella en vir driestemmige dameskoor. Die woorde is geneem uit Psalm 84 verse 2 en 3, Hoe lieflik is u Woning. Die tydmaattekens verander vier keer binne die eerste ses mate, eerstens (die $\frac{2}{4}$ in maat 2) om 'n verlengde effek in die motief by "lieflik" op 'n maklik leesbare wyse te noteer; derdens (by "Woning" in maat 5) om 'n lang gedrae effek te verkry; vierdens (in maat 6) om die norm van die geheel te bereik, en tweedens (by maat 3) sonder 'n merkbare rede en met die effek dat die woord "is" deur die lang nootwaarde ongemaklik prominent word. Die komponis bedoel sekerlik nie dat hierdie stuk volgens die metrum van die musieknotasie beklemtoon moet word nie, maar dat normale spraakbeklemtoning gevolg moet word. Die lang nootwaardes 1^2 , 3^1 , 15^2 en 17^1 by "-lik" uit "lieflik", by die genoemde "is" (4^2) en by die laaste lettergreep van "Woning" (6^1) is egter wel hinderlik, selfs al sou hierdie lettergrepe doelbewus baie sag gesing word. Dit is 'n uiters sjarmante en stemmingsryke stukkie musiek hierdie, en dit is werklik jammer dat die woordbeklemtonings soms so hinderlik is.

In die slotkoraal, Here hoeveel blye dae, word dieselfde melodie wat in die eerste deel van die kantate gebruik is, deurgaans in unisoen in die bas- en tenoorpartye aangetref, terwyl die sopraan- en altpartye as melodiese nogal interessante vulstemme gebruik word. Gelyktydige oktaafspronge tussen sopraan en alt in mate 10-13 gee 'n ongewone effek, veral in maat 11 waar twee volmaakte vierdes gevolg word deur twee vergrote vierdes.

S. le Roux Marais

Hierdie Kantate is wesenlik nie 'n komposisie in die sin van artistieke skeppingswerk nie, maar eerder 'n oorwegend smaakvolle aftreksel van die groot populêre werke in die betrokke idioom, soos Die Messias van Händel. Lamprecht het dit ongetwyfeld bewustelik so gedoen sodat dit geskik kon wees vir populêre gebruik. Die FAK, as algemene volksinstelling eerder as bevorderaar van artistieke oogmerke, het dan om verstaanbare redes voorkeur gegee daaraan vir publikasie.

6.2.13 Nuwe Liedere is 'n bloemlesing van elf van S. le Roux Marais se voorheen ongepubliseerde liedere, en het in 1970 verskyn. Die elf liedere is Oktobermaand (C.L. Leipoldt), Die Donkerstroom (A.G. Visser), Duisend-en-Een (A.G. Visser), Die balling se boodskap (Dirk Mostert), Rus en Stilte (I.D. du Plessis), 'n Gebed (I.D. du Plessis), Daar's 'n Tyd (Dirk Mostert), As ek moet sterwe Liefste (K. Nehemia), Dit is laat in die nag (A.D. Keet), Rooidag (N.P. van Wyk Louw) en As my hart nou wil sing (I.D. du Plessis).

S. le Roux Marais het meer Afrikaanse toonsettings gemaak as enige ander komponis behalwe Rosa Nepgen, en hierdie 11 liedere, wat getoonset is tussen 1936 (As ek moet sterwe Liefste) en 1955 (Rooidag, As my hart nou wil sing), gee 'n verteenwoordigende oorsig van sy aktiwiteite as komponis.

Marais was nog altyd uiters gewild onder die breë Afrikaanse publiek omdat sy melodieë maklik toeganklik en oppervlakkig aantreklik is. Dit val op dat hy voorkeur gegee het aan die gedigte van onder andere A.G. Visser en I.D. du Plessis. Visser is op sy beurt ook 'n baie gewilde digter omdat sy gedigte flegmaties, sonder enige hewige emosies is, met ander woorde slegs eenvoudige uitinge van 'n skynbaar ongekompliseerde siel sonder artistieke individualisme. Hierdie eienskappe van Visser kom dan ook as die opmerklikste eienskappe na vore in Marais se toonsettings.

Ses van die elf gedigte in hierdie bloemlesing kan as stemmingsliriek beskryf word waarvan vyf naamlik Die balling se boodskap, Rus en Stilte, As ek moet sterwe Liefste, Rooi-dag en As my hart nou wil sing blymoedig, en een, Duisend-en-Een, oorwegend soetsappig-swaarmoedig is; Die Donkerstroom handel oor verliefdheid; Dit is laat in die nag is elegies; h Gebed en Daar's h Tyd is oorwegend gewyd terwyl Oktobermaand die natuur besing. Dit val op dat die oorgrote meerderheid van die gedigte positief ingestel is teenoor die lewe en dat verwysings na liefde op 'n ligter vlak gehou word. Aangesien Marais verkies het om dié tipe gedigte te toonset, ontstaan die beeld van 'n oorwegend blymoedige persoonlikheid wat 'n lighartige gemoedelikheid bo felheid of introspeksie verkies.

Marais se woordskandering is oor die algemeen bevredigend. Een van die opvallendste kenmerke van sulke algemeen-toeganklike musiek is die herhaalde gebruik van dieselfde ritmiese patroon, wat dan uiteraard maklik kan lei tot foutiewe woordbeklemtonings. Voorbeelde hiervan kan gevind word in Dit is laat in die nag, mate 40 ("... is net berou") en Rooidag, mate 5 en 9 ("Ek weet nie waarom ...") en mate 11 en 15 ("My hart dit klop ..."). Van sensitiwiteit teenoor woordritme is daar so te sê geen sprake nie, aangesien Marais se melodieë die algemene stemming van die gedig as geheel weerspieël sonder om veel ag te slaan op die betekenisritme van die woorde. Sy voorkeur aan musikale vereistes blyk ook verder uit die willekeurige woordherhalings wat voorkom soos in Rooi-dag waar verskeie sinsnedes herhaal word waarskynlik om die lied, wat eintlik baie kort is, te verleng. Herhalings met die doel om nóg 'n strelende frase of wat in te kry word aangetref in As ek moet sterwe Liefste, mate 24⁴-28 ("Dat altyd oor my rusplek die geur van lente woon") en Die Donkerstroom, mate 31⁴-34² ("As Liefste net te droom van jou"). In h Gebed word die woorde "Te doen wat U begeer, Help my, O Heer" (mate 28⁴-32) herhaal waarskynlik om die stemming van die gedig te beklemtoon.

Wat sy melodieë betref kan voorbeelde gevind word waarin lyn aansluit by woordbetekenis soos in Rooidag, maat 10 ("... voel ek so bly" stygend), Daar's 'n Tyd, mate 8^4-10^3 ("Daar's stonde van rus as die kampvuurtjie blus" dalend) en Dit is laat in die nag, mate 23^4-24^3 ("... en ek hoor iemand lag" stygend). Dit gebeur egter in omtrent ewe veel gevalle dat die teenoorgestelde soort lynvorming voorkom soos in Oktobermaand, mate $6^{4\frac{1}{2}}-7^3$ ("... die hemel heerlijk bo" dalend) en in As ek moet sterwe Liefste, mate 12^4-13^3 ("En laat my rus ..." stygend). Bogenoemde versterk die indruk dat Marais hoofsaaklik instinkmatig te werk gegaan het.

Die gebruik van spronge in sy melodieë (veral die sprong van 'n sesde) is dikwels na willekeur soos aangetref in Oktobermaand, mate 10-11 ("Violtjies in die voorhuis, Violtjies blou en rooi ..."), maar soms ook betekenisvol soos in Dit is laat in die nag, mate 7^{1-3} en 9^{1-3} (opwaartse kwinte by die woorde "laat" en "wag") en Rooidag, maat 5^2 (afwaartse sprong van 'n sesde by "waarom").

Marais se ingesteldheid op soetlike effek ten koste van sinvolheid is ironies genoeg juis dié eienskap wat hom so gewild maak by sy volk. Frases wat onmiddellik inslag vind is volop in sy vroeë liederes. Hierdie melodiese frisheid en natuurlikheid het hy egter later verloor in liederes soos Rooidag en As my hart nou wil sing, terwyl 'n toename aan diepte in sy latere komposisies ook nooit waargeneem kon word nie. Hy het dus op artistieke gebied nie gegroei nie maar eerder agteruitgegaan as gevolg van die verlies van sy jeugdiges melodiese spontaneïteit. Hierdie afwesigheid van artistieke ontwikkeling is veral duidelik waarneembaar aan die feit dat sy toonsettings, mettertyd al hoe meer eenders begin klink het, ongeag die betekenis van die woorde wat betrokke is. Sy harmonieë gee omtrent ook orals die indruk van toevaligheid, met ander woorde daar is nie 'n verwantskap tussen harmoniek en poëtiese stemming nie. Die feit dat Die Donkerstroom in F majeur begin en in B-mol majeur eindig dui op onmag eerder as op besinning.

Sy vormkeuses sluit oor die algemeen aan by die verloop van die gedigte. 'n Uitsondering is As ek moet sterwe Liefste wat tweeledig getoonset is terwyl die gepaste vorm volgens strofes en betekenis drieledig sou wees. Voorbeelde van strofiese liedere met 'n mate van variasie is 'n Gebed en Duisend-en-Een, terwyl Rooidag tweeledig is.

Marais se liedere is primêr daarop gemik om sosiaal-populêr te wees, waarin hy dan ook uitstekend slaag: hulle is ideale ontspanningsmusiek vir ongekultiveerde persone, en sal om dié rede seker altyd gewild bly. Daarom het die FAK, wat bewus was van Marais se gewildheid as komponis, verkies om eerder 'n bundel van sy liedere uit te gee as byvoorbeeld 'n bundel van Hubert du Plessis of Arnold van Wyk wie se musiek nie altyd inslag vind by die leek nie.

6.2.14 Kleuterland vir stem en klavier, met woorde uit die Kleuter-Verseboek van D.J. Opperman en musiek deur Pieter de Villiers, is in 1972 uitgegee.

Pieter de Villiers het op versoek van Mimi Coertse elf kindergediggies van haar keuse in Januarie 1967 as een deurlopende siklus getoonset. Ten spyte van die feit dat hierdie liedjies wel oor kinders handel, is dit nie bedoel om deur kinders gesing te word nie, en hoef dit ook nie altyd as 'n siklus uitgevoer te word nie.

Die elf versies word aaneengeskakel deur kort klaviertussen=spele van 'n paar mate waarin die stemming van die woorde wat gaan volg, geantisipeer word. De Villiers het gepoog om die stem en die klavier twee gelyke vennote te maak wat mekaar aanvul om 'n unieke geheel te vorm, en hy het baie goed daarin geslaag.

Die amusante woorde van die aanvangsversie, Duimelot, word in die begeleiding deur die konstante gebruik van appoggia=turas weergegee, en na 'n kort 4-maat skakel volg Aanraak=liedjie met subdominant pedaalpunte in die begeleiding op die

eerste en vierde agstenote van elke maat, en vierklanke in omkerings met 'n prominente interval van 'n tweede op die middelste twee agstenote, terwyl die melodie trapsgewys en maat vir maat in die toonleer van D majeur styg.

Na 'n kort oorgang van drie mate volg Jan Balie. Die stem, wat slegs in kwart- en agstenote beweeg is hier in 'n twee-gesprek gewikkel met die sestiendenote in die begeleiding. By die woorde "Hy lag so gie! Hy lag so ga! Hy lag so gie ..." (mate $36^{2\frac{1}{2}}-41^1$) word appoggiaturas op die swak gedeeltes van die polsslae in die begeleiding aangetref en illustreer die vrolike strekking van die woorde. Drie stadiger oorgangsmate, wat bestaan uit akkoordbeweging in parallelle vierdes in saamgestelde twee-slagmaat, lei tot die baie teer Gebed van 'n baie klein Babetjie. Onmiddellik daarna volg die vroliker Biesie, biesie, bame, nou weer in enkelvoudige twee-slagmaat. Interessant is die reeks eerste omkerings in die begeleiding wat parallelle vierdes tot gevolg het, gevolg deur 'n reeks derdes vanaf maat 61 by die woorde "Kook 'n potjie rys ...".

Gebedjie, wat sonder 'n oorgang aan die beurt kom, is koraalagtig met plegtige halfnoot-akkoorde in die begeleiding. Die harmoniese progressies wat gebruik word om die stygende toonleer van D majeur, soos dit in die baslyn van mate 69-76 voorkom te harmoniseer, is ongewoon met baie parallelle vyfdes. Die 4-maat skakel wat nou volg is vinniger en verander dadelik die atmosfeer van innig na heeltemal uitbundig in Eier gelê met die stem en die klavier wat mekaar oor en weer uitkoggel. Die raserige en deurmekaar effek van al die diere se geluide word baie oortuigend in die begeleiding deur die gebruik van mineur tweede intervalle nageboots, terwyl die slepende effek in die solostem by die woorde "Om die hoek, om die hoek!" (mate 104-105) effektief is.

Die vrolikheid word tot 'n hoogtepunt gevoer in Apie wat na 'n vinnige $5\frac{1}{2}$ -maat oorgang van sestiendenootlopië op Eier gelê volg. Die oorgang antisipeer die amusante strekking

van die woorde wat gaan volg, terwyl die sestiendenootpatrone tot aan die einde van die versie volgehou word. 'n Bietjie meer besadig is Wielie, wielie, walie waar die dissonante intervalle van 'n tweede in die begeleidingsakkoorde (a.g.v. die gebruik van toegevoegde tone) die wankelrigheid van die aap op die balie suggereer.

'n Kontrasterende sesmaat-oorgang in d mineur, bestaande uit 'n tonika pedaalpunt in die bas waaroor die subdominant-akkoord gebroke gespeel word, lei tot Raad. Die tonika pedaalpunt word volgehou terwyl die harmonieë alterneer tussen tonika majeur en -mineur na gelang van die woorde, byvoorbeeld mate 149-151 ("Is jy boos" mineur) en mate 153-154 ("Pluk 'n roos" majeur).

Die siklus word afgesluit met die versie oor die stoute dogtertjie, Sannie Kompaan, getiteld Sommer. In die begeleiding word meestal gebruik gemaak van losstaande agstenoot-akkoorde, terwyl 'n illustratiewe akkoord (F# A# A^b C#) by die woorde "Jy's werklik stout" (maat 178) aangetref word.

Pieter de Villiers het in hierdie siklus daarin geslaag om op die eenvoudigste kleuterversies liedere van hoogstaande gehalte te skep. Alhoewel artistieke eerder as populêre oogmerke hierin nagestreef word, behoort dit tog inslag te vind by die oningewyde luisteraar.

6.2.15 FAK Lekkersingliedjies

Die eerste bundel Lekkersingliedjies het in 1976 verskyn nadat die FAK besef het dat die hedendaagse Afrikaanssprekende jeug 'n groot behoefte aan ligte Afrikaanse liedjies het, en op versoek van die Hoofbestuur het die Musiekkomitee hierdie bundel saamgestel. Dit is bedoel as vermaak vir die breedste volkslaag.

Dit bestaan uit 30 liedjies waarvan ses tradisionele volks-wysies is: Hier's ek weer, Daar's 'n hoender en Wat maak jou

hoenderjie, Janewarie, Feberwarie, Oom Jakkals, Roeland=
straat en Mamma 'k wil 'n man hê. Verder is die volgende
 immergroen treffers ook ingesluit: Skemeruurtjie van Danie
 Bosman, Huisie in die berge van Hendrik Susan, Oom Bossie
van die Bosveld van Danie Bosman, Boerekos, Outa in die lang=
pad van Neels Steyn en Chris du Toit, Hasie van Nico Carstens
 en Anton de Waal, Die ou Kalahari van Danie Pretorius, My
hart verlang na die Boland van Olaf Andresen, Ruiter in die
nag van Anton de Waal, Groen koringlande van Flippie van
 Vuuren en Anton de Waal, Groen is die land van Natal van
 Ali Arktowicz en Dis lekker om te lewe van Jan Pohl. Laas=
 tens verskyn daar 12 nuwe skeppings wat, na die mening van
 die Musiekkomitee, 'n goeie kans het om die gewildheidsparade
 te haal, naamlik Dorstyd van Anna Rudolph, Ai, meisie, meisie
 van Jan de Wet, Anita van Tony Osler en Jan Grové, Suiker=
klontjie van Pierre Malan, Die padda wou gaan opsit van Rose
 van Tonder, Kleine nagtegaal van Gerhard Winkler, My blonde
matroos van J. Pfeil, Sing, seeman, sing van André Viljoen,
Liefste Madelein van D. Steyn, Jy gee my rose van Klaus Netele,
Erika van Herms Niel en Die gezoem van die bye van Louis
 Combrinck.

Al 30 die liedjies is deur Dirkie de Villiers in 'n moderne
 idioom ingeklee, terwyl Chris Lamprecht harmoniese simbole
 vir kitaarbegeleiding voorsien het.

FAK Lekkersingliedjies II

As gevolg van die sukses van die eerste bundel Lekkersing=
liedjies, het die Musiekkommissie 'n tweede bundel saamgestel
 wat in 1985 verskyn het. In sy voorwoord tot die bundel
 skryf Chris Swanepoel (voorsitter, Musiekkomitee) as volg:¹

*Vir die samestelling van hierdie bundel is op die
 suksesresepe van die eerste bundel voortgebou. Daar*

---

1. Sien Voorwoord, FAK Lekkersingliedjies II.

is veral gesoek na liedjies wat oorspronklike inheemse komposisies is. Die enigste uitsonderings is die melodie van Waar ou Heidelberg hang - woorde van die bekende digter, A.G. Visser, asook die Lied van die Boland, musiek geskryf deur Jack Trombey met woorde deur Gert van Tonder. Die ander liedjies is verteenwoordigend van ons ouer sowel as van ons eietydse komponiste.

Die liedjies is op só 'n wyse verwerk dat dit op meer as een manier benut kan word. Die klavierverwerkings is nie net bedoel om begeleidings te wees nie, maar kan ook as klaviersolo's gespeel word. Akkoordsimbole is aangebring sodat 'n kitaarbegeleiding daarby gebruik kan word. Daar is deurgaans gepoog om die klavierpartye so eenvoudig as moontlik, dog effektief en musikaal te verwerk.

Inheemse ligte musiek word deesdae selde gepubliseer. Ons hoop dat hierdie bundel op 'n beskeie manier sal kan voorsien in die behoefte om die notasie van hierdie tipe te bekom. Ons vertrou ook dat ons mense verder aange=moedig sal word om meer Afrikaans te sing en die sang te geniet.

Die verwerkers was Pierre Malan, Dirkie de Villiers, Hans Babst en Johan van Rensburg -wat ook as redakteur van hierdie bundel opgetree het. Ons hartlike dank aan hulle.

Die 20 liedjies is as volg:

Sproetjies van Gert van Tonder, In die skadu van ou Tafelberg van Danie Bosman, Jan van Riebeeck, Ta' Mossie se sakkie-sakkie boeredans van Anton Goosen, My Skat van Danie Bosman, Net 'n stille uurtjie van Danie Bosman, Waar ou Heidelberg hang aan die Suikerbosrand, Bloemfontein se Rose van Tommy Roering, Waterblommetjies van Anton Goosen, Jantjie van Anton Goosen, Ek verlang na jou van Jan de Wet, Die trein na Matjiesfontein van Anton Goosen, Kaalvoet in die reën van Jan de Wet, Die Wilgerboom van Potchefstroom van Danie Pretorius, Suid-Weslied van Heinz A. Klein-Werner, Kinders van die wind van Koos du Plessis, Lied van die Boland van Jack Trombey, Saggies klink so 'n melodie van Willy Richartz, Die Hartseerwals en 'n Liedjie vir jou van Jannie du Toit.

Die musiek in die twee bundels Lekkersingliedjies is hoofsaaklik lig van aard, soos wat 'n mens kan verwag na aanleiding van die titel Lekkersing. Sommiges is gesond volks (byvoorbeeld Hier's ek weer, Mamma, 'k wil 'n man hê, Oom Bossie van die Bosveld, Kinders van die wind), sommige het aantreklike plaaslike kleur (veral die Kleurlingliedjies soos Janewarie, Feberwarie en Oom Jakkals) en die meeste is sonder enige artistieke pretensie. Enkeles kan in musikale opsig as onaangenaam stroperig beskryf word (byvoorbeeld Huisie in die berge, Saggies klink so 'n melodie) terwyl daar ook enkele is wat aanstootlike swak musiek is (soos Jantjie en Waterblommetjies).

Die gehalte van die liedjies regverdig nie gedetailleerde bespreking nie. Dit kan net genoem word dat daar verrassend dikwels foutiewe beklemtonings van woorde voorkom: 'n mens sou verwag dat, om lekker te sing, normale uitspraak van woorde prioriteit sou geniet.

6.2.16 FAK Mannekoorbundel I

In sy voorwoord tot hierdie bundel, wat in 1983 verskyn het, skryf Chris Swanepoel (voorsitter, Musiekkomitee) as volg:¹

Verwerkings vir mannekore is skaars, veral dié met 'n Afrikaanse teks. Met die publikasie van hierdie bundel probeer die FAK weer om soos in die verlede 'n nuttige doel te dien met die aanvulling van 'n leemte in ons volksmusiek. Dit verg spesiale kennis om musiek vir mannekore te komponeer of te verwerk vanweë die spesifieke, beperkte omvang van die stemme.

In hierdie bundel is daar 'n aantal bruikbare, interessante liedere - sommige oorspronklik, sommige verwerkings van gewilde Afrikaanse volkswysies - wat op 'n deskundige wyse deur bekende komponiste aangebied word.

---

1. Sien voorwoord, FAK Mannekoorbundel I.

Die volgende liedere is in die bundel opgeneem:

Dierbaar Suid-Afrika, Suid-Afrika, ons erfdeel en Man en vrou - verwerk deur H. Pieter van der Westhuizen; Afrikaners, Landgenote, Sarie Marais, O, die liewe Martatjie en Die ou Kalahari - verwerk deur Dirkie de Villiers; Piet Donsie en Môre Oompie, môre Tannie - verwerk deur Chris Lamprecht; Laat my dit uitbasuin en Cecilia, die eseltjie - verwerk deur Pierre Malan; Dis te ver om te ry verwerk deur Albie Louw; Hoe ry die Boere verwerk deur Charles Oxtoby en Sproeireën van Pieter de Villiers.

Die woordbeklemtoning is in sommige liedere goed byvoorbeeld Dierbaar Suid-Afrika, Môre Oompie, môre Tannie, Hoe ry die Boere, O, die liewe Martatjie en Cecilia, die eseltjie. Hindelike beklemtonings wat uit die oorspronklike volkswysies afkomstig is, word aangetref in byvoorbeeld Sarie Marais ("groen doringboom"; "... ver oor die see weg stuur") en Dis te ver om te ry ("Dis nie myne nie, dis nie joune nie ..."). In Afrikaners, Landgenote is die skandering deurgaans besonder onvanpas omdat die eerste maatslae marsagtig beklemtoon sal word as gevolg van die aanduiding kragtig, byvoorbeeld "Afrikaners Landgenote, wees getrou ..." (mate 1-3), "Aan jûl selwe, aan elkander, van die Kaap ..." (mate 5-7), ensovoorts. Foutiewe beklemtoning val verder op in Suid-Afrika, ons erfdeel mate 1-2¹ ("Suid-Afrika" - strofes 1 en 2) en mate 13-15 ("deur God Almagtig aan ons toegewys"); Die ou Kalahari maat 2 ("Kalahari" - eerste strofe, "vlaktes" - tweede strofe), ensovoorts, en in Sproeireën maat 21 ("en met die nartjies ...") en maat 31 ("iemand in anys ...").

Die geslaagdheid van hierdie liedere lê oorwegend in die interessantheid van die verwerkings. Die vaderlandsliedere Dierbaar Suid-Afrika en Suid-Afrika, ons erfdeel is eenvoudig dog treffend geharmoniseer. Die registeromvang vir die eerste tenore in Suid-Afrika, ons erfdeel is egter ongemaklik hoog. In die ander vaderlandslied, Afrikaners, Landgenote, word dieselfde hoë registeromvang vir die eerste tenore aangetref as in Suid-Afrika, ons erfdeel.

Verwerkingspraktyke wat toegepas word in die koorwerke is die sing van die melodie deur 'n solis terwyl die res van die koor in teenstemme neurie soos in Afrikaners, Landgenote, Sarie Marais en O, die liewe Martatjie; die melodie word gesing deur een van die baspartye terwyl die res van die koor in teenfrases op woordmotiewe uit die teks beweeg soos in Hoe ry die Boere, Die ou Kalahari, Mōre Oompie, mōre Tannie en Dis te ver om te ry. Die belangrikheid van die individualiteit van elke stem word verder beklemtoon in Piet Donsie en Man en Vrou met die stemme wat mekaar afwisselend uitkoggel, en in Cecilia, die eseltjie waar die stemme kanonies behandel word.

Die gebruik van onomatopeïese woorde is baie gewild soos in Dis te ver om te ry ("Klop, klop ..."); in Hoe ry die Boere by "Ting-e-ling-e-ling", asook die fluit van die melodie ná die woorde "Hoe fluit die Boere" en "Boem, boem ..." ná "Hoe skiet die Boere"; in Die ou Kalahari ("Doen, doem ...").

Daar word van talryke chromatiese akkoorde en hulpnote gebruik gemaak. In Sarie Marais sorg die bo- en onder-hulpnote in maat 7 vir interessante beweeglikheid tussen 4 herhaalde note, terwyl daar in Dis te ver om te ry (maat 17) by die woorde "... wat jy om stry" illustratiewe chromatiese akkoorde voorkom. In Hoe ry die boere verander die tydmaatteken van $\frac{4}{4}$ na $\frac{3}{4}$ by die woorde "Hoe dans die Boere? Polka-draai!" en onderstreep so die woordbetekenis, terwyl die tremolo in die lae register van die klavier definitief ook die woordbetekenis beklemtoon by die woorde "Boem, boem ..."

Opmerklik is die gebruik van 'n reeks akkoorde in eerste omkering met gevolglike parallelle vyfdes in O, die liewe Martatjie (mate 17-32). In Man en Vrou word 'n deurgaanse afwisseling tussen tonika majeur en mineur aangetref.

Die verwerkings van hierdie 14 liedere is oorspronklik, amusant en oortuigend, en behoort met vrug deur mannekore gebruik te word.

Die volgende foto's is tydens die onthaal geneem na afloop van uitvoerings van sommige liedere uit die FAK-Kunsliedbundel op 24 Augustus 1984, by geleentheid van die amptelike mediavystelling van die bundel.

Mari van der Westhuizen (regs), Direkteur van die Oude Meester-Stigting vir die Uitvoerende Kunste wys die bundel aan Rosa Neppen (links) en Hubert du Plessis, twee komponiste wie se werke in die Kunsliedalbum verskyn

Dr. Gawie Cillié (links), Voorsitter van die FAK, bespreek die Kunsliedalbum met mej. Ingrid van Zweel, wat liedere uit die bundel by hierdie geleentheid voorgedra het, begelei deur mnr. Albie van Schalkwyk.

Mnr. Chris Swanepoel (regs), Voorsitter van die Musiekkomitee van die FAK, mev. Swanepoel en prof. Hennie Joubert drink hier 'n heildronk op die Kunsliedalbum.

6.2.17 Die FAK-Kunsliebundel, wat in 1984 verskyn het, is oorspronklik 'n breinkind van Anton Hartman wat lank die ideaal gekoester het om 'n bloemlesing saam te stel wat 'n oorsig oor die Suid-Afrikaanse kunslied sou gee. Die bundel bevat 26 liedere wat verteenwoordigend is van die ontwikkelings-siklus van die Afrikaanse kunslied vanaf Bosman di Ravelli se Die Veldwindjie (1908) tot Ek het gedink van Stefans Grové (1982) - 'n tydperk van 74 jaar.

Soos aangetref in die bundel is die liedere as volg:
Die veldwindjie van Bosman di Ravelli, oor woorde van Jan F.E. Cilliers, is in 1908 in De Volkstem gepubliseer as een van Drie Lieder saam met Die Howenier en 'n Winterdag. Dit is vandag hoofsaaklik van kultuur-historiese belang en vorm nie meer deel van die normale sangrepertorium nie.

Die beleweniswêreld van hierdie lied herinner so sterk aan dié van Chopin dat geen twyfel kan bestaan oor die herkoms daarvan nie. Dit is egter moeilik om te verstaan hoe hy Chopin kon verbind met die vrye natuur wat 'n veldwindjie impliseer, en dui op sy ongevormdheid as komponis. Hy gebruik deurgaans 'n inkleding en chromatiese wendings wat in 'n identiese vorm in Chopin se musiek aangetref word. Die woordbehandeling is besonder willekeurig, maar geslaagde skilderende melodiek kom wel voor in mate 15 en 22⁴-23 by "swewe" en "wewe".

'n Doringkroon van M.L. de Villiers is 'n gewyde lied wat in 1921 getoonset is oor woorde van Jan F.E. Cilliers. De Villiers het altyd 'n voorliefde getoon vir die poësie van Celliers.

In hierdie eenledige lied is die woordskandering besonder noukeurig. Die musikaal oortuigende melodie is paslik by die woorde sodat 'n Doringkroon in melodiese opsig 'n geslaagde gewyde stemming skep. M.L. de Villiers was een van die min komponiste van Afrikaanse liedere by wie 'n kontrapuntale skryfwyse soms van belang was, en hy toon 'n verfynde beheer=

sing daarvan. Weens die gewyde assosiasie van die tema van die gedig, is die koraalagtige orreleffek wat in die begeleiding verkry word weens volgehoue terughoudings van gesinkopeerde tone, uiters bevredigend en geslaagd.

Twee liedere van S. le Roux Marais, Gee my (in 1934 getoonset oor woorde van J.R.L. van Bruggen) en Sluimerlied (met woorde deur 'n onbekende) is in hierdie bloemlesing opgeneem.

Die stemming in albei hierdie gedigte is oorwegend swaarmoedig. Marais, wat 'n blymoedige persoon was en baie positief ingestel teenoor die lewe, het miskien nie altyd genoeg insig gehad om die negatiewe suksesvol te verklank nie, met die gevolg dat bogenoemde twee toonsettings nie juis oortuig nie ten spyte van etlike kenmerkende sjarmante oomblikke.

Marais se skandering is oor die algemeen bevredigend. 'n Gebrek aan ritmiese verskeidenheid lei egter soms tot skanderingsfoute soos in Gee my mate 20, 24, 30 en 34. Sy voorkeur aan musikale vereistes word duidelik uit willekeurige woordherhaling wat aangetref word in Sluimerlied (eerste 8 mate en laate 5 mate) waarskynlik met die doel om die lied, wat eintlik baie kort is, te verleng.

Die melodielyn sluit soms goed aan by woordbetekenisse soos in Gee my waar 'n dalende lyn aangetref word by die woorde "Ek is moeg vir hierdie lewe". Daar bestaan nie 'n intieme verwantskap tussen harmoniek en poëtiese stemming in hierdie liedere nie. Marais is baie lief vir die gebruik van allerlei chromatiese tone - die verlaging van die sesde toontrap byvoorbeeld in Sluimerlied mate 13-14, asook die gebruik van vergrote sesde-akkoorde. In Sluimerlied by die woord "treurend" (maat 12) wil dit egter wel voorkom asof die verlaagde sesde toontrap illustratief by die woordbetekenis bedoel is.

'n Goeie voorbeeld van Marais se mentaliteit word in die middeldeel van Gee my gevind. Die woorde spreek van baie donker, smartlike gevoelens - "O, my hart kan niks meer

dra nie", - en die begeleiding, wat voorheen bestaan het uit die tradisionele gevoelsinkopes, verval juis hier in neutrale gespreide akkoorde met oulike drienoet-tussenwerpsels. Die begeleidingsmateriaal in Sluimerlied is daarenteen baie paslik wiegend.

Albei liedere is in drieledige vorm getoonset wat goed aansluit by die verloop van die gedigte.

Die roosknoppie van Sydney Richfield oor woorde van D.F. Malherbe het in 1935 'n goue medalje gewen op die Afrikaanse Kunstwedstryd in Johannesburg.

Die woorde van Malherbe, wat 'n sedeles bevat, ("die hoop straal uit die ogies maar ag geen rosie bloei") is met uiters foutiewe woordbeklemtonings getoonset waarin geen aandag aan woordvereistes gegee is nie, byvoorbeeld "Daar onder in my tuintjie, daar staan 'n boompie teer; daaraan sit net een knoppie - één roosknop, nie meer ..." ensovoorts; die akkumulatiewe geheeleffek is werklik grotesk en dit wil voorkom asof die komponis heeltemal onbekend was met die taal wat hy wou toonset.

Formeel is die lied bevredigend, terwyl die begeleiding tekenende elemente bevat soos die arpeggio's net voor die storm, die herhaalde swaar akkoorde by die storm en die arpeggio's by die vermaning/les. Daar kom nie eintlik 'n groot ritmiese verskeidenheid in die melodie voor nie, en die afleiding kan dus gemaak word dat die melodie steun op die begeleiding vir interessantheid en die skep van wisselende stemmings. Die harmoniese tekstuur is ryk en word deur Richfield met 'n buitengewoon oortuigende vlotheid beheer.

As musiek sonder woorde is Die roosknoppie nogal geslaagd en oortuigend.

Die baie gewilde Oktobermaand met woorde van C. Louis Leipoldt is in 1928 deur John Pescod getoonset.

Die woordbeklemtonings wek deurgaans die indruk van noukeurige behandeling. Skynbare foute soos in maat 5 "Dit is die maand ..." en maat 24 "wolke" blyk aanvaarbaar te wees as gevolg van maatritmiese invloed.

Die sangstemmelodiek beweeg grotendeels trapsgewys, terwyl spronge meestal as 'n middel tot bekoorlike melodie aangewend word. In maat 5 word daar byvoorbeeld 'n illustratiewe opwaartse sprong van 'n volmaakte vyfde op die woord "helder" aangetref wat die woordbetekenis beklemtoon. Melismes word melodievormend gebruik soos in mate 17, 21 en 25. Die ritmiese herhaling van dieselfde patroon in beide die begeleiding en die solostem lei geensins tot verveling nie, maar bevorder eerder die toeganklikheid van die lied. Ons het hier te doen met 'n lied wat as geheel so sjarmant meesleurend is dat alle elemente aanvaarbaar word.

Oktobermaand is strofies met slegs die eerste drie stofes van die gedig ingesluit en sonder die refrein wat Leipoldt oorspronklik vooraf en agterna gee. Twee uitgebreide Johann Strauss-tipe kadensas skei die strofes, terwyl daar ook 'n viermaat-inleiding met vrolike stemmingsryke versieringsnootjies voorkom. Die harmoniese inkleding is deurentyd smaakvol behalwe miskien maat 32, met sy akkoord op die verlaagde sesde toontrap, wat oorversierd is. Pescod se gereelde gebruik van tussendominante en chromatiese deurgangsnote sorg vir 'n effektiewe harmoniese struktuur.

Die vermoede kan uitgespreek word dat selfs 'n opgeleide koloratuursopraan die registeromvang ongemaklik hoog sal vind.

Soos die windjie wat suis is 'n toonsetting van Johannes Fagan oor woorde van H.A. Fagan.

Etlike liedkeuses in hierdie bundel is verrassend - was daar werklik nie beter toonsettings om op te neem toe 'n kunsliedbundel uiteindelik saamgestel is nie? - en hierdie lied moet as een van hulle beskou word. Dit het meer as net toonsoort

en aanvangsfigurasie in gemeen met die eerste van Wagner se Wesendonck-liedere, en die smeulende, hartstogbelaaide beleweniswêreld van so 'n ryk harmoniese struktuur vol aan=doenlike leunnote kan op geen denkbare wyse versoen word met die sjarmante nostalgie van 'n veldwindjie wat met geure van lente bevrug is ensovoorts nie. Ook gebeur dit dat, hoewel Fagan die woordbeklemtoning waarskynlik korrek bedoel het - dit stem ooreen met die metriese waardes van $\frac{9}{8}$ - die uit=gerekte nootwaardes in 'n lento-tempo veroorsaak dat normaal=weg onbeklemtoonde lettergrepe wel dikwels hinderlik promi=nent word: "Soos die windjie wat suis oor die velde", enso=voorts.

Johannes Fagan was slegs 22 jaar oud toe hy oorlede is, en hierdie poging moet seker opgeneem word as kenmerkend van ongevormde jeugdigheid. Die merkwaardige daaromtrent is dat hy juis vir Wagner as model gekies het, en ook dat die toon=setting nie werklik swakker is as dié van talle ander veel ouer persone wat Afrikaanse woorde getoonset het nie.

Wys my die plek is in 1941 deur Gideon Fagan getoonset oor die swarmoedige woorde van C. Louis Leipoldt.

Fagan se woordskandering is oor die algemeen goed versorg, hoewel daar wel klein onopmerklike hinderlike plekkies voor=kom wat spruit uit die wens om 'n romanties vloeiende melodie=lyn te vorm, byvoorbeeld mate 38-39, waar die tweede letter=greep van die woord "voorheen" beklemtoon word. Woord- en sinsnedeherhalings is willekeurig en kom voor ter wille van musikale uiteensetting.

Wys my die plek is in drieledige vorm wat goed aanpas by die verloop van die gedig. Die melodielyne bestaan uit aantrek=like kurwes en is besonder geskik om die kwaliteit van 'n goeie stem ten toon te stel, terwyl die voorkeur aan altyd-wisse=lende ritmiese indelings vir die stem opval.

Die begeleiding het 'n ryk orkestrale klanktekstuur met baie harpagtige arpeggio's. Akkoorde met 'n vol tekstuur word meestal in die klankryke middelregister van die klavier aangefret en ondersteun deur 'n sonore bas. Die effek oor die algemeen is ryk en romanties en vind aansluiting by die hoogs gevoelvolle karakter van die teks. Harmoniek is ook ingestel op volheid en rykheid, en daar is 'n opmerklike verwantskap met Rachmaninov wat die aanwending van chromatiek betref.

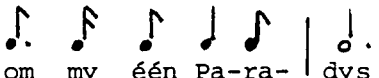
Eis van die vonk (1941) is ook weer 'n toonsetting van Gideon Fagan op 'n gedig van C. Louis Leipoldt, hierdie keer een met 'n blymoedige strekking ("Want witter as die witste see / is wat jou liefde vir my gee"). Fagan se woordskandering is besonder noukeurig en daar is geen hinderlike beklemtonings nie. Die melodielyne bestaan, soos in sy ander ingeslote lied, uit soet-aantreklike kurwes, nou met egalig-vloeiende ritmiese indelings. Eis van die vonk is gevarieerd-strofies getoonset.

Kenmerkend van die begeleiding is die sonore akkoorde, hoofsaaklik in die middelregister van die klavier, met 'n klankryke ondersteunende bas, terwyl harpagtige arpeggio's ook voorkom. Die algemene rykheid word verder verhoog deur Fagan se voorliefde vir onverwagte versierinkies in die begeleiding soos byvoorbeeld in maat 4 (waar dit as illustrasie van "dardel" bedoel is). Die oorwegend diatoniese harmonieë wat in hierdie toonsetting voorkom is welluidend met 'n onverwagte eenmaat-lopie in heeltoonharmoniek (maat 13) wat waarskynlik illustratief bedoel is by "branders van die see".

Ek hou van môre is in 1930 deur Johannes Joubert oor woorde van C.F. Visser getoonset. (Johannes Joubert is die skuilnaam vir H. Matthews.)

Die stemming van C.F. Visser se gedig is blymoedig ("En om my één Paradys"). Joubert se skandering is oor die algemeen noukeurig. As gevolg van die neiging tot herhaling van dieselfde ritmiese patroon en gevolglik te min afwisseling in

die interne ritmiek, word die volgende foutiewe beklemtoning egter juis by die klimaks in mate 39-40 aangetref:

$\begin{array}{l} 6 \\ 8 \end{array}$

 Die melodielyne kan werklik nie

beskryf word as baie interessant nie en gee die indruk van onpersoonlikheid, terwyl geen illustratiewe melodiese elemente voorkom nie.

Ek hou van môre is in strofiese vorm getoonset, maar die "strofiese" vorm is nie werklik in ooreenstemming met die strofes van die gedig nie as gevolg van Joubert se neiging om strofes te verdeel en saam te trek ter wille van gebalanseerde musikale afsnitte.

Wat die begeleiding betref word die viermaat-inleiding later weer as 'n tussenspel gebruik, terwyl 'n naspel, wat uit materiaal bestaan wat vroeër reeds in die lied gebruik is, ook aangetref word. Die sangstemparty word byna die hele tyd in die begeleiding verdubbel. Chromatiese akkoorde, ter wille van 'n aanvallige musikale effek, kom dikwels voor. Tussen-dominante en veral akkoorde met die verlaagde sesde toontrap is baie gewild.

Die aandblom is 'n toonsetting van Arthur Ellis oor woorde van P. de V. Pienaar.

Hierdie blymoedige stemmingsgedig is in 'n populêre idioom getoonset wat, suiwer musikaal beskou, egter meesal heel smaakvol bly. Die element van vurigheid ontbreek geheel en al, en die musiek kan eerder as lig en sentimenteel beskryf word.

Woordritme word nie eintlik deur Ellis in aanmerking geneem nie met die gevolg dat talle foutiewe woordbeklemtonings voorkom, byvoorbeeld mate 27³-31¹:

$\begin{array}{l} 3 \\ 4 \end{array}$

 Dans, aand - blom,   jou lief-ste wag.   Al so lank op jou

Woordherhalings kom dikwels voor: mate 55-70 is 'n presiese herhaling van mate 20-35, terwyl die woorde "Van die reinste dou" (mate 69-70¹) in mate 72-73 herhaal word ter wille van 'n gebalanseerde melodiese afsnit.

Ritmies word die indruk van kalmte gegee weens veelvuldige herhalings van patrone, en saam met die ryk chromatiese harmoniek en vloeiende melodie lei dit tot 'n aangenaam toeganklike stukkie musiek.

Kom dans met my is 'n toonsetting van Ernst Löwenherz van 'n liefdesgedig van C. Louis Leipoldt, en dateer uit 1949.

Löwenherz se woordskandering is oor die algemeen bevredigend. Die aanhoudende herhaling van interne ritmiese patrone raak egter hinderlik. Hier kom te veel C voor - dit is egter moontlik dat die aanhoudende herhaling van bogenoemde patroon bedoel is om 'n danspassie te suggereer.

Kom dans met my is in gevarieerd strofiese vorm getoonset wat goed aanpas by die verloop van die gedig. 'n Betekenisvolle voorspel kom voor en bestaan uit materiaal wat in die verloop van die lied weer gebruik word. Daar is ook 'n kort naspel van 3 mate. Die begeleiding speel nie eintlik hier 'n belangrike rol nie.

In harmoniese opsig is hierdie lied bevredigend, hoewel dit tog wel vreemd aandoen dat die eerste 9 en laaste 6 mate in die dominanttoonsoort is. Chromatiek word aangewend ter wille van rykheid, terwyl illustratief bedoelde chromatiek voorkom op die woord "rente" in maat 24^{1½}.

My siel is siek van heimwee is in 1942 deur P.J. Lemmer getoonset oor woorde van J.R.L. van Bruggen.

Vir 'n bespreking van hierdie lied sien Lemmerwerke, bl. 220.

Grense is 'n toonsetting uit 1941 van Dirkie de Villiers oor woorde van N.P. van Wyk Louw uit Alleenspraak.

Hierdie liefdesgedig is sonder inagneming van woordritme of woordbetekenis getoonset met gevolglike onsensitiewe beklemtonings, byvoorbeeld:

$\begin{array}{l} 3 \\ 4 \end{array}$

 My naak-te | siel wil son-der | skro-me in al-le | een-voud tot jou | gaan

asook

$\begin{array}{l} 3 \\ 4 \end{array}$

 op-reik | na die blou-e | maan

Steurende sinsonderbreking kom voor waar die woorde "soos teen skemerlug die bome" (mate 8^3-10^2) met ses polse in $\frac{3}{4}$ -tydmaat onderbreek word voor die volgende woord "opreik" in maat 12^3 .

Illustratiewe melodiese elemente word byvoorbeeld in die chromaties stygende lyn by die woordherhalings van "opreik" (mate 12-14) gevind, maar oor die algemeen word toeganklikheid op 'n ligte vlak nagestreef deur die gebruik van bekende formules, en word die artistiek hoogstaande en literêr suiwer gedig Grense getoonset met musiek wat sterk aan 'n ligte Napolitaanse liedjie herinner: die tempo-aanduiding "stadig" help min om laasgenoemde effek te versteek. As ligte musiek is die werkie (musikaal gesproke) bevredigend, maar as toonsetting van die gedig Grense is dit erg steurend, hoofsaaklik omdat musiek en poësie nie op dieselfde vlak beweeg nie.

Die sussende herhaling van 'n 2-maat ritmiese patroon is oorheersend in hierdie lied, en is een van die eienskappe wat

die feit beklemtoon dat dit baie na aan die grens tussen kunsmusiek en ligte vermaaklikheidsmusiek lê. Die begeleiding dien slegs as ondergeskikte ondersteuning vir die stem, terwyl dit in harmoniese opsig meestal uit reekse kadenskonstruksies bestaan, byvoorbeeld maat 2 voltooid, maat 6 voltooid, maat 8 voltooid, ensovoorts. Chromatiek word soms aangewend ter wille van effek, byvoorbeeld in maat 15³ waar 'n vergrote vierklank by die woord "bloue" uit "opreik na die bloue maan" gebruik word.

Waar die nag in ademlose stilte is 'n kerslied wat in 1970 getoonset is deur Dirkie de Villiers oor woorde van sy vrou Doll de Villiers.

Hinderlike woordbeklemtonings kom as gevolg van nootverlengings voor in maat 4 ("stilte - eerste strofe, "needrig" - tweede strofe), maat 8 ("strale - eerste strofe, "mensdom" - tweede strofe) en maat 12 ("Vader - eerste strofe, "wonder" - tweede strofe)". Die sinsnedeherhaling aan die einde van die lied (mate 18⁴-21, "vrug van Goddelik' beraad" - eerste strofe en "daardie Hemelskind behaag" - tweede strofe) is ingevoeg waarskynlik om 'n afgeronde musikale eenheid te verkry.

Die melodie bestaan uit 4 ewe lang afsnitte (plus die laaste woordherhaling) wat uit basies dieselfde ritmiese patroon saamgestel is. Kenmerkend is die voorkeur aan sprongsgewyse beweging in derdes in die melodie, met 'n betekenisvolle sprong van 'n oktaaf in maat 15 na "Kind" uit "Heil'ge Kind, vir ons gebore".

Die lied gee 'n modale indruk (veral die melodie in mate 2⁴-4³) as gevolg van die afwesigheid van 'n spesifieke toonsentrum. Dit wil sodoende miskien die wydsheid van die nag suggereer. Wat die harmoniek betref word vierklanke meestal gebruik tot in maat 10 asook opvallende oop kwinte ter wille van 'n pastorale effek. Toegevoegde tone is verantwoordelik vir die

uiters dissonante akoorde in mate 7^3 (E G $\sharp$ G $\flat$ B $\flat$ D $\sharp$) en 9^4 (D F $\sharp$ A $\flat$ A $\sharp$ E). Vanaf maat 10^4 tot aan die einde vind 'n opmerklike verandering in die begeleidingsformule plaas, deurdat volgehoue beweging in dubbel derdes as 'n ondergeskikte ondersteuning vir die stem aangetref word.

Kom vannag in my drome is in 1942 deur Anton Hartman oor woorde van N.P. van Wyk Louw getoonset.

Die gedig het 'n definitiewe weemoedige strekking ("van iets wat ons nooit kan kry nie, van iets wat ons nie kan sien"). Die woordskandering is deurgaans noukeurig en hinderlike beklemtonings kom nie voor nie.

Die melodie staan nie in enge verband met woordbetekenis nie maar gee wel die algemene stemming van die gedig weer. In mate $42^{4\frac{1}{2}}$ - 45^3 word die woordritme uitsonderlik letterlik nagevolg:

$\frac{4}{4}$ die | skoonheid wat ons h | oomblik sien flik-ker en ver-gaan

terwyl illustratiewe spronge aangetref word in maat 34 (opwaartse sprong van 'n vyfde na "liefde" uit "blydschap en liefde") en in mate 8, 12 en 68 (afwaartse sprong van 'n sesde by die woord "drome").

Ritmies is die melodie nie interessant nie as gevolg van oormatige herhaling van dieselfde ritmiese patroon van . (Hiermee wou Hartman vermoedelik die idee van 'n slapende dromer suggereer).

In mate 37^4 - 41^3 is die stygende melodielyn sprekend van die gevoelsopwelling in die woorde, terwyl die tweemaat stygende melodiese herhalings (mate 27-28, 31-32) 'n gevoel van afgating skep en lei na die woorde "Bo-oor blydschap en liefde wat hierdie wêreld ken" (mate 33-36¹).

Die begeleiding bestaan deurgaans uit herhaling van dieselfde

sussende ritmiese patrone, terwyl prominensie aan sentimintele derde- en sesde intervalle opmerklik is. Die opvallendste harmoniese gebruik is die gedurige afwisseling tussen majeur en mineur tertse en volmaakte en verminderde kwinte soos aangetref in byvoorbeeld mate 2-3, 8-9, ensovoorts, asook die voorliefde vir die verlaagde sesde toontrap byvoorbeeld mate 24, 26, ensovoorts. Dit het 'n baie soetlike effek tot gevolg wat glad nie gepas is by die woorde nie, en dit is hier weer die geval, soos in byvoorbeeld Grense van De Villiers, dat woorde en musiek nie op dieselfde artistieke vlak beweeg nie. N.P. van Wyk Louw se woorde is innig gevoelvol maar nie soetlik en sentimenteel soos hierdie musiek nie. Dit is besonder interessant om kennis te maak met hierdie pennevrug van die persoon wat vir dekades lank beskou is as dié gesaghebbendste leier op musiekgebied onder Afrikaanssprekendes.

See-Sonnet is in 1968 deur Pieter de Villiers oor woorde van Theo Wassenaar getoonset. Die gedig het 'n moraliserende strekking ("Die skepping het ook my sy doel gegewe: Een polsslag in die ritme van die Meelal!").

Die woordbehandeling is meesal noukeurig en volg die woordritme, byvoorbeeld maat 39 Hinder=
Ek nie-tig-ste kris-tal.

lik is egter maat 12 ("ongemetenheid"), mate 35⁴-37 ("So dein die breed sterk stroom van volle lewe ...") en maat 38 (... in my klein hart").

Sinsonderbrekings wat voorkom is nêrens steurend nie maar eerder betekenisvol, byvoorbeeld die lang nootwaardes by "vervreem" en "tyd" in mate 17²-19² beklemtoon die see se tydloosheid. Die melodie gee die algemene stemming van die gedig weer, terwyl illustratiewe spronge aangetref word, byvoorbeeld die afwaartse sprong van 'n vierde in maat 10 by die woord "sirkel", afwaartse sprong van 'n sesde by die woord "stukkend" in maat 27, afwaartse vierde gevolg deur 'n op=

waartse vierde in maat 45 by "Een polsslag". Die tweenootmelisme in maat 25 by "spoelend" suggereer ook die woordbetekenis.

Die ritmiek pas aan by die gedig se stemming, en laat beweging in lang lyne toe. Teenoor die altydwisselende ritmiese verskeidenheid in die stemparty verskaf die begeleiding reëlmatigheid en bestaan grotendeels uit eenmaateenhede (mate 7-18, mate 40-42). Die gesinkopeerde ritme wat in beide die begeleiding en solostem aangetref word, is geslaagd en skilderend van die ritme van die heelal. Die formuleverandering in die begeleiding na vinnige arpeggiotipe beweging (maat 19) kan ook beskou word as illustratief van die begrip van onvermoeidheid. Die begeleiding word oorheers deur die interval van 'n vyfde (moontlik dui dit op die "natuurkwint") wat meebring dat dit 'n suggestiewe funksie vervul, terwyl die voortdurende herhaling van patrone ook die onrus van die see benadruk. 'n Gepaste voorspel wat die stemming van die lied aankondig, word weer later (mate 28-33) in 'n effens gevarieerde vorm as 'n tussenspel aangetref. Opvallend in maat 28 is die glissando in die begeleiding.

In harmoniese opsig val die veelvuldige toegevoegde tone en oop kwinte op.

Ons het mekaar gegroet is in 1957/8 deur David Engela oor woorde van I.D. du Plessis getoonset. Die gedig het 'n swaarmoedige strekking ("en ek het weggegaan"). Hierdie lied is die vierde in 'n siklus van 5 toonsettings van Du Plessisgedigte. Die ander 4 liedere is: Ek het my aan jou oorgegee, Droom nou, Ek het my van jou losgekeur en Offerande.

Die "oorgegee-losgeskeur" gedagtegang bevat as belangrikste melodiese bestanddeel die idee van 'n afwaartse sprong van sesdes in mate 8 en 16; 'n afwaartse oktaafsprong in maat 11 by die woord "oorgeslaan", asook 'n afwaartse sprong van 'n

sewende in maat 20 wat die woord "weggegaan" beklemtoon. Die melodie is dus betekenisvol en sluit direk aan by woordbetekenis, terwyl die woordbehandeling deurgaans besonder noukeurig is. Die volgehoue verband tussen woord en melodie bring mee dat die sangstem in voortdurend wisselende afsnitlengtes beweeg.

Ons het mekaar gegroet is in drieledige vorm getoonset en vorm 'n oortuigende musikale eenheid as gevolg van die oorheersende getal intervale van negendes en sewendes wat 'n saambindende uitwerking het. Wat die harmoniek betref speel die vyfklank met vergrote derde en mineur sewende 'n belangrike rol en het ook 'n Romantiese konnotasie as gevolg van die smagtende kwaliteit waarmee dit in die Romantiek verbind is. Engela vermeng dissonansies met bekende akkoordiek, maar die graad van dissonansie sluit nie altyd ontleedbaar aan by woordbetekenis nie, byvoorbeeld by die droewige woorde "en ek het weggegaan" (mate 20-21¹) word bogenoemde "smagtende" vyfklank gebruik, terwyl die woorde hulle eintlik tot 'n smartlike dissonante effek leen.

Dis al (hertoonsetting van 1964) en Die Berggansveer (1971) is twee toonsettings deur Rosa Nepgen oor woorde van onderskeidelik Jan F.E. Cilliers en Boerneef (I.W. van der Merwe).

Dis al is 'n pynlik smartlike gedig ("dis 'n vallende traan-/dis al"), terwyl Die Berggansveer een van Boerneef se liefdesgedigte in Kleurling-Afrikaans is ("mits dese wil ek vir jou sê hoe diep my liefde vir jou lê").

In hierdie 2 liedere word metries-ritmiese behandeling dikwels beïnvloed deur vokale melodielyn, terwyl die woordskandering in beide foutloos is en ooreenstem met natuurlike spraakritme. Woord- en sinsnedeherhalings word aangetref in Dis al mate 16⁶-17¹, 30^{6½}-32 en 42-44, en dien om woordbetekenis te illustreer. "Dis al" word op albei plekke waar dit in die gedig voorkom herhaal, asook "n graf in die gras",

en die herhalings beklemtoon die verlatenheid en verdwaasdeheid. Dit kan genoem word dat die seggingskrag van die musiek by die betrokke plekke ook bydra tot die illustratiewe effek. Die herhaling van die woorde "mits dese" (mate 17⁹-18⁶) in Die Berggansveer verstewig die hoogtepunt wat woordbetekenis betref.

In Dis al oorbrug die voortgang van die begeleiding die sinsonderbreking in mate 27-28⁴ sō oortuigend dat geen steuring ontstaan nie. In Die Berggansveer word veelvuldige woordonderbrekings aangetref (mate 8⁹-9⁵, 11¹-5 en 14²-16²) wat miskien aansluiting kan vind by moontlike spraakvoordrag. In hierdie geval ontstaan 'n oortuigende effek van oordrewe aandoening soos in 'n haggelende voordrag.

Melodiek is verreweg die belangrikste aspek in die twee liedere. In Dis al is daar 'n opvallende direkte ooreenkoms tussen melodielyn en woordinhoud, terwyl die algemene stemming van die woorde in Die Berggansveer met ontleedbare betekenisvolle aansluiting by woordbetekenis (bv. maat 6 by "laat val") weergegee word. Melismes, wat ook 'n belangrike melodiese bestanddeel is, kom voor in Dis al (maat 9) en suggereer die woordbetekenis by "bowe", terwyl die afwaartse melisme in maat 29¹-4 op die woord "gras" uit "dis 'n graf in die gras" besonder subtiel is.

In die begeleiding van Dis al vorm die regterhand 'n melodiese teenstem teen die sangstem. Dit gebeur soms ook in Die Berggansveer, waar die begeleiding egter meesal uit akkoorde bestaan wat opgebreek is in lopies- en arpeggioformules. Al twee liedere bevat voorspele wat bestaan uit materiaal wat in 'n mindere of meerdere mate volgehou word as begeleiding. Die tussenspele in Dis al (mate 11-14 en 24-26) is illustratief ontleedbaar: dit suggereer 'n voël in vlug en verbystering by die ontdekking van 'n graf in die gras.

Wat die harmoniek betref word Rosa Nepgen se denke op 'n

basiese wyse deur handhawing van die tonaliteitsbeginsel en geloof van tradisionele akkoordkonstruksie beïnvloed, en in 'n willekeurige behandeling van die tradisionele vind sy haar individuele effekte. Kenmerkend van haar styl is die gebruik van toegevoegde tone.

Met Skemering (1938) en Die Woestyn-lewerkie (1953) is twee toonsettings deur Arnold van Wyk oor woorde van onderskeidelik I.D. du Plessis en Eugéné Marais.

Met Skemering het 'n hunkerende droefgeestige stemming ("Ek wou terug om weer by jou te bly") terwyl Die Woestyn-lewerkie, wat deel vorm van 'n siklus Van liefde en verlatenheid, vreugdevol-verlangend is ("Al wat ek in die wêreld het behalwe my ou ouma!"). Van Wyk voel hom blykbaar tuis in poësie met 'n droefgeestige stemming soos dan ook uit die toonsettings van bogenoemde twee gedigte spreek.

Foutiewe woordbeklemtoning kom voor in Met Skemering maat 11 ("Jy loop weer deur die riete saam met my"), maat 21 "... om weer by jou te bly) en maat 33 ("van 'n wilkerboom"). Oënskynlike oorbeklemtonings wat almal melodïes reggestel word, word aangetref in Die Woestyn-lewerkie mate 9^3-10^1 ("wat ek in die wêreld het") en maat 20^1 ("en die steenbokkie sy lêplek maak").

'n Sinsonderbreking word aangetref in Met Skemering: "asof hy heel sy lewe wil verdroom" - mate $27-28^1$ - "was daar een reier". 'n Stemningsryke arpeggio wat nie die sinsverband beaandeel nie, oorbrug die onderbreking op 'n stemmingsbevorderende wyse. In Die Woestyn-lewerkie is die indelings 'n oortuigend-eenvoudige weergawe van gedeklameerde voordrag, byvoorbeeld "waar die hasie wegkruip" - maat 18^{1-3} "en die steenbokkie sy lêplek maak", terwyl die lang nootwaardes in mate 35-37 en 48-50 illustratief is van die starende meidjie.

Die melodïek in Met Skemering is in 'n groot mate "toevallig"

in die sin dat byvoorbeeld spronge en lyn nie ontleedbaar betekenisvol is in die woordverband nie. Hierteenoor is die melodiese bestanddele in Die Woestyn-lewerkie opmerklik woord=gebonde: 'n sprong van 'n opwaartse volmaakte vyfde kom in mate $12^{4\frac{1}{2}}-13^1$ voor by die woord "bo" en is suggestief van woord=betekenis. Terwyl die gedig van Die Woestyn-lewerkie vreugde=vol is, vind die eerste aanspreking van die voëltjie (Gampta) deur Nampti plaas deur middel van 'n afwaartse volmaakte vyfde (maat 6^4-7^2) wat dui op eensaamheid. Ander illustratiewe spronge kom voor in mate 44^4-45 , opwaartse sesde by "my vaal sussie" wat verwys na die speelmaatjie wat hoog in die lug is; twee afwaartse sewendes in mate 46^4-47^1 by die woord "Gampta" en mate 48-50 by die woorde "ek sien jou" wat die indruk van hunkering wek.

Die melismes in Met Skemering is suiwer melodie-vormend terwyl dié in Die Woestyn-lewerkie illustratief-funksioneel is, byvoorbeeld maat 13^4 ("sing"). In laasgenoemde lied bestaan die opvallendste kenmerk van die melodielyne uit formasies en wendinge wat sentreer om die interval van 'n derde met afwisseling tussen majeur- en mineur-derdes en ook chromatische tertsoopvolgings.

Wat die ritmiek betref word enkele maatsoortveranderinge in Met Skemering aangetref en interessante wisselwerking tussen die afsnitlengtes van die stem en die begeleiding. Suggestiewe ritmiese patrone kenmerk Die Woestyn-lewerkie waarby maatsoortveranderinge ingesluit is.

Met Skemering is deurgekomponeer (ontvouend volgens woord=betekenis) met 'n tweemaat inleiding, in mate 3-21 volg 'n beskrywing van verlange begelei deur tremoli in die regterhand en 'n ryk bas met sonore kwinte in die linkerhand; klimaks=bereiking in mate 21-23 met 'n verdubbeling van die sangstem in die begeleiding; ontnugtering in mate 22-29 (resitatiewes) en 'n slot (mate 30-35) wat uit natuurbeskrywing bestaan. Die Woestyn-lewerkie is drieledig in aansluiting by die inhoud van die gedig.

Die begeleiding in Met Skemering is versierd en bevat ryk arpeggio's en tremoli asook 'n opmerklike voorkeur aan die middelregister van die klavier. Die begeleiding in Die Woestyn-lewerekie bevat weer 'n sterk element van illustrasie wat aansluit by die verwysings na natuurgebeure. Begeleiding en stem gebruik nie dieselfde materiaal nie, en waar dit wel voorkom, soos in mate 20-25, is dit betekenisvol.

Wat harmoniek betref bevat Met Skemering veelvuldige majeure en mineur vyfklanke en toon 'n voorliefde vir die verlaagde sesde as derde van IV, byvoorbeeld mate 2^2 , 4^2 , 31^2 en 33^2 . In Die Woestyn-lewerekie bevat byna alle harmonieë in mate 1-14 die toon F sodat dit 'n spiltoon word waarom die harmonieë wentel. Dieselfde beginsel word in 'n mindere mate in die res van die lied aangetref. Opvallende tertsverhoudings kom voor in mate 3^2-3^3 , 3^4-4 en 8^2-8^3 ensovoorts, maar kwintverhoudings is in die meerderheid. Akkoordiek is oor die algemeen eenvoudig tradisioneel.

Met Skemering is 'n onbelangrike jeugwerk van 'n komponis wat later liedere van 'n betekenisvolle artistieke standaard gelewer het. Dit moes liefers glad nie gepubliseer geword het nie, en die insluiting daarvan in hierdie bundel moet betreur word.

Ek ken jou skaars en Ek ken jou nou is in 1934 deur Blanche Gerstman oor woorde van C.H. Weich getoonset, en is die eerste twee liedere uit 'n siklus van drie met die derde lied getiteld Waarom? Gerstman beskou haar vrouwees as 'n belangrike element in haar kuns, en toon ook 'n voorliefde vir gedigte soos bogenoemde twee wat 'n sterk intieme en persoonlike element bevat.

Die verloop in beide gedigte is een van smartlike teleurstelling soos samevattend gestel in Ek ken jou nou: "Nou min ek jou en jy so ys, yskoud is bly oor jou oorwinning."

In hierdie 2 liedere word 'n besondere sensitiwiteit teenoor woordritme en woordbeklemtonings openbaar. In mate 3-13 van Ek ken jou skaars groei die melodiek ontleedbaar uit

die woorde. Die onveranderde toonhoogte in mate 7-8 sluit aan by die gewyde stemming van die woorde "al my liefde trou in stilte uitgestort" en suggereer ook die woord "stilte", terwyl die skerp melodiese styging in mate 7-10 'n gevoelsopwelling suggereer. In Ek ken jou nou vloei die melodie ook ontleedbaar uit die woorde. Die opwaartse sprong van 'n sesde na die woord "vreugde" uit "eerste vreugde=dae" onderstreep die betekenis van die woord "vreugde"; die afwaartse kwint by "min" uit "Nou min ek jou" (maat 33) illustreer teleurstelling en ongelukkigheid, terwyl die stygende lyn in mate 38-41 hoop suggereer ("ek weet dit en ek voel dit al, jy sal my nog bemin!"). Die herhaling van die woorde "Jy sal" (mate 42^{4½}-43^½) dien ter bevestiging van die uitgesproke versugting.

Die sinsonderbreking wat voorkom in Ek ken jou skaars (mate 6²-7^½) is betekenisvol deurdat dit die kernwoord "al" beklemtoon. In mate 19-22³ van dieselfde lied is daar onderbreking deur rustekens, willekeurige woordherhaling en 'n melisme om die woord "nimmer" baie sterk te beklemtoon. Soortgelyke onderbrekings kom voor in Ek ken jou nou deur die gebruik van uitermate lang nootwaardes in mate 14-15², 16-17² en 20-21². Willekeurige woordherhaling in Ek ken jou skaars kom voor in mate 14^{4½}-15³ ("en sag gevra") en 18-22 ("om nimmer") om onderskeidelik die begrippe nederigheid en deugsamenheid (van die liefde) te beklemtoon. Die tweenoetmelisme in maat 17¹⁻³ by die eerste lettergreep van "sieleliefde", en die viernootmelisme by die eerste lettergreep van "nimmer" in mate 21-22⁴ in Ek ken jou skaars, is illustratief van die woordbetekenisse, terwyl dieselfde tipe melismes in Ek ken jou nou in mate 12¹⁻² en 14-15¹ by die eerste lettergrepe van "vreugde" en "wonder" aangetref word.

Die ritmiek in die stempartye van beide liedere sluit eng aan by spraak, maar laat tog beweging in lang aaneenskakelende lyne toe. Hierdie altydwisselende interne ritmiese verskeidenheid word in beide sangpartye volgehou, terwyl die

begeleidings reëlmatigheid verskaf en grotendeels uit eenmaateenhede bestaan soos in Ek ken jou skaars (mate 6-18) en Ek ken jou nou mate 36-39.

Vorm groei uit die betekenis en struktuur van die gedigte, en albei hierdie liedere is ontvouend deurgekomponeerd, terwyl die begeleidings ook 'n sleutelrol speel deur inkleddingsformules te gebruik wat ontleedbaar is uit die woorde. Die opmerklike afwaartse melodiese sewende in Ek ken jou skaars (maat 1) sluit aan by die basmotief in maat 19 sodat 'n betekenisassosiasie ontstaan. In mate 7-10 van dieselfde lied word gesinkopeerde ritme in die begeleiding aangetref om hartstog uit te beeld. In Ek ken jou nou word die aanduiding *leggiero e scherzando* by die woorde "smag na daardie eerste vreugdedae" gebruik, terwyl nuwe materiaal, onder andere weer gesinkopeerde "hartstogakkoorde", in die tussen spel (mate 27-29) aangetref word wat die woorde "Nou min ek jou" antisipeer.

Wat die harmoniek betref word die behandeling van dissonansies soms ontleedbaar soos in Ek ken jou skaars maat 9. Vyfklanke met 'n romanties "smagtende" geaardheid word in beide liedere aangetref, terwyl bygevoegde tone, veral die bygevoegde sesde, dikwels gebruik word. Die harmoniese struktuur is aaneenvloeiend met min kadenskonstruksies. Gerstman toon egter 'n eie individualiteit in haar willekeurige behandeling van die akkoordbestanddele veral met betrekking tot stemvoering.

Winternag (1966) is 'n toonsetting deur Hubert du Plessis oor woorde van Eugène Marais.

Hierdie gedig dui op 'n smartlike besef van eensaamheid ("O treurig die wysie op die ooswind se maat / soos die lied van 'n meisie in haar liefde verlaat").

Die woordbeklemtoning is keurig versorg, hoewel swak letter=

grepe soms op 'n hinderlike wyse deur lang nootwaardes uitgehef word, soos in mate 24 ("sterlig"), 33 ("grassaad") en 42 ("wysie"). Sinsonderbrekings wat voorkom is illustratief van woordbetekenis, byvoorbeeld mate 11-12¹, maat 13, mate 17-18 en maat 49 waar lang nootwaardes by "koud", "skraal", "kaal" en "verlaat" aangetref word in die gevoel van eensaamheid onderstreep. Illustratiewe melismes word ook aangetref, byvoorbeeld 'n drienoetmelisme in maat 30 by "versprei", en tweenoetmelismes in mate 35 by "winkende", 43 by "ooswind" en 54 by "druppel".

Melodielyne sluit nie deurgaans aan by woordbetekenis nie alhoewel illustratiewe spronge tog aangetref word, byvoorbeeld die oktaafsprong in 10⁴-11¹ na "koud" uit "Hoe koud is die windjie ..."; oktaafsprong op "versprei" in mate 29⁴-30¹, en totale sprongsgewyse melodie in mate 28-29 by "En hoog teen die rande". Ritmies beweeg die melodie meestal in ewe lang afsnitlengtes van 3 en 4 mate.

Du Plessis is harmonies nie ingestel op ryk sonoriteit nie, maar eerder op 'n eksperimentering met dissonansies en vrye behandeling van non-akkoordtone. Ryk resonante effekte word doelbewus vermy en verplaas deur 'n opvallende neiging tot soberheid. Die mineurdrieklank met 'n toegevoegde sesde toon is baie gewild en word vir effek gebruik by woorde soos "koud" (maat 11), "blink" (maat 15), "skade" (maat 25), ensovoorts.

Die 5-maat unisoombeweging so ver uit mekaar in die voorspel wek dadelik die gevoel van verlatenheid, en die herhaling van die opmerklike aanvangsprong van 'n oktaaf in mate 10⁴-11¹ by die aanvang van die solostem, is effektief. Die hoë registerplasing van die begeleiding in mate 13-14 suggereer koudheid en strakheid. In die tussenspel (mate 39-40) dui die wisseling tussen grondposisie en eerste omkering van die akkoord F# A^b A# C# die wending aan tussen hoop en wanhoop en antisipeer die koue ooswind wat waai. Vanaf maat 59 tot aan die einde van die lied is die verlening van prominensie aan

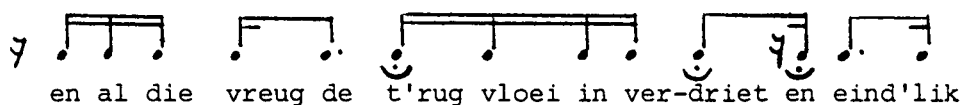

Hubert du Plessis en Stefans Grové

die interval van 'n vyfde veelseggend en effektief.

Ek het gedink (1982) is 'n toonsetting deur Stefans Grové oor woorde van Ingrid Jonker.

Die gedig het 'n smartlik-berustende strekking ("en alle vreugde t'rugvloei in verdriet en eind'lik in ons eensaamheid versink"). Die woordbehandeling is deklamatories, met ander woorde volgens natuurlike spraakritme, maar deur spesifieke aanduidings word woorde soms teen die natuurlike spraakritme in beklemtoon, byvoorbeeld "het ek nie geweet dat ek met elke windvlaag ..." en "en eind'lik in ons eensaamheid versink". Sinsonderbrekings wat voorkom is illustratief van nadenklikheid, byvoorbeeld:

Die tweeklankmelisme op die woord "vuur" in "Ek het gedink die vuur wat in my brand ..." suggereer ook woordbetekenis.

Die melodie is streng volgens woordbetekenis, terwyl illustratiewe spronge aangetref word by "alleen" (opwaartse sewende) uit "en in die sagte nag alleen kon slaap", by "windvlaag" (afwaartse sewende) uit "dat ek met elke windvlaag sou ontwaak", ensovoorts.

Die hele begeleiding sentreer om 'n spilnoot D^b wat deurentyd gehoor moet word. Daasromheen word dramatiese "klankspatsels" as langsame acciaccatura-toontrosse aangetref in registeruiterstes. Toetse moet geluidloos afgedruk word vir die onderliggende effek van vibrasie ("ligte trilling van jou hand"). Die kort tussenspel tussen die woorde "afgekoel" en "Nou weet ek" verander die wending deur herhaalde priemende aksente ( ) en suggereer die smart van aanvaarding.

6.3 FAK-Plate

6.3.1 Op versoek van die FAK het die firma Gebr. Mackay in 1932 ingewillig om 7 plate met 13 Afrikaanse sangitems op te vervaardig teen 'n prys van 4/- vir 10" plate en 5/6 vir 12" plate.

Die volgende propagandapamflet en bespreking van elke plaat is deur mnr. I.M. Lombard (algemene sekretaris, FAK) opgestel:¹

NUWE
SUID-AFRIKAANSE PLATE

Uitgegee op versoek van die F.A.K.

DUBBELKANTIGE PRUIMKLEURIGE PLATE

FJ. 10 duim 4/- elk.
FP. 12 duim 5/6 elk.

Die Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge is herhaaldelik deur Afrikaanse musiek liefhebbers oral in ons land versoek om grammofoonplate van hoërstaande gehalte as die "vastrap"-soort te laat vervaardig. Van die eerste geleentheid wat hom voorgedoen het, is dan ook dadelik gebruik gemaak en met die welwillende medewerking van die plaaslike verteenwoordigers van "His Master's Voice"-plate, het die F.A.K. 'n aantal mooi Afrikaanse stukke laat opneem. Ons wil van harte vertrou dat almal wat die bevordering van goeie Afrikaanse musiek op die hart dra, hierdie proefneming van die F.A.K. sal steun deur die sewe plate (dertien sangnommers) as 'n stel aan te koop. Blyk die onderneming van die "His Master's Voice"-maatskappy 'n geldelike sukses te wees, dan kry ons later meer en van nog beter gehalte.

ALG. SEKR. F.A.K.

---

1. Lêer no. 44. Die pamflet word in sy oorspronklike vorm weergegee, ook wat die gebruik van leestekens en hoofletters betref.

JOHANNESBURGSE F.A.K.- EN DIE
HEIDELBERGSE N.H. OF G. KERKKORE

met Orkesbegeleiding van die A.B.C.-
Radio-Orkes
Gedirigeer deur A. Ellis

Dingaansdag (Deel 1) - Koorballade .. Celliers-Ellis] FP 6
Dingaansdag (Deel 2) - Koorballade .. Celliers-Ellis] 12 duim

Hierdie toonsetting van Dingaansdag skep ongetwyfeld 'n heeltemal nuwe standaard vir oorspronklike koorwerk van eg Suid-Afrikaanse aard, in teenstelling met vertalings van uitheemse werke, en mnr. Ellis neem daarmee 'n toon-aangewende plek in onder ons Afrikaanse komponiste.

Met sy vermoë om die gees van Celliers se sterk dramatiese en besielende gedig te vat en in sy musiek weer te gee, het mnr. Ellis 'n uitmuntende koorstuk geskrywe. Die gees van die digwerk, met sy gedurig wisselende atmosfeer, word treffend oorgedra deur die skitterende uitbeelding van die gekombineerde Kore.

Die kunssinnige wyse waarop hierdie groot, volmaakgebalanseerde koor saamsing, lewer onmiskenbare bewys van mnr. Ellis se deeglike opleiding. In samewerking met die A.B.C.-Radio-orkes het hy 'n plaat gelewer wat elke musiekliefhebbende Afrikaner soos 'n skat sal waardeer, 'n werk wat duidelik aantoon watter groot moontlikhede daar in Afrikaanse koorwerk skuil.

STEPHEN EYSSSEN (Bariton) en Gekombineerde Kore van die Johannesburgse F.A.K.- en die Heidelbergse N.H. of G. Kerk Begelei deur A.B.C.-Radio-orkes. Gedirigeer deur A. Ellis.
Solo, Koor en Orkesbegeleiding

Die Stem van Suid-Afrika .. .. Langenhoven-Eyssen] FJ 142
S. EYSSSEN, met Orkesbegeleiding (10 duim)
Duisend-en-eeen! .. .. Visser-Ellis]

Mnr. Stephen Eyssen se pakkende en kunssinnige toonsetting van Langenhoven se onsterflike "Stem" sal, soos ons hiermee voorspel, onmiddellike belangstelling wek. Sowel die musiek en die uitslag van die opname, kan nie anders as mnr. Eyssen se prestige verhoog nie en dit sal die eminente posisie nog verder versterk wat hy as uitstaande musikus onder sy tydgenote beklee.

Op die keersy word Stephen Eyssen in 'n nuwe, genotvolle Afrikaanse ballade (A.G. Visser se Duisend-en-Een) gehoor, 'n toonsetting van Arthur Ellis. Die bekoring van hierdie nommer lê in sy klankryke melodieuse eenvoud, die onberispelik skone vertolking van die kunstenaar en die ryke orkesbegeleiding. Hierdie lied sal die reputasie van mnr. Ellis, as komponis van Afrikaanse ballades van beter gehalte, seker verhoog. Ons twyfel nie daaraan nie dat Duisend-en-Een baie populêr gaan wees.

NUNEZ HOLTZHAUSEN, STEPHEN EYSSSEN, ANNA STEYN EN
B. MELLET

Begelei deur A.B.C.-Radio-orkes Dirigent Johannes Joubert.
Gemengde Viersang met orkesbegeleiding

O Boereplaas .. .. . Visser-Joubert

NUNEZ HOLTZHAUSEN en S. EYSSSEN

met klavierbegeleiding

Die Aandklökkie Lui .. .. . C. van Rennes

FJ 143
(10 duim)

O Boereplaas, miskien die bekendste van Johannes Joubert se liedere, word nou as 'n viersang gehoor met orkesbegeleiding. Dit is deur die komponis spesiaal in hierdie vorm oorgesit en die resultaat is beslis bevredigend. Die samesang, sowel as die skikking en voordrag verskaf 'n nuwe bekoring en wek frisse belangstelling. Hierdie melodieuse toonsetting verhoog die waarde van die alom-bekende lied.

Op die ander kant is die welbekende Die Aandklökkie Lui, wat bekorend gesing word deur Nunez Holtzhausen en Stephen Eyssen. Hierdie twee só bekende sangers se stemme smelt pragtig saam; hul stembuiging en vertolking, hul hele optrede is puik. Almal wat hou van 'n eenvoudige melodie, met gevoel en goeie smaak gesing, sal in hierdie nommer die hoogste bevrediging vind.

ANNA STEYN (Alt) met Klavierbegeleiding

My Liefste Raaiseldom .. .. . Visser-Joubert

Dis Al .. .. . Celliers-Joubert

FJ 147
(10 duim)

In hierdie twee lieflike komposisies van Johannes Joubert, die bekende Afrikaanse toondigter, gee mevr. Steyn 'n baie beskaafde en smaakvolle vertolking. Die gees van die liedere kom pragtig uit. Hoewel haar stem nie groot is nie, is dit van besonder mooi kwaliteit en bekoring. Die plaat met sy welbekende en veelgesonge liedere gaan sekerlik baie in die smaak val.

CORNIE H. OLIVIER (Tenoer)

met A.B.C.-radio-Orkes. Dirigent A. Ellis

Die Aandblom .. .. . Pienaar-Ellis

ANNETTE OPPERMAN (Alt)
met Klavierbegeleiding

FJ 144
(10 duim)

Die Wapad is my Woning .. .. . Visser-Ellis

Cornie Olivier word erken as een van Suid-Afrika se beste tenore en op hierdie plaat kom die gehalte en die lewendigheid van sy stem tot volmaakte uiting. Sy vertolking van Ellis se sangerige lied, tesame met die uitmuntende begeleiding van die A.B.C.-Radio-orkes het 'n

skitterende plaat geskep, wat onteenseglik besonder gewild gaan wees.

Op die keersy lewer mej. Annette Opperman met haar afgeronde altstem 'n besonder mooi vertolking van Die Wapad is my Woning. In die eenvoud en onmiddellike aanvoeling laat sy die hoorder dadelik besef dat sy nie alleen die bedoeling van die komponis nie, maar ook die atmosfeer van Visser se woorde pragtig weergee.

NUNEZ HOLTZHAUSEN (Sopraan)
met Klavierbegeleiding

Lentesang .. .. . Mocke-Joubert

STEPHEN H. EYSSEN (Bariton)
met Klavierbegeleiding

FJ 145
(10 duim)

Was ek 'n Sanger .. .. . Visser-Bon

Nunez Holtzhausen word hier gehoor in 'n genotvolle, fris-lewendige vertolking van Lentesang, 'n nuwe komposisie van Lettie Joubert, die Pretoriase klavierkunstenaar en toondigteres. Van belang is dit dat die sangeres in hierdie nommer deur die komponiste self begelei word. Stephen Eyssen het seker geen aanbeveling nodig nie. In hierdie nuwe, opgewekte sangstuk van Gerrit Bon, die talentvolle Pretoriase musikus, laat hy sy sonore stemgeluid en volmaakte uitspraak op hul beste hoor.

NUNEZ HOLTZHAUSEN (Sopraan)
met Klavierbegeleiding

Wiegeliedjie .. .. . Roubaix-Endler
Die Pêrel se Klokkies .. .. . Visser-Ellis

FJ 146
(10 duim)

Nunez Holtzhausen word hier op haar voordeligste gehoor in liedere van sterk teenstellende aard. Die eenvoud en rustigheid van die Wiegeliedjie en dan weer die tere frisheid van Visser se fyn-sagte satire kom hier tot hul volle reg. Die sangeres besit die gawe om uiteenlopende emosies deur middel van haar buigsame stemgeluid fraai weer te gee. In Die Pêrel se Klokkies word sy deur die komponis self begelei.

6.3.2 Die FAK het in 1959 gehelp om twee plate van Anna Neethling-Pohl met Afrikaanse voordragte vry te stel, naamlik Verse op Versoek, 'n 12" langspeelplaat waarop van die mooiste Afrikaanse gedigte voorgedra is, en Jug tot Eer van

God, 'n 12" langspeelplaat waarop Bybelse voordragte met toeligting deur ds. G.J.J. Boshoff gelewer is. Die prys van die plate was 36/6 elk.

6.3.3 Vrolike Volksliedjies

Die Universiteitskoor vsn Stellenbosch onder leiding van Philip McLachlan is in Oktober 1959 gevra om twee 7" plate vir die FAK te maak - een met gewyde items en een met volkswysies. Aangesien die opnames van die gewyde liedere na die menings van die Musiekkommissieledede nie bevredigend was nie, is besluit om voorlopig slegs die volksliedjies op plaat vas te lê. So het Vrolike Volkswysies in Augustus 1960 'n realiteit geword met 'n prys van 2/5. Op die plaat het die volgende liedjies in hierdie volgorde voor= gekom:

1. Die Oukraal-Jukskeiliedjie verwerk deur Dirkie de Villiers.
2. Kinders moenie in die water mors nie verwerk deur M. Casaleggio.
3. Slaap kindjie slaap verwerk deur G.G. Cillié.
4. 'n Blink vosperd verwerk deur M. Casaleggio.
5. Boerenooientjie fyn verwerk deur Philip McLachlan.
6. Oktobermaand verwerk deur Philip McLachlan.

Die Musiekkommissieledede wat betrokke was by die voorberei= dings vir hierdie plaat was Anton Hartman (voorsitter), Dirkie de Villiers, Pieter de Villiers, prof. Gawie Cillié, Philip McLachlan, Iwan Lombard (algemene sekretaris), Hennie Moolman (uniale sekretaris van die Volkspelers) en Tommie Meyer.

Almal was natuurlik baie ingenome met die plaat, wat 28 jaar na die eerste 7 plate van 1932, verskyn het. Die vol= gende koerantberig in Die Volksblad van 13 Augustus 1960

toon die entoesiasme waarmee dit begroet is:¹

F.A.K. stel een van mooiste Afrikaanse plate vry

Een van die mooiste Afrikaanse plate waarna h mens kan luister en sonder twyfel die kunstigste opname van koor=sang, is onlangs deur die F.A.K. vrygestel.

*VROLIKE VOLKSLIEDJIES,
uitgevoer deur die Stellenbosse Universiteitskoor o.l.v.
Philip McLachlan (FAK 100).*

Wil h mens na goeie, voorbeeldige en voortreflike koor=sang luister, is dit nie nodig om verder te soek as hier= die sprankelende reeks vertolkings van h sestal boeiende verwerkings van bekende volksliedjies nie. Verwerkings van Dirkie de Villiers, M. Casaleggio, P. McLachlan en G.G. Cillié word op die allerartistiekste wyse deur h uitstekende koor voorgedra. Philip McLachlan is h ervare en sensitiewe dirigent wat die volste reg laat geskied aan elke blymoedige nuanse van die liedjies. Die koor sing suiwer en musikaal, met uitstekende fraserings en h vriendelike toonkwaliteit.

Joy van Niekerk sing die sopraansolo's en verras met haar heldere stemkwaliteit, haar uitstekende asembaer en suiwer intonasie.

Hierdie seweduimplaat is by alle musiekhandelaars verkrygbaar, maar kan ook direk van die F.A.K. bestel word (posbus 8711, Johannesburg).

Alhoewel die kwaliteit van die opnames op Vrolike Volkswysies nie aan huidige standaardstelling voldoen nie, lewer die Stellenbosse Universiteitskoor tog oortuigende, goed afgeronde sang van interessante verwerkings.

6.3.4 Stigting van h Plateklub

Aangesien die kommersiële verspreiders van plate nie belang gestel het in die bevordering en verspreiding van die Afrikaanse plaat nie, het die FAK in 1965 besluit om die belangrike kultuurtaak self te onderneem deur die stigting van h Plateklub. Die verspreiding van minstens tien plate per

---

1. Lêer no. 44. Die berig word onveranderd weergegee.

jaar is in die vooruitsig gestel, en lede van die klub sou plate teen 'n prys van R3-50 elk ontvang. In die kleinhandel is die plate deur Brigadiers (Edms.) Bpk. versprei onder die etiket Luistergenot.

'n Baie geïnspireerde mnr. A.S.J. Venter (direkteur, Brigadiers) het sy maatskappy se standpunte ten opsigte van die verspreiding van Luistergenot-plate as volg saamgevat in 'n brief van 20 Julie 1966 aan die FAK:¹

In die strewe om soveel moontlik mense te bereik met die hoogstaande gehalte plaatopnames van die F.A.K.-plateklub, voel ek persoonlik dat daar nie net gestrewe moet word om soveel moontlik lede vir die klub te werf nie, maar dat diegenes wat van nature gaan rondsnuffel in platewinkels, ook in kontak met Luistergenotplate gebring moet word. Dit is 'n bekende feit dat 'n besonder groot gedeelte van ons Afrikaanse bevolking normaalweg nie besoek aflê in platewinkels nie en dus slegs bereik kan word deur 'n gekonsentreerde poging om hulle in te skryf as lede van die klub. Daar is egter etlike duisende Afrikaners wat rondsoek in winkels na die nuutste jeugtreffers of na die nuutste klassikale opnames of die derde groep, die groep wat ons eintlik wil bereik: die Afrikaner wat lief is vir Afrikaanse musiek maar genoeg moet neem met opnames van swak gehalte beide wat inhoud en aanbieding betref. Hierdie laaste groep is nie mense wat graag aan plateklubs wil behoort nie. Die inkomste-tjie is skraal en hulle kan slegs van tyd tot tyd die luuksheid van plaataanskaf bekostig. Mens voel egter dat as hulle die dag gaan soek vir iets moois in Afrikaans, die Luistergenotplate vryelik tot hulle beskikking moet wees in die normale handelswinkels.

Om dit te bewerkstellig, is ons maatskappy gretig om die plate aan die kleinhandel deur ons kanale beskikbaar te maak, gepaardgaande met ons opregte reklamepogings om die Afrikaanse plaat 'n hoër status te gee.

Plate wat deur die Plateklub bemark is

In Junie 1966 het die eerste plaat getiteld Studente Sterre (sic) verskyn, en het bestaan uit 16 liedere wat deur die Univer-siteitskoor van Stellenbosch gesing word onder leiding van

---

1. Lêer no. 44. Die brief word onveranderd weergegee.

Philip McLachlan. Die liedere, in beide ligte en ernstige luim, is die volgende: Hoor die Hemelinge sing (Afrikaanse woorde deur P. McLachlan), h Kindjie klein, Mōrelied (Afrikaanse liederwysie uit Eeufeesliedjies 1938), Middelpunt van ons verlange (Ges. 118 verwerk deur G.G. Cillié), Ek hef my oë bergwaarts heen (Ps. 121), Die hoë hemelrond (Ps. 19, Rosa Nepgen), Aandlied (Calvisius), Onse Vader, Uit die chaos van die eeue (S.H. Eyssen), Laet ons nu al verblyden (Jan Belle), Lamtietie Damtietie (E. Hullebroeck verwerk deur G.G. Cillié), Drie Overbergse liefdesliedjies (verwerk deur R. Otterman), Willemien (verwerk deur Anton Hartman), Meisiesfontein (verwerk deur Philip McLachlan volgens J. Marais), 'k heb mijn wagen volgeladen (verwerk deur Felix de Nobel) en Vanaand gaan die volkies koring sny (verwerk deur G.G. Cillié).

Gé Korsten se langspeelplaat vir die FAK, getiteld Erika, het in Julie 1966 verskyn en bevat bekende populêre treffers uit die FAK-Volksangbundel, asook nuwe ligte Afrikaanse nommertjies. Die verwerkings vir die besonder groot orkes wat Gé begelei is gedoen deur Con Lamprecht, wat die organiseerder van ligte musiek by die SAUK was. Die plaat was dan ook h treffer en by die 40 000 eksemplare is verkoop.

Die volgende advertensie, geskryf deur Albie Venter, het op die plaatomslag verskyn:¹

Net soos die Afrikaanse taal jare gelede as "kombuistaal" bestempel is en deur sy digters, skrywers en taalvegters bewese moes word as "soetste taal" ... so ook word Afrikaanse sang en musiek vandag gereken as plat, ongeslyp en slegs goed genoeg vir oor-sentimentele sniksange of horte-rige "balke-toe" musiek. Waar daar dus h taalstryd te vegte was, is daar vandag opnuut h musiek- en sangstryd! Laat daardie oortuigingsveldtog van die Thomasse dan begin met hierdie plaat GÉ KORSTEN SING ERIKA.

---

1. Die advertensie word onveranderd weergegee.

Die volgende 12 items het op die plaat verskyn: Annakie, Erika, Verre lande, Die vrolike musikant, Verlang jy ook?, Stil soos die nag, Kom nou kêrels, By die ou meulstroom, My hart verlang na die Boland, Ou Karooland, Die goeie kame= raad en Slaap nou.

In Augustus 1966 het Serenades vir 'n Boerenooi verskyn. Op die plaat tree Con Lamprecht se Kampvuursangers op, waaronder van S.A. se mees bekende mansstemme soos Rudi Neitz, Hugh McClowd Robbertson, Gert Potgieter en Leslie Phillips tel. Van die 12 liedere op die plaat is 8 oorspronklike komposisies van Con Lamprecht. Hy het ook die verwerking van die begeleidings vir 'n ligte jazz-orkestrye gedoen. Al die liedere het 'n uiters sentimentele strekking en gaan oor bittere leed, verlatenheid en vergetelheid, plesierige humor en gekskerdery.

Die volgende liedere word op die plaat aangetref: Daar's nooientjies in die Boland (N. Holtzhausen/N. Holtzhausen), Bymekaar (Con Lamprecht/Con Lamprecht), Ek hou van die nooientjies (Jan Pohl/Jan Pohl), Vuurvliegjie (J. Kruger/Con Lamprecht), Die boerenooientjie vir my (Con Lamprecht/Con Lamprecht), Kom uit in die maanskyn (J. Kruger/Con Lamprecht), Drinklied (T. Kikillus/T. Kikillus), Liewe maan (Tradisionele Duitse volkswysie verwerk deur C. Lamprecht), Dis 'n wonderlike, heerlike dag (Con Lamprecht/Con Lamprecht), Altyd (J. Kruger/Con Lamprecht), Die ou wa staan verlate (Zoon Oberholzer/Con Lamprecht), By die boompie (G. Scholtz/Con Lamprecht).

Sewe Lawwe Liedjies is die vierde plaat in die reeks en het in September 1966 verskyn. Dit bestaan uit sang deur die Tweede Vrystaatse Jeugkoor onder leiding van Dirkie de Villiers.

Op die plaat word die Sewe Lawwe Liedjies uitgevoer deur die dogterstemme van die Jeugkoor en gedirigeer deur die komponis self, naamlik Pieter de Villiers. Verwarrend is die

benaming Sewe Lawwe Liedjies, aangesien dit verskil van die titel wat in 1969 gebruik is toe die FAK dit as Sewe Boer-neef-Liedjies gepubliseer het.

Die ander items op die plaat is Die blink vosperd (verwerk deur M. Casaleggio), Na buite, Lied van 'n koningsdogter (I.D. du Plessis/Dirkie de Villiers), Daeraad (H.H. Joubert/Dirkie de Villiers), Vrystaatse Volkslied, Met middernag (verwerk deur G.G. Cillié), Vroeg smôrens as die haantjie kraai, Wie is Sylvia (verwerk deur Dirkie de Villiers), Shenandoah (verwerk deur Dirkie de Villiers), I dream of Jeannie with the light brown hair (verwerk deur D. de Villiers), en Edelweis.

Opmerklik is die twee Engelse liedere wat ingesluit is, naamlik I dream of Jeannie with the light brown hair en Edelweis, terwyl die doelstelling met hierdie plate juis die bevordering van die Afrikaanse lied was.

In Oktober 1966 het die vyfde plaat verskyn. Dit bestaan uit 12 tradisionele nommertjies gespeel deur Jos Clebèr en sy orkes van 35 lede. Die plaat is dan ook getiteld Jos Clebèr.

In sy verwerkings maak hy baie gebruik van die saksofoon, van 'n deurgaanse onderliggende ritmiese pols deur die slagwerk, en sentimentele frases deur die strykers. Dit alles lei tot 'n "vreemde" geheelindruk wat ver verwyderd is van vorige aanbiedings van dieselfde melodieë. Dit is ook nie te vergesog om te vermoed dat hierdie plaat gewild sou wees by danse nie.

Die nommers wat op die plaat verskyn is Afrika, Bloemfonteinse Rose,¹ Tula baba, Daar doer in die Bosveld, Gertjie! Daar's nooientjies in die Boland, My nooientjie lief in die

---

1. Spelling soos op plaatomslag.

moerbeiboom, Gou-gou-gou, Sawends, Kom ons gaan blomme pluk, Die oulike, outydse wals, Ek verlang na jou Suid-Afrika en Liefste Karooland.

In November 1966 het die sesde plaat verskyn, bestaande uit sang deur Mimi Coertse en klavierbegeleidings deur Pieter de Villiers. 'n Ongenoemde persoon lewer ook kitaarbegeleidings. Die titel daarvan is Op my ou ramkietjie.

Die keuse van liedere op die plaat is interessant en wissel van 3 kleuterliedjies uit Wysies en Deuntjies vir Meisies en Seuntjies; volkswysies soos Vaarwel my eie soetelief, Al lê die berge nog so blou ensovoorts, tot kunsliedere van onder andere P.J. Lemmer (My siel is siek van heimwee) en Gideon Fagan se Die duifie.. Die kitaarbegeleidings by sommige liedjies is treffend veral by Ou Magjaar se liedjie, terwyl die interessante weergawe van Die Blouberg ook opval. Hierdie plaat voldoen aan hoë artistiese eise en behoort die leek sowel as die musikus tevrede te stel.

Die volgende liedere verskyn op die plaat:

Met kitaarbegeleiding - Vaarwel my eie soetelief (Volks-wysie), Op my ou ramkietjie (J. Bouws), Pikaninie-wiegelied (W. Spiethoff), Al lê die berge nog so blou (Volkswysie), Jabula (Jan Pohl/Carstens De Waal); met kitaar- en klavierbegeleiding - Ou Magjaar se liedjie (J. Bouws), Die woord vaarwel (Volkswysie), Die Blouberg (Volkswysie); met klavierbegeleiding - Tweetalig, Kabouter-diefies en Hoekom? (uit Wysies en Deuntjies vir Meisies en Seuntjies, Dolly Heiberg), Die Lugskip (E. Löwenherz), 'n Doornekroon en Waai, windjie, waai (M.L. de Villiers), Langs die voor (R. Kirby), Winterbome (D. de Villiers), Die duifie (G. Fagan), Wat ek verloor het (Rosa Nepgen), Oktobermaand (J. Pescod); klavierbegeleiding met viool obligeat - My siel is siek van heimwee (P.J. Lemmer).

Die plaat wat in Desember 1966 verskyn het was getiteld h Engelkoor en bestaan uit 12 Afrikaanse kersliedere gesing deur die Cantare-Sanggroep onder leiding van Helena Strauss en Pieter de Villiers. Die liedere wat gesing word is Juig my hart (J. Edeling/J. Baumbach), Susani-wiegelied, Bethlehemsvelde (T.W. Jandrell), Verheug u in die Heer (G.G. Cillié), Skone dag, blye dag (J.P. Sweelinck), Kersfeeskantate (Wees nie bevrees - J.S. Beyer), Kersliedjie (H. du Plessis/D.J. Opperman), Kersliedjie (P.K. de Villiers), Inkosi Jesu (E.H. Bosman/J. Ross), Oor Betl'hems stille velde (M. Pretorius/P.H. Langenhoven), Susa-Ninna (verwerk deur A. Kratz), Kersfeeskantate (O, wat vreugde - P.F. Buchner met Afrikaanse woorde deur Pieter de Villiers).

Die meerderheid van hierdie kersliedere is vertaal uit ander tale in Afrikaans soos byvoorbeeld Hodie Christus natus est wat Skone dag, blye dag geword het, ensovoorts. In die twee Kersfeeskantates tree Nellie du Toit (sopraan), Sarie Lamprecht (alt) en Hans Kaiser (bas) as soliste op saam met die koor, orrel en strykinstrumente.

Die agste plaat, en ook die laaste in hierdie eerste reeks FAK-plate, is getiteld Vrolike Studente, en bestaan uit sang deur die Rhodes Kamerkoor. Hulle sing Waar het jy daardie hoed gekry, My vader kom van Riversdal, My hartjie, my liefie, Die Afrikaanse pop, Ou Galiema, Heimwee en agt ander studenteliedjies.

In 1968 het die FAK weer 'n plaat die lig laat sien met sang deur Mimi Coertse, getiteld Sluimer Beminde. Die plaat word in sy geheel gewy aan die liedere van net drie Afrikaanse komponiste, naamlik S. le Roux Marais, Pieter de Villiers en Johannes Joubert (skuilnaam vir H. Matthews).

Die meeste van die liedere op hierdie plaat het 'n ligte poëtiese strekking, terwyl die melodielyne deurgaans baie toeganklik is met soms sentimentele en soms amusante elemente. Aangesien die plaat gemik is op die breë publiek, is juis

liedere gekies vir hulle populêre aanvaarbaarheid en nie vir hulle artistieke gehalte nie.

Van S. le Roux Marais is daar Wit duiwe (E. Eybers), Nuwe somer (Eitemal), Mali, die slaaf se lied (C. Louis Leipoldt), Offerande (I.D. du Plessis), Rooidag (N.P. van Wyk Louw), Eenmaal (I.D. du Plessis), As ek moet sterwe, Liefste ("Nehe-mia"), Bosveldhuisie (Ben Dreyer), Amors konfetti (J.F.E. Celliers) en Sluimer, Beminde (Dirk Mostert), gevolg deur Pieter de Villiers se Sewe Boerneef-Liedjies op woorde van I.W. van der Merwe (Boerneef) en Johannes Joubert se Ek hou van die môre, Ou Aia se wieg liedjie, Staan, poppie, staan en Xosa slaap liedjie.

In 1975 is die 50-jarige bestaan van die FAK paslik gedenk deur onder andere die uitgee van 'n plate-album van Afrikaans liedere gesing deur Mimi Coertse. Die titel van die album is Mimi Coertze en die Afrikaanse Lied. Pieter de Villiers het die klavierbegeleiding behartig.

Die aard van hierdie album word as volg op die plaatomslag uiteengesit:¹

Die liedere is gekies om die groei van beide poësie en lied uit te beeld. By die aanhoor van hierdie plate beweeg ons deur die Eerste Taalbeweging heen na die digters van oorlog en vernedering, maar ook van onblusbare geloof, hoop en vaderlandsliefde: Totius, Leipoldt en Jan F.E. Celliers; die digters van volkslied en vrolike verse van liefdeslag en liefdesleed, soos Langenhoven, A.G. Visser, A.D. Keet, Eitemal en J.R.L. van Bruggen was in die jare Twintig; die digters van die vernuwende skoonheidsbewussyn van die Dertigerjare, soos I.D. du Plessis, N.P. van Wyk Louw, W.E.G. Louw en Elisabeth Eybers. Kinderverse, 'n psalmberyming en volksgedigte, maar ook Boerneef se Karootaal wat so fyn die mens se wêreld van vroeër en nou verwoord, voltooi die beeld. Die musiek bied ook 'n oorsig van die ontwikkeling van die Afrikaanse liedkuns. Naas 'n oorgeërfde psalmmelodie, 'n liederwysie en 'n tradisionele wiegeliiedjie is daar 'n anonieme toonsetting van Lion Cachet, wat in

---

1. Die aanhaling word onveranderd weergegee.

1906 gepubliseer is. P.K. en M.L. de Villiers verteenwoordig die vroegste Afrikaanse liedkomponiste, Emiel Hullebroeck en J.P.J. Wierths die vroeë bydraes uit die Dietse stamlande en S. le Roux Marais, Sidney Richfield en John Pescod die bloeityd. Met Gideon Fagan word die brug geslaan na die hoogtepunt van Arnold van Wyk se kuns, waarop Dawid Engela en Pieter de Villiers voortgebou het. Dit is paslik dat die onvermoeide yweraar vir die Afrikaanse lied, Jan Bouws ook verteenwoordig is, sowel as een van die talle Afrikaanse liedere wat deur sy toedoen ontstaan het, Rudolf Mengelberg se "Nagliedjie".

Die album is dus meer as 'n rekord van die kuns van ons voorste sangeres, dit is ook 'n Afrikaanse kultuurskat van besondere waarde.

Die verloop op die plate is as volg:

Deel een: Die Afrikaanse taal (Lion Cachet/onbekend), Psalm 8 (verse 1, 4 en 7) verwerk deur Totius, Magaliesburgse aandlied (Volksliedjie), Kersliedjie (P.K. de Villiers/P.K. de Villiers), Afrikaanse volksliedjies (C.J. Langenhoven/verwerk deur Pieter de Villiers); Aai, aai die witborskraai, Jan Pierewiet, Daar kom die wa, Siembamba, Pollie, ons gaan Pêrel toe en Vanaand gaan die volkies koring sny; Afrikaanse wiegelieliedjie (C.J. Langenhoven/Emiel Hullebroeck), Die Stem van Suid-Afrika (C.J. Langenhoven/M.L. de Villiers).

Deel twee: Waghondjies (J.F.E. Celliers/J.P.J. Wierths), Amor se konfetti (Jan F.E. Celliers/S. le R. Marais), Die sterretjie (C.L. Leipoldt/Emiel Hullebroeck), Oktobermaand (C.L. Leipoldt/John Pescod), Ek hou van blou (A.D. Keet/Pieter de Villiers), Middagslapie (A.G. Visser/Pieter de Villiers), 'n Simpel liedjie (J.R.L. van Bruggen/Sidney Richfield), Heimwee (J.R.L. van Bruggen/S. le R. Marais), Ou Magjaar se liedjie (Eitemal/Jan Bouws).

Deel drie: Kleuterland (woord uit Kleuter-Verseboek D.J. Opperman/Pieter de Villiers), Klein sonneskyn (A.G. Visser/Gideon Fagan), Slaap kindjie slaap (Afrikaanse volkswysie verwerk deur Bosman de Kock), Geboorte van die lente (A.G. Visser/S. le Roux Marais), Die roos (A.G. Visser/S. le Roux Marais).

Deel vier: Uit Op die Krovlak-siklus (Boerneef/Pieter de Villiers) die volgende: Ek het 'n vreemde voël hoor fluit, Losringtrens en rolletjiestang en Deuntjie draai al deur sy kop, Die duif (I.D. du Plessis/G. Fagan(sic)), Ons het mekaar gegroet (I.D. du Plessis/Dawid Engela), Wit duiwe (Elisabeth Eybers/S. le Roux Marais), Vaalvalk (W.E.G. Louw/Arnold van Wyk), Nagliedjie (N.P. van Wyk Louw/Rudolf Mengelberg) en Rooidag (N.P. van Wyk Louw/S. le Roux Marais).

Opmerklik is die baie S. le Roux Marais- en Pieter de Villiers-toonsettings in hierdie album, terwyl die liedkuns van Hubert du Plessis, Blanche Gerstman en Rosa Nepgen heeltemal geïgnoreer word en slegs een lied van Arnold van Wyk opgeneem is. Die gevolg is dat dit onmoontlik 'n volledige oorsig van die ontwikkeling van die Afrikaanse liedkuns, soos dit op die omslag gestel word, kan gee.

SLOTSOM

Dit was 'n voorreg om hierdie navorsing te doen oor die hidrae van die FAK, en spesifiek die Musiekkomitee van die FAK, tot die musiek van die Afrikaanssprekende. 'n Sterk indruk het ontstaan van liefdesdiens wat verrig is deur talle persone wat geen vergoeding in terme van kontant daarvoor ontvang het nie: die lede van die Musiekkomitee (met uitsondering van die algemene sekretaris van die FAK) is en was almal mense wat in ander voltydse beroepe gestaan het en dus uit innerlike oortuiging vir die Afrikaner die beste gegee het waartoe hulle in staat was.

Ons het as Afrikaanssprekendes nog altyd op musiekgebied in die ongunstige omstandigheid verkeer dat ons getalle so klein is. Orals in die wêreld is dit maar slegs 'n sekere beperkte persentasie lede van enige bevolking wat belang stel in kultuursake, en hiervan weer 'n nog kleiner persentasie wat enige belangstelling of aanvoeling vir musiek het. Waar die bevolkingsdigtheid so hoog is as in Europa vorm die genoemde persentasie dan wel 'n aansienlike getal mense terwyl dit hier by ons maar op 'n baie klein totaal tje uitkom. Ook moet dit in ag geneem word dat die Afrikaanssprekendes in die jare voor 1937, toe die eerste vrug van die werksaamhede van die FAK gepluk is in die vorm van die eerste Volksangbundel, aan die volgende nadele onderworpe was: die land is geteister deur een van die ergste droogtes in ons geskiedenis; die Afrikaanssprekendes was in die meerderheid gevalle betreklik arm aan wêreldsgoedere; boekgeleerdheid of selfs belangstelling in intellektuele sake was nie algemeen verspreid nie terwyl die lede van die taalgroep wel oor 'n baie groot area verspreid was en nie gemaklik kontak met mekaar kon behou nie. Hierdie omstandighede was inderdaad van so 'n aard dat die vraag kan ontstaan of die Afrikaanssprekendes in daardie stadium werklik reeds as 'n kultuurvolk sou kon beskou word.

Omstandighede wat betrekking het op kultuursake en intellektuele belangstelling het intussen wonderlik verander, en hierdie verandering kan sekerlik in belangrike opsigte aan kultuurorganisasies toegeskryf word, waaronder die FAK 'n ereplek inneem. Dit is miskien nie te sterk gestel nie as ons sê dat die FAK 'n lewensreddende rol gespeel het deur sy skepping en bewaking van aspekte van Afrikaanse kultuur.

Die grootste enkele prestasie, wat ook bedoel was om 'n waardevolle hidrae tot ons musiekkultuur te vorm, was die eerste verskyning en latere hersienings van die FAK-Volksangbundel (behandel in hoofstuk 2). Ander besondere prestasies was die rol wat die FAK gespeel het in die aanvaarding van Die Stem as amptelike Volkslied in 1957 (hoofstuk 1); die talle kongresse wat gehou is, soos die buitengewone kongres oor Afrikaanse Volksmusiek in 1952 in Stellenbosch (sien

bl. 43, 2.9.5) wat die Afrikaner die waarde en betekenis van sy musikale erfenis opnuut laat besef het; die toekening van jaarlikse musiekbeurse uit eie fondse en die administrasie van jaarlikse universiteitsbeurse (hoofstuk 5); en die bekend- en beskikbaarstelling van inheemse musiek deur publikasies en plate (hoofstuk 6).

'n Ander feit wat na vore getree het gedurende die navorsing, en wat 'n toedrag van sake verteenwoordig wat die besef laat ontstaan dat 'n eerste fase in die werksaamhede van die FAK afgehandel is en dat dit nou tyd is vir die aanbreek van die volgende fase, is dat ons kosbaarste kulturele besitting - ons taal - tot dusver in baie gevalle ontoereikend hanteer is deur die FAK. Afrikaans as sodanig is ongetwyfeld die eintlike spil waarom die bestaansreg van hierdie organisasie draai, en tog val dit op dat die taal maar te dikwels sonder veel respek en soms selfs op 'n onverantwoordbare wyse behandel word, nie slegs in huishoudelike korrespondensie nie maar ook in publikasies. Talle voorbeelde hiervan blyk uit aanhalings wat in die verloop van hierdie verhandeling voorkom. Wat die huishoudelike stukke betref sou daar aangevoer kan word dat dit 'n huishoudelike saak is, behalwe dat dieselfde persone wat by sulke huishoudelike korrespondensie betrokke is in baie gevalle die toon aangee in musieksake, waar die taal ook ter sprake kom en waar dieselfde neiging ewe of selfs nog erger merkbaar is. Dit is wel van belang vir die werk wat in verband met liedepublikasies gedoen word dat daar in die stukke telkens weer taalgebruik soos die volgende is:

"Om die rede mag 'n volkslied nooit gespeel word by geleentehede wat nie bo homself uitstyg nie - geleentehede wat slegs ..." (sien bl. 40 by (b)) (1952)

"Die Kultuurraad wil die duidelike en oortuigende uiteensetting van ons opstellers hierbo, tenvolle as die beste, verhewendste en mees bevredigende doelstelling van 'n volkslied, onderskrywe." (sien bl. 40 die voorlaaste paragraaf) (1952)

"... waarvan die SAUK dan plaatopnames van wou maak ..." (sien bl. 52, tweede aangehaalde paragraaf) (1960)

"Binnekort gaan die pos van hoofdirigent van die SAUK vakant en blykbaar sal dit ..." (sien bl. 53 by 2) (1960)
 "Wat hierdie liedere betref, is daar 'n aantal ten opsigte waarvan die inleidings moet weggelaat word." (sien bl. 172) (1956)

"... voorstelle wat kan dien as basis van die vasstelling ... enige basis van vergoeding ..." (sien bl. 107) (1957)

"Polisie lied" (sien bl. 121) (1959)

Ensovoorts, tot vervelens toe. Die aanhalings is almal afkomstig van vooraanstaande Afrikaanssprekende geleerdes in hulle hoedanighede as lede van die FAK, of van voltydse amptenare van die FAK. Die verskoonbare gevalle van knoeitaal deur persone wat vermoedelik oorspronklik anderstalig was, soos dr. Gutsche, en die onsekerheid oor musiekterme wat seker nog lank in die toekoms ook sal voortduur, is hier nie in berekening gebring nie.

Die flaters in gepubliseerde stukke is natuurlik vir die algemene publiek toeganklik:

In die INLEIDING tot die hersiene Volksangbundel kry ons die versekering: "Die bundel sou in een band verskyn, nie in twee nie, soos van sommige kante voorgestel." (sien bl. 133) (1961)

In die INLEIDING tot die Kerkkoorboek 1 staan daar dat dit "vir die kerkkore van ons land beskikbaar gestel (word) met die hoop en bede ..." en word "Cultura Pers" bedank "vir die keurige durk (sic)" daarvan. (1966 - voorheen in hierdie verhandeling aangehaal op bl. 232.)

In die VOORWOORD tot Kerkkoorboek 2: "Mnr. Haller het koorstukke gekies wat vanweë hul plegtigheid, hul betreklike eenvoud, hul trefkrag en hul gepaste lengte vir hulle uiters geskik maak vir gebruik ..." (1968 - nie voorheen in hierdie verhandeling aangehaal nie.)

Een van die plate dra die opskrif STUDENTE STEMME in yslike letters.

Verwysing na bogenoemde soort onbeholpenhede mag moontlik na onnodige foutsoekery klink, maar dit spreek van 'n sekere

mentaliteit onder leiersfigure. En bowenal mag daar nooit uit die oog verloor word nie dat die gemiddelde Afrikaanssprekende, soos die gemiddelde burger uit enige ander volksgroep, allerlei alledaagse sake wat tot sy onmiddellike materiële voorspoed bydra as van veel groter belang beskou as keurige versorging van sy taal. Indien Afrikaans hom verder moet handhaaf teen Engels, en vermoedelik in die toekoms ook teen die tale van Swart volkere, sal ons dus toenemend afhanklik word van georganiseerde pogings om die taal tot sy reg te laat kom. Daarom behoort dit vir 'n organisasie soos die FAK 'n eerste prioriteit te word om betroubare en onbesproke leiding op taalgebied te gee. Hierdie noodsaaklikheid is besonder goed gestel deur 'n bekende Afrikaanse taalkundige.¹ Hy verduidelik dat die status van 'n taal die voortbestaan daarvan verseker, en dat hierdie status afhanklik is daarvan dat die taal as kultuurtaal kan funksioneer. Hierna vervolg hy:

Die vraag kan selfs gevra word of die Afrikaans van 1983, al 60 jaar na 1925, nie nog steeds 'n nie-standaardtaal is nie. Groot sondebokke in die verband is juis instansies en mense wat hulle ook beywer vir Afrikaans. Hulle maak baie maklik hulle eie huishoudelike reëls vir die gebruik van Afrikaans en siedaar - sy status word ondergrawe en die gebruiker se selfvertroue word ondermyn. 'n Mens vind in S.A. soveel organisasies wat die regverdiging vir hulle bestaan maklik daarin vind dat hulle soos 'n parlement in die klein optree. Hou hulle kongresse, of word hulle toegespreek, gaan dit om flouerige weer-speëlings van wat in Kaapstad en Pretoria gebeur. Indien sulke organisasies se bedrywighede wel nuttig kon wees, is dit nie so dat 'n deelname om die behoud van Afrikaans, waarvoor parlementariërs nie kwalifiseer nie, 'n hoër prioriteit moet geniet nie?"

Dit word nou sekerlik hoog tyd dat ons as Afrikaanssprekendes ons nie meer sal beroep op die uitgediende slagspreuk "ons skryf soos ons praat" nie. In plaas hiervan sou die FAK ons kan lei na 'n nuwe slagspreuk: "Ons sing soos ons (gekultiveerd) praat". En dit sou absoluut wonderlik wees

---

1. Van Rensburg, M.C.J., Afrikaans - Die pad vorentoe, in Afrikaans: Stand, Taak, Toekoms, 1984, pp. 191 tot 192. Die uitgewer is HAUM Opvoedkundige Uitgewery, Pretoria.

as die FAK so 'n slagspreuk sou toepas, want in hierdie verband moet dit ongelukkig ook nog weer gekonstateer word dat daar nie genoegsame noukeurigheid aan die dag gelê word nie. Talle van die liedere in die verskillende uitgawes van die Volksangbundel word in so 'n hoë mate deur swak aansluiting tussen woordbeklemtoning en musikale beklemtoning gekenmerk dat enige sensitiewe sanglustige seker maar teen hierdie tyd al moes aangeneem het dat Afrikaans nie 'n geskikte taal vir sang is nie.¹ Hy sal dan wel om patriotiese redes sy Volksangbundels gebruik - maar hom gou tot toonsettings in ander tale wend wanneer hy werklik plezierig spontaan wil sing.

In die INLEIDING tot die 1979-uitgawe van die Volksangbundel het die voorsitter van die Musiekkomitee duidelik laat blyk dat die idee van ooreenstemming tussen woordbeklemtoning en musikale beklemtoning vir hom en sy komitee 'n bekende begrip was:

Dit was veral nodig, in belang van ons taal, om verkeerde klemme (sic) uit te skakel en die ritme van woord en musiek so na as moontlik in ooreenstemming te bring sodat ons kan sing soos ons praat." 2

En ná hierdie mooi woorde vind ons dat 'n lied soos Heidelied, waarin die "klemme" nogal goed val, uitgelaat is terwyl 'n hele aantal nuwe liedere bygevoeg is waarin die "klemme" eens so erg is, byvoorbeeld Grenslied, Kom Afrikaners, Mooifontein, Ps. 137, ensovoorts.³ Dit sou seker baie moeilik (hoewel glad en geheel nie onmoontlik nie) wees om reeds ingeburgerde liedere wat vol foutiewe woordbeklemtonings is reg te stel. Maar daar kan aan die ander kant darem seker sorg gedra word dat nuwe byvoegings ten minste op 'n natuurlike wyse gesing kan word?

-
1. Indringende bespreking hiervan vind plaas aan die einde van hoofstuk 2. Sien bl. 163-166.
  2. Voorheen aangehaal op bl. 140 van hierdie verhandeling.
  3. Indringende bespreking hiervan vind plaas in hoofstuk 2, 2.12 (bl. 149-163).

Dit blyk baie duidelik dat fase twee nou voorlê in die groot taak van die FAK, op taalgebied en veral op musiekgebied. Hierdie organisasie het reeds getoon dat hy liefdevolle sorg kan bestee aan die liedere van die Afrikaanssprekende. Nou moet die heerlike, geskiedkundige dag aanbreek dat hy werklik met mening begin leiding gee, nie alleen op die gebied van keurige en versorgde gebruik van die taal nie, maar, ter wille van die sanglustige, aan 'n sinvolle ooreenstemming tussen woordbeklemtoning en musikale beklemtoning in die Afrikaanse liedere wat hy publiseer. As hierdie fase suksesvol gelanseer kan word - en daar kan geen rede wees om te twyfel aan die moontlikheid van sukses nie - sou dit binne enkele dekades daartoe kan lei dat ons as volk, ook afgesien van deelname aan afgerigte kore, in ons daaglikse lewenswandel ons eie liedere met graagte en trots sal begin gebruik, en dat ons sal verander in 'n volk wat sy eie liedere ken, waardeer, en sing.

Bibliografie

- A. Die belangrikste afdeling van die bibliografie word gevorm deur die indeks van toepaslike lêers uit die privaatversameling van FAK-dokumente wat by die Instituut vir Eietydse Geskiedenis, UOVS, in bewaring is. (Die volledige lys verskyn op bl. 305-308).
- B. Ander geraadpleegde bronne:
1. Cillié, G.G. Die aarde behoort aan die Here. Johannesburg: FAK, 1968.
  2. De Villiers, P. Kleuterland. Johannesburg: FAK, 1971.
  3. De Villiers, P. Sewe Boerneef-Liedjies. Johannesburg: FAK, [s.a.] .
  4. FAK Kerkkoorboek 1. 5de uitg. Red. G.G. Cillié. Johannesburg: FAK, 1966.
  5. FAK Kerkkoorboek 2. Red. E. Haller. Johannesburg: FAK, 1968.
  6. FAK-Kunsliedbundel. Johannesburg: FAK, 1984.
  7. FAK Lekkersingliedjies. Johannesburg: FAK, 1976.
  8. FAK Lekkersingliedjies 2. Aucklandpark: FAK, 1985.
  9. FAK-Mannekoorbundel 1. Aucklandpark: FAK, 1983.
  10. FAK-Volksangbundel. 1ste uitg. Red. H. Gutsche et al. Pretoria: Firma J.H. de Bussy, 1937.
  11. FAK-Volksangbundel. 2de uitg. Red. D.I.C. de Villiers et al. Kaapstad: Nasionale Boekhandel Bpk., 1961.

12. FAK-Sangbundel. 3de uitg. Red. A.C. Hartman
et al. Aucklandpark: FAK, 1979.
13. Händel, G.F. Die Messias. Londen: Novello, [s.a.] .
14. Heiberg, D. en Du Plessis, H. Wysies en Deuntjies vir
Meisies en Seuntjies. Johannesburg: FAK, 1962.
15. Jannasch, F.W. Te Deum. Johannesburg: FAK, 1969.
16. Lamprecht, C. Verbly jul in die Heer. Johannesburg:
FAK, [s.a.] .
17. Lemmer, P.J. Bergrivier. Johannesburg: FAK, [s.a.] .
18. Lemmer, P.J. Etude in F. Johannesburg: FAK, [s.a.] .
19. Lemmer, P.J. Die Karroo Vlakte. Johannesburg: FAK,
[s.a.] .
20. Lemmer, P.J. Motte. Johannesburg: FAK, [s.a.] .
21. Lemmer, P.J. My siel is siek van heimwee. Johannesburg:
FAK, [s.a.] .
22. Lemmer, P.J. Reisang. Johannesburg: FAK, [s.a.] .
23. Lemmer, P.J. Stille nag, heilige nag. Johannesburg:
FAK, [s.a.] .
24. Lemmer, P.J. Voortrekkerkoor. Johannesburg: FAK,
[s.a.] .
25. Lida en die Liedjieskrywer. Johannesburg: FAK, [s.a.] .
26. Marais, S. le R. Nuwe Liedere: Johannesburg: FAK,
1970.

27. Nepgen, R. Twaalf Klein Metafisiese Voorspele. Johannesburg: Cultura-Uitgewers, 1966.
28. Potgieter, J.H. 'n Analitiese oorsig van die Afrikaanse kunslied met klem op die werke van Nepgen, Gerstman, Van Wyk en Du Plessis. D-Mus-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1967.
29. Prinsloo, K.P. en Van Rensburg, M.C.J. Afrikaans: Stand, Taak, Toekoms. Pretoria: HAUM, 1984.
30. Suid-Afrikaanse Musiekensiklopedie: deel II, E-I. Red. deur J.P. Malan et al. Kaapstad: Oxford University Press, 1982.

Tydskrifartikels:

1. Beursweners oor die jare. Handhaaf, September 1978, p. 8.
2. Cillié, G.G. Afrikaanse kerkmusiek en -sang. Handhaaf, Junie 1975, pp. 14-15.
3. Cillié, G.G. Die Musiekkomitee van die FAK en Popmusiek. Handhaaf, Desember 1974, pp. 6-8.
4. Cillié, G.G. Kulturgebeurtenis van groot betekenis. Handhaaf, Maart 1979, pp. 10-13.
5. Cillié, G.G. Waarheen met die Afrikaanse volkslied. Handhaaf, Januarie 1972, pp. 5-8.
6. De Villiers, D.I.C. 'n Nuwe benadering in musiekonderrig. Handhaaf, Julie 1979, pp. 28-30.
7. Fensham, C. Afrikaanse boeremusiek. Handhaaf, Junie 1975, pp. 22-24.

8. Hartman, A. Afrikaans vorder in die musiekwêreld. Handhaaf, Julie 1979, pp. 31-32.
9. Hartman, A. Die Afrikaanse taal in die musiek. Handhaaf, Junie 1975, pp. 9-11.
10. Hartman, A. Die FAK en musiek. Handhaaf, November 1969, pp. 9-12.
11. Lamprecht, C. Oorsprong van die Volksangbundel. Handhaaf, Junie 1975, pp. 19-20.
12. Swanepoel, D. Die Musiekkomitee wil Afrikaanse musiek se invloedseer vergroot. Handhaaf, jaargang 21, no. 1, September 1983, pp. 14-15.
13. Van den Berg, A.M. Die woorde van die Sangbundel. Handhaaf, jaargang 17, no. 3, Januarie 1980, pp. 14-18.
14. Van der Merwe, G. Die Kampvuursangers sing skitterend. Handhaaf, Mei 1966, p. 22.
15. Van der Merwe, G. Dirkie de Villiers. Handhaaf, Julie 1966, pp. 14-15.
16. Van der Merwe, G. Liedjies vertel verhaal. Handhaaf, April 1966, pp. 18-19.

D. Plate

1. 'n Engelkoor. Johannesburg: FAK in samewerking met Brigadiers (Edms) Bpk, [s.a.].
2. Erika. Johannesburg: FAK in samewerking met Brigadiers (Edms) Bpk, 1966.
3. Jos Clebër. Johannesburg: FAK in samewerking met Brigadiers (Edms) Bpk, [s.a.].

4. Mimi Coertse en die Afrikaanse Lied. Aucklandpark:
FAK in samewerking met Brigadiers (Edms) Bpk, 1979.
5. Op my ou Ramkietjie. Johannesburg: FAK in samewerking
met Brigadiers (Edms) Bpk, [s.a.].
6. Serenades vir 'n Boerenooi. Johannesburg: FAK in same=
werking met Brigadiers (Edms) Bpk, [s.a.] .
7. Sewe Lawwe Liedjies. Johannesburg: FAK in samewerking
met Brigadiers (Edms) Bpk, [s.a.].
8. Sluimer, Beminde. Johannesburg: FAK in samewerking
met Brigadiers (Edms) Bpk, 1968.
9. Studente Stemme. Johannesburg: FAK in samewerking met
Brigadiers (Edms) Bpk, [s.a.].
10. Vrolike Volksliedjies. Johannesburg: FAK in samewerking
met E.M.I. (Suid-Afrika) (Edms) Bpk, [s.a.] .

Leërindeks

1.	1/2/1/4/2/1/1	8/11/50-22/10/59	Agenda en Notule	Musiekkomitee
2.	1/2/1/4/2/2/1	18/4/46-12/3/60	"	Musiekkomiteevergaderings
3.	1/4/1/2/1	18/12/29-29/9/44	"	Kongresse
4.	1/4/1/2/2	29/9/44-2/10/48	"	"
5.	1/4/1/2/3	4/12/48-29/9/60	"	"
6.	1/4/2/2/1	21/12/31-4/10/50	"	"
7.	1/4/2/2/2	Okt '50-2/10/56	"	"
8.	1/4/2/2/3	30/9/57-8/7/70	"	"
9.	1/4/3/1/1	23/4/35-15/8/39	"	"
10.	1/4/3/2/1	18/12/29-6/7/45	"	"
11.	1/4/3/2/2	2/7/46-6/10/50	"	"
12.	1/4/3/2/3	Okt. '50-3/10/54	"	"
13.	1/4/3/2/4	3/10/56-13/7/62	"	"
14.	1/4/3/2/5	15/7/66-3/10/69	"	"
15.	1/4/4/1/1	1/7/47-6/7/49	"	"
16.	1/4/4/2/1	104/-Des. '43	"	"
17.	1/4/4/2/2	1943-1958	"	"
18.	1/4/4/2/3	1960-1967	"	"
19.	1/4/4/2/4	1968-1970	"	"
20.	1/5/1/2/1	12/12/36-5/2/63	"	Konferensies
21.	1/5/2/2/1	14/8/46-26/5/62	"	"
22.	1/5/3/2/1	20/11/37-26/5/62	"	"
23.	1/7/1/5/1	1953-1963	"	Volkspele en -Sang
24.	1/7/1/7/1	9/10/51-27/10/62	"	Musiekkomitee;
			Agendas - S.A. Musiekraad	
25.	1/7/3/5/1	20/6/52-11/7/59	Agenda en Notule Uniale Raad vir	Volkspele en Volksang
26.	1/7/3/5/2	6/7/60-5/7/63	Agenda en Notule. Uniale Raad vir	Volkspele en Volksang
27.	1/7/3/7/1	8/10/51-23/9/60	Agenda en Notule. Musiekkomitee -	S.A. Musiekraad
28.	2/4/1/1/1	19/9/32-1/3/51	Musiek Algemeen	Korrespondensie.
29.	2/4/1/1/2	10/3/51-20/11/56	Musiek Algemeen	Korrespondensie.
30.	2/4/1/1/3	22/11/56-21/3/57	"	"
31.	2/4/1/2/2/1	31/8/39-21/5/56	Musiekkommissie	"
32.	2/4/1/2/2/2	11/8/56-4/11/59	"	"

33.	2/4/1/2/2/3	4/12/59-18/3/64	Musiekkomitee	Korrespondensie.
34.	2/4/1/2/4/1	11/7/50-18/7/63	S.A. Musiekraad	Korrespondensie.
35.	2/4/1/3/1/1	25/12/32-13/1/34	Wedstryd S.A.	Volkslied. Korrespondensie
36.	2/4/1/3/1/2	8/2/34-19/6/35	" " "	" "
37.	2/4/1/3/1/3	3/7/35-24/11/37	" " "	" "
38.	2/4/1/3/1/4	25/11/37-7/11/61	Korrespondensie	S.A. Volkslied
39.	2/4/1/4/1/1	31/5/35-2/10/62	Volksangbundel	Algemeen Korrespondensie
40.	2/4/1/4/2/1	4/11/33-19/7/60	Musiekkommissie	Samestellers
41.	2/4/1/4/3/1	29/11/33-7/3/62	Sangbundel	Kopiereg
42.	2/4/1/4/4/1	6/4/35-8/9/55	Musiekkommissie	Sangbundel Uitgewers
43.	2/4/1/4/4/2	19/5/55-16/11/61	Sangbundel	Uitgewers
44.	2/4/1/5/1/1	27/10/32-18/6/62	Plateklub	Korrespondensie Algemeen
45.	2/4/1/5/1/2	8/8/62-21/11/68	Plateklub	Korrespondensie
46.	2/4/1/5/2/1	2/2/35-30/9/65	"	"
47.	2/4/1/6/1/1	15/11/33-24/2/65	Musiekkommissie	Algemeen Korrespondensie Aansoeke en Keuring
48.	2/4/1/7/1/1	20/4/35-23/6/55	Musiekkonserte	Algemene korrespondensie
49.	2/9/1/2/1/1	3/1/49-16/4/50	Monumente FAK Komitee	Korrespondensie
50.	2/9/1/2/2/1	10/5/48-3/5/49	Komitees	Korrespondensie
51.	2/9/1/2/2/2	3/5/49-4/7/49	Inwyding van Monument	Korrespondensie
52.	2/9/1/2/2/3	5/7/49-Sept. '49	" " "	" "
53.	2/9/1/2/2/4	1/10/49-16/11/49	" " "	" "
54.	2/9/1/2/2/5	16/11/49-4/4/50	" " "	" "
55.	2/10/1/3/1	24/7/45-11/12/47	Van Riebeeckfees 1952	"
56.	2/10/1/3/2	23/1/48-23/3/50	" " "	" "
57.	2/10/1/3/3	23/3/50-11/9/50	" " "	" "
58.	2/10/1/3/4	12/9/50-27/10/50	" " "	" "
59.	2/10/1/3/5	27/10/50-20/6/51	" " "	" "
60.	2/10/1/3/6	22/6/51-20/8/58	" " "	" "
61.	2/16/1/3/1	24/10/34-3/12/38	Publikasies	Bestellings Sangbundel
62.	2/16/1/3/2	19/1/39-12/2/60	"	" "
63.	2/16/1/3/3	29/3/60-1/7/61	"	" "
64.	2/16/1/3/4	3/7/61-22/9/61	"	Volksangbundel Korrespondensie
65.	2/16/1/3/5	22/9/61-14/5/64	"	" "
66.	2/16/1/5/1	7/5/46-4/7/51	"	Eng.-Afr. Musiekterminologie Bestellings
67.	2/16/1/5/2	5/7/51-31/7/56	Publikasies Eng.-Afr.	Musiekterminologie Bestellings

68.	2/16/1/5/3	2/9/56-4/3/64	Eng.-Afr. Musiekterme	Korrespondensie
69.	2/16/1/6/1	2/3/49-22/7/54	Publikasies	Bestellings P.J. Lemmerwerke
70.	2/16/1/6/2	12/8/54-15/2/70	Lemmerwerke	Korrespondensie
71.	2/16/1/7/1	2/5/46-26/11/57	Publikasies	Trap-vir-Trap Korrespondensie
72.	2/16/1/7/2	20/1/58-24/12/59	" " " "	-bestellings Korrespondensie
73.	2/16/1/7/3	2/1/60-27/5/63	Trap-vir-Trap	Korrespondensie
74.	2/16/1/8/1	22/3/47-8/10/57	Publikasies	Bestellings Kerkkoorboek Korrespondensie
75.	2/16/1/8/2	11/10/57-12/12/58	Publikasies	Bestellings Kerkkoorboek Korrespondensie
76.	2/16/1/8/3	15/1/59-6/12/62	Korrespondensie	Kerkkoorboek
77.	2/19/1/2/1	-	Finansies	Musiekbeurse Korrespondensie
78.	2/19/1/2/2	26/10/56-9/12/57	Finansies	Musiekbeurse Korrespondensie
79.	2/19/1/2/3	1/1/58-29/12/58	"	" "
80.	2/19/1/2/4	11/1/59-14/12/59	"	" "
81.	2/19/1/2/5	4/3/60-29/12/60	"	" "
82.	2/19/1/2/6	10/1/61-23/12/61	"	" "
83.	2/19/1/2/7	10/1/62-17/12/64	"	" "
84.	2/19/1/2/8	8/3/65-16/8/55	"	" "
85.	4/2/1/2/6	1950	Manuskripte	Musiek
86.	4/2/1/3/1	1940-1959	Musiekkommissie	Diverse musiekstukke
87.	4/2/1/3/2	-	"	" "
88.	4/2/1/3/3	-	Sangbundel (1)	Konsepte (2) Proefuitgawe
89.	4/2/1/3/4	-	Kerkkoorboek I en II	
90.	4/2/1/3/5	1946	Musiekkommissie	Lemmerwerke Manuskripte
91.	4/2/1/3/6	-	S. le R. Marais	Manuskripte
92.	4/2/1/3/7	-	F.A.K. Operette	Manuskripte
93.	4/2/1/3/8	-	Musiekkommissie (1)	Adelé Jooste (2) Spookplaas (3) Kinderliedjies
94.	4/2/1/3/9	-	Manuskripte (1)	Ek speel lekker (2) Olaf Andresen (3) Klanke en Klawers
95.	4/2/1/4/1	1934	S.A. Volkslied	Wedstryd Woorde
96.	4/2/1/4/2	1934	" " "	" "
97.	4/2/1/4/3	1934	" " "	" "
98.	4/2/1/4/6	1935	" " "	" Toonset
99.	4/2/1/4/7	1935	" " "	" "
100.	4/2/1/4/10	1935	" " "	" "

101.	5/3/1/1/1	1947-1960	Aantekeninge	Algemeen
102.	KN 2/18/1/1	19/6/45-2/9/66	Musiekkommissie	
103.	3/2/5/2/1	1944	Kongres	1944 Referate
104.	3/2/5/2/2	1945	Kongres	1945 Referate
105.	3/2/5/2/3	1945	"	" "
106.	3/2/5/2/4	Junie 1946	"	1946 "
107.	3/2/5/2/5	18/7/50-5/10/50	"	1950 "
108.	3/2/5/2/6	Sept. 1954	"	1954 "
109.	3/2/5/2/7	Sept. 1956	"	1956 "
110.	3/2/5/2/8	1957	"	1957 "
111.	3/2/5/2/10	1962	"	1962 "
112.	3/2/5/2/11	Junie 1967	"	1967 "

Opsomming

By die stigting van die FAK in 1929 was dit duidelik dat die bevordering van Afrikaanse musiek een van die verantwoordelikhede van die organisasie sou moes wees, en een van die eerste take wat aangepak is was om uitsluitel te kry oor die geskikste lied om as Volkslied vir Suid-Afrika te dien. Dit was grotendeels aan aktiwiteite van die FAK te danke dat Die Stem in 1957 aanvaar is as amptelike Volkslied.

Uit die staanspoor is daar ook aandag gegee aan die daarstelling van 'n volksangbundel. 'n Komitee van drie, dr. Hugo Gutsche, dr. W. du P. Erlank en S.H. Eyssen, is saamgestel om die mees geskikte liedere uit bestaande bundels uit te soek en nuwe liedere by te voeg, en in 1937 het die eerste FAK-Volksangbundel verskyn. Meer as twintig jaar later, in 1961, het 'n hersiene uitgawe verskyn, en dit is in 1979 opgevolg deur 'n verrykte uitgawe. 'n Ander saak wat in die dertigerjare ook die Uitvoerende Komitee se aandag geniet het, was die finansiering van 'n sewetal Afrikaanse plate.

Die aanstelling van 'n vaste musiekkommissie het onvermydelik geword, en op 19 Junie 1941 het die FAK-Musiekkommissie vir die eerste keer in Johannesburg vergader onder voorsitterskap van I.M. Lombard. Ander aanwesige lede was Hugo Gutsche, S.H. Eyssen en Rosa Nepgen; J.H. Coetzee en P.J. Lemmer is gekoöpteer terwyl mev. J.E. Fourie en mnr. A.C. Hartman later bygekom het. Die Musiekkommissie word elke twee jaar deur die Uitvoerende Komitee saamgestel en het die taak om Afrikaanse musiek bekend te stel en die uitvoering en gebruik van Afrikaanse liedere aan te moedig - om jong Afrikaanse komponiste se werke in druk te laat verskyn - om Afrikaans as voertaal in die dosering van musiek te bevorder, en om die belange van Afrikaanse komponiste te beskerm.

Op inisiatief van die Musiekkommissie is talle werke deur Afrikaanssprekende komponiste sedertdien gepubliseer. Dit

sluit musiek van uiteenlopende aard in soos liedere, koorwerke, kantates, operettes en versamelings vir gebruik deur kerkkore, terwyl ligter musiek in die twee versamelings Lekkersingliedjies opgeneem is. In 1952 is 'n Engels-Afrikaanse Musiekterminologie uitgegee met die doel om Afrikaans as medium by die doseer van musiek te bevorder. Die bekendstelling van Afrikaanse musiek deur middel van die langspeelplaat het ook aandag gekry en 'n plateklub is in 1966 gestig.

In 1957 is die eerste kongres oor volksang en volksmusiek in Stellenbosch gehou, en dit het gelei tot die stigting van institute vir Suid-Afrikaanse musiek aan twee Afrikaanse universiteite. Sedert 1967 is vier kongresse oor skoolsang en skoolmusiek ook reeds gehou.

Die Musiekkommissie gee besondere aandag aan die jeug - drie beurse word jaarliks uit eie fondse toegeken aan jong belovende musici, terwyl 8 groot universiteitsbeurse geadminestreer word.

Ten spyte van al die FAK se pogings bly die Afrikanervolk steeds bekend as 'n nie-singende volk omdat Afrikaans as sangtaal in die groot meerderheid liedere wat in die Volk=sangbundel voorkom, heeltemal verskil van Afrikaans as spreektaal as gevolg van die swak aansluiting tussen woord=beklemtoneering en musikale beklemtoneering. Die hoop kan uitgespreek word dat die FAK in die toekoms opnuut hier sal leiding neem en vir die Afrikaner publikasies sal gee wat spontane sang sal aanmoedig.

Sedert sy stigting het die volgende persone op die Kommissie gedien (die algemene sekretaris van die FAK is outomaties lid van die Kommissie): Jan Bouws, G.G. Cillié, D.I.C. de Villiers, P.J. de Villiers, S.H. Eyssen, mev. J.E. Fourie, H. Gutsche, A.C. Hartman, Nunez Holtzhausen, B. Kok, C.E. Lamprecht, P.J. Lemmer, I.M. Lombard, W.E.G. Louw, J.P. Malan, P. McLachlan, H.J. Moolman, Rosa Nepgen, J.J. Pauw, M.C. Roode,

C. Swanepoel, H.B. Thom, J. van Rensburg, J.C. van Rooy,
H. Pieter van der Westhuizen.